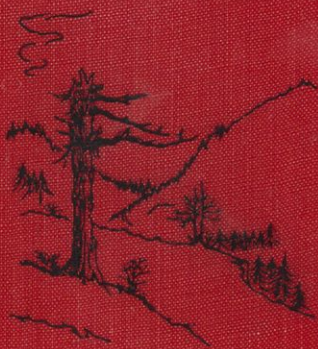
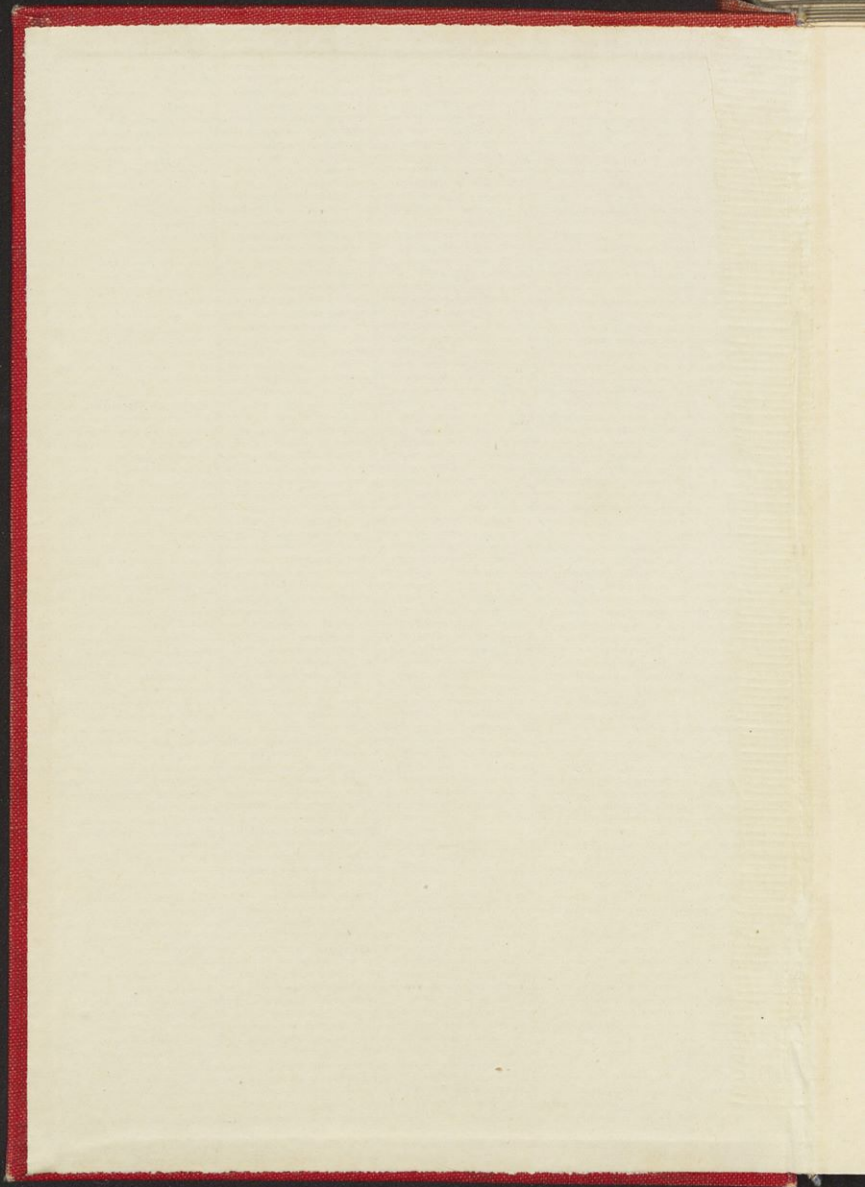

PREŽIHOV VORANC : POŽGANICA

HOV

NICA

Prežihov Voranc
POŽGANICA

SKUPNA ZALOŽBA · Ljubljana

1938

Vse pravice, zlasti glede prevedbe, pridržane

PREZIROV TORANE

POŽGANICA

ROMAN SE ZESTAVIŠI DSI

NAŠA ZALOŽBA / LJUBLJANA

1939

P R E Ž I H O V V O R A N C

059194
POŽGANICA

ROMAN IZ PREVRATNIH DNI

491926

Knjigo je opremil inž. arh. Miro Kos

P R E Š I H O V Y O R A N O

491926

POŽGANICA

ROMAN IS PREŠIHOV DZI

02

1998 03076

*Tisk tiskarne Veit in drug, družba z o. z., Vir, p. Domžale
(predstavnik Peter Veit)*

Mežica zruši oblast

Močivski Petruh je bil že nekaj dni tak, kot bi sedel na na žerjavici. Nikjer ga ni držalo, nikjer ni našel miru in do dela ni imel nobenega pravega veselja. Že teden dni je napravljajl steljo za zimo, a ni prišel nikamor. Znova in znova je postajal, nemirno prisluškoval v daljavo, iztegoval vrat in škiljil skozi smrečje. Vsa lesnata okolica je bila nekam tesnobo tiha, talovna*, jesenske barve so to tesnobo še večale in ob njej se je človeku stiskalo srce.

Da bi pregnal ta neprijetni občutek samote, je Petruh od časa do časa po stari stelarski navadi nabijal s sekiro po štrkljih, da je bobnelo daleč tja do drugih bregov.

«Tek-tek-tek-te-e-e-k . . .»

Nato je hlepeče prisluškoval, da mu bo kdo na isti način odgovoril. Toda le enkrat ali dvakrat je prve dni, po dolgem tektekanju dobil odgovor sem preko globače iz Stanečega rebra, zadnje dni pa mu na njegovo klicanje ni nihče več odgovoril. Vse naokoli se je pogrezalo v še globljo tihoto in v še večjo zapuščenost.

Bilo je v času stelaraj; jesenski veter je bril od Drave, nebo je bilo mračno, sonca nikjer, gore so bile zastrte z meglo skoraj do vznožij, iz temnih neprijaznih globač so godljali** narasli potoki. To tihoto so presekale sem in tja kake vrane, ki so v jatah preletavale deželo in strahovno krakale, da je bilo človeku še bolj tegobno pri srcu.

* žalostnomračna.

** odmev curljanja.

V mirnem času je bilo ob stelarajah kljub mračnem vremenu v teh krajih živahno. Mogoče ne ravno v Jazbini, ki je po večini grofovska, a grofje ne dajo gozdov klestit, pač pa po vsej mežiški dolini, kjer je še živa stara šega stelaraj, ko si sosedje lastniki med seboj pomagajo napravljati nastiljo za živino za vso dolgo zimo. Takrat odmevajo gozdovi tektekanja in pokpokanja, vriskanja, petja in vpitja. Zvečer in dolgo v noč pa se potem pari razgreta smola v nizkih, zatohlilih izbah ob škripanju mehov in brenkanju strun.

Letos pa ni bilo nobeno čudo, če vsega tega ni bilo: saj se je štelo leto 1918. Štiriletna vojna je pobrala skoraj vso delovno silo. Večne rekvizicije živine so osvobodile kmete tudi skrbi za prezimovanje živine, kajti hlevi in staje so bili skoraj prazni. Do tega pa, kar je še ostalo, ni imel nihče pravega veselja, ker ni nihče vedel, kdaj se bo spet pojavila komisija na dvorišču in odgnala zadnji rep iz hleva . . .

V Močivju so obdržali najemniki še štiri repe pri hiši, namesto desetih, ki so jih imeli ob izbruhu svetovne vojne. Toda še to so ohranili le tako, da so mlado junico zadnje poletje skrivali po planini.

Ko je že skoraj sneg nosilo okrog oglov, se je mati močivska spomnila:

«Petruh, napraviti boš moral nekaj stelje za zimo!»

In Petruh je hodil dan za dnem s sekiro za pasom v les. Pravega veselja ni imel do dela. Dovolj vzrokov je bilo zato: prvi, da je že izpolnil 17 let in je vsak čas pričakoval poziv na rekrutacijo. Da bi ga ne vzeli, ni mogel upati, ker je bil za svoja leta visok in močan. Za vojno klavnico pa je bila takrat že vsaka šleva dobra. Da bi ga oprostili, še misliti ni bilo, saj so bili v Močivju le revni najemniki. To bi se moral Petruh roditi že v kaki drugi zibelki, na Dvoru ali kje. Drugi vzrok njegove nejevolje je bilo delo. Grofje ne dajo klestit drevja, temveč si mora najemnik nabirati steljo

iz listja, iz trebljenja goščav. Petruh je krempljal in košutil* po tleh, nad njim pa se je zibalo košato vejevje smrek, od katerih bi ena sama dala voz stelje. Skominalo ga je po tej slasti, ali moral se je brzdati; gozdarski predpisi so bili za najemniško žvot** s krvjo zapisana postava. Kdor se je pregrešil proti njej, si je lahko v Šentjurju poiskal novo bivališče . . .

In potem še ta jesen, te breje megle . . . ta mrtvaška samota, ki stiska vsako srce . . .

Vendar je nad vsem tem nerazpoloženjem, nad vso to puščobo vihralo nekaj vzdušnega, nekaj vznemirljivega; ta tihota je bila nasičena z nekam valujočim pričakovanjem, ki se je dotikalo slehernega bitja in ga vznemirjalo. Od te neznane tajne in težke sile je bilo vznemirjeno Močivje, vsa Jazbina, vsa mežiška dolina, vsa dežela . . .

Že pred nekaj tedni so se začele po dolini širiti vesti o težkočah cesarske vojske na frontah, o mogoči zmagi antante, o miru. Ti tajni glasovi so uporno rasli, njim so se pridružile vesti o revoluciji . . . o Jugoslaviji . . . o Rusiji . . . Dežela je tonila v težko negotovost, ali pod plastjo te negotovosti je drhtel vihar oznanjevalec nečesa novega, lepega, velikega . . . odrešilnega . . .

Pred kratkim se je pri fari zgodilo nekaj nezaslišanega, nekaj takega, kar je vrglo vso dolino iz tihega, otopelega čakanja.

Duhovnik je v cerkvi zopet agitiral za podpisovanje novega, ali zdaj čisto gotovo poslednjega vojnega posojila.

«Dajte še to poslednje cesarju, kar je cesarjevega! . . .»

Po maši so se zbrali redki farani pred cerkvijo; vojno posojilo in vse, kar je z njim v zvezi, se jim je že gabilo.

* klestiti mlado drevje.

** želad.

Tudi največji patriotski priganjači si skoraj niso več upali agitirati za to reč. V cerkvi pa nihče ni smel ugovarjati . . .

Ko se je cerkev izpraznila je Repežev Rok, ta, ki je bil zaradi rane doma na okrevanju, nenadoma stopil na pokopališki prag, suh in črnkast, z ožganim, vihrajočim ogrtačem, in se zadril v osuplo množico:

«Dragi moji farani, poslušajte zdaj glas svojega soldata, ki že štiri leta preliva kri po Galiciji, po Doberdobu in po Pijavi! Ne podpisujte več vojnega posojila! — Mi soldati vas za to prosimo! Dosti je vsega! Kdor dá za vojno posojilo, ta podpira vojno, ta je za to, da se nadaljuje morija, lakota . . . Ne poslušajte fajmoštra, ne ubogajte nikogar! Proč z vojnim posojilom! Živijo mir! . . .»

Duhovnik, ki je prihajal iz žagrada, je slišal vsako besedo. Za hip se je ustavil in se obrnil proti soldatu v vihrajočem ogrtaču. Napravil je dva, tri korake, pa se je koj na to nenadoma ustavil, se obrnil in s sklonjeno glavo tiho odšel proti farovžu.

Množica je odrevenela, niti glas se ni slišal. Soldat je končal. Z votlimi očmi je prodiral množico, potem pa je v vetru zavihral njegov osmojeni ogrtač, na katerem je lepela prst vseh štirih vetrov in front — Rok je množici izginil izpred oči . . .

Njegov ogenj pa je razkresal ljudi, da so vzplamteli:

«Prav ima!»

«Niti krajcarja več za morijo!»

Vsa razkačena je množica rasla, patrioti in doušniki so se potuhnili in skrivaj zbežali domov. Preiskava ni ničesar dognala — Repeževega soldata pa ni nihče več videl in po dolini se je šušljalo, da je izginil v planine.

Čudne, nezaslišane stvari so se godile, kot bi padale iz neba . . .

Nekega večera se je na močivskem pragu nenadoma po-

javila črna prikazen Naraglavškega Anzuha. Na njem so visele raztrgane vojaške cape, na hrbtu mu je čepel ogromen nahrbtnik, čez ramo mu je visel karabiner. Kakor prikazen iz prvih strelskih črt. Dve leti ga že nihče ni videl, zdaj pa je bil nenadoma tu, zbeگان, grozeč, kot pošast iz onega sveta.

«Vojne je konec! Hudič, zdaj jo bomo pa začeli doma . . .» je zavpil v temačno vežo in stresel karabiner v suhi roki.

In že se je obrnil; ob podboju mu je še zarožljaj bajonet, nato ga je požrla noč.

Vojne je konec? . . .

Mir? . . .

Avstrijska armada baje beži.

Na Dunaju je baje izbruhnil štrajk. Čehi proglašajo svojo državo . . .

Čudna negotovost je legla na Močivje, na Jazbino, na vso dolino. Prej vsa bučna, odmevajoča siren in kladiv, se je zdaj začela pogrezati v zagoneten mir . . . Prej ni minil dan, da bi ne prihajali iz nje njeni prebivalci beračit, raztrgani otroci, posušene matere, izpiti rudarji in kovači z obupom, ognjem in srdom v očeh . . . zdaj, poslednje dni, je tudi teh romarjev zmeraj manj.

Nekega dne, na vsem lepem, sta se močivska šolarja, brat Gustač in sestra Lizoga, vrnila iz šole:

«Šole ni, gospod nadučitelj je izginil . . .»

Močivje je strmelo, Petruh je komaj zadrževal svojo nestrpnost. Namesto da bi šel za steljo, je postajal po gozdu, prisluškoval in gledal cele ure v ogenj, pri katerem se je grel.

Neko popoldne, ko je ravnokar košutil smrekovega pri-tlikavca in odlagal suhljate sesulje* na plast, je kot plaz z

* vejice.

gore pridrvel mimo najemnik Kopišar. Videč Petruhovo delo se je zakrohotal:

«Ha, ha! Oje ojasto! Zakaj se pa plaziš po tleh kot deževnik?»** Ali ne vidiš tehle smrek? Vsaka da voz stelje. Klesti . . .»

Ko so ga ošinile začudene Petruhove oči, je nadaljeval:

«Klesti! Koga se pa bojiš? Gozdarja? . . . Ha, ha! Klesti, ti pravim! Vojne je konec, zdaj je vse naše . . . vse je hudič vzel . . .»

In kot plaz je vdrl dalje proti dolini.

Petruhu je bilo zdaj že vsega preveč; njegova glava ni mogla obseči vsega tega, kar se je s tako naglico odigravalo okrog njega.

Naraglav, nadučitelj, Repežev soldat, Kopišar . . . Kaj pomeni vse to? . . .

Vtaknil je sekiro za pas in se vrnil domov še za dne. A doma ga je čakalo novo iznenadenje.

Za mizo je sedel Karpuhov Šantač, ki je bil popoldne prišantal iz doline. Karpuhovega Šantača niso zaradi noge vzeli na vojsko.

Sedel je pred vampasto grčo tepkovca in važno razlagal:

«Mir je podpisan, resnično podpisan! Front ni več! Cesar ga je moral podpisati, ker se ljudstvo ni hotelo več vojskovati. Soldati so kar v regimentih začeli zapuščati fronto. Na Dunaju se je ljudstvo uprlo in cesar je moral odstopiti. Zdaj pravijo, da bo prišla revolucija kakor na Ruskem. V dolini že dva dni nihče ne dela, ljudje čakajo. — Pravijo, da bo zdaj revolucija. Proglasili bodo Jugoslavijo. Za našo vojsko pritiskajo Lahi, čeravno niso zmagali . . . Skozi dolino so se peljali soldati nazaj, sam sem jih videl. Vlak dolg kot hudo leto, iz vseh oken in vrat so štrlele puške in strojnice, na lokomotivi spredaj je bila velika rdeča zastava . . . In krogle

** deževni črv — glista.

so žvižgale na vse strani . . . Soldati so odstavili vse oficirje in si izvolili svoje komandante. Ob progi blizu Homa so našli mrtvega majorja. Ker se ni hotel pokoriti, so ga vrgli skozi okno . . .»

Šantač je popolnoma pozabil na svojo pokvečeno nogo, ki mu je grenila življenje, in se z zadovoljstvom pasel na obrazih svojih prestrašenih poslušalcev. Pri tretji grči je spremenil tok pripovedovanja:

«Kaj se cmeriš, Močivka; tvojega starega ne bo več nazaj, če se še tako kisaš. On grize travo na Doberdobu, bog mu bodi dober! In vi . . . in mi . . . kaj se je nam bati vsega tega? . . . Ničesar! Zdaj je prišel naš čas, zdaj je prišla svoboda za nas siromake. Gospoda trepeta, a mi se smejimo! Mi se lahko smejimo. Zlodeji, dovolj dolgo so nas mučili kot ižno* živino.»

Šantač je lopnil po mizi, njegove sive oči so se zalile s krvavo jezo, ustnice so se zlobno obrobile, bil je čisto spremenjen in podoben nasršenemu ježu.

«V dolini se že občuti, v Mežici je vse narobe . . . Žandarji so se potuhnili, gospoda hodi pokropana okrog. Delavci se zbirajo. Nadpaznika Onuka so že vrgli iz jame. In zdaj — zdaj bi se morali tudi mi planinci vzdrasniti . . . Tudi naš čas je prišel! Tega Dudaša! Hej Petruh, ti boš lahko še gospodar na Močivju . . .»

Šantač je zgrabil s kosmatimi tacami Petruha za rame in ga prešerno stresel.

«Le zijaj, kakor hočeš, ha, ha, ha! Močivci, zdaj je prišla tudi vaša ura! Za nas vse vzhaja zarja . . . zarja za Jazbino . . .»

Drugi dan se je Petruh navidez odpravil v les; ko pa je izginil Močivju izpred oči, se je po gozdni poti obrnil na-

* živino v igu.

vzdol proti dolini tak, karšen je bil: v smolnati, raztrgani obleki, s cokovnicami na nogah in s sekiro za pasom. Nobena sila ga ni mogla ve zadržati v gozdu, v samoti.

Čim nižje se je spuščal, tembolj jo je cvrl. Šele ko je prišel v globačo in je za potokom zagledal Mušenik, sedež gozdarske uprave, kjer je stanoval nadgozdar Dudaš, se je ustavil.

To, v breg potisnjeno poslopje z belimi zidovi, z zelenimi veternicami, z obokanim vhodom, je vzbujalo vtis sile in moči . . . Ta Mušenik . . .

Vso noč je Petruhu zvonilo v ušesih, kar je slišal od Karpuhovega Šantača, in sanjal je z odprtimi očmi. O Mušeniku, o nadgozdarju Dudašu. Dudaš je bil priseljen sudetski Nmec, že dvajset let v revirju, bog vseh najemnikov, bajtarjev, drvarjev, prava podoba oholosti in nadutosti, omražen od vse svoje podložne soseske. V teh dvajsetih letih službovanja se mu še ni zdelo vredno, naučiti se slovenskega jezika, jezika svoje raje.

Vsi podložniki so hodili mimo Mušenika s skrčenim srcem. Petruh je bil privihral v globačo smel in bojevit, z razgreto glavo. Ko pa je zagledal pred seboj Mušenik, se je tudi njemu nehote stisnilo srce, kakor že tolikokrat, ko je hodil tod mimo. Vsa smelost in vsa odpornost sta se umaknili nekemu neprijetnemu, tujemu občutku neznanega, mrzlega strahu.

Ta abotni strah mu je za hip ustavil korak. Pogledal je, če se kdo potika pred upravnikovim poslopjem. Toda cesta je bila prazna, mokrotna megla je ležala nad njo in nad sotesko, poslopje je bilo tiho, ko izumrlo. Kmalu se je spet znašel; stisnil je pesti v žepu svojega jopiča in nadaljeval pot po dvorišču, kakor bi stopal po sovražnikovem svetu. Čudno, še psi se danes niso oglasili. Mogoče pa je imel Šantač vendarle prav . . .

Žaga, gaterji, skladišča, kupi hlodov, hlevi, perzonali, vse stisnjeno v ozki kotel, ki si ga je Meža v tisočletnem boju izkopala iz skal. V tem kotlu je neumorno pililo, škripalo, cvililo, posebno zadnja leta, nad njim je stalno ležal oblak žagovnatoga prahu. Toda danes je bil kotel tih, vsi jarmi so počivali, rače so bile prazne in namesto njih je Meža bučala čez jez v prepad . . .

Nobenega delavca ni bilo nikjer. Vozovi in parizarji so stali naokoli kakor pravkar izpreženi, na podelih so ležale še koce in vreče. Kakor bi bili hlapci v naglici vse popustili. Tudi hiše so bile puste in tihe, vsa vrata zaprta, le dim, ki se je vil v jutranjo meglo, je pričal, da so še ljudje v njih.

Petruh je pospešil korake in čim je imel Mušenik za seboj, se je globoko oddahnil. Nato jo je urno mahnil proti Mežici. Cesta se je vila po ozki, pusti in skoraj izumrli soteski, le Meža je neumorno šumela na njenem dnu.

Sem pa tja je iz megle pokukala kaka skromna rudarska bajta, zajedena v strmino, zidana iz sto slogov, toda kljub temu so si bile vse podobne kot krajcar krajcarju. Prevelika ali premajhna okna so vsa imela blesk votlih oči . . . Po golem vejevju pritlikavega drevja in grmičevja so visele zmrzle cunje, po bregu so se lesketale zavržene pločevinaste čepinje. Po majhnih gredah med pečinami ali na ozkih kamenitih terasah so križem ležale fižolove rante. Visoko nad temi bajtami so nevarno visele ogromne skale in grozile, da se zdaj pa zdaj iztrgajo iz cunjastih megel in se zrušijo v to revno korito . . .

Ob tej uri so bile te bajte še kakor brez življenja, le tu in tam so zaškripala vrata v jutranjo mokroto ali pa so hušknile mimo cape kakega otroka. Petruhu se je dolgo zdelo, da je čisto sam na cesti, ali čim se je megla jela trgati, je razložil, da gredo pred njim in za njim posamezne postave isto pot kot on — proti Poleni . . .

Polena se je stiskala v ustje globače, ki se je tukaj iztekala v zaokroženo dolinico, podobno podolgovati ponvi. Tu je bilo obratno ravnateljstvo svinčenih rudnikov, pisarniška poslopja, stanovanjske hiše za uradnike in za delavce, kantina, obratne naprave. Nad Poleno so bili vhodi v šahte.

Zadnja štiri leta se je tukaj neprestano stresalo ozračje od grmenja motorjev, turbin, drezin, ventilatorjev, dvigal . . . Tukaj v te mračne, široke hiše je oblast zgnetila srce in možgane petnajststo rudarjev. Tu sem so se izcejali vsi nešteti studenci svinčene rude iz ležišč okrog široke Pece. Tisočero rok je neumorno greblo in gnetlo sivo testo, iz katerega je potem akcijska družba vlivala zrnje, ki je sejalo smrt po evropskih bojnih poljanah.

Danes pa sta zamrla buč in žvižg. Polena je ležala tiha in prašno siva kraj globače. Nizko sklonjeno jesensko jutro je s svojimi cunjastimi meglami lizalo strehe dolgočasnih stavb.

Obratne pisarne so bile očitno zaprte, uradniška stanovanja so bila zastrta, nihče ni delal. Na progi proti šahtom ni bilo nikogar, nekaj naloženih vagonov je stalo na njej, pred njimi pa je ležala drezina, vržena s tira. Pred kantino je stala gruča rudarjev, žena in otrok in grozeče strmela v zaprta vrata.

Nekdo je klel:

«Hudiči, ali danes ne mislijo odpreti?»

Ko je Petruh ravnokar premišljal, ali bi šel bliže, se je od te skupine odločila manjša skupina k njemu na cesto. Bili so sami moški, suhi, rumenkasti, kakor vsi delavci, ki so delali v svinčenih topilnicah. Petruh ni nobenega poznal.

«Glejte, kmetje gredo tudi na vas!» so rekli delavci in se mu pridružili.

Od Polene do Mežice, do vasi, kjer je bil sedež občine in kjer je bila fara, šola, žandarmerija, do te prestolnice velja-

kov, ki so se zbrali okrog teh naprav, je bilo dvajset minut hoda. Vso pot niso s Petruhom spregovorili, le eden je vprašal:

«Kaj pa vi zdaj mislite, vi planinci?»

Ker mu Petruh ni vedel odgovora, ga je drugi rudar zavrnil:

«Pusti ga, oni že svoje mislijo.»

Ker se je dolina malo razširila, se je megla dvignila. Cesta je bila zdaj bolj pregledna. Petruh je videl mnogo ljudi, ki so šli proti vasi.

Pred prvimi hišami so že stale gruče, ki so radovedno strmele v nove prihajalce. Tako je Petruh primahal v Mežico . . .

Mežica je šumela kot razdražen osji mehur; po cestah, po dvoriščih so postajale vedno večje skupine, ki so se ali kričavo prerivale med hišami ali pa grozeče molčale. Nihče ni mislil na vlažni jesenski mraz, na pršeče nebo, nihče se ni zmenil za blato, ki se je udiralo do kolen.

In zmeraj novi ljudje so prihajali. Okrog poldneva so pritisnili knapovski revirji: Polena, Podpeca, Žerjav, Rossbacher, Kvančnik — rudarji, žene, otroci . . . Popoldne so začeli prihajati tudi kmetje iz okolice, iz Homa, iz Jazbine, s Plata. Tudi drvarji in žagarji so se pojavili med množico.

Lice so dajali množici rudarji. Oblast jih je osvobodila vojne službe na fronti ter jih militarizirala doma. Na stotine novih rudarjev je bilo sprejetih ter ukovanih v suženjsko disciplino, ki jo je vzrževala posebna vojaška posadka. Zadelj večnega gladovanja je svinčeni strup hitro in vidno srebal življenje teh militariziranih sužnjev in njihovih žena in otrok. Tu so se majale izpite, orumenele in okostenele postave z razjedenimi lici, tu so vehale ohlapne, upadle in

sestradane žene . . . tu so begali, kakor strahopetni mračniki jetični, zlatenični in škrofulozni otroci . . .

Mežica je preživljala enega izmed prvih dni ob razsulu avstroogrške monarhije, ko se je novica o tej zgodovinski usodi raznesla že po vsej deželi — ko je njen razpad postajal viden, ko se pa ljudje tega še niso mogli prav zavedeti, a je stvarno ugašala stara oblast, nove pa še nihče ni videl . . .

Razburljive vesti so polnile ozračje in bičale javnost:

«Cesarja so obesili!»

«Na Dunaju je proglašena republika!»

«Srbi gredo!»

«Antanta bo zasedla vse!»

Glasovi o armadi, ki se vali nazaj v zaledje z ognjem in mečem . . .

Potem skrivnostno šepetanje:

«Antikrist prihaja . . .»

«Princ Rudolf bo udaril!»

«Kralj Matjaž bo vstal . . .»

Potem kipeče grožnje:

«Zdaj je prišel dan plačila!»

Petruhova skupina se je pridružila prvi gruči ljudi pred rudarskim perzonalom, ki se je kot najmogočnejša stavba v vasi dvigal ob cesti. Najmanj polovica osebja se je gnetla pred vhomom.

«Ali ste prišli?» so jih pozdravljali nedoločni glasovi, kot bi jih bili pričakovali.

«Se že kaj ve . . .?»

«Nič! . . .»

Trideset, štirideset ljudi je mračno zrlo po vasi, kot bi hotelo tam nekje med premikajočimi se skupinami odkriti že dolgo iskanega sovražnika.

Polenčani so se zazrli v Zimmerlovo hišo onstran ceste,

v široko in prijetno stavbo, ki je pričala, da se pod njeno streho udobno živi. Hišna vrata so bila zaprta, okna zastrta in trgovski lokali zadelani z železnimi zasloni. Zimmerlova trgovina je bila največja trgovina v vasi.

Množica se je spogledala:

«Troti so se zaprli! . . .»

Rudar Kordež iz samske sobe, posušen petindvajsetleten hrust, ki se je dal rajši militarizirati, kot da bi šel na fronto, je zvedavo dodal:

«Tako je povsod! Zimmerl, Trobej, Svanik, mlinar, pek — krčmarja in opaltarja Gnide ni nikjer, nikjer rekvizitorja Šraufa, nikjer učiteljev, nikjer paznikov . . .»

«Tako je tudi pri nas na Poleni . . .»

«Tudi žandarmerijska postaja je kot mrtvašnica . . .»

Nekdo se je zasmejal z zlobnim, zagrizenim krohotom.

«Vohajo . . .»

«Ne boje se zastonj!»

Petruh in še nekaj drugih je odšlo dalje po vasi. Pred pekom so se pehale predvsem žene in otroci.

«Odprite! Kruha!»

Pek davi ni vsajal. Sicer ni bilo to prvikrat, ali danes se lačna množica ni dala odgnati.

«Kruha!»

Pek je moral na dan.

«Ljudje božji, dajte si dopovedati, da nimam niti drobtinice kruha!»

«Lažeš!»

«Ne lažem, pri moji duši, da ne!»

Množica je pritisnila k hiši in pek se je začel znojiti.

«Saj veste, da že osem dni nisem dobil moke. Kje naj vzamem kruh?»

Naposled se je spet zaprl v hišo. Množica se je le nerada razšla.

A če so se od kraja ljudje še razhajali, so se na drugem mestu takoj zopet sestajali, vedno znova, upornejši . . .

«Za norce nas imajo.»

Razen Gnide so imeli odprto vsi krčmarji. Točili so mošt in žganje. Posebno živahno je bilo pri Žagmajstru. Žagmajster je bil v vasi edini slovenski krčmar, poleg župnika najvidnejši vodja slovenske stranke v občini, človek, ki je vodil opozicijo proti vsemogočnemu rudniku, katerega so nasprotniki sumničili in preganjali kot zaupnika Srbov. Vodil je akcijo za pobiranje podpisov za majsko deklaracijo Slovencev. Bil je vedno na črni listi. Že nekaj časa sem so Žagmajster in njegovi pristaši na skrivaj svobodneje dihali, sluteč, da se bližajo veliki dogodki. Postajali so vse bolj smeli, vedno glasneje se je govorilo o Jugoslaviji . . . o skrajšnji rešitvi . . .

Krčmar Jank je bil socialdemokrat. V svoji mladosti je bil strugar železa in delal v rudniku; potem se je oženil in začel krčmarsko obrt. Pri njem je bilo shajališče delavstva, pri njem so se vršili vsi shodi, pod njegovo streho so vedrile delavske organizacije. Jank sicer še ni bil petdesetletnik, ali na vojno ni bil poklican; bil je spoznan za nesposobnega, dasiravno se je to vsem čudno zdelo, ker je bil rdečeličen, zdrav človek. V resnici pa ga niso vzeli k vojakom, ker se je oblast zavedala njegove vloge, njegovega vpliva na delavstvo in ga je zato spretno izkoriščala za ravnanje z njim.

Napetost, ki je leta vladala med tema dvema središčema, je ta dan očitvidno popustila. Pristaši obeh strank so hodili sem in tja in križem pili.

Čim bolj se je bližal poldan, tem bolj nemirna, tem bolj hrupna je postajala Mežica.

Najprej je začela naraščati skupina pred Gnidovo hišo.

«Kje je Gnida?»

«Tobaka!»

«Odprite vrata!»

Množica je pritiskala na vrata. Žvižg in vrišč sta se razlegla po vasi.

Gnidova hiša je stala ob cesti, kakor bi bila prazna; vsa okna zaprta s polkni in veliki črni napis: «Gasthaus J. Gnida» je mračno gledal po vasi. Gnida je bil kmečki sin iz Podjune, ki se je bil priženil v Mežico. Bil je seveda Slovenec, a ker je bil zelo pohlepen in velik oportunist, se je kmalu pridružil tistim, ki so imeli v rokah oblast nad Mežico. Postal je nemčur, eden najbesnejših pajdašev oportunistične vladne stranke, in je strupeno sovražil Slovence. V vasi je bil eden prvih priganjačev rudniške gospode in v občini poleg uradništva in učiteljstva najbolj razšopirjen voditelj nemčurske stranke in njen občinski svetovalec. Njegova delavnost je bila bogato poplačana: Dobil je trafiko, imel v zakupu vožnjo za rudnik, bil dobavitelj jamskega lesa za rudnik, med vojno je postal predsednik rekvizijske komisije . . . Kot Slovenec se je udeležil deputacije, ki je šla iz Koroške protestirat k cesarju Karlu proti nameravani jugoslovanski državi . . .

Sredi tega velikega patriotičnega dela ga je nenadoma zatekel razpad monarhije. Do zadnjega je delal z brezobzirno nejosnostjo,* se bogatil, mislil le na svojo oblast in bil slep za vse pojave okrog sebe. Zdaj pa je prišlo, kot bi jo dobil s kijem po glavi.

Že tri dni se je skrival v spalnici gornjega nadstropja, neprestano ga je tresla mrzlica in ves čas ni zatisnil očesa. Od domačih ni mogel nikogar videti; le žena je smela vstopiti, kadar je zavpil na hodnik:

«Ali naj zmrznem tu? Netite!»

Potem je spet tuhtal dalje. Zmeraj bolj so ga obhajale abotne misli. Včasih je nepremično strmel v sliki cesarja

* pohlepnostjo.

Franca Jožefa in cesarja Viljema, ki sta viseli na steni v širokih lepih okvirih — strmel je v sliki brez tiste prijetne topline, ki jo je okušal prejšnje čase, kadar je med delom, med računi, ki so mu metali neprekinjene dobičke, dvignil oči k tema slikama. Sedaj se je z grenkim obrazom vsakokrat obrnil vstran, da bi se skrnil pred samim seboj . . .

Danes je dal hišo zapreti. Nekaj mu je narekovalo previdnost. Žena mu je poročala, kaj se godi na vasi, kaj pri rudniku.

Gnida ni imel toliko poguma, da bi šel in pogledal sam na cesto, ali njegova nemirna vest je kot živo strelo občutila vsak sovražni pogled, ki se je uprl v njegovo hišo.

«Kje so žandarji?» mu je jezno rojilo po glavi. Na skrivaj je poslal deklo na žandarmerijsko postajo in dal poklicati komandanta Tepana. Toda, kar se nikoli ni zgodilo, se je zgodilo danes: komandant ni prišel.

Gnida se je ugriznil v ustnice.

«Kaj je rekel?»

«Nič ni rekel!»

«Kanalje se boje!»

In spet je kot prikovan ležal dalje.

Popoldne ga je hrup pred hišo zdramil iz otopelosti.

«Zakaj se nas boji?»

«Gnido hočemo, ven z njim!»

Kri mu je udarila v glavo. Splazil se je k oknu in pokukal skozi špranjo žaluzij. Cesta pred hišo je bila polna ljudstva, ki je pritiskalo proti vratom. Ves bled je zrl na to sovražno pošast. Neizmeren srd se ga je polotil.

Kaj hoče ta sodrga pri njem? Zakaj? Kako bi jo pohodil? To so mu storili Žagmajster, Jank. Koliko jih je med množico, ki so mu dolžni, koliko lenuhov, lopovov, koliko ničvrednih bab. Vse bi bilo treba že davno podaviti.

Vrišč pred hišo mu je udušil jezo in obšel ga je strah. Sprevidel je, da ni šala. Če ta sovražna množica vdere, kdo jo bo zajezil . . . ?

Gnida je bil mož dejanja in odločnosti. Naročil je dekli, naj beži skrivaj na žandarmerijo in zahteva takojšnjo pomoč. Medtem je hotel sam vplivati na množico. Da bi se sam pokazal in jo skušal pomiriti, se mu ni zdelo pametno. Zato je poslal ženo za posredovalko.

Množica je slišala, da se je odprlo okno v gornjem nadstropju, potem se je pokazala Gnidova žena s trudnim, tolstim obrazom:

«Kaj delate za božjo voljo? Prosim vas!»

Množica se je za hip zganila; Gnidovka ni v javnem življenju kaj prida pomenila in soseska je bila ravnodušna do nje. Zato je cesta malo osupnila. Toda le za hip; takoj je prevladala strast.

«Ha, ha! Kaj delamo! S tvojim starim bi radi govorili!»

«Odprite bajto! Živeža ven!»

S poslednjim naporom je prestrašena žena zaklicala:

«Gospod je bolan, v mrzlici leži. Zaprli smo, ker nimamo nič, magazini so prazni, verjemite mi!»

«Magazini prazni . . . Gospod leži . . . ha, ha!» je oponašala cesta.

«Odprite!»

«Bog vam pamet posodi!»

Okno se je hrupno zaprlo.

Cesta se je zdaj sumljivo zagnala proti hiši; že so začele bunkati pesti po vratih in nekaj kamenov je zletelo proti oknom.

Takrat so jo mahoma zaustavili klici iz vasi:

«Žandarji gredo . . .»

Vsa množica pred Gnidovo hišo se je obrnila proti spodnji vasi, odkoder je prihajal nenadni krik.

Res, po cesti je prihajala žandarmerijska posadka, osem mož z nasajenimi bajoneti, na čelu pa komandant Tepan. Z njimi so bili še štirje vojaki črnovojniki, ki so stražili ruske vojne ujetnike.

Žandarji že nekaj dni niso hodili na patroljo. Komandant Tepan je dobro vedel, kako nepriljubljeni so v soseski sploh, razen tega se je pa še posebej zavedal svoje osebne osovraženosti; zato se mu je zdelo bolj pametno, da se umaknejo v kasarno in pripravljene čakajo nadaljnjih dogodkov. Tepan je bil posebno zasovražen pri Slovencih; bil je odkrit nemčur in je svojo funkcijo še odkrito vezal na oblast lokalnih mogočnejšev ter preganjal pristaše slovenske stranke, kjer je mogel. Prav tako je preganjal tudi pristaše socialno-demokratske stranke, ker je smatral vse skupaj za izdajalce domovine.

Ko je videl, kaj se godi po revirju, je naprej neprestano gonil telefon, z rudnikom, s sosednimi postajami, z okrajnim glavarstvom v Velikovcu, z deželnim poveljstvom v Celovcu.

Prvi dan:

«Halo, tu Mežica! Tu Tepan! V revirju razburjenje. Disciplina poka. Sumljivi tipi se shajajo! Kaj naj storim? Pošljite ojačenje!»

Drugi dan:

«Halo, halo! Rudarji so zapustili rove! . . . Kmetje ne dajejo več živil! Na Kvančniku so nadpaznika Onuka smuknili iz jame! . . . Srbi se očitno sestajajo! Anarhija grozi! Pomoč je nujna! . . .»

Tretji dan:

«Halo, halo, halo! Tu Mežica! Delavske bande pritiskajo v vas! Zmeraj več jih je! Vsi Srbi so pri Žagmajstru! Dezertjerji hodijo s puškami okoli! Danes se je pojavil Repežev Rok . . . Hujskaši hujskajo! Pošljite takoj pomoč!»

Toda njegovo moledovanje je bilo brezuspešno; prvi dan je dobil še zvezo z vsemi uradi.

«Potrpljenje, vse se bo uredilo. Vplivajte pomirjevalno. Pomoč pride!»

Drugi dan skoraj ni mogel več priklicati uradov. Iz sosednih industrijskih krajev so mu odgovarjali prestrašeni glasovi:

«Pomoč od nas? Ha, ha! . . . Pri nas je še huje! Imamo zvezane roke, ne vemo kaj bo jutri!»

Celovec in Velikovec sta mu dajala nedoločne odgovore.

Tretji dan se mu je zarežal glas iz Prevalj:

«Mi smo vsi v bajti. Tu se bomo branili! To svetujemo tudi tebi . . .»

Iz Velikovca je po neprestanem klicanju dobil kratek odgovor:

«Vzdržujte red, kakor morete. Mogoče pošljemo pomoč; obrnite se v farovž, na lokalne činitelje, na Slovence . . . Ne gre drugače! Potrebno je ohraniti red . . .»

Razgovor s Celovcem pa mu je zmešal še tisto malo pameti, ki jo je ohranil.

«Halo! Bati se je popolne anarhije! — Anarhije! Kako to, ohranite red! Pokažite strogo roko. Dajte lopovom! — Da, ali kako? — Kako? Strogo roko — roko-o-o!» Potem hresk in že je govoril drug glas: «Vplivajte na množico, da se ohrani red! Ne izgublajte glav! Preprečite vsako prelivanje krvi! Vi sami, vi Tepan odgovarjate zato!»

Komandantu Tepanu se je vrtelo v glavi. Da bi šel v farovž, on, Tepan? K temu srbskemu farju, ki ga ni mogel spraviti v luknjo, čeprav ga je pri oblasteh neprenehoma tožaril veleizdaje. Mogoče še k Žagmajstru, k temu hinavcu izdajalskemu . . .? K njim naj gre in naj jih prosi pomoči. ko že vidi njih režeče se štrule?*

* ustnice.

Z občino že itak ni bilo nič; župan Vurzer, rudniški uradnik, se je takoj potuhnil; ker ni bil domačin, ga je bilo še bolj strah.

Danes je Tepan spoznal, da stoji pred usodepolnimi dogodki; množica je bila že razdražena in je izzivala. Njegov fanatizem se je umaknil strahu za lastno glavo. Vedel je, da ne bo dobro, če ljudstvo prekorači ojnice.

Dopoldne je priklical na telefon komandanta vojaške posadke pri rudniku, pl. Gobanca, starega penzioniranega majorja. Ali ta svinja je zadnje dni čisto odpovedal. Ni se ganil iz pisarne in se je izgovarjal z revmatizmom. Njegovi vojaki so počeli, kar so hoteli. Nekateri so se razpršili po revirjih, o nekaterih se je pa sploh govorilo, da so že pred nekaj dnevi izginili. Njegov poročnik se je skrival pri ženskah.

«Gospod major! Tu se zbirajo grozilni oblaki, vas je polna knapov in nevarnost, da prično pleniti, je velika. Banda pije in škriplje z zobmi. Treba jo je še o pravem času ugnati. Kaj dela vaša posadka?»

Pl. Gobanc je zakašljajl:

«Ti jesenski dnevi me neverjetno mučijo, gospod komandant! Ko bi vi vedeli, kakšen revmatizem imam!»

Tepan, ki ni mogel nikdar trpeti tega starega tolstoriteža, je besnel:

«Revmatizem! Toda knapi so prenehali delati in ogrožajo javno varnost! Tu smo kot na ognju! Prosim, pošljite takoj gospoda poročnika z vašim moštvom v vas. Z odločnim nastopom lahko uženemo bando in preprečimo veliko zlo. Pošljite posadko nemudoma, nemudoma, gospod major!»

Pl. Gobanc je spet kašljajl, dolgo kašljajl.

«Gospod komandant, ho, ho, kako pravite? Mislite napasti množico! Ali veste, da je množica lačna? Ho, ho!»

Svinja, ta major, čisto navadna, stara prasica!

«Zakaj smo tu, če ne za red? Vi ste za to najbolj odgovorni . . .»

«Kako? Kaj trdite? Vi, vi! Jaz sem odgovoren za red v rudniku. Tu je red! Ljudje niso šli delat, ker niso dobili hrane. Kako jim morem to zameriti? Sicer je pa red! — Vaše stvari me ne brigajo, pojejte juho sami! In sploh, jaz sprejemam povelja edino od deželne vojaške komande, od nje pa nimam nobenih navodil.»

«Nočete? Gospod major?»

«Dajte mi mir, prepovem vam, da se vtikate v moje stvari!»

Pl. Gobanc je zarenčal v telefon. Tepanu je postalo vroče. Še to! Tudi vojaška oblast se že boji . . . Popoldne je izvedel iz Črne, iz Prevalj in drugih krajev, da se tudi tam zbirajo grozeče množice sestradanih delavcev.

Imel je torej na razpolago le svoje moštvo in štiri stražarje ujetnikov, ki jih je za vsak primer pridržal v kasarni.

Ravnokar se je posvetoval s svojim namestnikom, ko je pridirjala Gnidova dekla na postajo.

«Gospod stražmajster, na pomoč! Vdreti hočejo! Gospod Gnida zahteva vašo takojšnjo intervencijo.»

Dekla se je tresla strahu.

Tepan je pomislil in se odločil:

«Gremo!»

Telefoniral je še na občino po asistenco. Župana Vurzera ni bilo v uradu, oglasil se je tajnik Žalostnik.

«Vzemite še dva moža in počakajte. Moramo napraviti red!»

«Red?» Žalostnik je obupno zacvilil.

Dvanajst mož z nasajenimi bajoneti je stopilo na cesto.

Razburjenje množice je skoraj doseglo vrhunec, ko je od zgornjega konca vasi zadrnel klic:

«Žandarji! . . .»

Prvi hip se je vse zdrznilo, umolknili so tudi najglasnejši kričači; kakor mora se je vleglo na množico in nekaterih se je polastil strah.

«Žandarji, žandarji . . .»

Zgoraj med hišami so begale čez cesto posamezne postave. Potem se je pokazala patrolja in počasi stopala nizdol po cesti.

Mučen molk, potem začuden glas:

«Kaj hudiči res gredo . . .»

Potem zopet kratek, mučen molk, nato zopet glas, a močan, vprašujoč glas:

«Ali si hudiči res upajo . . .?»

Nato, kakor bi počilo, zbor glasov:

«Ali si res upajo? . . .»

Množica se je raztegnila kakor telo, ki ga zvija krč, in se je začela pomikati proti patrolji. Nenaden strah, ki ji je sprva zagomazel po žilah, se je umaknil razpoloženju neke ravnodušne radovednosti, neke presenečene užaljenosti, ki se je izražala v klicu:

«Ali jih vidite . . .»

Počasi se je pomikala množica navkreber, z vsakim korakom je postajala večja. V zraku je drhtelo in zdelo se je, da se nad dolino viseče breje megle razklajajo.

Tedaj so žandarji prišli do hiše čevljarja Potiska; dvanajst mrkih, v gručo stisnjenih postav, spredaj stražmojster Tepan, trdo za njim ostalih enajst. Motno so se svetlikali goli bajoneti nad glavami. Patrolja je potiskala pred sabo občinskega tajnika Žalostnika, ki ga je gredoč prav za prav rekvirirala in ki je zaman glasno protestiral, da sam ne more predstavljati občinske asistence.

Tepan ni bil bedak, da bi torej ne bil spoznal grozeče nevarnosti. Stotero sovražnih oči je zrlo vanj. Skraja je bila množica tiha, ali pri vsakem koraku je čutil, kako sika

iz nje strast sovraštva. Take še ni videl. In na ulici ni bilo nobenega njegovega pristaša, vse se je očitno potuhnilo. Tepan se je zavedal, da je mogoče napravil prenačilen korak, ali zdaj je bilo že prepozno, zdaj ni mogel več nazaj. Zato je tvegano vztrajal. Bili so skupaj . . .

Tepan je z roko na pištoli suho vprašal v nemškem jeziku, ki se ga je uradno zmeraj posluževal:

«Kaj delate tukaj?»

Njegov mojstrsko šolani glas je bil globok in navidez miren; nobene negotovosti ni izražal. To je množico osupnilo in nihče se ni zganil.

Tepan se je osmelil:

«V imenu postave vas pozivam, da se razidete!»

Množica je še zmeraj molčala.

«Razidite se vsak na svoj dom!»

Nekaj odločilnih trenutkov, položaj je bil na previsu. Patrulja je mislila, da je že nadvladala. Tedaj se je začel zadirljiv krohot:

«Kaj pa tebe to briga? . . .»

Ta izzivalni glas je razbičal množico. Odkod je prišel, ni vedel nihče, ali razžaril je pojemajočo strast množice. Desetine vzklikov je planilo na cesto:

«Poberite se vi!»

«Štiri leta ste nas tlačili, zdaj je konec!»

«Proč žandarji! Dol žandarji! Živela svoboda!!»

Z vriščem je naraščala gneča, od zadaj so pritiskali, množica se je počasi v polkrogu zgrnila okrog patrolje. Hkrati se je goščalo ljudstvo na cesti za njo.

Tepan je sprevidel, da izgublja tvegano igro. Pogled na oboroženo moštvo za njim ga je prepričal, kaj se godi v njem. Vsem je sijal doslej nepoznan sijaj iz oči . . . Stražmojstra je zaskelilo v grlu. Navil je drug ton.

«Kdo govori tukaj v vašem imenu?» je začel pomirjevalno in nenadoma v slovenskem jeziku.

Popadlo ga je sto zasmehljivih oči.

«Kdo? Mi vsi, vsi govorimo!»

«Ali vidite kako sladko poje! In nenadoma poje slovensko! . . . He, he! . . . Ali čujete?»

Drosa* se je razposajeno zasmejala.

«Bodite pametni in pojdite domov!»

Tepanov glas je poskušal biti topel, prepričevalen; ali dosegel je ravno nasprotno.

«Spravite se vi domov!»

«Nas ne boste več komandirali!»

Rudar Kordež, ki je stal v prvih vrstah, je mahal z rokami proti Tepanu. Glasovi so prevpili drug drugega, čisto zadaj v gneči so kričali otroci, kakor bi jim kdo hodil po nogah. Iz množice so se dvigale pesti, nekje za cesto so hreščale late.

Patrulji je prihajalo vroče. Tepan je sunil tajnika Žalostnika, naj spregovori. Preplašeni možicelj, ki je proti svoji volji prišel v to nevarno zagato, je hripavo zaprosil:

«Občani, bodite pametni, vse se bo uredilo!»

Njegov glas je povzročil nov vihar; drosa je vpila:

«Kdo pa je tebe klical, Žalostnik žalostni?»

«Ali misliš, da barantaš s krušnimi kartami?»

Tedaj se je v ozadju nenadoma pojavilo nekaj vojaških postav. Droso je prešinilo:

«Repežev Rok!»

Repežev Rok, Naraglavški Anzuh in še nekaj soldatov, ki so se menda pravkar vrnili s fronte, je stopilo na plan. Med njimi je bil eden, ki ga nihče ni poznal in ki je, bežeč po skrivnih stranskih poteh v zaledje, slučajno padel v Mežico. Same črne, od vetra, napora in stradanja posušene postave.

* množica.

«Soldati . . .»

Nekdo izmed soldatov je zavpil:

«Ne dajte se!»

Množica je vztrepetala.

«Ne vdajmo se!» — «Dajte nam kruha!»

«Zdaj je nekdo zavpil:

«Živela Jugoslavija!»

Vihar vzklikov, klicev, groženj, psovka je zaoril po vasi.

Veriga množice okrog žandarjev se je vedno bolj ožila in še preden se je patrulja dobro zavedela, je bila že zadržana v zanjko črne ljudske povodnji.

Tepan je ves bled sprevidel, da je v pasti. Dasi po svoji naravi ni bil bojazljivec, se ga je zdaj polotil strah. Videl je, da izhoda skoraj ni, da se žrelo sovraštva zmeraj bolj široko odpira, da sika iz njega vroč dih obračuna. Srce se mu je skrčilo. Če bi streljal, bi si morebiti utrl vsaj pot iz tega mrtvaškega vozla. Ali pa tudi ne . . .? Pogled na tovariše, zgnetene že v klopčič, ga je poučil, česa se lahko boji. Ne bodo mu sledili, ako da povelje . . . In potem, ali ne bo vsak strel žebelj v njegovo lastno krsto . . .? Njegova slepa, suženjska strast bi se rada zasadila v to sovražno testo, v to drhal, ki jo je mrzil, ki se ga je bala desetletje, odkar je tu poveljeval.

«Čakajte, da se pogovorimo . . .»

«Ha, ha, ha . . .» je zadonelo od vseh strani izzivajoče.

«V imenu postave . . .»

«Avstrije ni več . . . v čigavem imenu pa govoriš?»

«— — — kaj sploh nosite te rozete?»

«Dol z rozetami, dol z žandarji! Živela republika!»

«Živela Jugoslavija!»

Glušček vrišč je nenadoma presekala strel iz puške; neki soldat je ustrelil v zrak. To je bilo znamenje.

Repežev Rok, Naraglavški Anzuh in nepoznani soldat so bili v hipu pred Tepanom.

«Bi rad streljal?»

«Sem parigeljne, če hočete sebi dobro!»

«Preganjaj si me ko divjo zver po planinah, ker nisem hotel crkniti za prazen nič tam, kamor si se sam bal iti.»

Repežev glas je bil suh, krčevit, izzivajoč.

Ljudski val se je od vseh strani zagnal na patroljo; desetero, stotero rok jo je zgrabilo in jo dvignilo od tal. V hipu je bila četa razorožena, razbita, pomandrana, orožje je zacingljalo po tleh, pohojeno, kakor tisti, ki so ga nosili.

«Psi! . . . Rablji! . . . Ha! . . .»

Tajnika Žalostnika je nekaj krepkih rok potegnilo v vrtinec.

«Na, za tvoje krušne karte. Na, na, na . . .»

Po njegovem ukrivljenem hrbtu so deževale bunke, dokler se ni prekopal skozi gnečo in se izgubil za hišami.

Drosa se je znašala nad žandarji. Klice treznejših ljudi je požrl hrup brez vsakega odmeva. Razbiti, raztrgani, pomandrani so se umikali žandarji, begali, cepetali, kričali, padali, prosili . . . Množica je grizla na vse strani. Preganjala je žandarje po vežah, po dvoriščih in jih gonila po cestah, dokler se niso razpršili. Tedaj se je šele oddahnila. V rokah so ji ostali le štirje stražniki ruskih ujetnikov.

Repežev Rok in ostali vojaki so jih obstopili.

«Ne hudujte se, ako ste jih tudi vi kaj izkupili. Ni šlo drugače. Vi ste nedolžni, kakor mi!»

Črnovojniki so drgetali od strahu. V splošnem metežu je množica v prvem hipu pohodila tudi njih ter jih razorožila. Bili so postarni možakarji, vsi štirje Nemci, ki so dobro izhajali z ljudstvom ter z ujetimi Rusi. Že dogodki zadnjih dni so porazno delovali nanje, ta metež pa je bil, kot bi se

jim bilo nebo sesulo na glavo. Patriotizem do Avstrije jim je bil tako prirojen, da jim je bilo vsega tega preveč.

«Ne bojte se, mi smo bratje!»

Nekateri so jim pobirali po tleh razmetane in pohojene kape in jih dobrohotno vračali.

«Kaj bo z nami?» so izpraševali črnovojniki v strahu.

«Nič! Avstrije je konec in zdaj je že tako. Dovolj dolgo smo trpeli mi in vi! Najbolje je, če se takoj poberete domov. Vojne ste gotovo siti, kot mi! Še nocoj . . .»

Črnovojniki so se počasi spet pomirili, a v njihovih očeh so se kljub sijočim obrazom zasvetile solze. Še tisto noč so izginili proti Pliberku . . .

Medvladje

Ko je Mežica strla staro državno oblast in jo pomandrala v cestno blato, se je vse globoko oddahnilo. Poslednji kriki so utonili v motni jesenski somrak. Množica se je pijana zmagoslavja razgnala po vasi. Nenaročeni ljudski kurirji so jo sami od sebe cvrli peš ali pa na kolesih v obližnje revirje, globače in slemenena, naznanit prebivalstvu to prevažno novico.

Na vas je legal hladen jesenski somrak. Prve leščerbe so se že tu in tam razburljivo zasvetlikale. Električna ni gorela, nekdo jo je prekinil ali pa centrala ni obratovala. Mrzel piš je pel sem čez Podjuno, množica pa ga ni občutila. Osvojila si je cesto in je ni zapustila . . .

Po prvem plamenu so se kmalu pričele kresati nove iskre ljudske jeze. Posamezni klici so se zgoščali v grozeč odmev novega viharja:

«Kruha!»

Pred zaprtimi trgovinami so se natekale lačne skupine. Togota je plamtela tako visoko, da se niso potuhnili samo tisti, proti katerim je bila naperjena, temveč tudi tisti, ki se jim sicer ni bilo česa bati.

Po vasi so švigale vznemirljive vesti.

«Na Prevaljah so že vse trgovine izpraznili!»

«V Guštanju . . . v Dravogradu . . .»

Rudar Kordež je z razmršenimi lasmi in brez pokrivala stal na pragu Gnidove trgovine in bil s pestmi po železnih roletah.

«Odprite, če ne, bomo sami!»

Toda hiša je bila mrtva, vsa okna so ostala temna.

Iz lin nizke cerkve je s tenkim glasom zazvonilo večno luč. Kakor bi zajokalo v večer . . .

Rudar Ozim je spet lopnil po roletah. Žagar Jakuš se je pojavil s težkim krampom. Tedaj je že stoglava množica pritiskala v hišo. Jakušev kramp je zaškrtal v železje, zaropotali so še drugi krampi in cepini, sto rok je poseglo po zapornicah, ki so kakor papir odletele iz tečajev, steklo izložbenih oken je zacingljalo po tleh in že so prve mračne postave poskakale skozi zvehane odprtine v trgovino.

«Luči, luči! . . .»

Na cesto je priletela prva bala suknja in v loku padla v množico. Roke so jo prestregle; bala se je premetavala nad glavami, odskakovala in slednjič izginila v gruči. In tedaj je že stotero rok in nog zateptalo po njej, jo zbito v blato, jo razcefralo, raztrgalo, razneslo do zadnje niti.

«Tu imaš, svinja . . . ha, tu imaš! . . .»

Množica se je dušila v škodoželjnih, strastnih kletvah.

Iz notranjščine so odmevali udarci, ropot, krik. Še vedno so vdiralci zahtevali luč. Nekaj vžigalic se je zakresilo in hlastno zamrlo. Nekaj predmetov je še zletelo na cesto, a nihče se ni zmenil zanje. Ljudje so se gnetli v trgovino, da so pokala vrata in okna. Nekdo je našel svečo in jo prižgal, toda množica jo je takoj pohodila. Naposled se je na cesti pojavila goreča smolnica. Nekdo je svetil z njo v lokal.

V hipu je bila Gnidova trgovina oplenjena, izpraznjena do golega. Vdiralci niso našli mnogo; nekaj bal slabe tkanine, nekaj moke, kave in sladkorja in drugih drobnarij, nekaj kmečkih potreščin, verig, motik in kuhinjskega črepvoja, v opalti pa nekaj zvežnjev tobaka.

Množica je bila razočarana; nihče ni verjel, da je to vse, kar ima Gnida v hiši. Togota je znova vzplamtela. In že so

zaplesali pulti po trgovini, stenski predali so zahreščali pod krampi, sekirami, motikami, deske so pokale in frčale na cesto.

Rudar Ozim in še dva moška so se zaleteli v široko železno blagajno.

«Kasa!»

Udarci krampov in sekir so zabobneli po njej, toda železni nestvor v kotu je prvi napad rezko odbil in napadalci so z orodjem vred odleteli. Pri drugem napadu se je blagajna z neznaniskim truščem zvalila po tleh, kjer so jo takoj spet začeli obdelavati udarci.

Medtem je rudar Kordež razbil omaro in našel kup velikih trgovskih knjig.

«Knjige, knjige . . .»

«Knjige dolžnikov . . . ha!»

Strastni, s plapolajočo svetlobo ožarjeni obrazi so se sklonili nad odprte knjige.

«Da, vidiš, knjiga dolžnikov! . . .»

«Vidiš tu, Vreten, najemnik Naraglav, vdova Čepunka, Rogačnik, Lapuh . . .»

«Kje sem pa jaz, kje sem jaz . . .»

Srdite roke so se iztegnile, knjige so v loku zletele na cesto, kjer je zaplesalo po njih nešteto nog in jih poteptalo v nič . . .

Medtem ko je množica sprva dajala duška maščevanju, prestani užaljenosti, ponižanju in krivici ter je v tem navalu vse podrobila, kar ji je prišlo pod roke, se je plaz strasti kmalu umaknil drugim računom. Ljudje so si začeli najdene stvari prisvajati in odnašati. Pohlep je naraščal. Že so zabobneli udarci po težkih železnih vratih, ki so vodila iz trgovine v notranjost hiše.

«V magacine, v magacine! . . .»

Toda v ta naval je s ceste planil krik:

«Pri Zimmerlu so vdrli! Tam je blaga za vozove!»

«K Zimmerlu, k Zimmerlu! . . .»

Kot na povelje se je množica zagnala po cesti navzdol proti Zimmerlovi hiši.

Tam so izstradani rudarji in drvarji vdrli malo pozneje kakor pri Gnidi; ta trgovina je bila še razmeroma dobro založena, predvsem z blagom za obleke, a tudi z živili.

V trgovini se je zoperstavila množici sama Zimmerlova žena, trda Nemka. Med vrati je klečala in z dvignjenimi rokami prosila:

«Usmilite se nas, usmilite se mene in mojih nedolžnih otrok. Prizanesite nam, mi smo nedolžni . . .»

Množica je neprijazno zamrmrala, mrke postave pred klečečo ženo so se zganile.

Zimmerlova se ni premaknila.

«Imejte usmiljenje . . .»

Takrat se je zganil star rudar in rekel:

«Zdaj je prepozno cviliti in kisati se! Prej bi bila videla in imela srce!» Potem se je obrnil k množici. «Proti tebi nimamo nič, mi delavci! Ti si žena. Ti si sicer pomagala odirati nas, ali ti si manj kriva kot drugi, ki so nas pustili crkavati . . . Tebi se ne bo nič zgodilo, ali mi smo prišli, da si vzamemo, kar se nam je po krivici jemalo. Odstopi, napravi mesto . . .»

Njegov glas je zvenel kot glas sodnika. Nekje v hiši so vpili otroci.

Mrke postave so se zganile, potisnile trgovko v stran, jo izrinile iz trgovine in množica je začela pleniti. V dobri uri je zletelo iz trgovine vse, kar se je stene ločilo.

Plenitev se je nadaljevala vso noč. Po Zimmerlu je prišel na vrsto trgovec Trobej, potem branjar Savnik, nato so vdrli pri peku, nato pri mlinarju; neka skupina je napadla hišo rekvizitorja Šraufa in ker ga ni našla doma, mu je

zdrobila pohištvo in ga pometala na cesto, družino njegovo pa pognala v noč . . . Ozke vaške ceste so bile polne neumorno cokljajočih nosačev, obloženih z butarami ugrabljenih stvari. Lačna množica se ni mogla nasititi, valila se je od hiše do hiše. Število pristašev obračunavanja se je večalo; gledalci, ki jih je gnala radovednost v vas, so se navzeli tega duha in množica jih je potegnila za seboj. Le na tihem se je tu in tam izvil glas:

«Kaj bo, če bo šlo tako dalje . . .?»

Močivski Petruh je vse popoldne cokljal po Mežici. Selil se je od skupine do skupine, oprezal in požiral. Zmeraj bolj se je mešal med množico in začutil je v sebi neko povezanost s tem razgretim, napetim ozračjem. Če je tu in tam srečal znanca iz Jazbine, mu je molče in vzpodbudno pokimal.

Ko so napadli in razorožili žandarje, je Petruh že nosil v rokah težko špevto, ki jo je iztrgal iz plata, in vpil iz ozadja:

«Dol z njimi!»

Sprva se je ustrašil lastnega glasu. Nekdo je kraj njega vzpodbudno zarezgetal:

«Ali ga vidiš, petelina!»

Petruhu je bilo, kot bi ga bili ukanili pri prepovedanih opravkih, pa je ves poparjen odšel na drugo stran. Toda vihar množice se ga je zmeraj bolj oprijemal, srbeli so ga prsti, da bi se zagnal v šunder.

Ko so pregnali žandarsko oblast, je tudi on vrgel špevto za plot, si zmagoslavno mencial smolnate roke in kričal po vasi:

«Ha, dali so jim, nagnali so jih!»

Napad na Gnidovo trgovino je bil zamudil, ker je pil pri Janku. Ko pa je udarilo po vasi: «Pri Zimmerlu so vdrli!», je bil takoj zraven. Tedaj je tesno ob sebi zaslišal glas:

«Nevarna stvar! Človek se lahko opeče! . . .»

Petruhu je ohromela vsa volja. Odstranil se je, a bilo mu je žal. Mislil je: zakaj nisi nič vzel, bindej! . . .* Potem se je nedoločno gonil sem in tja, dokler ni naletel na Karpuhovega Šantača.

«Ali si že veliko dal na stran?» ga je pobaral.

«Nič! . . .»

«Treba se bo pobrigati, sicer bo kmalu vse izpraznjeno.» je čisto mirno nadaljeval Šantač.

Odšla sta po vasi. Pridružil se jima je še Žagar Pasterk iz Mušenika z dvema šolarskima fantoma in še nekaj temnih postav.

Pasterk je zagodel kot volk:

«Prišel sem, ker se danes baje dobi kruh . . .»

Do takrat so posamezne skupine že opravile pri ostalih trgovcih; nikjer niso zadele na odpor, lastniki so bili smrtno preplašeni in so se poskrili. Toda plen ni zadovoljil množice, ki je nemirno vohala v zrak:

«Prevarili so nas!»

Vsa užaljena cesta je mislila eno samo misel, dokler ni počilo:

«Gnida . . .»

Gnida je bil vendar glavni založnik življenjskih potrebščin v občini, predsednik rekvizicijske komisije. Na njegovem dvorišču so vendar zmeraj škripali naloženi parizarji . . . In že so se maščevanja željni ljudje spet začeli zbirati pred njegovo hišo, čeprav je bila že pozna noč. Leščerbe in plamenice so obsevale votla vdrta vrata in okna trgovskih prostorov.

Vdrli so na dvorišče in vlomili zaklenjena vrata iz dvorišča v hišo. Nato so planili v gostilniške prostore, kjer se je posvetila luč. Že so zažvenketale steklenice po tleh.

* osel, bedak.

Natakarica je smrtno prestrašena pridrla iz gornjih prostorov:

«Kaj počenjate, za božjo voljo? . . .»

«Izgubi se, tolstoritnica!»

«Roparji!» je zakričala in zbežala.

Okrog točilnice je začofodralo po tleh.

Iz kletišča, kamor se je natrpalo polno temnih postav, so zahreščali železni vijaki. Sledil je zamolkel padec vrat, nato en sam zmagoslaven krik:

«Vino! . . .»

Vdiralcem se je odprla velika obokana klet, polna vina, mošta, žganja.

Druga skupina se je zagnala po stopnicah v prvo nadstropje, vdrla na hodnike in v sobe. Vse se je zgodilo tako hitro, da se je Gnida komaj utegnil predramiti iz polprestanega strahu od prvega napada. Že je mislil, da je vihar šel mimo njegove hiše in se je sprijaznil s tem, kar se je zgodilo. Razbili so le prazno trgovino . . .

Ropot ga je vrgel kvišku. Zgrabil je za revolver in skočil proti vratom, ravno ko so zletela s tečajev in je pred njim zazijal hodnik, poln črnih moških postav.

«Nazaj, če ne ustrelim!»

Pomeril je v glomast ali glomast se še premaknila ni.

«Nazaj! . . .»

Glomast je sunila naprej in podrla Gnido na tla; strel, ki je počil v strop, jo je samo raztogotil, da se je kot plaz vrgla na Gnido. Pesti, kolena, okovani čevlji, težke coklje so zagazile po njegovem telesu, ki je zamrlo brez vsakega odpora.

«Kje si, kje si . . . Kje je ta satan? . . .»

Na hodniku je zaprosil ženski glas:

«Usmiljenje, za božjo voljo! Prizanesite mu, zaradi mene mu prizanesite, zaradi otrok . . .»

Razjarjena množica je kot blazna teptala po sobi, vsaka

pest, vsako stopalo je hotelo dregniti v Gnidovo telo, v njegovo meso. Toda vsi niso mogli do njega. Zato so lomili pod, hišno opravo, peč in trgali zavese. Bilo bi po Gnidi, če bi ga ne bilo prijelo nekaj mož za ruse* in za lase in ga potegnili iz sobe na hodnik, ga odvleklo po stopnicah v vežo, iz veže na dvorišče, čez celo dvorišče, in ga vrglo v zapuščen kot za svinjakom.

«Tukaj crkni, stud! . . .»

Ljudje so v kratkem času razbili hišno opravo in jo zmetali skozi okna na dvorišče in na cesto, kjer je razjarjena množica teptala še ostanke. Ko je v hiši razbila vse, se je vsula v gospodarsko poslopje, v hleve, v skladišča . . .

Iz kleti je zadišalo po razlitem vinu in moštu. V prvem navalu so tisti, ki so vdrli v kleti, izbili nekaj sodom dna in odbili nekaj pip, da je tekočina na tleh segala do gležnjev.

Ko je Petruh s Šantačem, s Pasterkom in še nekaj znanci stopil v Gnidovo hišo, ga je nenadoma obšlo hudo sovraštvo; njegov spomin je obudil vse krivice, ki jih je Gnida storil njegovi družini. Videl je mater, ki je s sklenjenimi rokami stala pred tem mogočnejšem in ga prosila:

«Pustite nam kravo, pustite nam vsaj mleko!»

Ali Gnida, obdan od žandarjev, je bil kakor kamen.

«Kaj se cmeriš? Kravo sem, pa mir besedi!»

In ko ga je mati poslala po krušne karte, po sladkor, po sol, je ta veljak razsajal nad njim:

«Kam pa devljete? Ali ste že vse požrli! To se mora nehati! Čakaj, da te pokličejo, pa se boš odvadil žreti!»

Poln sovraštva in jeze se je hotel zagnati v vrtinec, da bi teptal kakor drugi. Proseči glas iz prvega nadstropja in jok otrok nista zdramila v njem nobenega usmiljenja.

Toda Šantač ga je zadržal.

«Poglejmo, če še kje kaj iztaknemo!»

* brado.

Petruh, ki je bil tešč ves dan, je mahoma začutil veliko žejo.

Obrnila sta se proti kleti, toda tja ni bilo lahko priti; kletišče je bilo do veže naphano z ljudmi, iz kleti se je čulo čofodranje, klokanje, preklinjanje in samozadovoljno vzdihovanje.

Gornji so pritiskali na spodnje:

«Dajte še nam kaj!»

Iz globine so vpili:

«Dajte posode!»

«Organizirajmo stvar kot ljudje, saj vendar nismo živina!» je predlagal nekdo.

Ljudje so se stregli in poiskali posod. Kmalu je poromala iz kleti pijača v steklenicah, škafih, črepinjah. Ljudje so žejno in hlastno goltali.

Šantač se je izkazal posebno spretnega; mimogrede je iztrgal iz gomile krožeči škaf italijanskega vina in neopaženo izginil z njim v ozadje dolgega hodnika. Petruh, Pasterk in ostali so ga našli v prostoru poleg kuhinje.

«Ti si ptič!» se je zarežal Pasterk.

Užgali so tenko svečko in pili kar iz škafa. Samozadovoljno mlaskanje se je razlegalo po prostoru. Burni dogodki tega dne so jim izmučili živce in zdaj jim je to zatišje prišlo zelo prav. V hiši, zunaj na hodnikih, v kleti, po stopnicah so odmevali koraki. Vendar je bilo zdaj že po viharju. Ljudje so se razkropili po temnem dvorišču in po gospodarskem poslojpu, kjer so snudili* za novim plenom. Blede leščerbe so begale sem in tja po dvorišču.

Vsi so se zatopili v migljajočo svečko.

Šantač je izvlekel mehur in si natlačil pipo. Potem je dal še drugim. Petruh še ni imel pipe, zato mu je Šantač sem in tja dal povleči iz svoje čedre.

* iskali, vohali.

Pasterk je pljunil po podu.

«Vse to, kar se je danes zgodilo, je sicer prav, ali meni vseeno ni všeč. Prav je, da smo nagnali žandarje, prav je, da smo vzeli v strah gospodo, trgovce in oderuhe, ki so nam do zdaj pili kri — to je prav! Prav pa ni, kar se dela zdaj! Dela se brez glave in dela se škoda!»

«Gnido so pa le prekucnili, kaj . . .»

«Kdo bi si bil to mislil . . .»

«Njega mi ni žal! Bil je resnična svinja.»

«In tak nemčur!»

«Nemčur? Res! Bil je nemčur, držal je s tistimi, ki so imeli oblast v rokah . . .»

«Ne, tudi on je bil oblast . . .»

«Bog ve, če še miga!»

«Kam so ga neki dali?»

Šantač, ki se je malo odhrkal, je pričel modrovati:

«Vidite, z Gnidom je tako: bil je slab človek, poznal je samo sebe in nikogar drugega. V najtežjih časih je bil proti nam. Zato je uboga gmajna morala soditi tako! Uboga gmajna pravično sodi: Zimmerl, Trobej, župan Vurzer in še drugi so nam pili kri, ali med njimi in med takimi kot Gnida je le razlika. Zato so oni boljši kup odnesli. Gnida in Šrauf — to pa niso ljudje! Mi nismo žejni krvi; kadar so-dimo, je sodba pravična . . .»

Njegov obraz je bil temačen, zamišljen.

«Pravijo, da bo prišel kralj Matjaž s svojo vojsko in napravil red», je dejal Petruh z negotovim glasom.

Nekje v sobah za hodnikom je tresčilo; najbrže je padla na tla težka omara. Plamen svečke se je sumljivo zazibal.

Družba se je spogledala. Prvi je spregovoril rudar Jakuš:

«Mislite, da bo vse to kar tako ostalo?»

Njegove besede so kot mora legle na družbo.

«Sam bog ga vedi . . .»

«Nekdo mora vzeti stvar v roke! Pravijo, da bo prišla antanta in zasedla . . . Ali pa bo prišla Jugoslavija . . . A kaj bo potem? . . .»

«V Rusiji so vzeli boljševiki vse v svoje roke . . .»

Ta razgovor je prekinil oddaljen hrup na hodniku, ki je prihajal vedno bliže. V prostor je planila najprej luč rudarske karbidne svetilke, potem se je zmotala vanj gruča pijanih ljudi. Trije moški so nosili pijano žensko ter jo zavalili za vrata.

«Tu jo imate!»

Nosači, sami rudarji iz Kvančnika, so nekoliko postali, jih pogledali, potem pa nesramno zarezetali.

«Vi ste si pa dobro uredili, he, he . . .;»

Potem so spet odropotali . . .

Od pijane ženske, ki je kot kup mesa klecnila na tla, je strašno zaudarjalo. Ko so ji pogledali v lice, so vsi hkrati vzkliknili:

«Šoga . . . Šoga je, iz pralnice!»

Bila je tista Šoga, ki je zvečer razbijala po Gnidovih vratih.

Šoga je bila blizu trideset stara pralka rude in v vsem revirju znana kot prešestnica, razuzdanka, pijanka. Imela je troje pankrtov, enega z nekim bogatim posestnikom v Libušah, kjer je služila kot mlado dekle, drugega z nekim paznikom, a tretjega z nekim Rusom, vojnim ujetnikom, ki je delal na plavžu. Trdili so o njej, da je pobrala največ mladeniških vencev, da je bila največja dobrotnica vseh samcev in potrebežev . . . Včasih je veljala za cicasto* dekle, ali od težkega dela, nerednega življenja in alkohola je naglo ostarela in je bila že zgarana mrha. Obležala je na tleh,

* lepo, lepušato.

kakor so jo bili položili, in hrlila pijano spanje z iztegnjenimi tolstimi bedri svojih capolig.*

«Danes ji je bilo pa preveč!» se je rogal Jakuš in pljunil.

«Kaj se boš lepega delal!» se je raztogotil drugi glas. «Ves dan ni imela kaj v usta dati in če se je na prazne vampe nalokala doli v kleti, mora nekam udariti!»

Jakuš je poparjen umolknil.

Vendar je bil smrad tolikšen, da so začeli drug za drugim vstajati.

Šoga se je menda zaradi ropota predramila. Obrnila se je z obrazom po sobi, pogledala po navzočih in čisto trezno rekla:

«Ali smrdim?»

«Smrdiš kot kuga! Zakaj pa nimaš dna?»

«Lačna sem, moji otroci doma so tudi lačni!» je še rekla, nato je spet zaprla oči.

Drug za drugim so odhajali iz sobe. Ko je bil Šantač že na pragu, se je s svečo v roki še enkrat ozrl na Šogo, potem se pa obrnil, dal svečo Petruhu in rekel Pasterku:

«Primi!»

Prijela sta ležečo ženo pod hrbtom in jo zavlekla na kup vreč v kotu, kjer sta jo z vrečami pokrila.

«Zdaj ti bo toplo! Naša sirota si . . .»

Odšli so na dvorišče. Bilo je že gotovo proti polnoči. Noč je bila črna, mokra in hladna, brez zvezd, doli pod vasjo je šumela narasla Meža. Vsa kotlina je bila kot grob, globoka, temna in tiha . . .

Množice so izginile z vaških cest. Temne sence so švigale sem in tja, po večini obložene z butarami, spremljane z iskrecimi se lučkami knapovskih karbidnih svetilk. Ljudje so raznašali plen iz opustošenih trgovin. Hrup se je bil že davno polegel, zdaj je vladala tihota, polna čudne brige. Le

* nog.

tu in tam je to tihoto presekal izmučen vzdih ali pa kletev nosačev, ki so si bili naložili preveč. Vsak je hotel oteti, kar se je le dalo, ker je vedel, da mogoče ne bo ničesar več našel, ko se vrne.

Obstali so na dvorišču in se zastrmeli v noč. Za dvoriščem se je dvigalo široko gospodarsko poslopje.

Prvi se je zganil Jakuš.

«Morda je pa tjale kaj skrnil . . .»

Ne da bi mu kdo kaj odvrnil, je vsa družba krenila proti gospodarskemu poslopju.

Iz hlevov je ropotalo, konji so nemirno hrzali, goved je stresala otveze, svinje so zbegano krulile. Po gospodarskem poslopju, po gumnu, po hlevih, po šupah so se plazile temne sence in snudile za novim plenom.

Nekdo se jim je približal s karbidovko. Ko je prišel do njih, so videli, da je rudar Kordež.

«Ali je kaj?»

«Ničesar, kar bi moglo služiti. Ta magacin je že prazen, nekaj vreč koruze je bilo v njem.»

«Neverjetno, da bi Gnida ne bil bolj založen!»

Šantač je stopil bliže.

«Poglejmo!»

Odšli so proti svinjakom, spredaj Kordež s karbidovko. V kotu šupe je bil velik kup slame. Šantač je dregnil z nogo vanj, zadel na trd predmet in se sklonil ter začel grabiti z rokami po kupu.

Odkopal je Gnido. Oni, ki so ga prej odnesli iz hiše, so ga vrgli v ta kup, kjer je obležal napol nazavesten in pozabljen.

Zdrznili so se.

«Ali še miga?» Šantač se je sklonil:

«Še; še je topel!»

Obstopili so ga in se niso mogli odločiti. Kordež je že zamahnil z roko, Pasterk pa je menil:

«Ta ima že dovolj!»

«Zmrznil bo!» je rekel nekdo.

Šantač je predložil:

«Prenesimo ga v svinjak, kjer je topleje. Kar je zaslužil, je že izkupil!»

«V svinjak? Da, tja tudi spada!»

Pobrali so nezavestnega Gnido, ga odnesli v svinjak in položili v prazen kotec.

«Tukaj je tvoj dom . . .»

Kordež je posvetil po hlevu. Lepe pitane in plemenske živali so odskakovale po kotih, to noč že nešteto krat vznemirjane. V koritih so bili še ostanki večerje, krompirjeva kuha, pomešana z žitom.

«Ali vidite? Ta gospoda je živela bolje kot mi!»

Nato so odšli v kravji hlev, iz kravjega pa v konjskega. Povsod ista slika: vse budno, vse vznemirjeno, vse na nogah.

«Kje so pa konjarji?»

Posvetili so v kamro na koncu konjskega hleva; štiri postelje so bile tam, polne kočev in plaht. Tri so bile prazne, v četrti je ležal v koce zakopan človek.

«He . . .!»

Kordež je pomolil karbidovko proti vzglavju.

Človek na postelji se je zganil in dvignil glavo izpod odeje. Pokazalo se je kosmato lice Gnidovega konjarja Blaža, tistega, ki je vozil z najtežjim parom konj. Njegove oči so bile krvavo podplute.

Vznejevoljen je zarežal nad prišleci:

«Kaj se gonite okrog, barabe?»

Nočni obiskovalci so mirno obstopili posteljo. Kakor bi psovke sploh ne slišali, so se nekam vdano nasmihali razjarjenemu hlapcu.

«Ali nimate še dovolj . . .?» je godel hlapec.

«Blaž, povej, kje ima gospodar svoje skladišče?» ga je čisto mirno pobaral Pasterk.

«Kaj me to briga? Če ste se že lotili tega opravka, ga tudi skončajte, mene pa pustite v miru. Ves dan sem zmrzoval na cesti in zdaj še po noči nimam miru!»

«Zvečer si se pa le našrl, mi pa ne . . .» mu je oponesel nekdo.

Hlapec je bil jezen, toda Gnide ni poskušal braniti.

«Boste odgnali mrhe? Lahko, ali jutri pridem k vam jest!»

«Blaž, poslušaj! Tvoj gospodar je v svinjaku — tu poleg . . .»

«V svinjaku ali kjer koli! Ven in lahko noč!» je zarjul Blaž in se obrnil v zid.

«Temu je vseeno . . .»

Družba je odšla iz kamre in se lotila preiskovanja skednja ter parne nad hlevi. Tudi tu je bilo že vse premetano in prevrtano. V parni so srečali nekaj ljudi.

«Nič?» —

«Nič!» —

Šantačeva družba se je stlačila iz skednja po stopnicah v reznjak v prizemlju, kamor se je metala pripravljena mrva za živali. Kordež je posvetil po koteh, zadelanih z reznico. Šantač se je zakadil v najvišji kup, ga izpodkopal, da se je odvalila visoka plast od zidu in se sesedla po reznjaku.

V zidu so se pokazala nizka, železna vrata.

« . . . Ah!»

«Vrata . . .!»

«Magacin . . .»

Vsa šestorica je odrevenela in nekaj trenutkov neodločno strmela v masivna, z železom zavarovana vrata. Prvi se je znašel Kordež. Pristopil je in potresel zapah:

«Ta pa drži!»

Potem so preiskali vrata še ostali. Bili so si edini v tem, da so odkrili vhod v skriven magacin. Dren, Jakuš, Pasterk in Šantač so izginili skozi odprtino reznjaka na dvorišče in se vrnili z orodjem. Prvi je nosil kramp, drugi cepin, tretji ogromen železen drog, četrti težak razbijač kamenja.

Potem so napadli vrata. Železje je udarilo ob železje, zapah je hreščal, se drl, vzdani podboji so se zamajali, ob njih se je začel krhati zid; vsi so delali z vsemi močmi, brez besed, oblitni z znojem, ki jim je kljub mrazu curkoma lil po obrazih. Zavest, da se za vrati skriva zaklad, jim je podesetorila moči.

Ko so bili že skoraj na cilju, jih je predramil ropot pred reznjakom:

«Pst! — —»

Vsi so odreveneli.

«Nekdo se bliža . . .»

Zagnali so orodje v mrvo in v naglici zabarikadirali vrata z njo.

V reznjak je pogledalo nekaj glav.

«Kaj pa delate?» so vprašali nezaupljivi glasovi.

«Nič, mislili smo, da je v mrvi nekaj skrito!» so odgovorili oni v reznjaku in pridržali sapo.

«Nekaj ste razbijali . . .?»

«Preizkušali smo pod in stene, pa ni nič!»

Oni zunaj se niso dali odgnati.

«Hm . . .»

Šantač in Pasterk sta se delala, kakor bi hotela oditi iz reznjaka, ostali so jima sledili. Šele sedaj so se vsiljivci pred reznjakom odstranili ter odšvedrali po dvorišču proti hiši.

Onim v reznjaku ni takoj odleglo; zgrabila sta jih strah in sebična zavist. Obstali so z utripajočimi srci in prisluškovali. Šele ko so koraki zamrli v noči, so si upali spregovoriti.

«Skoraj so nas zalotili!» — — —

Potem so organizirali stražo. Petruha so postavili k oglušpe, ostali so pa nadaljevali z delom. Preteklo je še precej časa, predno so se vrata vdala in so se mogli zriniti v odprtino.

Luč, ki je osvetlila prostor pred njimi, jih je na mah prepričala, da so našli, kar so iskali in kar je iskalo vse, kar je bilo to noč v hiši. Bili so v skrivnem magacinu, polnem živeža. Skladišče je bilo pregrajeno v dva prostora; v prvem, večjem, so bili celi stogi vreč z moko in z žitom, gotovo za cel vagon; v drugem manjšem prostoru so bile naložene skladovnice suhe slanine prav do obokanega stropa, med skladovnicami so stali škafi, polni masti, marmelade, strdi, sodčki ruma in likerjev. Na drogeh so visele kite klobas in salam. Našli so tudi nekaj vreč tobaka in zaboj cigar in cigaret. To je bil tajni zaklad, ki ga je pametni Gnida znošil v nalašč za to zgrajeni magacin s posebno ventilacijo. Za ta zaklad je vedel samo on in njegov pomočnik.

Vsa petorica je onemela pred tem bogatstvom. «Ah!» V nosu in v grlu jih je zaščegetal prijetni vonj suhega mesnatega blaga in jih navdajal z omotico.

Prvi se je zdramil Pasterk.

«Koliko je ura?»

Na to čudno vprašanje so ostali odgovorili v zboru:

«Kako naj to opravimo?»

Vsi so pomislili na varnost magacina. Če množica zazna za to predragoceno odkritje, bo skladišče takoj oropala. Kordež je predlagal:

«Vzemimo vsak svoje in povejmo ostalim, da si tudi oni vzamejo. Vsi smo reveži!»

Toda zadel je na odpor.

Jakuš je razlagal svoj načrt:

«Kaj pa moremo odnesti na svojih hrbtih? Če se tukaj ogledam, šele vidim, kaj mi doma v bajti manjka. Nimam moke, nimam masti, nimam mesa . . . nimam tobaka! Vsega hkrati ne moreš odnesti! Mislim, da si nanosimo najpotrebnejše stvari nekam iz vasi, dokler je temno in dokler ne vderejo drugi. Kajti smešno je misliti, da bomo to luknjo lahko skrili pred drugimi . . . In če bi vsak kar odtod nosil domov, bi ti Kordež do jutri devetkrat nese!, jaz pa le enkrat, ker imam desetkrat daljšo pot do doma, kot pa ti . . .!»

Dren je bil bolj drzen.

«Napregel bi konje, naložil voz in zapeljal nekam, kjer bi si potem razdelili!»

«To bi ne bilo slabo!»

«S polnim vozom po vasi . . . ko vse preži?» je ugovarjal Šantač.

«Ne bodite tako požrešni, vsi smo ljudje!»

Toda Kordež je govoril gluhim ušesom.

«Bog je najprej sebi ustvaril brado! To velja tudi za nas! Prav tako smo potrebni kot drugi. Skoraj vsi imamo doma kopo lačnih kljunov! In kdo je to odkril? Mi! — Zato imamo pravico, da si odmerimo svoj delež. Če odnesemo vsak trikrat, štirikrat, bomo lahko zadovoljni. Vse itak ne bomo utegnili . . .»

Sklep je bil storjen. Nenavadno hitro se je vsak odločil za svoj delež. Kordež si je natlačil pol vreče moke, na vrh suhega mesa, potem klobas in še ogromen kos slanine. Ko so že imeli vsak svoj del, so se spomnili Petruha na straži in ga poklicali. Fantu so se razširile oči, ko je vstopil.

«Ni časa za zijanje! Vzemi hitro, da zapremo!»

«Kaj naj vzamem?» je zajecal Petruh.

«Vsega ne moreš!»

Petruh je bliskovito pomislil na dom; zabele so stradali že vse leto, ker so morali svinje oddati rekviziciji. Zato je

tudi on oprtal cel svinjski boh, a pod pazduho je stisnil še dežico masti.

Nato so drug za drugim zlezli v reznjak, odložili butare in zadelali skrivni vhod z mrvo. Ugasnili so karbidovko in jo skrili, potem pa pazljivo prisluhnili, če ni kdo v obližju. Ker niso čuli nič sumljivega, so drug za drugim hušknili čez dvorišče proti vrtni ograji, prekoračili vrt in zbežali skozi sadovnjake za vasjo proti bližnjim lesovom. Temna noč jim je bila zaščitnica, nihče jih ni opazil.

Bлізу gozda sta Šantač in Petruh ostala sama; težki butari sta oba zasopili, zato sta se naklonila v breg in se posvetovala. Šantač je poznal v gozdu neko skrev.*

Toda dolgo nista počivala. Popadla ju je neka čudna zavist, da bi se njih tovariši mogli pred njima vrniti v vas in ta čut ju je gnal dalje. Šantač je dobro poznal kraj in kmalu sta se dotipala do skrevi, majhne, suhe votline v bregu. Potem sta jo ucvrla nazaj v vas.

Skoraj vsa šestorica se je hkrati znašla v reznjaku, kot bi bili izmerili daljavo. Magacina še niso izvohali. Spet so izginili z butarami v noč. Vrnili so se še dvakrat in še dvakrat odšli. Vsem se je iskril iz oči naraščajoči pohlep. Njihovi zakladi moke, masti, slanine, mesnine, tobaka in drugih slasti v gozdu so rasli. Medtem ko so s početka jemali le stvari, ki so se jim zdele najkoristnejše, so pozneje postali izbirčnejši in začeli stikati za slastninami, za likerji, za cigarami in cigaretami.

Moralo je že biti okoli treh ponoči, ko se je petič prvi povrnil v magacin žagar Pasterk. Toda že v reznjaku je butnil ob postavo, ki se je davila z vrečo moke. Magacinska vrata so bila na stežaj odrinjena in notri je bila luč.

«Kaj je?» je strastno ušlo Pasterku.

«Magacin! Ogromno skladišče blaga . . .»

* skalnato skrivališče.

Pasterk je pogoltnil neprijetni občutek.

«Neke svinje so že vso noč vlačile iz njega . . .»

Zdaj je bilo že vse dejano. Ko so se vrnili ostali, je bil magacin že poln plenilcev, tisti, ki so ga odkrili, so komaj še mogli zraven. Pa se niso niti silili. Z notranjim zadoščanjem so opazili, kako se ljudje prerivajo, kako kolnejo, kako vzdihujejo pod bremeni vreč in kako otimljejo drug drugemu.

Množica je bila zmeraj številnejša, na dvorišču je migljalo svetilk, iz kleti so prihajali pijanci in razbijali.

Odkritje tega skladiša ni vzbudilo le gladu ljudstva, temveč je znova razvnelo sovraštvo do Gnide.

«Tat, lopov, goljuf . . .»

«Kje je . . . kje je ta hudič?»

Dvajset, trideset glasov je grozilo. Mnogi se niso brigali toliko za delež pri plenu, kakor pa za zadoščanje sovraštvu, za obračun, katerega je treba napraviti z Gnido.

Iz svinjaka so zadoneli pijani, razburjeni glasovi ljudi, ki so odkrili Gnido. Mož je bil medtem prišel k zavesti in vznak ležeč je topo strmел v strop; po vsem životu so ga skelele grozne bolečine, glava mu je bila zabuhla od oteklin in mu je hotela počiti. Bil je tako zdelan, da mu že skoraj ni bilo do življenja.

«Dober večer, gospod rekvizitor! Kako se imate v vašem novem domu?»

Cinično so se režali zadrtni obrazi čez ograjo.

Gnidove krvave oči so se sovražno zakotalile v jamah. S slabim glasom, ali polnim prezira, je bleknil:

«Ali ste prišli, da me ubijete?»

«He, to bi ti dišalo! Ampak tako dober kup ne boš odnesel!»

«Prav za prav bi spadal sem noter še Šrauf, paznik Onuk, direktor, nadgozdar Dudaš in še mnogo, mnogo drugih!»

«Vsi pridejo še na vrsto!»

«Dajte mi piti!» je tedaj z velikim notranjim naporom rekel Gnida. Potem je še komaj slišno dodal: «Če ste ljudje!»

Toda niti ta vzdih ni omečil množice.

«Svinja je žejna. Dajte svinji piti!» je zavpilo deset grl. Od zadaj so pritiskali v hlev ljudje in vpili.

Skozi gnečo sta se nenadoma pririla Močivski Petruh in rudar Kordež z velikim vedrom pomij v rokah. Ko sta postavila škof v slamo poleg Gnide, je razsrjena množica zavpila:

«V korito, v korito!»

Petruh in Kordež sta izpraznila posodo v svinjsko korito. «Pij!» je zarjul ves hlev.

Ker je bil Gnida preslab, da bi se dvignil, so ga zgrabile pesti in mu nastavile glavo v korito. In glej — Gnida je začel lokati umazano, godljasto tekočino, da si ugasi pekočo žejo.

Nekaj glasov je kar presunjeno zatarnalo:

«Moj Bog . . . pije . . . pije!»

Množica je bila v prvem hipu vsa iz sebe; lokajoče, žejno srebanje Gnidovih ust ji je šlo skozi mozeg in zdelo se je, da se je v njej vzbudilo usmiljenje do tega pokvarjenca v svinjaku. Toda strast osvete je takoj spet zadušila čut trenutne človečanske zavesti.

«Vtaknite mu glavo v pomije!»

«Naj se nažre za vselej!»

Šoga, ki je bila prespala prvo pijanstvo, je z okrvavljenimi očmi pogledala v svinjak, nato pa zakričala:

«Dajte ga meni; — meni ga dajte!» . . .

Toda bila je tako slaba, da se je morala držati za ograjo železnega kotca.

Množica je krehetala:

«Šoga, daj ga, pošči ga . . .»

Gnida je z zaprtimi očmi obležal na stelji; nekaj časa so se ljudje še vsajali vanj, potem pa, ko so videli, da ni v njem nobenega odpora več, so drug za drugim začeli zapuščati hlev.

Svinjak je ostal prazen, le prašiči v sosednih kotcih se še dolgo niso mogli pomiriti.

Petruh in Šantač sta proti jutru začela prazniti skrev. Ker je bila Jazbina zelo daleč, sta dopoldne samo dvakrat napravila pot do Močivja in nazaj. Ko sta prvič prikrivila v Močivje, se je mati sesedla od strahu; niti celi boh slanine je ni mogel razvedriti.

«To je ukradeno blago, Petruh! Kaj si storil?»

«To je naše blago, nam je bilo od ust odtrgano!» se je zagovarjal Petruh.

Šantač je branil oba:

«Če bi ne bila vzela midva, bi bili vzeli drugi!»

Mati se je temu dejstvu sicer vdala, ali pomirila se ni z vestjo in še nikoli ni delala zaseke s takimi občutki, kakor jo je delala to pot.

Ko sta se pa tretjič vrnila v skrev, sta našla votlino prazno; nekdo je bil medtem odkril skladišče in ga izpraznil.

Petruh in Šantač sta skoraj zajokala od srda.

«Tatovi!»

«To ni dobro znamenje!»

Vse je šlo narobe. Po kratkem preudarku pa sta jo oba meni nič tebi nič spet ucvrta v Mežico.

Šlo je že proti poldnevu.

Pred vasjo sta srečala človeka, ki je nosil polovnjak; prav za prav sta srečala polovnjak, ki se je počasi pomikal po cesti. Nekdo je izbil sodu dno in si ga nataknil na glavo.

«Kdo si?» je pobaral Šantač.

Sod ni odgovoril.

«Dober dan, polovnjak!»

«Spoti!» se je zaslíšal votel odgovor.

«A ti si, Možina!» sta se nasmejala oba.

Kajžar Možina jo je brez odgovora pobiral dalje s svojim plenom.

V vasi je še dalje plamtel režim medvladja, glas o plenitvi trgovin je bil čez noč prodril do poslednje kmečke bajte v hribih in zdaj so začeli dreti v vas kmetje. Trgovine so bile že do jutra popolnoma izropane. Sedaj se je ropalo še preostalo blago, gospodarsko orodje, hišna oprava, vozovi, živina. Uboga gmajna, ki je ponoči že opravila svoj posel, se je zdaj očitvidno umaknila kmetom. V vas so prihajali premožnejši kmetje in nekateri celo z vozovi. Kmet Žgank je od Gnide odpeljal poln voz gospodarskega orodja, kmet Oplaz voz hišne oprave od Zimmerla, kmet Uran je pobral po praznih hišah preproge in zavese. Vsi ti so veljali za premožne ljudi.

Drugi kmetje in kajžarji so plenili po hlevih:

«Meni je Gnida odgnal kravo . . . meni svinje, meni konje, bindej bi bil, če bi se ne vrnil!»

Kljub temu, da je bila vas polna ljudi, se je poznalo, da ne vlada več tisto bojno razpoloženje, kakor na predvečer. Vse je bilo nekam tišje, mirnejše in slovesnejše, kot po kaki sedmini.

Od Zimmerla sta Petruh in Šantač odšla proti Gnidi. Srečavala sta ljudi, ki so postajali po dvoriščih in pred hišami, kot bi hodili po pokopališču.

Pred Gnidom ju je dohitel Dren, ju ustavil in rekel:

«Pri Janku je naše zborovanje, pridita takoj!»

«Zborovanje? . . .»

«Da, zborovanje, naše zborovanje, moramo videti, kaj bo.»

Šantač se je zasukal na daljši nogi, ošinil Petruha z radovednim pogledom in vprašal:

«Ali so tudi tebi izpraznili skrev?»

Dren ga ni čul, ker je že dirjal dalje.

Šantač se je zasukal zdaj še na drugo stran in dvoumno zamežikal.

Petruh se je takrat spomnil Gnide ter sinočnjega prizora v svinjaku.

«Pojdiva pogledat, kaj je z njim!»

Odšla sta v svinjak; vsi kotci so bili že prazni, povsod se je poznala roka ljudske rihte. Le kotec, v katerem je prejšnjo noč ležal Gnida, ni bil prazen. Tam je ležal Gnida, zarit v slamo, s podvitimi rokami, njegova glava je bila nabuhla, podobna ogromni buči; čez sence mu je zevala začrnela rana, iz katere se je vlekel curek strjene krvi po celem desnem licu. V gnojnici na dru obrobnega žleba so se blesteli čudno črnikasti kolobarji strjene človeške krvi, bolj goste, kot pa je bila gnojnica . . .

Zloglasni predsednik rekvizicijske komisije, magnat in patriot Gnida je z razbito glavo ležal mrtev v svinjaku . . .

Na prelomnici

Po dolini Mežice je tri dni drvel ljudski vihar; doslej so razbijala po fužinah parna kladiva, grmeli so ventilatorji, tulile sirene, cvilile žage in cirkularji, zdaj je ves ta hrušč in trušč zamrl, kakor bi odrezal, a rodil se je mnogo silnejši grom od prejšnjega. To je bil grom ljudstva, ki se je razlegal iz fužin, iz revirjev, iz dolin, iz globač, z bregov in slemen.

Meža, ta zelena, čista, grda, rjava, črna voda, ki grmi po koritu proti Dravi, je dobila brata, ki je gremel še huje. Kakor divja jaga je šlo od ustja doline pa gor do njenega konca, zavikalo danes tu, jutri tam, planilo v to kotlino, se dvignilo iz one globače, zatarnalo in zaprosilo v črnem lesovju Bistre, zatulilo, zaklelo in zagrozilo med bregovi Stružiš in Plata . . .

Senca svobode je kot divja jaga hušknila po dolini. Uboga gmajna jo je vsrkavala skozi svoje široko odprte, hlastne nozdrvi, srkala in se opijanila z njeno rosno sladkostjo . . .

V treh dneh je lačno ljudstvo oplenilo vse trgovine po dolini, katerih lastniki so bili pristaši avstrijskega režima, odiralci ljudstva, hlapci zamražene oblasti; v treh dneh je pregnalo vse njene predstavnike iz občin, šol, žandarmerijskih kasarn, gozdnih uradov, rudarskih in fabriških direktij. Pritisk ljudstva je bil tako splošen, tako silen, da so se predstavniki stare oblasti potuhnili sami od sebe, se poskrili, zbežali. Vsa javna uprava je nehala delovati, dolina je bila brez oblasti, prepuščena sama sebi.

Skozi njo so drveli neskončno dolgi vlaki noč in dan, dan in noč, vsi v eno smer, v zaledje. Sivi in rjavi kosmati soldati so čepeli na stopnicah, po odbijačih, po strehah vagonov; lokomotive so dirjale skozi postaje, nihče se teh vlakov ni upal ustavljati, kajti iz vagonov so pokale puške; le od daleč so ljudje opazovali ta strašni beg..

Kmalu so zaživele tudi ceste; po deželni cesti so se začeli poditi najprej avtomobili, potem so se pojavili osamljeni jezdeci, nato vprege, trenski vozovi, potem pešci; kmalu so oživele tudi stranske ceste.

Med bregovi Mežice je vzkipelo:

«Svoboda . . .»

«Svoboda!» je rekel stari močivski ded, najstarejši človek v Jazbini, ki je lezel že v devetdeseto leto. Bil je pravi potomec tistih lastnikov, ki so Močivje prodali grofu, on pa je ostajal in ostal pri hiši kot staro poludje* ter je živel z vsakokratnimi najemniki kot njihov pravi ud.

Dvodnevna Petruhova odsotnost, vse razburljive novice zadnjih dni niso spravile deda niti iz ravnotežja niti z njegovega zapečka. Tretji dan je Petruh splezal na eno izmed treh starih silnih in košatih smrek, ki so stale pri gonjah in bile daleč naokoli znane pod imenom «pri treh smrekah»; začel jo je klestiti gori pod vrhom. Da bi dal duška svojim zmagoslavnim občutkom, je po stelarajsko nabijal po štrkljih. Ker je bila smreka votlinasta, je deblo odgovarjalo z zvenečim odmevom, ki je napolnil vso Jazbino:

«Tok, tok, t-o-o-k, t-o-o-o-o-k»

Ta odmev je prodril v izbo do dedovega zapečka. Njegovo gluho srce je takoj odgovorilo . . . Vstal je in odšel proti trem smrekam. Naslonjen na plot je skušal s svojimi starimi očmi doseči vrhove teh ponosnih, legendarnih dreves, a zaman. Nato je zamižal in rekel:

* ropotija.

«Vrhov ne vidim, ali vidim da je stelja na tleh! Zdaj verjamem, da je prišla svoboda! . . .»

Močivski ded se je potem splazil k stelji, objel z rokami konce vej in zamišljen gladil drobne sesulje.

«Da, zdaj je svoboda tukaj . . .!»

Vsa močivska družina se je zbrala okrog smrek in opazovala, kako vihti Petruh sekiro, kako se mu oder odsekanih vej pod nogami zmeraj bolj širi in kako prihaja vedno niže.

«Pazi, da se ti kaj ne primeri!» je klicala mati v višavo.

Mati je bila edina v tej družbi, ki tega praznika svobode ni obhajala z mirnimi občutki. Bila je še polna pomislekov in sprva je skušala pregovoriti sina, naj ne gre klestit, naj ne pogazi te stroge gozdarske odredbe.

Toda Petruh ni zdržal:

«Vsi klestijo, Kopičar, Naraglav, zakaj bi mi ne? . . .»

Šele ko je sina zagledala v vrtoglavi višini in je orjaško drevo zabobnelo pod udarci sekire, je tudi njo prevzelo rahlo, še boječe čustvo neznanе ji slutnje.

Petruh je doklestil smreko. Orjaško deblo je zdaj vitko strlelo v višavo, mrzli veter je nalahno stresal njegov vrh. Okrog debela pa je ležal visok kup stelje.

«Če oklestim še oni dve, bo stelje do svečnice!» se je bahal Petruh.

Tedaj se je oglasil ded:

«Pusti oni dve za spomin! Ena je oklesčena in bo svetu kazala, da je svoboda tu — a ostali dve naj se košatita dalje.»

«Prav imate!» je potrdil Petruh.

Družina se je zagnala v steljnati kup ter začela pipati iz njega ogromne, košate veje.

«Kakšna stelja in koliko drv!» je vzkliknila Mojcej.

Lizogica in gustač pa sta se objestno zavalila na kup.

Stari ded je slonel ob plotu in še dalje zamišljen strmел v črni les nad Močivjem; sem pa tja si je z roko potegnul po

nagubanem čelu, kot bi se nečesa važnega ne mogel spomniti. Naposled se mu je razvedril obraz.

«Ali veste, kdaj so bile te smreke zadnjikrat kleščene?»

Osem oči ga je radovedno pogledalo.

«Oseminštiridesetega leta! Potem so bile že predebele in Močivci jih niso več klestili. Pozneje pa so prišli grofje . . .»

Čez nekaj časa je spet rekel:

«Ali veste, kdo je te smreke zadnji klestil?»

In spet ga je pogledalo osem oči.

«To sem bil jaz! Ravno takrat, ko sva se z bratom pripravljala, da zlezeva na to drevje, je iz Pliberka prišla novica, da je proglašena svoboda. Moj rajni brat — tisti, ki je pozneje prodal Močivje grofom, je tak, kakršen je bil, ves smolnat, tekel v dolino, da poizve, kaj je s to svobodo. Vrnil se je šele zvečer in pripovedoval, da je svoboda res izklicana. V trgu so vsi nosili rdeče nageljne in tudi brat je prinesel tak nagelj s seboj . . . Tako je bilo pred sedemdesetimi leti.

Svoboda se je takrat skrila, a zdaj, ko je ta smreka zapela, zdaj verjamem, da je prišla prava svoboda . . . Le kje so rdeči nageljni . . .?»

Močivskemu dedu se je ta želja prekmalu izpolnila; že drugi dan ga je Karpuhov Šantač položil na klop, kjer je Mojcej prekrila njegovo mrtvo telo čez in čez s steljo, z bršljanom in rdečimi nageljni . . .

Tri dni je dolina golčala svoje kruto maščevalno mrmranje, potem pa se je začul sprva rahel, potem vedno smelejši klic:

«Tako ne bo šlo dalje! . . .»

Napovedanih antantinih čet ni bilo, iz Celovca, iz Maribora ni bilo nobene odločitve. Govorilo se je o Narodnem svetu v Ljubljani, ki da je prevzel vso oblast v Sloveniji, z

druge strani se je govorilo o republikanski oblasti na Dunaju, ki je prevzela oblast na Koroškem.

«Tako ne pojde dalje!»

To je bil vedno glasnejši klic perzonalov, bajt, grabnov in odorov.

«Nekaj moramo storiti!»

«Stranko!»

V teh dneh so začeli delavci kar dreti v socialdemokratsko stranko in v strokovne organizacije.

«Le vkup, le vkup, da bomo močni! . . .»

Ta duh skupnosti in pripravljenosti se je iz industrijskih središč naglo širil tudi po kmečkih seliščih.

Nekega dne sta že zgodaj zjutraj prišla k predsedniku socialdemokratske organizacije v Guštanju, strugarju in hišnemu posestniku Pipanu, valjar Babin in neki neznanec.

«Jaz sem Nicnar iz Jazbine» je kratko dejal ta neznanec.

Pipan se je spomnil, da je bil ta Nicnar štirinajstega leta ujet na ruski fronti, da se je v začetku tega leta vrnil v Avstrijo, ki ga je pa po kratkem dopustu spet poslala na italijansko fronto. O njem so se slišale razne stvari in tudi to, da je bil v Rusiji boljševik.

Nicnar je bil petintrideset let star, suh, na sencih je imel že nekaj srebrnih niti in tudi na obrazu se mu je poznalo, da je že mnogo prestal. Posebno žive in drzne so bile njegove oči. Bil je pravi Jazbincec tudi po postavi, širokega obraza in krivih nog. Zaradi teh nog je služil pri lovcih. Po krivih nogah so se poznali vsi Jazbinci. Ljudje so trdili, da imajo Jazbinci zato krive noge, ker gazijo sneg, ki ga nikjer toliko ne pade kakor v Jazbini; široke dlesni pa da imajo odtod, ker je v Jazbini poglavitna hrana ovseni kruh. Kljub visokemu snegu pa so spomladi vendarle v Jazbinah prve kopneče pod hišnimi okni . . . To pa zato, ker da izpihajo Jazbinci od časa do časa iz svoje začeljustne torbe osja skozi

okna v sneg. Tak je jazbinski rod in prav tak je bil tudi Nicnar.

Babin je rekel:

«Prignal sem ti novega člana.»

Pipán, ki je bil zadnje dni takih obiskov že navajen, se je usedel za posebno majhno mizico v kotu, kjer je imel v predalu zaklenjene strankine tiskovine. Svečano je položil seznam članov predse.

«Novega člana! Tako je prav!» Poln samozavesti se je pripravil k pisanju.

Toda Nicnar ga je sam prestrigel:

«Nisem prišel sam, temveč prihajam v imenu desetih drugih, ki se hočejo vpisati v organizacijo. Poleg tega sem prišel, da se malo porazgovorimo o položaju in o tem, kaj bi bilo potrebno napraviti in kaj bomo napravili!»

Govoril je s prostodušnim, jasnim glasom; zraven je izvlekel iz žepa čedro in začel tlačiti tobak vanjo.

Predsednik Pipán je odložil pripravljeno pero in njegove oči so nekam nezaupljivo zasijale. Deset kmetov? Nicnar je sam kmet-posestnik! To je prvi primer, da se kmet priglašá v stranko.

«Vi ste posestnik?» je vprašal.

«Da, imam tisto bajto v nižini, kjer lahko pod lastno streho pojem, kar noter prinesem.»

«Kdo so ostali?»

«Najemniki, moji sosedje!»

«In vsi se hočejo vpisati?»

Vsi, cela Jazbina! . . .»

Pipán je s peresnikom podromljal po mizi, potem je rekel z dvoumnim nasmeškom:

«Če bo tako šlo, potem bo kmalu več kmetov v organizaciji, kot pa delavcev.»

«In kaj zato?» je široko zazijal Nicnar.

«Tudi Strojanci, Zelovčani, Hotuljci nameravajo pristopiti!» je opomnil Babin.

Nicnar je tako gorel za svojo stvar, da ni opazil, kako spreletavajo Pipana barve.

«Ali ste bili v Rusiji?» ga je vprašal Pipan, očitvidno zato, da se izkoplje iz trenutne zadrege.

«Da, bil sem! — Prej se za te reči nisem brigal, saj vesta — odraščal sem v Jazbini. In Jazbina je bila Jazbina! V Rusiji sem pa marsikaj videl.»

Nicnarjeve oči so mirno počivale na obrazih obeh mož.

«Zato sem prišel . . . Treba je nekaj storiti, sicer bo vse narobe; vse bo hudič vzel! In zato ste vi tukaj — vi, ki imate stranko v rokah! To mora napraviti stranka . . .!»

Pipan je poslušal in od strani opazoval gorečega Jazbinca. Videč pa, da je zdaj vrsta na njem, je čohajoč se za tilnikom počasi počel razlagati svoje stališče:

«Vidita — posebno pa vi Nicnar! Ne rečem, da drugod niso dobro napravili! Toda tam so gotovo bili čisto drugi pogoji . . . Naše razmere so čisto druge . . . Tako piše tudi ‚Arbeiterwille‘ . . . In tudi naša stranka je preslaba.»

«Slaba!» je Pipana hrupno prekinil Nicnar. «Če je slaba danes, ne bo slaba jutri! Saj vidite, da vsi rinejo vanjo . . .»

«Da, to je res! — Toda brez centrale se ne more in ne sme nič napraviti. Naša stranka je disciplinirana, a centrala nam ni dala še nobenih navodil. Sicer pa je na Dunaju že proglašena republika, večina nove vlade je socialistična. Vse, kar je potrebno spremeniti ali napraviti, bo napravila nova vlada. Stanje, ki zdaj vlada, je prehodno, od danes do jutri. Vidite, mi bomo vse dosegli na miren način. V tem je vsa stvar!»

«Če bo le šlo tako?» je Nicnar nejeverno stresel z glavo.

«Bo šlo, gotovo bo šlo!»

«Kaj pa z mojim in našim vstopom v stranko?»

Ah da! Morajo se podpisati pristopne izjave, da pride potem vsa reč pred sejo. Koliko pristopnih izjav hočete?»

«Dajte jih dvajset!»

Nicnar je svojo izjavo takoj podpisal, ostalih devetnajst pa vtaknil v žep.

«V dveh dneh prinesem vse podpise in pa denar!»

«Dobro!»

Ko je Nicnar prišel na zrak, je šele spoznal, kako mu tolče v možganih. Malo je postal, si obrisal znoj s čela, potem pa jo je pobral nazaj v Jazbino, kamor je prišel bolj jezen kot pa poparjen.

Pozno v noč je potrkalo na venža vrata hišice rudarja Maklina, predsednika socialdemokratske organizacije v Mežici. Potrkalo je rahlo, skoraj boječe. Maklinova žena, ki je šla odpirat, se je takoj vrnila.

«Ta baba nas bo spravila še ob dobro ime! Šoga je . . . Kaj hodi sem ponoči?»

Zadnje besede nejevoljne Maklinke je počasi in oprezno vstopivša Šoga še slišala. Toda napravila se je, kot da jih ni. Samo narahla rdečica je pobarvala njeno blede, prezeblo lice. Tiho je obstala pri vratih.

«Kaj je, Šoga?» je prijazno, ali z nekim tujim naglasom vprašal Maklin.

«Tako ne gre več dalje . . .»

Šoga se je stresla, stopila dva koraka proti mizi in se sedla na prazno klop.

«Kaj se je zgodilo, Šoga?» Maklinov glas je bil zdaj brez tujega naglasa; take, kakršna je bila Šoga nocoj, je ni videl še nikoli. Ali je pijana? Kakšna pijanost je to? Tudi Maklinki so izginile sovražne poteze z obraza.

«Nič se mi ni zgodilo! Prišla sem le povedat, da ne morem več živeti, kot sem doslej . . .»

Maklin je z odprtimi usti in z nejevernimi očmi strmел v Šogo, ki je vsa zrušena in skrušena sedela pred njim. Maklini pa je zaigral zaničljiv nasmeh okrog usten.

«Ne glejte me tako, kakor polnočno prikazen. Prišla sem k tebi, da ti povem resnico. Vidiš — v meni se je nekaj prelomilo! Nekaj je prišlo nadme . . . nekaj čudnega . . . prečudnega, česar nisem še nikoli občutila . . . Prevzelo me je s tako silo, kakor da bi me nosili gorski škрати nad temi črnimi, globokimi koriti . . .»

Zdaj sta Maklin in njegova žena še bolj strmela; gledala sta jo kot prikazen. Čudne stvari govori z neizrekljivo toploto, njen glas se oprijemlje src . . . se oprijemlje možganov; njene oči gore v nepoznanem ognju, ki žge do srca . . . Šoga ni pijana! Ali je mogoče kaj hujšega?

«Le glejta me, le glejta me! Tako me je danes gledal tudi tisti Logarjev zelenjak, ki so mu že začele habe rasti in katerega sem po pasje nagnala. Minuli so tisti časi, ko je Šoga vsakemu potrebežu dobro storila! — Povem ti, Maklin, Šoga danes ni več tista, ki je bila še včeraj! Nenadoma je prišlo nadme! Začelo se je tisto noč, ko sem bila pri Gnidi, od takrat pa me ne izpusti več . . . Kakor da bi neki nov, svež dih potegnil po dolini, me je prebudilo. Vso me žene naprej, samo naprej . . . Ne vem, kam me žene, ali žene me iz blata v čistost.»

Umolknila je in njen hlepeči, vroči glas je napolnil vdušljivo ozračje tesne sobe. Po kratkem premolku se je sklonila čez mizo in skoraj šepetaje nadaljevala:

«Da, takrat . . . po tisti noči me je prijelo. Videla sem kako so nagnali Tepana, videla sem Repeževega Roka, Naraglava, Kordeža . . . videla sem Gnido . . . In sem rekla: Ali nisi ti — Šoga, tudi človek, tudi ženska, tudi mati? . . . Ali nimaš istih pravic in istih dolžnosti do življenja, kot drugi? Ali res ne moreš drugače živeti? Prej sem se čutila

samo — prezirano — zdaj ne več. Zdaj čutim, da spadam k tistim, s katerimi živim, s katerimi delam. In tako moč čutim v sebi, da bi vriskala, da bi šla naprej . . . kar naprej . . . Ali me razumeš — Maklin, ali me razumeš?»

Njen glas je bil skoraj proseč.

«Razumem te — Šoga!» je s pridržanim glasom rekel Maklin. Bilo ga je skoraj strah.

«In zato sem se odločila: tako ne gre dalje, tako nočem več živeti! Sklenila sem, da se vpišem v tvojo organizacijo, in zato sem prišla k tebi . . .»

Zaslišal se je kratek, sunkovit jek iz Maklinkinih ust, Maklin pa je rekel s prestrašenim glasom:

«Ti — pa v stranko . . .»

«Da — jaz hočem v stranko — v organizacijo — takoj! Čutim, da ne morem sama živeti! To, kar me je popadlo, je prišlo od drugih in zato moram z njimi, z vami. Če ostanem sama, propadem!»

Maklin se je nekoliko pomiril in rekel:

«Ali si resnično sklenila, da boš prenehala z dosedanjim življenjem? Ali boš prenehala piti?»

«Drugače bi ne bila prišla k tebi! — Ali sem že prej kedaj prišla? Ali sem že kedaj tako govorila? Sam dobro veš! Vi mi morate pomagati! Ali nisem mati kakor druge? Ali sem res dobra samo zato, da grejem potrebeže? Fej te bodi! Toda sama ne morem! Zdi se mi, da če le minuto ostanem na mestu . . . sama . . . le eno minuto, pa ne bom mogla naprej in bom že spet izgubljena . . . Zato me vzemi v organizacijo . . .»

Maklin je vstal in videlo se mu je, kako so ga Šogine besede prevzele.

«Vidim, Šoga, da te je res prijelo. In to je dobro! Le drži se tako, mi ti bomo pa pomagali.»

«Ali me boš vpisal?» je pomirjeno vprašala Šoga.

«Bom! — Predložil bom odboru in ta te bo sprejel!»

Šoga je vstala. Na njenem obrazu je zdaj sijal globok, srečen mir in njen glas je bil vdan, ko je rekla:

«Lahko noč! Zdaj pa lahko grem — tako lahko, kakor bi bila kar druga.»

Ko je Maklinka zaprla za njo vežna vrata, je skoraj planila nazaj v sobo, objela še zamišljenega moža in zaihtela:

«Kaj pa je to, kaj je to . . .?»

«To je svoboda! . . .»

«Tako ne more dalje!! . . .»

Novi glasovi so zaskoviknili iz vedno splošnejšega zbora podobnih klicev, glasovi, ki so bili nedavno zamrli, a ki so se začeli oglašati vedno odločneje in kljubovalneje.

Iz Guštanja, iz Prevalj, iz Pliberka, iz Velikovca . . . iz dvorov, graščin, iz magacinov, izza pisalnih miz . . .

«Tako ne more dalje . . .!»

«Red se mora povrniti . . . red mora biti . . .»

In nekega dne je iz tega skovikanja niknila meščanska garda v Pliberku, Guštanju, Prevaljah, Dravogradu . . .

Njeno geslo je bilo:

«Samo za javno varnost, mir in red! . . .»

Po perzonalih, po grabnih je završalo:

«Zbirajo se, se že zbirajo . . .»

Ljudje, ki so prve dni prevrata izginili, se poskrili v mišje luknje, so začeli počasi tipaje — prihajati na svetlo, drug za drugim. Za trgovcem Zimmerlom si videl rudniškega uradnika Pernikaca, za njim starega župana Vurzerja, za Vurzerjem paznika Onuka, za Onukom je prišel na prešuš vojni liferant Lušin, za Lušinom učitelj Likeb, za Likebom se je pojavil sam žandarmerijski komandant Tepan . . .

Ljudje so začeli škripati z zobmi:

«Zbirajo se — pripravljajo se.»

Meščanske garde so se rodile kot prve edinice tistih sil, ki jih je ljudska jeza strla ob prvem navalu.

«Nam je le za red in mir . . .»

Na Pipana, Maklina, Logarja, Čopa, na Mlinarja, Ozima, Pasterka so navalili perzonali, grabni, bregovi.

«Oni se zbirajo — a vi čakate! . . . Kaj čakate — za vraga? Mi nočemo čakati . . .!»

In kot bi se slinilo iz širokih, brezzobih in zlobnih čeljusti, je po dolini dlesnilo počasi, prilepljivo, uspavajoče:

«Red in mir . . . red in mir . . .!»

«Tako ne gre dalje!»

V dolini je že nekaj dni počivalo vse delo: votlotihi so bili šahti in rovi okrog Pece, plavž v Žerjavu je ugasnil, mušeniški gaterji so umrli, fužine na Ravnah so prenehale sopihati, zadnji plamen je že davno švignil iz visokega kamina martinovih peči; na Lušah se je zganila sluzasta plast rjave ilovice in počasi začela svoj smrtnonosni, večni pohod. da stisne rove in šahte, tega svojega neizprosnega sovražnika . . . Vode so divje grmele čez jezove, elektrika je oslepela . . .

Kaj bo? Zima je tu, živeža ni . . . glad je strahotno razpenjal svoja krila nad mrko dolino.

«Tako ne gre dalje . . .»

In prav takrat, ko so valovi ljudske jeze še pljuskali ob bregovih Mežnice, ko je sto in tisoč ust klicalo, da tako ne gre dalje, se je napotila delegacija leških rudarjev pod vodstvom kopača Hočnika v poslopje rudniške uprave k nadpazniku Gabunu.

Napotili so se k nadpazniku zato, ker je bil najstarejši vodilni uradnik pri leškem rudniku in tudi skoraj edini, ki ni pobegnil. Sam obratovodja Stransky, po rodu Čeh, a zarizen avstrijakant in germanizator Leš, je že na predvečer prevrata pobegnil neznano kam in z njim še nekateri drugi

pazniki in uradniki. Tudi Gabun ni bil pri rudarjih priljubljen, dasi je bila ta mržnja malo drugačna kakor do Stranskega in drugih. Gabun je bil star maček, pri rudniku že skoraj pol stoletja, zakrknjen, ki se je ob najmanjši priliki režal kot pes, a je bil odkrit in se tudi ni strašil braniti pravic rudarjev, če je bilo treba.

Ko je prišel prevrat, se je zaklenil v svoje stanovanje in trmoglavo čakal, da pride, kar ima priti.

Ko je delegacija vstopila, je bil prepričan, da so rudarji prišli obračunat z njim. Zato se jim je kljubovalno zarezal nasproti:

«Če ste prišli, tu sem!»

Rudarji so se počasi drug za drugim privalili v sobo, malo preoblastno in prekošato, to je res, ali mirnih in resnih obrazov. Te globoke oči, ki so ga desetletja zrle tuje in neprijazno, so ga motrile tako zagonetno, da se je skoraj ustrašil.

«Kaj hočete?» je zajecjal.

Vodja delegacije, Hočnik, je izpregovoril globoko, počasi:

«Gospod Gabun! Mi se dobro poznamo! Vi ne marate nas, mi pa vas ne! V tem ni nesporazuma med nami! Toda zdaj ne gre za to; prihajamo v čisto drugi zadevi!»

«V kakšni . . .?»

In spet je spregovoril tisti globoki, enakomerni Hočnikov glas, trd, brez naglasa, brez duše. Spet so se zastrmele iz brezgibnega, razoranega, od ilovice porumenelega in izpiteta obraza sive, motne oči naravnost v Gabunovo srce:

«. . . vidite, obrat stoji! Gospoda je odšla! Tako ne gre dalje! Leše so edini premogovnik v dolini. Zima je tukaj, zalog ni, delavske družine prezebajo. Prezebajo, ali to še ni glavno! Glavno je to: v dolini ne more nobeno podjetje obratovati brez nas! Ne rudnik v Mežici, ne fužine na Ravnah! — Tisoč knapovskih družin pod Peco, šeststo fužinarjev

v Guštanju! — In nas je petsto. Mora se delati! Mora se! — Da bo šlo življenje naprej! — Razen tega rudnik tega ne prenese. Vse naprave so zasilne in če se hitro ne začne, bodo naprave uničene, bo rudnik uničen. — Vi sami veste, kaj so Leše! Cekla* ga bo zalila . . .»

Nastal je kratek molk. Kopač Hočnik je izvlekel tobak za pipo in si začel zvijati cigareto, za njim kopač Jelenko, potem pa vsi po vrsti. Hočnik je v teh kratkih stavkih povedal vse in zdaj je čakal na odgovor.

Nadpaznik Gabun se je zganil. Nikdar si ni še noben knap usodil, v njegovi pisarni zažgati cigareto. In zdaj čikajo tu v njegovem stanovanju! Srd ga je užgal, da ga je dvignilo na pete, kot mladega petelina. Ali obvladal se je in požrl debelo jezo.

«Kaj torej hočete? Po kaj ste prišli? . . .» Njegovi kratki, sivi, od cigar osmojeni brki so mu nervozno drgetali.

«Hočemo, da vi prevzamete vodstvo obrata . . . da takoj prevzamete!»

Nadpaznika je vrglo nazaj.

«Jaz! Nikdar in nikoli!»

Rudarji so medtem posedli po stolah. Mirno so gledali starega iznenadenega Gabuna.

«Prevzeli boste vodstvo!»

Še žilica ni vztrepetala na Hočnikovem licu, ko je to izpregovoril.

«Komandirati hočete kot gospodje! Ha, ha! Najprej ste vse razbili, oplenili magacine, pregnali ravnatelja in uradništvo, zdaj pa prihajate in me hočete prisiliti, da prevzamem vodstvo obrata, — jaz . . . to razvalino, to jamo ilovice, to glinasto pogreznino! — To je zločin, to je boljševizem! Nikdar in nikoli. Naj gre vse k hudiču, jama in vi z njo! Vaš socializem, vaše organizacije . . .!»

* blato.

Ko je nadpaznik izlajal gnjev, ki ga je kuhal, je kopač Hočnik spet mirno nadaljeval:

«Ne gre zdaj za to — zdaj gre za nas vse, za vso dolino! Gre za produkcijo! Vsi živimo od tega. In kaj bo z dolino, če ne bo premoga? Tisočdvesto rok je tu, ki hočejo delati, da nadaljujemo življenje. V takih dneh, ko se svet lomi, hočejo te roke tudi delati . . .!»

Gabun je gledal in brki so mu še vedno drgetali:

«Zakaj vas pa ne reši — vaš socializem?»

Tedaj se je oglasil nadkopač Čop:

«Gospod nadpaznik! O teh stvareh ne bomo govorili tukaj! Prišli smo k vam, ker vemo, da naš rudnik najbolj poznate. Vi ste z rudnikom zrasli, kakor smo zrasli z njim mi. Kot član rudniške uprave niste bili boljši od Stranskih, od Huberjev, od Pernikacev, ali kot rudar ste druge sorte. Mi vemo, da vam rudnik leži pri srcu! Ali naj gledamo, kako nam bo pred očmi propadel? Ali mislite, da naj se tudi rudnik podere, če se je podrla Avstrija? — Zato smo mi sklenili, da prevzamete obratovodstvo in že nocoj gre prvi šiht v jamo!»

Gabun je prisluhnil; videlo se mu je, da so ga Čopove besede zgrabile nekje globoko pri srcu. Rudnik, ta jama! Te Leše . . . Štirideset let že rije kot krt po tej ilovici, bije boj proti temu glinastemu sovražniku, mu v tem večnem boju otmilje črne zaklade — tega premoga leškega . . . Kot otrok je šel v jamo in zdaj je siv starec, izpit, prekuhan, kot star glinen lonec . . . Zadnja leta je vodil nevidno borbo proti militarizirani rudniški upravi, proti njenemu roparskemu načinu izkoriščanja! Vodil jo je trdo in uporno, z grenkimi občutki! Ko so delavci pred nekaj dnevi zapustili jame, je norel v svojem stanovanju, norel, ker je v duhu videl, kako glinasto žrelo požira črni lesk. Njegov mir, njegova brez-

brižnost sta bila samo navidezna in zato je drhtel, ker je hotel svoj notranji boj pred rudarji skriti, zatajiti . . .

«Vzemite vodstvo v roke, da rešimo rudnik, da rešimo dolino . . .»

Kakor glas iz srca zemlje mu je donelo na uho.

«Ali za koga, v imenu koga? Jaz poznam samo enega zapovednika in ta je moj gospodar, grof Henkel-Donnersmark!»

«Grof Henkel-Donnersmark je daleč — on ne pozna rudnika, ne pozna jam, ne pozna nas! Za rudnik, v imenu rudnika boste prevzeli vodstvo! — Poglejte se, verjemite si! Vi niste zapustili rudnika, kakor so ga zapustili drugi, ker vam je pri srcu, ker brez njega ne morete živeti . . . In mi to vemo, nadpaznik Gabun . . .»

Nadpaznik se je obrnil v kot, objela ga je mehko a tega ni hotel pokazati delavskim zastopnikom. Kakšne živine so to? Za božjo deljo! . . . Sami socialisti! . . . Najprej tri dni razbijajo, plenijo — potem pa pridejo in pravijo: rudnik se mora rešiti . . . delati se mora . . . Ali kljub temu . . . njihovi obrazi so pokriti z ilovico tega istega rudnika, njihove obleke, njihovi prekratki pepiči, njihove lopataste roke, posod se lušči ta ista ilovica. In koliko so je prinesli s seboj na obuvalih? Vse diši po samih jamah . . .

«Ali delujejo sesalke?»

Nenadoma, kratko in rezko, je bruhnilo iz njega.

«Na cvajerci . . .?»

«Da!»

«Na firerju . . .?»

«Da!»

«Torej niste dali zaliti jam . . .?»

«Nismo! Kako bi mogli? Mi smo rudarji! Saj smo vendar mi izkopali te jame! Saj je rudnik vendar naš! Centrala je v pogonu samo zadelj sesalk . . .»

Knapi so se okorno ropotajoč dvignili.

Nadpaznik Gabun je planil pred njimi skozi vrata v sosedno sobo. Za eno minuto se jim je skrtil, a nato se je vrnil, že oblečen v tisti oguljeni, z ilovico pokriti usnjati jopič ter s tisto knapovsko kapo, v kateri je zmeraj hodil.

«Gremo!» je rekel hlastno.

In že je planil iz sobe, preskočil stopnice, kot bi imel dvajset let, in jo udrl proti rudniku, da so ga rudarji komaj dohajali . . .

In tisti čas, ko so akcionarji svinčenih rudnikov v Mežici od strahu šklepetali z zobmi v svojih palačah na Dunaju in z grozo prisluškovali grmečim ulicam; ko so se nekateri drugi te družbe sprehajali v zmagoslavnem soncu francoske rivijere, so se rudarji že zgrinjali na delo v rove in jame, ki so ga sami organizirali. In tisti čas, ko je grof Thurn Valsassina grel svoj išijas in svoj revmatizem v Opatiji v Kvarnerskem zalivu, so dajali fužinarji na Ravnah svoj prvi šarž. Isti čas, ko je grof Henkel-Donnersmark, lastnik leškega rudnika in tretji bogataš v Nemčiji, v avtu pobegnil iz Dradžan v Holandijo, da odnese pred razjarjenim nemškim ljudstvom na varno svojo kožo in dragoceni nakit — ob istem času so leški rudarji začeli boj proti požrešnemu, nikdar počivajočemu sovražniku — sluzasti ilovici.

Rojenice

Prvi dnevi prevrata so krajevne voditelje slovenske stranke spravili iz ravnotežja, čeravno ni prišel zanje prevrat iznenada. Toda da bo prišel v taki obliki, niso pričakovali; obsedenost uboge gmajne, plenitve, obračunavanje na lastno pest — to jim je pognalo kri v glave.

Odlagali so dan, dva, tri dni — skoraj z isto preplašenostjo so strmeli nad viharjem, ki je oral po dolini, kakor njihovi dovčerajšnji sovražniki, voditelji nemške stranke in krajevni avstrijski stebri, po katerih hrbitih so padali udarci ljudske jeze . . .

«Kdo bi si bil mislil kaj takega!» . . .

Nekaj dni je trajalo, preden so jim otrpli udje zopet začeli oživljati in nekega temnega, mokrotnega večera so se sestali zaupniki slovenske stranke v samotni hiši gostilničarja Oseta. Poslednji je prišel prevaljski župnik Rep.

Tiho in nemo je tonila hiša v noč, brez znamenja vsakega življenja, kot mrtvašnica. Vsa okna so bila zaprta z linami, v sobi v prvem nadstropju, kjer se je tajni sestanek vršil, so bila pa okna zadelana s težkimi odejami, da bi se najmanjši šum ne slišal skoznje.

Le kdor bi imel mačje oči, bi mogel iz teme razločiti nekaj postav, ki so se plazile okrog hiše in varovale vse dohode do nje.

«Ali smo vsi?» je vprašal oštir Oset.

«Vsi nismo, ali dovolj nas je», je menil Lešnik iz Guštanja z nestrpnim glasom.

Prva beseda je pripadla župniku Repu in kaplanu Mvačniku, zato se je Oset takoj obrnil k župniku z vprašanjem:

«No, kaj je?»

«Kaj je?» se je razjezil župnik. «Saj sami vidite, kaj je!»

Župnik in Oset se nista mogla, duhovščina je imela Oseta za odkritega liberalca. Osetu pa so bili duhovniki okoreli nazadnjaki.

Zaupnik Lešnik, kateremu je bila znana ta rivaliteta, je takoj posredoval:

«Namreč, če je že kaj novega od Narodnega sveta v Ljubljani?»

Zdaj je posvetovanje šele prišlo v pravi tir.

«Še nič novega, odločilnega ni prišlo! Vsi vemo, da je v Ljubljani proglašena vlada Narodnega sveta, ki je proglasila tudi slovensko Koroško kot svoje območje. Ali drugega nič! Niti čet niti kakih naredb — človek sploh ne ve, kaj bi storil . . .»

Stari Županc je nervozno zaosol po stolu, potem pa po svoji stari navadi z enim samim stavkom povedal vse, kar je mislil:

«Antantinih čet še ni!»

«Da, antantinih ni, a tudi Narodni svet ni nič poslal!»

Vsi so molčali in premišljevali.

Oštir Oset se je prvi zganil:

«Ali ni Narodni svet izdal direktive, da se povsod ustanove krajevni narodni sveti in z njimi tudi narodne straže? Meni se zdi . . .»

«Da, to navodilo je prišlo! Toda bilo bi bolj preprosto, če bi prišle antantine čete in zasedle deželo, dokler se uredi nova vlada. Bilo bi brez komedij . . .» je menil župnik Rep.

«Mislim, da moramo odločno začeti!»

Kaplan Mvačnik, ki je te besede izrekel, je bojevito pogledal po omizju.

«Tako je!» so pritrdili nekateri.

«Nekaj moramo začeti, dokler je še čas!» je trdil Lešnik.

Zaupnik Abraham iz Prevalj, ki je bil znan kot špecialist za delavska vprašanja, je zdaj povzel besedo.

«Nekaj je nujno treba podvzeti, dokler je še čas. Ali vidite, kaj dela delavstvo? Nihče ne ve, kaj tiči za tem, kaj se iz tega lahko skuha.»

«Da, to kar se je zgodilo zadnje dni . . .» Župnik Rep si je obrisal znojno čelo.

Dva kmeta iz Tolstega vrha, ki sta bila dozdej le tiha poslušalca, sta rekla oba hkrati:

«Prav so imeli delavci, da so malo zgrabili te oderuhe, te priganjače!»

Ostali so se naredili, kakor bi te opazke ne bili slišali, a kaplan Mvačnik je nadaljeval:

«Nekaj moramo začeti, dokler je še čas. Če bomo oklevali, homo kmalu sami ostali! Koliko naših ljudi se je že pridružilo, kar samo od sebe pridružilo viharju, ki ori po dolini. Tako je povsod — ljudje gredo s tistim, ki si upa na dan, ki dela . . . In čeprav je vse le votlo bobnenje, napihovanje!»

«Potem je še druga nevarnost — Bürgergarde!» je opomnil Lešnik.

«Te garde niso slabe, kolikor varujejo red! Kam bi pa prišli, če bi šlo tako dalje . . .?» je prostodušno zinil zaupnik iz Stražiš, imetnik velike, bogate kmetije.

Nekateri so ga grdo pogledali, kar pa ni napravilo nanj nobenega vtisa.

Kaplan Mvačnik je skušal popraviti neprijetne posledice.

«Da — ko bi ne bile te garde organi stare avstrijske oblasti . . .»

«Nekaj moramo storiti!»

«Storiti moramo to, kar je edino potrebno — ustanoviti moramo Narodni svet, organizirati narodne straže in pre-

vzeti oblast!» je zdaj trdo in odločno spregovoril krčmar Oset.

«Potem bomo imeli lahek opravek!» se je ironično zasmel jetični zaupnik Abraham s Fare. «Delavstvo je že samo, brez nas, strlo oblast in mi nimamo koga razoroževati? . . .»

Oset pa se to pot ni dal motiti.

«Imamo kaj ali nimamo, to je zdaj vseeno! Pravim, da moramo delati, dokler je še čas. Naša sreča je samo to, da delavci sami ne vedo, kaj hočejo, da njih organizacija še ne deluje. Toda kar še ni, se lahko zgodi. Čisto gotovo je, da delavstvo, a ne samo delavstvo, temveč tudi kmetje — imajo veliko kmetov — da hočejo nekaj drugega, kar hočemo mi! Danes so taki časi . . . — Potem je tukaj naš stari naspornik, ki je ustanovil svoje Bürgergarde. Pred nosom jo imamo v Guštanju, v Dravogradu, — v Pliberku je in v drugih trgih in mestih se poraja. Zdaj pa pogledajte, kaj se pravi biti drzen, odločen! Ali je drosa napadla te potuhnjence? Ni jih! Zdaj hodijo še sklonjeni okrog oglov, toda jutri jim že lahko zraste greben.»

«Tako je!» je zagrmelo skoraj iz vseh ust hkrati.

«. . . zatorej moramo takoj pričeti! Ne smemo se zanašati na Narodni svet v Ljubljani, na antantine čete, na Srbe, na mirovno konferenco! Narodni svet nam bo pomagal, toda on ima sam težkoče, saj se mora boriti s stoterimi sovražniki! Ustanoviti moramo Narodni svet za mežiško dolino — organizirati moramo narodno stražo — zasesti občine, šole, žandarmerijo, železnico, vso upravo!»

«Tako je!»

Zdaj ni bilo ust, ki tega ne bi odobravale.

«Tako — jutri — zdaj — takoj! . . .»

«Živijo Narodni svet mežiške doline!» je zavpil kaplan Mvačnik.

«Kdo je Narodni svet?»

«Živijo Jugoslavija!»

Ko se je navdušenje poleglo, je krčmar Oset pomenljivo dejal:

«Kaj pa delavstvo?» —

Vsi so se zastrmeli vanj.

«O čem mislite?»

«Mislim na delavstvo in na Narodni svet. Delavstvo mora biti zastopano v Narodnem svetu!»

«Delavci so vendar nemčurji — za božjo voljo!» je ternal zaupnik Lužnik. «Pri zadnjih volitvah so rajši glasovali za nemškega kapitalista Metnica kot pa za slovenskega kmeta Grafenauerja.»

«Da bi šli v Narodni svet Pipani, Šinkovci, Apšnarji, Markeci . . .?»

Deset okorelih rok se je počohalo za tilniki; Lešnik se je pa na glas zakrohotal.

Oset je branil svoje stališče:

«Vsi vemo, da je naše delavstvo narodno mlačno, nemčursko. Toda ne po lastni krivdi . . . Da so pod Avstrijo rajši glasovali za Metnica kot pa za Grafenauerja, je krivo tudi reakcionarno zadržanje slovenskega parlamentarnega kluba v dunajskem parlamentu. Toda o tem ne bomo zdaj govorili! — Danes je delavstvo važen, če hočete, tudi odločilen činitelj . . . O tem ni dvoma. Njegovi zastopniki morajo v Narodni svet. Tudi v ljubljanskem Narodnem svetu so zastopniki socialdemokracije . . .»

«Vi branite nemčurje!» je očitalo nekaj zaupnikov in pogledalo župnika Repa, ki je z nepremičnim obrazom sedel za mizo.

Oset pa je dalje zagovarjal svojo misel:

«Tako ali tako, z delavstvom moramo poskusiti. Socialdemokrati imajo v naši dolini velik vpliv. Ali ne čutite tega?»

— Sicer pa niso vsi delavci nemčurji, niti vsi voditelji. Razen Pipanov, Šinkovcev so še drugi tu. Na Ravnah je Mrkva, ki je Čeh, na Sešah je Čop, ki je Slovenec, v Mežici je Logar. Ne smemo pozabiti, da so njihove politične organizacije sicer pod nemškim vplivom, toda rudarske organizacije v Lešah, v Črni imajo svoje središče na Kranjskem in tam prevladuje slovenski vpliv. To se lahko izkoristi. Mi moramo prihraniti nekaj mest za delavske zastopnike. Samo spretni moramo biti, ne tesnosrčni — danes ni čas za to!»

«Gospod Oset ima prav! Predlagam, da se za delavske zastopnike prihranijo štiri mesta v Narodnem svetu, da pozovemo njihove organizacije, naj takoj pošljejo delegate!»

Čim je župnik Rep osvojil Osetovo mišljenje, so umolknili zaupniki, ki so bili spočetka proti.

Krčmar Oset, ki se je pokazal najspretnjšega, je tiral stvar takoj dalje:

«Nemudoma moramo organizirati narodno stražo — nemudoma še to noč, kajti jutri je mogoče že zadnji dan, da lahko nastopimo brez večjih komedij!»

«Ali kako . . .?» se je oglasilo nekaj dvomljivih glasov.

«Kako?» Oset je bodeče pogledal po zaupnikih. «Najprej poglejmo sebe! Poglej, Županc, doma imaš sina, ki je lajtnant, drugi je felbebel, ti, Kvančnik, imaš prav tako sina, ti, Lužnik, imaš doma praporščaka, ti, Marin, imaš doma sina, ki ni bil še nikoli pri vojakih, ker si ga oprostil — če je mogel biti pri plenitvi, tudi zdaj lahko zagradi za puško in brani domovino! Takih imamo mnogo — za prvo silo dovolj!»

«Hudiča!» je malodušno zajecalo nekaj glasov. «Ko so pa vsi tako siti vojne . . .!»

«Če so mogli štiri leta služiti tuji oblasti, bodo zdaj vendar storili še to malenkost.»

Oset je pogledal po omizju in se zaustavil na nejevernem obrazu kmeta Repeža iz Mežice.

«In tvoj sin, Repež . . .?»

«Moj sin? — Če ga le spomnim na vojno, zdivia kot satan . . .»

«A po vasi je mogel razsajati s puško v roki!» mu je oponesel župnik Rep.

«Da, ali to je bila druga stvar! Za take stvari bi ga ne bilo treba prositi! Sicer je imel pa prav, da je ugnal tega sovuha, tega Tepana!»

«Kdo trdi, da bi ne imel prav? Prav je imel! — Toda take ljudi moramo dobiti — moramo jih vpreči v našo stvar. Drugače gredo lahko še drugam . . .»

«Bomo videli!»

«Komando naj prevzame tvoj lajtnant — Županc! In takoj nocoj na delo! Jutri morajo biti že vse občine v naši oblasti, vse žandarmerijske postaje. Razorožiti je takoj guštanjsko Bürgergardo. Brez pardona!»

«Dobro!» se je oglasilo nekaj starih kmečkih zaupnikov; «če je tako, bomo v potrebi šli še mi!»

«In če bi se ponovili dogodki zadnjih dni? Tu mora biti narodna straža na mestu! Avtoriteta mora biti. Narodna straža mora biti čuvar reda, ker si bo le tako pridobila zaupanje mirnega prebivalstva. S tem lahko pritegnemo tudi vse poštene Nemce in nemčurje — pridobimo jih za Jugoslavijo.»

«A če bomo preslabi, če bi delavstvo nastopilo . . .?»

«Med njimi so hujskači! Že zdaj pravijo babe: Magacine smo izpraznili, toda kadar nam bo vsega zmanjkalo, bomo šli na kmete . . .»

«To je res! Zato je v prvi vrsti treba obiskati tiste delavske zaupnike, ki pridejo v poštev za člane Narodnega sveta.

Če bodo delavske organizacije sodelovale v Narodnem svetu, bo ta nevarnost veliko manjša.»

Nihče ni ugovarjal.

Še to noč, ob prvi zori, je predsednik Narodnega sveta Oset tajno zapustil dolino in se odpravil v Celje k vojaški komandi po takojšnjo pomoč proti grozeči ljudski vihri . . .

Iz štirih glavnih središč doline se je naslednje jutro skoraj istočasno dvignil visok klic, zadrhtel v zraku, planil po dolgem in širokem doline, zadonel med bregovi Uršlje, Pece in Strojne.

«Živijo Jugoslavija!»

Oborožene patrolje narodnih stražarjev, maloštevilne, v naglici zbrane, so se pojavile, kot bi jih rodila noč, na Prevaljah, v Guštanju, v Mežici in v Črni.

Na perzonale, na duri bajt in kmečkih hiš je potrkal ta klic; ta in ona vrata so se takoj viharno odprla, druga so odprla samo na rahlo in prisluhnila . . ., a mnogo je bilo vrat, ki so ostala gluha in zaprta . . .

«Živijo Jugoslavija!»

Štirje bivši župani, ki so se prve dni poskrili, so se prebudili pod sunki puškinih kopit. Na štirih občinskih hišah so nemški napisi in cesarski orli z ropotom popadali v cestno blato, ogromne slovenske trobojnice so zavihrale z občinskih domov, s cerkvenih lin, z oken in s streh drugih hiš.

«Dol Avstrija, živela Jugoslavija!»

Repežev Rok je s puško v roki dirjal skozi Mežico kot veter, ki oznanja nov vihar; na soldaški kapi mu je vihrala pentlja s slovensko trobojnico — a poleg nje tudi rdeč trak . . .

«Živijo Jugoslavija!»

Za njim je dirjal Naraglavški Anzuh; ta si je okrog sol-daške kape ovil širok rdeč trak.

«Poglejte, rdeče barve nosijo . . .» je zašepetalo iz per-zonalov. Marsikatero duri, prej le rahlo odrinjene, so se začele zdaj odpirati na stežaj.

Tretjina narodnih stražarjev je poleg slovenskih znakov nosila tudi rdeče znake.

«Zakaj pa nosiš ta krvavi znak?» je vodja patrulje, pra-porščak Požeg, strogo in mrko vprašal Naraglavca.

Anzuh ga je pogledal s tujim pogledom, potem pa mu je mahoma zažarelo široko lice, dvignil je kapo visoko v zrak in zavpil s prešernim, silnim glasom:

«Živijo Jugoslavija!»

Komandant Požeg je pogoltnil zadrego, zmajal z glavo in se obrnil v stran.

Razorožitev meščanske garde, zasedba žandarmerijskih postaj, zavzetje občin, razbitje vseh nemških napisov ni moglo zadovoljiti narodnih stražarjev; nekatere skupine so na lastno roko začele vdirati v hiše avstrijakantov.

Množica v revirjih in po perzonalih, ki je sprva bila le mrk opazovalec, je začela prihajati na dan. Roke so mahale v pozdrav, majhne slovenske in rdeče zastavice so zavihrale tu in tam. Z bregov in grabnov je pritiskalo ljudstvo v dolino.

«Živijo Jugoslavija!»

Dna doline se je počasi polaščal duh nekega rahlega, previdnega navdušenja:

«Glejte, kaj delajo . . .?»

Popoldne je že priteknel sin gaterista Kotala iz Mušenika, Franci, k Naraglavškemu Anzuhu in rekel:

«Anzuh, tudi jaz pristopam k narodni straži . . .»

Še isto popoldne se je iz ravnskih perzonalov priglasil Čarnuhov Otej in še dva druga, iz Leš so se priglasili trije.

«Gremo! Mi smo novi gospodarji!»

«Živela Slovenija! Živela slovenska republika! . . .»

Tisočero src je prisluškovalo, utripalo, se topilo, raslo, kipelo v rahlem upanju . . . tisočero oči je gledalo, pomežikovalo, strmelo in hrepeneče iskalo svetlo zarjo vstajenja . . .

Lušin gre na spresuš

Veleposestnik, lesni trgovec, vojni liferant, verižnik mlinar Lušin je imel čudno pot za seboj. Začel je kot sin nekega bajtarja, potem je sam postal bajtar in ker je bajta stala v globači ob razpotju dveh cest, je bajto spremenil v gostilno. Potem je začel barantati z lesom. Takrat ob prelomu stoletja je lesnim trgovcem zorela pšenica. Že prva tri leta je sezul tri manjše posestnike; eden izmed njih, Lizej, ki je bil staruhast, a je imel mlado ženo, je neke noči zagodrnjal: «Ti, Trezula, zakaj je pa nocoj toliko nog v postelji . . .»

Lušin se je razvijal dalje. In nekega dne je kupil lepo graščinico v dolini. Iz te je v petnajstih letih napravil eno največjih posestev v dolini, pripojil mline, napravil žago, moderniziral obrat. Za grofom Thurnom je bil tretji zemljiški posestnik v mežiški dolini. Kmetje so se ga bali kot hudič križa.

Lušin ni bil samo babjek, brezvestnež, lakomnež, oderuh, temveč je bil tudi neverjetno bister, sposoben organizator, delaven, neutrudljiv, človek z neverjetno dobrim nosom za vse, kar se je dogajalo okrog njega.

Pri Lovšinu je vladal pravi patriarhalni režim; njegovih delavci, posli, žagarji, kamnolomci, mlinarji, drvarji, pastirji so vsi živeli pri mizi. Vse je oblačil, zdravil, ženil, jerpergoval, pokopaval. Pri Lušinu je moralo delati vse, kar je lezlo in hodilo, z njegovimi otroki vred. Toda kljub temu so posli ostajali pri njem najdlje, desetletja, mnogi celo do smrti.

V politiko se Lušin ni vtikal in kdor koli je služil pri njem, se ni smel vtikati vanjo. Nihče ni vedel, ali pripada slovenski ali nemški stranki, toda obe stranki sta bili prepričani, da je Lušin njun tihi pristaš, ki pa se zadelj gospodarskega položaja ne more izpostavljati. Le to se je vedelo, da je odkrit nasprotnik rdečkarjev.

Med vojno je bil kajpada iz gospodarskih razlogov oproščen aktivne vojne službe, ker je bil nenadomestljiv pri svojem velikem gospodarstvu. Zato je bil pa dobavitelj erarja, dobavitelj krajevne aprovizacije lesa, žita, živine, a tudi topovske hrane . . .

Temu Lušinu se nekega jesenskega jutra ni bilo treba prebuditi, ker namreč sploh ni bil zaspal. Pozno ponoči je bil prišel iz Prevalj s polno glavo takih misli, ki mu niso še nikdar rojile po glavi. Potem se je vso noč premetaval po postelji.

Prokleti prevrat! — Konec vojne! Ljudje božji, kdo pa ima kaj proti temu, če je vojne konec? — Kdo je sploh mislil, da bo vojna trajala cela štiri leta? Nekaj mesecev, leto dni kvečjemu, to bi ravno zadostovalo, da bi se ljudje malo zastrašili, kajti bili so že preobjestni . . . In zdaj tak konec! . . .

Dva dni se je drosa znašala nad trgovci. On — Lušin je imel sicer še srečo. — To pa najbrže le zaradi stranske lege svojega dvora. Toda Lušin, ki je imel dober nos za vse, je tudi pravilno vohal: viharja še ni konec, lahko še izbruhne in pomete tudi z njim . . . In še kako pomete! Kri mu je udarila v glavo, ko se je spomnil svojih lepo urejenih hlevov, svojih skladišč. Njegova družina je sicer disciplinirana, le konjar Voranc je včeraj izostal ves dan in se vrnil od nekod pijan. Družina ga ne skrbi toliko, ali drosa in okolica . . .

Lušin je vedel, da ga ljudje mrzijo in da bi ga najrajši v žlici vode utopili. Nehote mu je venomer stopal pred oči Gnida . . . Čimbolj se je otepal njegove vsiljive prikazni, tembolj trdovratno se je vračala.

Tri dni ni šel nikamor. Medtem se je prvi val uboge gmajne ugnal. S prijetnim občutkom je prisluhnil novici, da je v Guštanju ustanovljena garda za mir in red. To je že nekaj! Vendar je še ostal doma. Potem je s prav tako prijetnim občutkom dozel, da je narodna straža prevzela oblast najprej v Guštanju, potem na Prevaljah, potem drugod.

Lušin ni bil človek, ki bi čepel doma in čakal, da pride, kar ima priti. Povsod je imel razpredene svoje mreže in čez nekaj dni temeljitega tuhtanja je začel pipati za eno izmed niti tistih svojih mrež . . .

Včeraj je poklical v svoj mlin Katro, ženo fužinarja Ožepa. Ožep ni bil bog ve kakšen delavski voditelj, ali bil je odbornik organizacije in je nekaj veljal. Kolikor pa ni veljal on, je veljala njegova žena, lepa Katra. Poznal jo je že dolgo, ker je bila pred možitvijo za dekle pri njem. Toda potem je pozabil nanjo in šele med vojno sta se spet srečala, ko je bila Katra že mati dveh otrok.

Najprej ga je cafuta pustila celo uro čakati. To je bilo že sumljivo. Potem je le prišla . . .

Lušin je bil v mlinu najbolj varen; njegov mlinar Folt je bil zabit, kosmat samec, ki ni videl drugega kot to, kar je otipal. Toda Lušin se je kruto motil. Slutil ni, da se je ta kosmata mlinarska duša vsakokrat, ko so se zaprla skladiščna vrata, po prstih priplazila do njih, se neslišno pripognila h ključavnici in negibno kukala skoznjo . . . Lušin ni slutil, da ga kosmatinec opazuje, kako je najprej potrepljal obliknjeno ženo po bedrih, potem po prsih, kako se je Katra navidez otepala in pri tem kazala bele zobe, kako je potem zakrilila z rokami in — kako jo je ta mali, okrogli možicelj

zgrabil in jo v vrtincu odnesel nekam v kot skladišča, kamor se skozi ključavnico ni moglo več videti . . . Lušin ni mogel vedeti, kako se je ta kosmatinec vsakikrat tiho pobral od vrat in se samozadovoljno režal, da so se mu beli zobje blesteli skozi kosmatijo . . .

Včeraj pa mlinar ni mogel napasti svojih oči: Lušin in Katra sta se usedla na klop, kakor bi šlo med njima za važne stvari. V kratkem razgovoru je Lušin zvedel od Katre, česar se je bal.

Zaupala mu je, da se med delavstvom šušlja, kako polne magacine ima Lušin. Odkrito se že govori, da je te magacine treba rekvirirati. Med delavstvom vlada glad, dosedanja aprovizacija je takorekoč prenehala delovati, ljudje nimajo kaj jesti. Ljudstvo noče umreti gladu in se pripravlja, da se na ta ali oni način polasti zalog živeža. Že jutri, pojutrišnjem se lahko to zgodi . . .

Po kratkem razgovoru se je Lušin dvignil, za njim Katra. Nepremična, polna pričakovanja, sklonjene glave in povešenih rok je stala Katra pred Lušinom. Ker se ni takoj zganil, je izvlekla iz nedrij majhno belo vrečico. Deset kil koruznega zdroba je bilo navadna cena njenih obiskov v mlinu . . . Med vojno to ni bila slaba cena, če se pomisli, da je bilo treba krmiti šest ust.

Ko je videl Lušin vrečico, jo je iztrgal Katri iz rok in vrgel daleč tja v kot. Potem je vzel s kupa trikrat tako veliko in jo napolnil z najboljšo pšenično moko. To se je izplačalo.

Naslednja noč je minila Lušinu brez spanca. Sicer je sploh zgodaj vstajal, danes pa ga je še prej vrglo iz postelje. V kuhinji je bila že kuhinjska dekla, ki je ravnokar zanetila široki svetli štedilnik in se mu pri vstopu nasmehnila. Toda danes se je ta prha* prhasta zastonj nasmihala, zastonj je

* močna, debelušna, zdrava ženska.

ometala okrog njega . . . danes ni bilo za take neumnosti časa.

Mimogrede je popil skledico mleka.

Potem je ukazal dekli:

«Gospodinja naj skuha danes svinjsko meso za južino. Tudi za žagarje, za mlinarja in za dninarje. Ampak da bo mesa! Ljudje se morajo najesti. Ostanajo naj doma in skrbijo za živino. Kadar pridem, pridem!»

Dekla še ni utegnila zazijati in že je Lušin izginil. Napotil se je proti vasi. Bilo je še zelo zgodaj, po dolini je še na debelo ležala mrzla, sršeča megla, komaj so se razločile iz nje najbližnje bajte; po dolini še ni bilo nobenega življenja, le dva odmeva sta se razlegala med bregovi: šum reke Meže in ropot vlaka, dirjajočega proti Mariboru. Lušin je ljubil zdravje, moč, življenje . . ., ob jutrih pa diha vse to še bolj močno, bolj sočno iz narave . . . Danes je za vse te občutke gluh drvel skozi meglo.

Pred vasjo jo je mahnil na levo za Mežo, tja je vodila bližnjica do delavskih perzonalov. To pot je Lušin v globini svoje duše vedno mrzil. Bila je resnično neprijazna pot, ki je vodila po zemljišču nekdanjih prevaljskih fužin, mimo polrazpadlih starih širokih zgradb, v katerih so stanovali penzionisti bratovske skladnice, občinski reveži in berači. Že pogled na te hiše je pričal, da vlada tu ljudska mizerija. Tu so še ležali ostanki nekdanjih plavžev, železje, opeka, nakopičeni hribi žlindre in odpadkov in so še večali vtis, kot da hodiš po starem grobišču.

Lušin je urno gazil po ceklasti stezi; Prevalje so že ostale na desni strani in tam, kjer se dolina zoži, prav v samem ustju soteske, so vstali iz megle prevaljski perzonalni. Že ob lepem, svetlem, sončnem vremenu so bili perzonalni kot stare, trhle rakve, iz katerih je dihala trohnoba, gniloba, jetika, revščina; tembolj oduren je bil pogled nanje v mrkem pozno

jesenskem jutru. Od skrhanega zidovja se je povsod luščil omet, visoka okna so bila polna papirnatih zaplat in cunjastih mašil. V teh rakvah je prebivalo nad dvesto družin.

Lušin je odrinil viseča vrata v pokvečenem plotu, ki se je vil okrog perzonala na gornjem koncu, preskočil nekaj luž in se izgubil v enem izmed petih temnih vhodov. Ostudna vlaga mu je zadihala naproti, pomešana z vonjem gnile zelenjave, cikornate kave in otroških pleníc.

Lušin je obstal pred ozkimi stopnicami. Že dolgo ni bil v teh hišah, mogoče že več kot deset let ne, zato se ni vedel kam obrniti. Vedel je, da tu nekje stanuje kopač Makej, eden izmed znanih voditeljev rudarske strokovne organizacije. Lušin in Makej sta se le slabo poznala, ali ravno zato si je Lušin izbral njega. Ko se je v temnem stopnišču razgledal, je videl pred sabo tri enaka vrata. Brez pomisleka je potrkal na najbližja in ne da bi čakal odgovora, je takoj pritisnil na kljuko. Vrata so takoj odloputnila. Pred Lušinom je zazevala delavska kuhinja.

«Ali je tukaj kopač Makej?»

Lušin je zaklical kar tjavendan, čeravno ni nikogar videl v kuhinji. Za vrati je zašumela slama in ko se je ozrl na to stran, je videl s cunjami pokrito postelj, iz katere se je zmotalo nekaj otroških kušter.* Val vlažnega, zimskega mraza se je iz veže zagnal v zatohli prostor.

«Na drajerju, ista vrata kot naša!»

Hišne vhode so prebivalci imenovali kot šahte na rudniku. Najbrž zato, ker ni bilo med temi luknjami velike razlike.

Lušin je priprl vrata in stopil skozi tretji hišni vhod.

«Dobro jutro!» je pozdravil Lušin, ko je vstopil v Makejevo kuhinjo.

* zmešani, neurejeni lasje.

Makejka je bila ob tej uri že na nogah in se je pravkar česala s škrbastim glavnikom. Lušin jo je iznenadil v površni obleki, z razgaljenimi prsmi. V naglici se je obrnila v stran in jih pokrila. Žena je bila vsa iz sebe in komaj mu je odgovorila.

«Dobro jutro!»

Lušin je z očmi v naglici preletel kuhinjo; majhen, ozek prostor z enim oknom, vlažne stene, papirnate cape, cunje, vegasto pohištvo, nizek, zidan štedilnik, v katerem je že čebрил ogenj, ki pa očitno ni dajal nobene toplote. Kljub temu, da je bilo vse na svojem mestu, da je bilo pohištvo čisto, da so bila tla pogrnjena z žakljevino, je bil vtis siromaštva neizbrisen. Makejka sama je morala biti nekdanj lepa ženska, sedaj pa je bila zgarana, hrapavih lic, tenkih las in od vodene hrane, od samih juh in čorb prehitro razbasana in ohlapna; le oči so se ji še živo svetile.

«Ali je Makej doma?»

«Doma je in spi. Delal je do štirih zjuraj, dvanajst ur je bil v jami, ker je hotela ilovica zaliti rov.»

Lušin je na klinu pri zaprtih vratih zagledal blatno, z glino pokrito obleko. Odkolcal se je in rekel v zadregi:

«Rad bi nujno govoril z vašim možem, zato sem prišel tako zgodaj!»

«Sedite, da ga zbudim!»

Makejka, ki je že premagala prvo iznenadenje, ga je zvedavo, a nezaupljivo pogledala . . .

Potem je izginila skozi vrata v sobo.

Lušin se je spustil na vegast stol. Dasiravno ni bil človek, ki bi v najtežjih in najbolj zamotanih prilikah izgubljal hladnokrvnost, mu je bilo zdaj resnično neprijetno pri srcu; kratki trenutki čakanja so se mu zazdeli kot dolge ure. Srce mu je klopotalo kot mlin ob suši. V sobi so se najprej začuli

cmerasti glasovi otrok, potem šele Makejev votli nejevoljni glas:

«Kaj pa je spet?»

Nato šepet, škripanje postelje, koraki in med vrati se je pojavila suha, srednje visoka postava kopača Makeja. Isti izžeti, ilovnati, oglati obraz z vdrtimi brezizraznimi očmi, iz katerih je sijalo nekaj trdega, nedoločenega in v katere ni bilo mogoče dolgo gledati, kakor pri vseh leških rudarjih.

Lušin je zaman skušal razbrati na tem obrazu kako iznenadenje ali začudenje.

«Tak hudič, kakor so vsi!» si je mislil na tihem Makej, se mirno usedel na drugo stran mize in se zastrmel v čudnega obiskovalca.

Bila sta sama, žena je ostala v sobi.

«Makej, prignala me je važna in nujna zadeva . . .»

Lušin se je prekinil, ker je pričakoval, da se bo zdaj Makej zganil in pokazal vsaj malo zanimanja za njegov obisk. Toda mož je ostal kot skorja neizpremenjen. Lušin je moral nadaljevati:

« . . važna in nujna zadeva za nas vse! Kakor veš, sem delal za aprovizacijo. Konec oktobra sem dobil vagon koruze in vagon pšenice. Vsa ta zaloga je še nenačeta pri meni . . . v skladišču. Prišel sem, da jo dam na razpolago prebivalstvu, da jo dam tja, kjer je potreba največja in najnujnejša — vam rudarjem. . .»

«Vagon koruze, vagon pšenice — ali ni bilo koruze dva vagona? . . .» ga je prekinil Makej, brez kakega vidnega zanimanja in kake notranje vročine.

«Da! — Ali nisem rekel dva vagona koruze in vagon pšenice?» je hlastno nadaljeval Lušin in si potegnil z roko čez mokro čelo. «Človek je že tako pregnan, da niti ne več, kaj mu iz ust leti . . .»

Za hip je zastrmel v nepreminči ilovnati obraz kopača Makeja, kjer so ga neprijetno zsrbele drgetajoče brazde na njegovih sencih. Zdelo se mu je, da je v teh brazdah zapisano: «Kaj boš pridiga! in se lepega delal, ko te vendar vsi poznamo . . .»

Zato je pogoltnil slino in hitro nadaljeval:

«Aprovizacijsko komisijo je vzel vrag. Včeraj sem ves dan letal za tajnikom, a vse zastonj, nikjer ga nisem mogel izkopati. Teh ljudi ne razumem! Kako je mogoče tako pozabiti na dolžnosti? — Dolina je odrezana od sveta, preti ji glad, če se le eno kolo ustavi! Danes smo vsi sloji tesno navezani drug na drugega. Kmetje in delavci! Vsi skupaj nimamo nič in če ne bomo v kratkem dobili živeža, bo slabo z nami. Delavstvo je seveda najbolj prizadeto, ker živi iz rok v usta. Zato sem si mislil: stopim k enemu, ki ima med delavstvom zaupanje, pa mu razložim svojo misel: pri meni sta pripravljena dva vagona žita, tisti, ki so najbolj potrebni, naj ga dobe za prvo silo, za prvo potrebo. Zase in za družino ne potrebujem več kot drugi. Zdaj je tak čas, da moramo utesniti svoje potrebe. — Seveda gledati se mora, da se bo pravilno gospodarilo. Kar se je zgodilo zadnje dni . . .» Lušin si je obliznil suhe ustnice, «. . . kar se je zgodilo zadnje dni, ni bilo prav. — Sicer razumem te reči, razumem jih in se ne čudim! Vsem je že do vrha privrelo . . . Ali ravnati se mora pametno, da se stvari ne bodo uničevale. Makej, vaša organizacija naj vzame stvar v roke, naj vodi aprovizacijo. Pripravljen sem pomagati, kar je v mojih močeh!» — — —

Lušin je poln pričakovanja zrl v Makeja.

Ta je gledal v motno jutro, ki se je svetlikalo skozi okno; zdelo se je, kot bi tam za tem jutrom iskal besed za odgovor. Nato je začel z debelimi, okorelimi prsti svoje desne roke dromljati po mizi.

«Kar se je zgodilo te dni, se je moralo zgoditi. Nihče od

nas, ki vemo kaj hočemo, tega ne odobrava. Mi vemo, da se s tem ne more doseči to, kar mi želimo . . . ali kadar se ventil odpre, pljuske para in nihče je ne more ustaviti . . .»

Njegov mirni težki glas je legal na Lušina kot bi padalo kamenje. Ker mu je bilo neprijetno, še naprej poslušati, je rekel:

«Ali naj torej meljem ali ne . . .?»

«Melji!» je odgovoril Makej po kratkem pomisleku.

Takoj nato sta vstala in oba odšla.

Makej se je odpravil k predsedniku organizacije, Čopu, da mu sporoči to novico.

Lušin pa se je vrnil nazaj na Prevalje, a ne po prejšnji poti za vodo, temveč po glavni cesti, ob kateri je nanizana vas. Kljub temu, da so ga še zmeraj mučili neprijetni občutki, je vendarle lažje dihal. Prva stvar je bila opravljena, potem bomo videli, kako bo dalje . . . Lušin ni bil človek, ki bi se ob težavah predolgo zaustavljal, bil je navajen na smelo gledanje v bodočnost in dasi je bil računar, je bil vendar tudi velik optimist, ki je zaupal sreči in veroval vanjo.

Cesta skozi to pusto prevaljsko vas je bila kljub velikemu dnevu pusta, neobljudena. Povsod se je do kolen udiralo blato. Nekaj obrtnikov je odprlo delavnice in tudi nekaj gostiln. Zaprte pa so bile vse trgovine in pekarna, povsod so se videli sledovi ljudskega samovladja prejšnjih dni.

Kot bi bil slep za vse to, je Lušin koracal proti fari.

Župnik Rep se je bil ravnokar vrnil iz cerkve in se je usedel k zajtrku, ko mu je stara kuharica javila, da je Lušin v veži.

Lušin? Kaj pa je tega prineslo? Tega obiska je Rep najmanj pričakoval! . . .

Nekaj trenutkov pozneje sta si sedela nasproti dva povsem različna človeka, ki sta že dolgo živela drug ob drugem, ki sta se le redkokdaj videla. ki se nista nikoli marala, ali

katerih osebnosti sta se povsod v javnem življenju skoraj neprestano trli.

Župnik Rep je sedel na eni izmed največjih far na Korškem, na eni izmed tistih far, katere dohodke je ljudstvo merilo s temle merilom:

«Na tej fari duhovnik lahko vsak dan enega kapuna poje.»

Po postavi je bil majhen in čisto neznamenit, a imel je močno glavo in žive, iskreče se oči. Ko je prišel pred petnajstimi leti na faro, so ljudje trdili, da ne spada na tako mastno faro. Toda kmalu so občutili, da je škof ravno pravega izbral. Iz njega ni odsevala tista zaupljiva farovška toplota, ki jo često srečamo na deželi, tudi pridigar ni bil poseben ter se tudi s pobožnimi devicami ni preveč ukvarjal. Bil je trd, uradniško molčeč, ki ni znal le spretno upravljati veliko farovško imetje, temveč je prav tako spretno znal pasti duše svoje fare, ki je imela zelo kočljiv socialni sestav. V fari, kjer je bilo delavstvo tako močno kakor kmetje, kjer je bilo veliko magnatov in bogatašev, uprave raznih bogatih družb, kjer je stalno butal politični boj treh strank — slovenske, nemškutarske in socialno demokratske, — v taki fari dušna paša ni bila lahka. Rep se ni preveč kričaško izpostavljal kot pristaš slovenske stranke, a kljub temu je bil njen nevidni voditelj, ki je stal na čelu vseh njenih organizacij, vseh njenih akcij. Kdor se je le malo obrnil, je takoj in povsod zadel na njegov silni vpliv. Nihče ga ni ljubil, vsak se ga je pa po svoje bal. Kmetje so ga imeli v želodcu zaradi tega, ker jim je z zidanjem novega farovža nakopal hudo občinsko novico, večina delavstva ga ni marala, ker je s svojimi organizacijami rovaril med njimi in slabil njihovo politično moč, nemčurji zaradi njegove slovenske narodne nepomirljivosti, kaplani zaradi njegove strogosti — vsi pa zaradi tega, ker mu niso mogli nikjer do živega.

Bilo je znano, da Rep ni nikoli tako govoril, kakor je mislil. Tako je bilo tudi zdaj, ko je sprejemal svojega tako redkega gosta.

«Dober dan, Lušin! Kaj pa je vas prineslo? Zelo me veseli, gospod Lušin. Ali bi popili z mano čašo črniševca.» je govoril suho, brezizrazno. Zraven si je na tihem mislil: «Kaj je le tega jazbeca prineslo k meni . . .?»

Rep ni maral Lušina.

Cenil je njegove gospodarske sposobnosti, kajti temu človeku je premoženje kar samo od sebe letelo na kup. Seveda so kleli kmetje in včasih je njegova pohlepnost bila le preveč očitna. Toda kadilo se mu je tudi njegovo družinsko življenje. Tiste stvari z deklami . . . Povsod sumljivi pankrti . . . nesramno pohujšanje . . . ali kaj, ko ga nikjer ni bilo mogoče pritisniti! V spovednici ga menda še ni srečal, odkar je bil v fari . . . Kljub temu se ni mogel pritoževati glede drugih dolžnosti: Lušin je redno odrajtoval biro in priznati je moral, da ni bil skop. V njegovi hiši je v kotu visel rožni venec in vsa družina je morala pokorno opravljati vse verske dolžnosti. Proti farovski novici za novo župnišče je grmel sicer tudi on, ali jo je prvi odrajtal . . . Rep ga je imel tudi na sumu, da je paktiral z nemčursko stranko, čeprav ni nikdar nastopal kot njen odkrit pristaš; z nekaterimi krajevnimi voditelji te stranke je bil celo v večnih sporih. Toda pri zadnjih občinskih volitvah je nemčurska stranka čisto gotovo v prvem redu zmagala z Lušinovim glasom. — —

Kadar koli se je Lušin srečal z župnikom, se mu je zdelo, kot bi se srečal s samim Luciferjem. Dobro je vedel, da mu ježeve oči vidijo do dna duše . . . Lušin ni veroval v kaj drugega kot v denar, ali bil je toliko pameten, da proti cerkvi ni nastopal — narobe, znal je ceniti njen vpliv. Zvezo s farovžem je prepuščal svoji ženi in družini.

Ta dva človeka sta si zdaj sedela nasproti.

Rep je nalil dve čašici črniševca.

«Na vaše zdravje!» je napil gostu. Ošinil ga je s površnim pogledom in si mislil: Jazbec ima nekaj posebnega pri srcu! Toda obraz mu je ostal miren, nespremenjen, nobena zareza se ni zganila.

«Na vaše zdravje!» je odpil Lušin in si mislil: Sakramenski jež, kako se zvija v svojem obodu!

«Pri vas doma je vse v redu?» je nadaljeval župnik; a si mislil: Te prijemlje, prokleti smrdoh — ti zviži po glavi . . . he, he, he — prav se ti godi, privoščim ti iz srca, res . . .

«Upam prečastiti, da ta mokra jesen ne škoduje preveč vašemu zdravju!» je odgovoril Lušin.

«Če ne bo zmrznilo, bo slabo s sanincem!» je spet povzel župnik. Lušin pa je razumel, kot bi rekel: Letos ne boš tako lahko izvozil tistega lesa, ki si ga nakradel od kmetov. Če so kmetje pametni, ti bodo dali po tisti tvoji buči, da boš imel enkrat za vselej zadosti! —

«Letos ste malo zakasnili z biro. Jaz sem vas vsak dan čakal!» je dejal Lušin, a župniku je zvonilo po ušesih, kot bi mu bil ta podlež zabrusil: Letos se pa lahko obrišeš za svoje vreče, kajti rad bi poznal tistega osla, ki bi še kaj dal. Ti zlati časi so minuli, žoharček moj!

Oba sta čutila, da tako ne prideta nikamor. Vrsta je bila na Lušinu, da bi začel, ker je on prišel k župniku. Vendar še ni hotel z resnico na dan. Zato je rekel:

«Kritični časi . . .»

Župnik ga je pogledal, pa je nedolžno pobesil glavo.

Zdaj bo kmalu začel kolcati . . .! si je mislil.

Toda Lušin je zakolcal drugače kakor je župnik pričakoval.

«Kritični časi za take kot sva midva . . . Zdi se mi, da smo precej na koncu!»

Župnik ga je grdo pogledal.

Lušin je videl, da je pravo zadel, zato je cinično nadaljeval:

«Zadnji trije dnevi, ki smo jih preživeli, nam dajo misliti! In če smo jih res že preživeli? . . . Kdo ve? . . . Po dolini nevarno vre. Bojim se, da bo danes ali jutri plamen znova izbruhnil . . . Potem si pa taki, kot sva midva, lahko na prsi potrkajo . . .»

Župnik je zakašljajal.

«Menda si lahko roke podava!»

Lušin se je delal, kot bi župnika ne bil slišal, in je vrel dalje:

«Antantičnih čet še ni . . .?»

Župnik je molčal.

Glas vojnega liferanta je bil skoraj škodoželjen, porogljiv. Toda kot bi mu nenadoma bilo dovolj te porogljivosti, se je župnik zganil:

«Nocoj je narodna straža zasedla vso dolino . . .»

«Čul sem nekaj, ali vsa stvar je zlodjevo nezanesljiva . . .»

«Red se bo vzdržal in to je za zdaj glavna stvar.»

«Če se bo vzdržal — ta red? To je vprašanje!»

«Kako? . . .»

«Kako! Predvsem ta narodna straža? Ali ne vidite v njej tipov, ki so pri neredih nabijali véliki zvon? Takim ljudem ni zaupati! Danes ali jutri utegene storiti sama narodna straža isto, kar je prve dni storila druhal. In če te nevarnosti ni, je še zmeraj druga: delavstvo. Ta druhal se drži ob strani. Delavstvo je nezadovoljno — tega mi nihče ne bo pravil! Danes ali jutri se lahko zgodi, da bo ljudstvo z mokro cunjo nagnalo to narodno stražo.»

Župnik Rep je zdaj prvič spremenil obraz.

«Cerkvi se ni treba nič bati, cerkev je nad ljudstvom», je rekel malodušno.

«Ha! To trdite vi, pa sami tega ne verjamete. Ta drosa

se ne bo ozirala na cerkev in na božje postave. Ne pozabite, da imamo štiriletno svetovno vojno za seboj, ko so ljudje delali, kar so hoteli, ubijali, kradli! Ljudje se vračajo pokvarjeni iz vojne, ljudje so izgubili vero ne le v boga, temveč v vse, kar obstoji na svetu . . . Poglejte, kaj se je zgodilo v Rusiji, kaj se godi v Nemčiji, na Ogrskem! To vse bo lahko jutri pri nas . . .»

Lušin se je razgrel, videl je, kako si župnik grize ustnice, kako ga spreletava barva in zato je s tem večjim užitkom govoril in se pasel ob njegovi zadregi.

«Vi ste blagoslavljali vojno . . .»

Župnik je gledal v strop.

«Vi ste agitirali za vojna posojila . . .»

Župnik se je stresel.

«Ali ste prišli pridigat?»

«Nikake pridige!» —

«Zakaj mi potem pripovedujete vse to. Kaj ste pa vi počeli med vojno? — Pred vojno? — Kje je danes Zorej, kje Pop, kje Otič? Kje so tisti vagoni pšenice in koruze, ki ste jih prejeli za aprovizacijo iz Kapošvarja? Kam je moral iti vaš najemnik Ropas? Ali ga niste spravili na vojno zato, da ste se lahko tevhal v njegovi zakonski postelji. Ali ste že vse to pozabili? Če ste vi, niso tega pozabili drugi! Bolj, kakor jaz, še bolj kakor kateri koli, se imate bati vi . . . Ne bi bil radi v vaši koži, Lušin, nikakor ne . . .!»

«Moja in vaša sta, mislim, obe enako dober kup . . .»

«Narodna straža je zasedla dolino! Danes ali jutri pridejo redne čete narodne vlade iz Celja ali Maribora. To je že gotova stvar . . .! Naši kraji pridejo pod Jugoslavijo in potem bomo videli, kdo si bo upal motiti red.»

Lušin ga je strme pogledal. Poznal ga je, da kar govori, ne govori tja v en dan, zato ga je le zaskrbelo:

«Ali ste prepričani, da bo tako? . . .»

«Gotovo! Drugače biti ne more! Naši kraji so slovenski in zdaj se bo rešilo narodno vprašanje tudi za nas, koroške Slovence. Mi pridemo pod Jugoslavijo. Potem bomo videli, kdo je z nami, kdo je proti nam!»

Zadnje besede je župnik posebno poudaril.

«Kar se mene tiče — nikdar nisem pozabil, da sem Slovenec. Seveda gospodarski oziri . . .?»

Župnik je nekaj požrl, potem pa šele rekel:

«Vem, priznavam, gospodarski oziri! Toda ti gospodarski oziri so šli predaleč! Ali ste že pozabili, da smo pri zadnjih občinskih volitvah propadli v prvem razredu . . .?»

Lušinu je postalo vroče.

«Zakaj ste dali na listo kar tri knape . . .?»

«Lej ga bindeja. Če pa v tretjem razredu vse voli . . .»

«Ali nisem bil zmeraj član Ciril-Methodove družbe . . .»

«Član Ciril-Methodove družbe? Hkrati pa niste nobene Südmarkine tombole pozabili . . .?»

Lušin je molčal.

«In vaša dva pečata, eden slovenski, drugi nemški! Kaj boste še tajili? Slovenskega se je zmeraj manj videlo . . .»

Lušin je gledal v tla.

«Vi ste bili tisti, ki je najbolj hujskal proti novemu farovžu! Vi ste se v vili košutarili, a meni ste privoščili pravi svinjak . . .»

«Ali sem izpolnil vse obveznosti, kakor se spodobi? Ali nisem dal o šentantonovem par prascev? Vsako leto sem dal par prascev za cerkev . . .»

Župnik ga je zdaj neusmiljeno pritisnil k steni.

«Par prascev! . . . Prasce ste res dajali, ali to ste dajali za odkup svoje grešne duše. Prokleta drago stanejo cerkev ti vaši prasci, verjemite mi . . . Saj ne rečem nič, ali zdaj so taki časi, da se s prasci ni mogoče odkupiti! Zdaj boste tudi vi morali pokazati barvo. Časi so hudi in potrebno je, da se

združimo vsi, ki dobro mislimo, vsi, ki nam je za red in mir, vsi, ki nas je slovenska mati rodila. Vsi se moramo strniti okrog tistih, ki morejo rešiti položaj. Posebno vsi veljavni možje so poklicani pomagati. Tudi vi, Lušin! In vi še posebej! S tem si bomo vsi pomagali. Drugače bo, dragi moj — žaltava . . .»

«Zato sem, gospod župnik, prišel k vam!»

Lušin je lovil sapo, a župnik mu še ni dal do besede:

«Mi smo vsi Slovenci, kajneda! Vsi razumemo, da je ta lažje nastopal, drugi težje! Ali kot taki moramo biti za Jugoslavijo! — Toda še drugi važni vzroki so, da smo za Jugoslavijo! Poglejte v Avstrijo! Tam lahko pričakujemo največjih zmed. Tam vlada anarhija, nered . . . Ali nam kaže, da se tudi mi vključimo v to žlobudro? . . .»

«Mogoče pretiravate, kar se tiče Avstrije! Ali ne govorimo sedaj o stvareh, ki so tako prekleto daleč. Jaz si nisem na jasnem, kako se bodo meje končno uredile, ali jasno mi je, da moramo poskrbeti, kako bomo uredili stvari pri nas. Smo na vulkanu, okrog nas gori, ne vemo kako se bo to končalo. Ali braniti se moramo!»

Lušin in župnik Rep sta se počasi zblíževala. Spregovorila sta o razmerah v dolini, v občini, o napetosti, ki vlada med delavstvom in narašča tudi med kmeti.

«Naša sreča je, da delavski voditelji tako oklevajo, da čakajo na povelja . . .»

«Ravno zato je treba hiteti! Vsaka ura, vsaka minuta je dragocena!»

«Toda vsa hitrost nam ne bo nič koristila, gospod župnik, če bo zmanjkalo hrane. Pri želodcu se neha vsaka razsodnost! Perzonalni gladujejo, Leše gladujejo, guštanjski fužinarji gladujejo, mežiški in črniški revirji gladujejo . . . Kaj se to pravi? Delavstvo škriplje z zobmi. Če ne pride pomoč, nam vse narodne straže nič ne pomagajo. Globače se bodo

razlile po kmetih in začele nasilno jemati tam, kjer je še vsaj krompir in zelje. Glad je hud mojster! Imam informacije, da plamen že jutri lahko zagori! . . . »

Župnik, ki se je bil zopet usedel, je vstal in začel skrbni poln korakati po sobi.

«Stvar je zares kočljiva. Pozneje bo živež gotovo prišel, ko se uredi promet. Ali sedaj — sedaj? . . . Kaj je z aprovizacijo? Nekaj se mora ukreniti!»

Tedaj je vstal tudi Lušin, obstal sredi sobe, si vtaknil obe roki v hlačne žepe in nadaljeval:

«Preden sem prišel k vam, sem bil pri Makeju in mu dal na razpolago dva . . . pardon, tri vagone žita od aprovizacije . . . »

Župnik je zazijal in stopil tik predenj.

«Tri vagone žita bom takoj zmlél. Delavci naj si pa sami organizirajo razdelitev! Ali sem prav storil?»

«Prav ste storili, gospod Lušin!»

Moža sta se spogledala . . . razumela sta se . . . in verjela sta si! Prvikrat sta oba govorila to, kar sta mislila.

Krepko in vzpodbudno sta si stisnila roke . . .

Oskimina

Nadgozdar Dudaš ni ves teden zapustil Mušenika, ali še bolj natanko povedano, že ves teden ni zapustil svoje sobe v nadstropju graščine. Ko je začelo po dolini vreti in pokati, se je takoj umaknil v svoj dom. Imel je dovolj dober nos za to, a tudi dovolj vzroka. Pod njegovo upravo je bilo kakih sto najemnikov in nekaj sto drvarjev in žagarjev. Njegova oblastiteljnost se je bohotno razvijala po celem razsežnem in bogatem revirju, kateremu je bil mali bog. Višji gozdni upravitelj je stoloval v Železni kaplji in je kvečjemu enkrat na leto prihajal v mežiško dolino na kratko inspekcijo; grofa pa revirji sploh niso videli, razen kadar je spomladi prišel na petelina, jeseni pa na divje koze.

Dudaš se je priselil v te kraje pred kakimi dvajsetimi leti kot gozdni asistent. Ker je bil hud priganjač, je kmalu postal gozdni upravitelj. Domačega prebivalstva ni nikoli vzljubil, po dvajsetih letih mu je bilo tuje kot prvi dan, imel ga je za zaostalo, neumno ljudstvo, ki je bilo kvečjemu dobro za drvarje, — izvzemši sem in tja kako domačo prho*, ki je bila dobra za kaj drugega.

Zlobni jeziki so trdili, da je Dudaš germaniziran Čeh, oziroma da je bil njegov oče žagar na neki žagi grofa Horacha v Beskidih in da ni znala mati niti besedice nemški; sam pa je trdil, da je njegova rodbina iz Saksonskega, prastarega germanskega porekla.

To je bilo torej vse zelo dvoumno.

* deklino.

Toda kar je bilo očitno, je bilo to, da je bil Dudaš zagrizen germanizator, ki je ves gozdarski aparat spretno in brezobzirno postavljaj v službo pangermanskega prodiranja na jug.

V kraju samem ni bil priljubljen; podložniki njegovi so ga sovražili vsi brez izjeme, Slovenci so ga še posebej mrzili kot nemškega agenta, a njegovi politični somišljeniki, nemščurski magnati, učitelji, uradniki so ga mrzili zaradi njegove nadutosti in oholosti.

Za časa medvladja je preživel mnogo bridkih ur. Delavci na žagi so ustavili delo in so se pridružili rudarjem in drugi drosi*, ki je potem gospodarila po dolini. Celovozniki so prenehali voziti in se brezdelni valjali po hlevu. Tudi po revirjih je delo prenehalo, drvarji so zagnali orodje za vrata in so lezli iz svojih globač kot krti; a ne le delavci, tudi najemniki, ta požrešna žvot, ki je Dudašu že od nekdaj ležala v želodcu, tudi ta žvot se je začela sumljivo gibati.

Sprva se je Dudaš resno bal, da ga bo druhal napadla. Vedel je, kako ga ljudstvo mrzi in nič čudnega bi ne bilo, če bi zdaj njegovi sovražniki prišli po obračun. Zanesti se ni mogel na nikogar, najmanj pa na tiste, katerim je bil dobrotnik. Kdo pa so bili ti deležniki? Učitelji, žandarji in razni drugi podrepniki oblasti. In kje so zdaj vsi ti? Na tem, kakor on sam!

Sprva je mislil, da bi se skrila v kako lovsko koč v planine in čakal, da se razburjenje poleže; toda to namero je kaj hitro opustil, ko je izvedel, kako je v revirjih in kako ošabno so se začeli vesti najemniki in drvarji — kot pravi gospodarji. Že doslej je uprava komaj zmagovala predrznost divjih lovcev, zdaj je ta drhal začela naravnost pleniti revirje.

* ljudski množici.

Že prvo noč, ko je delavstvo razorožilo in ugnalo v kozji rog orožništvo v Črni in Mežici, je bil na vratih gozdne uprave v Mušeniku nabit velik plakat, na katerem je bila narisana mrtvaška glava s prekrižanimi kostmi, pod tem mrtvaškim znamenjem pa je stalo napisano z okornimi debelimi črkami:

«Tako se bo zgodilo Dudašu, če se pokaže s puško!»

Dudaš je vedel, da se s tem ni šaliti in se je zaprl v svoje stanovanje v prvem nadstropju. Ukazal je, da se nikomur ne smejo odpreti vrata. Vsi posli gozdne uprave so prešli na deklo Mino, ki je edina vzdrževala zvezo s svetom in vodila gospodarstvo.

Tri dni je Dudaš prečepel v svojem stanovanju s svojo histerično ženo. Na njegovo začudenje pa so ravno ti burni dogodki nenavadno ugodno vplivali na njeno zdravstveno stanje; mirno in hladno se je vedla, kot bi živela v najbolj normalnih časih.

Strah za golo življenje mu je tako prevzel kosti in mozeg, da je kakor hrom ves čas ležal na divanu in da ni užil skoraj nobene hrane; živel je le od pijače. Tri dni ni nihče navalil na gozdno upravo, niti delavstvo na žagi niti najemniki niti drvarji niti divji lovci. Četrty dan je hlapec Urban že napregel in odšel v gozd po plohe. Kar sam od sebe. S čudnimi občutki je Dudaš prisluškoval ropotanju parizarja pod zastrtimi okni . . .

Peti dan zgodaj zjutraj, ko je Dudaš še ležal v postelji, je zacvilil gater na žagi . . . Si-i-i-i . . . Si-i-z-z . . . ! je zacvililo rezko in visoko, da ga je kar vrglo iz postelje.

«Kaj pa to? Kaj se je zgodilo?»

Ali so delavci spet prišli k pameti? Mogoče pa je Avstrija prišla k sebi? Cesarske armade so najbrž ustavile sovražnikovo prodiranje, centralna vlada je gotovo spet gospodar položaja. Najbrž se vse spet vrača v stari tek. Potem . . . če

je tako . . . potem pa le počakajte, svinje — počakajte, da se bliže pogledamo. Še ne veste, kaj je Dudaš. Dobrote niste znali ceniti. Zdaj boste okušali bič.

Stopil je k oknu in odgrnil zaveso. Zunaj se je svetlikalo megleno, mrzlo jutro; zdelo se je, da je mokrotno vreme prenehalo in da je začelo zmrzovati. Niti bližnjega brega onstran globače ni mogel razločiti, le od žage sem je venomer pelo: s . . . s . . . s . . . si . . . si . . . zz.

Gater obratuje . . .

Z dvorišča so odropotale vprege. Dudaš ni ničesar razločil, zato je štel:

«Ena . . . to je Urban — dve . . . to je Miha — tri . . . to je Markuž, da Markuž, njegov parizar je . . . Ta divjina je torej tudi vpregla . . .»

Toda zakaj mu obratovodja ni ničesar javil? Zakaj mu asistent ni ničesar javil? Nikogar ni bilo blizu.

Bliskovito je hlastnil po telefon.

«Žaga, obratovodja Kurej! Tu nadgozdar Dudaš! Halo, halo, halo . . .!»

Telefon je gluh, ne funkcionira. Ne funkcionira že koj od prvega dne, ker ga je neka kanalja prerezala. Kaj je to? Še zmeraj? . . .

Poklical je deklo Mino. Mina je bila postarna deklina, genialna iznajdba Dudaševe žene, s katero je hotela mojstrovati zakonsko zvestobo svojega pičnega* moža. Bila je prava orklja,** ki je znala držati tudi gozdarske hlapce na vajetih.

Vstopila je prostodušno, brez zadrege.

«Mina, žaga gre? . . .»

«Da, žaga gre!»

«To čujem tudi sam! Ali kako to, da gre?»

* živega.

** orjakinja.

«Žaga gre, ker gre!»

Mina ni bila dobre volje.

Dudaš je udaril z nogo ob tla.

«Ali bom dobil odgovor, ali ne? Kje je obratovodja? Hočem govoriti z njim!»

«Počasi, počasi, gospod nadgozdar, ne košutarite se preveč.» Z rokami, uprtimi v boke, ga je skoraj prezirljivo gledala.

Dudaš se je ugriznil v jezik.

«Zakaj sitnariš, Mina? Povej rajši, kaj je!»

Zdaj se je Mina ponižala:

«Delavci so sami začeli rezati. Naša žaga je itak zadnja začela z delom. Knapi so že včeraj ves dan delali, tudi Leše delajo, tudi fužine na Ravnah že spet gorijo. Povsod so delavci sami začeli z delom. Če bi tega ne bilo, bi bilo za dolino slabo . . .»

«Delavci sami začeli delati . . .»

Dudaš je široko odprl usta.

«Da, čisto sami od sebe. Žagar Pasterk in še nekaj drugih so odšli k obratovodji Kureju in mu predložili, da se začne z delom. Obratovodja je bil za to in danes žaga gre. Pasterk je poslal svojega človeka tudi v revirje z naročilom, naj tudi drvarji nadaljujejo z delom, da žaga ne bo brez hlodov. Danes so napregli tudi furmani». — — —

Ko je Mina odšla, je Dudaš ostal sam v neki omotični besnosti.

Kaj je to? Kakšna anarhija? Kdo sme upravljati z obratovanjem? — Ta Pasterk — ta zlodej, ta nasilnik in ropar — ta, ki je pred nekaj dnevi še plenil po trgovinah in vodil roparske bande — ta bandit si zdaj nenadoma prisvaja vlogo organizatorja, vlogo čuvarja, vlogo gospodarja! Ta rdeči petelin! In ta Kurej? No, Kureja si bo izposodil, to šlevo šlevasto. Hlapec ostane hlapec! Njemu se ima zahva-

liti, da ga je povzdignil v uradniški stan, da ga je izkopal iz blata. Še danes bi stal pri jarmu, ko bi njega — Dudaša — ne bilo.

Najrajši bi bil takoj odvihral na žago. Toda ob misli, da bi moral med Pasterkove pajdaše, se mu je takoj povrnil strah. Vse je še tako negotovo, čudno, zamotano . . . Naročil je Mini, naj takoj pokliče Kureja.

Da bi lažje čakal, si je ukazal prinesti zajtrk. Sprva je mislil pričakati obratovodjo in ga povabiti k mizi. Medtem pa je postal nestrpen in je začel sam jesti.

Na mizi se je kadila prava dišeča kava, v brušeni stekleni posodi je bil nakopičen bel sladkor v kockah, poleg je ležala rahla rumenkasta potica, v zeleni dozi poleg sladkorja se je rumenila lepa, čista planinska strd. Kljub bridkim časom in že dolgoletnemu pomanjkanju ni manjkalo takih malenkosti v Dudaševi hiši.

Zajtrk mu vkljub vsej izberi ni dišal in že po prvih požirkih kave je segel po steklenici s konjakom, nalil kozareček do vrha in ga v dušku izlil v goltanec.

Njegove oči, ki so ves čas nemirno begale po sobi, so se ustavile na veliki sliki cesarja Franca Jožefa, ki je visela nad pisalno mizo. Okrog širokega okvira se je ovijal venec iz hojevine, omelca in bršljana. Na desni strani te slike je visela manjša slika prestolonaslednika Ferdinanda, na levi pa slika njegove žene Sofije. Črn, že preperel flor je bil ovit okrog slik.

Ob pogledu na te slike je Dudaš globoko vzdihnil. Vsakokrat mu je ob pogledu na te slike postalo v duši nekam grenko. Sam si tega ni znal tolmačiti. Dudaš je bil brez dvoma avstrijski patriot in je globoko spoštoval te cesarske glave. Vendar je bila njegova vdanost do njih pomešana z nekimi kalnimi občutki, kot bi se mu tu vsiljevalo neko podzavedno, nedoločeno nezaupanje.

Dudaš je imel v sobi še eno sliko, ki je visela ravno na nasprotni steni, da je bil, kadar je delal pri mizi, z obrazom obrnjen proti njej, medtem ko je Habsburgovcem kazal hrbet. To je bila slika nemškega cesarja Viljema. Po okviru sodeč še ni bila predolgo v njegovi sobi, kajti okvir se je še blestel v temnem blesku dragocenega mahagonijevega lesa, platno je bilo še sveže, poteze na sliki še niso utegnile pobledeti in tudi muhe je še niso utegnile ponesnažiti. Čudno je strmela podoba tega monarha iz okrašenega okvira v to zapuščeno globačo Karavank, kamor jo je obesil agent prodirajočega germanizma, kot bi se ne mogla načuditi, kako je prišla tako daleč na jug . . .

Ko je danes njegov pogled zdrknil od Habsburžanov na to sliko, ni imel tistega sladkega, toplega občutka, kot nekdanj, temveč ga je obšla grenkoba, kakor pri pogledu na Habsburžane. Ali je torej res vse vrag vzel — vse sanje, vso vero v veličino in moč, vse, na čemer je slonela zgodovina in se je gradila prihodnost. Patriotično nežnost je zdaj nadomestil rahel gnev. Zdelo se mu je, da je sit teh slik . . . Ali še štrlijo Viljemovi brki naravnost v nosne luknje? . . .

Izmučen se je oziral po stenah, kot bi se moralo tam neke prikazati to, kar je iskal; številni lovski okraski, orožje, rogovje kozlov, jelenov, repi divjih petelinov vseh vrst, nagačene sove, vrani, kljunači ga danes niso prav nič zanimali; vse se mu je zdelo nepotrebna ropotija. Tedaj je za ogromnim, nagačenim pavom iztaknil malo sliko turškega sultana.

Malodušni Dudaš se je z čudnim notranjim zadovoljstvom zaustavil na tej tuji podobi. Ta turški sultan mu je postal zdaj nenadoma simpatičen. Da, ta sultan, to je vendar poštena figura sredi teh brk, teh Kurejev, teh Pasterkov, Min, asistentov; sredi vseh teh nešteti zija, ki se mu že nekaj

dni reže iz vseh kotov, iz vseh kljunov, iz vseh repov, iz vseh oči . . .

Dudaš je spet zлил kozarec likerja vase.

Iz te zoprne zamišljenosti ga je predramil Kurej.

Vstopil je s takim vsakdanjim, prostodušnim izrazom, s kakršnim je že leta in leta prihajal na raport, s pobešenimi ramami, tih, pokoren hlapec, ki brez opombe sprejme vse, kar ga čaka.

Nadgozdar ga je pričakoval s škripajočimi zobmi, toda ko ga je videl takega pred seboj, je takoj spoznal, da se v notranjosti tega človeka ni zadnje štiri dni, odkar se nista videla, ničesar spremenilo. Požrl je torej jezo in mu z mirnim glasom rekel:

«Malo pozno prihajate, gospod Kurej.»

Obratovodja je nekaj zajecal, a mu ni šlo.

«Kaj pa jecate?» se je osorno obregnil nadgozdar in namenoma gledal stran. Ko pa le ni bilo glasu, se je obrnil k njemu in videl, da ima mož vse solzne oči. Ta zvestoba ga je ganila. Dvignil se je, prijel obratovodjo za roke in ga potisnil na stol pred seboj.

«No, gospod obratovodja, kaj je . . .?»

Tedaj si je Kurej malo opomogel in poltiho dejal:

«Bolje je bilo tako, gospod nadgozdar . . .»

«Kako je bilo?» ga je bodril Dudaš in mu ponudil čašico likerja, ki ga je Kurej v dušku zvrnil vase. Potem so se mu razširile oči.

«Kako je bilo? Človeka je sram o tem govoriti . . .»

«Na žagi? . . .»

«Na žagi! — Zdaj je dobro. Ko sem mislil, da bo vse vrag vzел, je prišel k meni Pasterk z dvema drugima ter rekel: jutri pridemo delat!»

Dudaš se je vznejevoljil:

«Kako je bilo prej?»

«Prej? To je težko reči! Ko je zavrelo v Črni in v Mežici, je nekdo spustil vodo čez jez in obrat se je ustavil. Šel sem nad vodarja, pa mi je zabrusil v brk: Kaj te to briga? . . .»

Dudaš je skočil: «Kakšna predznost!»

Kurej je pravil dalje:

«Nič se ni moglo napraviti! Najprej je prenehala žaga, potem so izpregnili vozniki, potem so se jim pridružili še drvarji.»

«In so šli plenit!»

«Tihabet iz Pristave, tisti, ki si gradi novo bajto, je prišel s parom konj in si naložil poln voz prvovrstnih mecesnovih podnic. Ko sem mu stopil nasproti, mi je rekel:

«Za hišo potrebujem!»

«Tihabet! To si bom zapomnil!»

« . . . v Jazbini je najslabše . . . Najprej je pričel klestiti Kopišar, potem Naraglav, potem Močivec, potem pa vsi od kraja. Jazbina je zdaj republika zase. Od tam je prešlo na Jamnico, na Bistro, na Uršljo goro in tako dalje. Lovec Nadlar, ki se je hotel vmešati, je komaj živ ušel. Po revirjih poka, kot bi bila velika noč — dlaka ne bo ostala pri življenju . . . Na lovca Kresnika so streljali. Vse telefonske zveze so porezane . . .»

Dudaš ni mogel več prenesti pripovedovanja; ogorčen je skočil pokonci in začel korakati po sobi. Ko se je slednjič ves zasopel ustavil pred obratovodjo, je zahropel:

«Zakaj se take reči dopuste — zakaj ste vse to dovolili . . .?»

«Kdo nas pa sploh kaj pobara?»

Kurejev glas je bil ves začuden.

«Da, to je tisto, to je ravno tisto!» Dudaš se je spet zgrabil za glavo in bodel v obratovodjo:

«Toda to si bom zapomnil, to si bom zapomnil! — Ta

Pasterk, ta Naraglav, ta Kopišar, oh, kako mi bodo to plačali!»

«Biti moramo veseli, če se bo vse izteklo brez hujše nesreče. Toda povedati moram o njih tudi kar je dobrega. Predsinoči so prišli neki sumljivci na žago po gaterski jermen. Pa sta jih zasačila gaterista Kotalo in Sabaduš ter jih prepodila. ‚Tako se nismo zmenili, dragi prijatelji‘, sta rekla, ‚to je naš kruh! . . .»

Dudaš je molčal in grbančil čelo.

«Kaj pravijo delavci o meni?»

Obratovodja Kurej je malo pomislil, preden je odgovoril:

«Sploh nič ne pravijo . . . a kar pravijo, ni lepo!»

«No kaj?» je silil nadgozdar.

«Tega satana bomo tudi še dobili . . .»

Dudaš je vstal ves bled od mize.

«Ali vedo, kje sem?»

«Rekli smo jim, da ste odšli iz Mušenika.»

«Je tisti plakat še na vratih?»

«Na vratih ga ni več, toda podobni visijo po revirju . . .»

Kurej pa je imel še nekaj na srcu, kar je težko povedal, ali kar je moralo na dan.

«Še druge kočljivejše stvari so, gospod nadgozdar! Od današnjega dne vlada v dolini Narodni svet. Narodne straže so zasedle vso javno upravo, občinske urade, žandarmerijske postaje. Proglašena je Jugoslavija; povsod so izvešene slovenske trobojnice, vsi nemški napisi so sneti in razbiti. Pričakuje se vsak dan prihod srbske vojske . . .»

Dudaš se je zatekel v naslanjač.

Narodne straže zasedle dolino . . . srbska vojska pred vrati . . . On pa je trdno veroval, da je to prehodna doba in da bodo deželne oblasti v Celovcu kmalu napravile red. Sedaj se je zasukalo . . .

Imel je kosmato vest; velika je bila njegova zasluga, da je bila gozdna uprava orodje germanizacije; za višje uradnike so se nastavljali le nemški priseljenci, a za lovce in paznike nemčurski domačini. Svojo misijo je Dudaš opravljaj zavedno in po načrtu, ne samo v svojem upravnem področju, temveč tudi v vsem javnem življenju. Bil je odbornik «Südmarke», odbornik «Schulvereina», član raznih drugih nemško-nacionalnih društev in ustanov, pri občinskih volitvah je kot grofov pooblaščenec zmeraj volil nemčurske liste in s tem v mnogokaterih občinah odločeval zmago v korist Nemcev.

Dudaš se je vsega tega zavedal. Zdaj se je vse podrló . . . vse je uničeno . . .

«Sin gaterista Katale, Naraglavški Anzuh sta že pri narodni straži. In še več drugih . . .»

Kakor iz daljave je slišal glas obratovodje.

« . . . Govori se, da bo narodna straža pozaprila vse voditelje nemške stranke, da bodo vsi Nemci izgnani iz služb, da jim bodo zaplenili imetje . . .»

«Ali so že koga zaprli?» je dahnil nadgozdar.

«Doslej še nikogar! Razesajajo pa že!»

«Kaj pa pravi delavstvo — socialdemokrati? . . .»

Dudaš sam ni vedel, kako se mu je porodilo to čudno vprašanje, ali izgovoril ga je v nekem čudnem upanju.

«Delavstvo se reži, ker mu to ugaja! Drugega ne pravi...»

Oba sta nekaj časa molčala, Kurej iz prizanesljivosti, nadgozdar iz onemoglosti.

Prvi je spregovoril Kurej:

«Treba bo kupiti slovensko zastavo. Nadgozdarski urad . . .»

Dudaš ga je gledal, kakor bi ga oni klal. Kuhala ga je nepopisna jeza, vendar se mu je nekje v globini duše predramil rahel občutek krušne skrbi.

«Kje naj pa vzamemo to cunjo?»

«Lahka reč — to prepustite meni! In še nekaj . . . Bilo bi zelo modro, če bi se vi, gospod nadgozdar, vsaj za nekaj dni kam umaknili. To ni beg, ali bolje bo, če jim izginete izpred oči vsaj za nekaj dni — dokler se vse ne užene . . . Nihče ne ve, kaj se vse lahko pripeti! Sami veste, kaj ste imeli s Katalovim Zepnom . . . In Naraglavci so prava živina! Zato bi bilo zelo pametno . . .»

«Da bi zbežal? Nikdar!»

Dudaš se je pred svojim podložnikom hotel pobahati, da se ne boji, a pri srcu mu ni bilo tako. Sicer ni bil strahopetec, ali to, kar je občutil zdaj, to ni bilo podobno navadnemu strahu, to je bilo nekaj več, nekaj težkega, globokega, kar ga je skoraj ohromilo. Ko je že mislil, da se bo obvladal, je začutil, da ga noge ne držijo tako trdno, kakor je bil navajen v težkih, tveganih primerih, temveč, da mu drgečejo. In že je vprašal:

«Ali kam? . . . Ako tako mislite . . .»

Potem sta nadgozdar in njegov obratovodja nekaj časa šepetala, nato je Kurej tiho odšel in ko se je čez nekaj časa vrnil s starim hlapcem Vestrom, ga je že čakal ogromen nahrbtnik, ki ga je bila medtem pripravila Nina. Takoj nato so se odprla vrata, ki so vodila na zadnji strani hiše v breg in skozi vrata sta smuknila nadgozdar Dudaš in obratovodja Kurej, za obema pa Vester. Vsi trije so izginili v gozd, iz katerega so kmalu prenehali odmevati koraki in kresanje gorskih palic . . .

Nadgozdar Dudaš se je še pet dni skrival v bajti lovskega paznika Ožgana v Perovju, v majhni podstrešni sobici. Vseh pet dni ni prišel na spregled, čeravno se mu ni bilo kaj posebnega bati; bajta je bila samotna in družina paznika Ožgana je bila popolnoma zanesljiva. V tem skrivališču je

sprejemal vse novice, ki mu jih je po pazniku sporočal obratovodja. A te novice so grenile sicer prijetno skrivališče.

Še tisti dan, ko je zapustil Mušenik, je prišla patrolja narodne straže v hišo. Na poslopju je že visela slovenska trobojnica, kar pa patrolje ni zadržalo, da ne bi bila vdrla v hišo.

«Kje je nadgozdar Dudaš?»

Pri patrolji sta bila mladi Kotalo in pa Naraglavški Anzuh.

«Kje je ta svinja, da se pomenimo?»

Naraglavški Anzuh je s puškinim kopitom tolkel ob tla pred objokano nadgozdarko:

«Kje je hudič? Dolgo nas je mučil, a zdaj je konec njegove slave in moči. Zdaj smo mi gospodarji!»

Patrulja je razbijala po hiši in pretaknila vse sobe. Ko nadgozdarja niso našli, so zagrozili:

«Našli ga bomo, pa čeprav se je v zemljo zakopal. Toda potem se ga bog usmili!»

Vzeli so s seboj dve dragoceni puški, dva lepa lovška noža in odšli.

Nato so prišli še dvakrat zaporedoma.

Po ravnanju narodne straže je Dudaš sicer spoznal, da še ne gre za kako uradno mero, pač pa za samolasten nastop osebnih sovražnikov. To ga je nekoliko tešilo. Toda tešilo ga je še nekaj drugega . . . Izvedel je še razne druge stvari. Delovati je začela tajna organizacija pristašev nemške stranke. Ta organizacija je svetovala, naj vidnejši njeni pristaši ne prihajajo na dan, naj še počakajo; kajti to stanje v dolini se bo v kratkem spremenilo. Mogoče je vse vprašanje nekaj dni, lahko le nekaj ur. V Celovcu se organizira Heimwehr, ki bo zasedel tudi mežiško dolino . . . Dudaš se je strastno oprijel te rešilne misli in nestrpno čakal odrešitve.

Čez teden dni mu je prinesel Kurej čisto drugo novico,

ki ga je spravila iz ravnotežja. Poročal je, da je nekaj delavcev meni nič tebi nič začelo tisto jutro na Lapuhu delati les za kurjavo. Podirali so smreke takoj ob cesti, rezali, cepili najlepši stavbni les, žene in otroci pa so odvažali z vozički.

Kurej je javil narodni straži, ali ta se mu je hladnokrvno režala:

«Naj si vzamejo, najbrž so kurjave potrebni!»

Kako je to skelelo! Lapuh je bil jamasti predel gozda, kjer že celo stoletje ni zapela nobena sekira; ves ta kraj je bil pod posebnim varstvom uprave, ker je tukaj rasel posebno zdrav in krasen smrekov les — ponos vsega veleposestva. In zdaj je začela ta žvot razsajati tam.

Užaljena samoljubnost je Dudaša tako prevzela, da je po kratkem razmišljanju zapustil svoje skrivališče in se po stranskih potih odpravil na lice mesta. Lapuh ni bil daleč in do tja se je prišlo po samih gozdovih.

Po enournem hodu se je približal usodepolnemu mestu. Že na vrhu položne rebri je globoko spodaj v jami zaslišal udarce sekir. Zaskelili so ga pri srcu, kakor bi sekali po njegovem lastnem mesu. Ves besen je zdirjal po gozdu navzdol. V nižavi se je ustavil in se skril za skupino orjaških dreves.

Zdaj je vse videl . . .

Nad cesto je ležala cela razvalina najlepših, prekrasnih dreves, nekaj mlajših je bilo izruvanih s koreninami vred, ker so jih izruvali in polomili padajoči orjaki, nekaj najbližjih je bilo brez vrhov. Na torišču tega razdejanja je delalo kakih deset moških, rezalo, sekalo, cepilo, klestilo. Na cesti je stala vrsta majhnih delavskih vozičkov in gar, ki so jih moški, ženske in otroci nalagali. Kakor sveža rana se je belil zdravi in sončni les.

Dudaš je golorok skočil iz svojega skrivališča.

«Kaj počnete?»

Sekači in rezači so prekinili z delom; nadgozdarjev pojav jih je očitvidno iznenadil. Toda presenečenje je bilo le hipno. Dva sekača v bližini sta se spogledala z rezači, potem sta se naslonila na sekiri, kot bi se oddihovala:

«Saj vidiš, sleputnež!»

Dudašu je kri udarila v glavo in ves Lapuh se je zavrtel okrog njega. Nihče se ne gane! Ta predrznost, ti obrazi! Spozabil se je in zavpil:

«Kradete, vi kradete . . .!»

Sekire so pele dalje, tam zadaj, kjer so bile žene in otroci, se je začul nesramen smeh.

«Ko bi kradli, bi ne delali tako očito!»

Drznost delavcev ga je popolnoma zmotila; krik, ki mu je sunkoma vrel iz prsi, se je zadušil v grlu, gola jeza ga je stresala po vsem životu.

«Tatovi, tatovi . . .»

Delavca, ki sta sekala blizu njega, sta na mah prenehala; eden se je obrnil proti nadgozdarju, drugi pa proti skupini delavcev:

«Zdaj nas pa še zasramuje!»

Iz skupine so se oglašali sovražni vzkliki.

«Zatakni mu gobezdalo!»

Eden izmed sekačev je udaril s cepinom po deblu in srdito zaklel:

«Zdaj je dovolj! Če se takoj ne pobereš, ti bom s cepinom pomagal!»

Nadgozdar se je zavedel, da je šel predaleč. Spoznal je, da jo je neusmiljeno zavozil.

«Roparji!» je še zakričal in pobegnil v gozd. Ko je prišel v svoje pribežališče, je padel na ležišče, si zakopal obraz v vzglavnik in se grizel v onemogli jezi. Vse je proti njemu,

proti upravi, žaga, Pasterk, najemniki, Jazbina, delavstvo, oblast. Če se hitro ne odloči, kaj bo, kaj bo . . .

In res se je še prehitro odločilo. Že naslednje jutro je patrolja narodne straže z Naraglavškim Anzuhom na čelu zgodaj zjutraj vdrla v kočo in ga aretirala. Najprej so ga osuvali, potem so ga odvedli zvezanega na Prevalje, odkoder je bil odgnan na ljubljanski grad kot talec . . .

Ko so prvi talci zapuščali dolino, je začel naletavati prvi sneg . . .

Petruh postane legionar

Na gradu na Ravnah je nadporočnik Malgaj s širokimi koraki hodil po sobi sem in tja in klel. Na mizi je ležal bel listek, ki ga je od časa do časa vzel v roke, a ga koj spet jezno zalučal nazaj in še dalje hudobavčil.

«Pri Narodnem svetu so menda znoreli! — jaz naj zdaj začnem s preiskavo proti plenilcem v prevratnih dneh? Moji legionarji naj zdaj začno iskati po bajtah stare in prazne konzervne škatlje? . . . Ko bi drugega dela ne imeli! A Celovec je še zmeraj v nemških rokah! Lepa reč — tako po velje!»

Narednik Kotnik, ki je nepremično sedel pri svoji mizi v kotu, je že nekajkrat zahrkal, ker je hotel s tem vzbuditi nadporočnikovo pozornost.

Šele čez nekaj časa se je Malgaj obrnil k njemu:

«Kaj praviš ti?»

Legionar narednik Kotnik je bil domačin in je imel rodbinske zveze z najvplivnejšimi člani Narodnega sveta.

«Po mojem mišljenju ima to tudi svojo dobro stran. Stvar moramo gledati s politične strani.»

Malgaj se je široko razkoračil pred njim, ga skoraj pomilovalno pogledal in s prezirljivim glasom povzel:

«Politična stran! Ti mi poješ isto, kar mi je sinoči pel župnik Rep — tisti župnik Rep, ki te gleda, kot bi mu črvi lezli iz nosa. Vi vsi tako pojete! Toda rečem ti, vi imate kurjo pamet! Za nekaj magnatov se bojite, ki so jim delavci upravičeno izpraznili magacine . . . Te bi radi pridobili, množice pa odbili! — Kdor misli, da so bili dogodkov zadnjih

dni vzrok grabežljivost, ropoželjnost, dobičkarstvo, ta se moti! Motiv je bil čisto drugi: srd nad stoletnim ponižanjem, to je vodilo množico! Vi pa iščete zajca čisto za drugim grmovjem . . . Toda to nam bo škodovalo — povzročilo bo med delavstvom hudo kri! Že tako bomo morali pomesti z nekaterimi voditelji, ki so začeli rovariti za Avstrijo. Zdaj pa še ta preiskava! Ali ni, kot bi vlival petrolej na tleče iskre?»

Narednik Kotnik je obmolknil.

Malgaj je spet pobral listek z mize, še enkrat pogledal vanj, ga spet zagnal pod mizo, potem pa rekel:

«Povelje je povelje, čeprav idiotsko povelje! Začnimo torej s to proklemo preiskavo — ali rečem ti, da morate biti previdni. Ni treba povsod nosu vtikati!»

Vsi perzonali, vsi grabni, vsi bregovi so bili pokonci:

«Kaj pa je to? . . .»

«Ali so znoreli? . . .»

Ozim je poiskal Drena, Dren je videl Kordeža, Kordež je videl Pasterka, Pasterk je videl Šantača. Po dolini so jo spet cvrli ljudski kurirji.

«Preiskava . . .»

Soldaške in žandarmerijske patrolje so krožile po perzonalih in stikale po bajtah zapuščenih globač. Ovaduštvo se je pojavilo — prvi strup demoralizacije . . .

Nadporočnik Malgaj je imel prav: legionarji so kleli in so iskali tam, kjer so bili prepričani, da ne bodo našli ničesar. Pri Pasterku je Stražmir za opazem kozjega hleva nehote naletel na boh slanine.

«Skrijte to stvar malo bolje!» je zašepetal Pasterku in odgnal patroljo na drugo stran.

Tako je bilo tam, kjer so hodile patrolje same; kjer so bili pa tudi izropani trgovci z njimi, se je tu in tam našlo kako blago.

Uspehi preiskave so bili zelo piškavi, a posledice take, kakršne je napovedal nadporočnik Malgaj: med delavstvom se je začelo večati nezadovoljstvo, pri slojih pa, na katere je slovenska uprava računala, se je doseglo ravno nasprotno.

Na pragovih izropanih trgovin in širokih, blagostanje oznanjajočih hiš so se jele samozavestno pojavljati dozdej skrite postave rejenih gospodarjev in njihovih platunj* — kot da bi jih neka posebna toplota privabila na svetlo.

Od ust do ust je šel šepet:

«Bojijo se nas! Morajo . . . Celovec jim je tako ukazal . . .»

Zgodnjega decembrskega jutra, ko je bila še vsa Jazbina zavita v megleno zimsko jutro in ko je družina še spala, je zabutalo na hišna vrata Močivja.

Prva se je prebudila mati Močivka:

«Kdo je? . . .»

«Odprite in videli boste!»

«Za božjo deljo, kaj pa je?»

«Vojaška patrolja z Ravn!»

Materi je šlo na jok. Take patrolje so bile v tem času sicer po dolini nekaj navadnega. Zaradi večnih preiskav, zaradi lova za talci. Kaj pa ima Močivje s temi stvarmi opravka?

Zunaj je odgovoril krut glas:

«Odprite!»

In spet so se vrata stresla pod udarci puškinih kopit.

Mati je odrinila zapah in v vežo se je vsulo pet vojakov.

«Kje je Peter?» je vprašal vodja patrolje, majhen, raztlačen korporal.

Močivki je odrevenelo srce.

«Kaj pa je, kaj hočete z njim?»

* platunja je rejena ženska.

«Nič hudega. Kje je?»

Vojaki so se drug za drugim zrinili mimo matere v izbo; tu so vsi, razen korporala, posedli po široki klopi ob steni. Eden izmed njih se je naslonil na posteljo, kjer sta še ležali Mojcej in Lizogica in začel dražiti ležeči dekleti:

«Pa dolgo počivate v Močivju . . .»

«Kje je Peter?»

Korporalov glas je bil strog in tudi njegov obraz je bil sila resen.

«Leži še, v hlevu leži!»

Vojaki so se takoj dvignili. Tu je vpadla mati:

«Lahko gre Gustač ponj!»

Gustač, ki je ob prihodu patrolje še ležal, je zdaj oblečen stopil v izbo. Na njegovem mladem licu se je zrcalilo nezaupanje,

«Takoj grem!»

In že je skočil v vežo in proti hlevu. Vojaki so šli za njim, toda ko so oni komaj prekoračili vežni prag, je bil on že v hlevu.

«Beži Peter! Soldati so tu! . . .»

Petruh je res še spal, ali Gustačev krik ga je takoj prebudil. Pomencal si je oči.

«Soldati! Kaj pa hočejo?»

«Pote so prišli; skrij se!»

«Zakaj? . . .»

Petruh ni mogel takoj razumeti, kaj hoče brat. Ker je ležal kar v hlačah, je bil tudi že na pol opravljen, ko se je izkopal iz begut.* Za hip je neodločen obstal poleg postelje in že je vstopila patrolja.

«Peter Kvocar.»

Korporalov glas ga je prikoval na zemljo. Val jutranjega

* posteljnih cunj.

somraka in mrzlega zraka se je zagnal v hlev, živina, ki je dotlej še ležala, je hrupno vstajala.

Korporal Vuga je stopil k njemu in rekel:

«Pojdi z nami!»

«Zakaj? . . .»

«Aretiran si . . .»

«Aretiran! . . .»

Petruh si je nataknil coklje, malo pomislil, potem pa rekel hladno, kot bi iz njega izginilo vsako čustvo, vsaka slutnja.

«Oblečen sem!»

«Toda v cokljah ne moreš gaziti z nami!»

«Potem moram v hišo!»

Patrulja ga je odvedla nazaj v hišo. Družina je bila že vsa pokonci, ženske so glasno ihtele, le brat Gustač je z mrkim licem kot zarotnik stal ob strani.

«Kaj si storil, Petruh, kaj si storil? — Zmeraj sem ti dopovedovala . . .»

Petruh je molčal, vsaka materina solza ga je skelela v dno srca. Zaradi nje se je obrnil k patrolji:

«Povejte mi, kaj sem storil!»

«To boš še prehitro zvedel» mu je odvrnil korporal.

Petruh je neodločen stal sredi vojakov.

«No, ali se bom jaz namesto tebe obul?» je zagrmel korporal.

Ko bi domačim ne bilo tako težko pri srcu, bi bili opazili, kako se soldati zaporedoma obračajo v stran, da ne bi videli jokajoče matere in otrok.

«Ali je zadelj tiste moke?» je vprašala mati, ki je hotela spraviti stvar na čisto in dodala. «Če je tako, jo bomo pa plačali!»

Namesto odgovora jo je eden izmed vojakov nahrulil.

«Ah, kakšne vražje moke? Molčite o tem! Zaradi te neumnosti sem se ves premrazil. Ni hudič vstati ob petih in gaziti sneg v to puščavo jazbinsko. — Ali nimate kakega požirka pri hiši?»

Mati je molče odšla in prinesla steklenico rebikovca, ki je bil daleč na okrog znana jazbinska posebnost. Soldati so takoj izpraznili vsak po en kozarček.

Domači so se malo oddahnili. Petruh je začel natikati stare očetove škornje.

«Kaj pa je storil?» je spet pobarala mati.

«Kaj zlodeja vemo mi! Na komando ga moramo gnati, tam bo že zvedel, kaj je storil!»

«Ali vseeno se mi čudno zdi, zakaj me gonite!»

Petruh se je zdaj odločno postavil pred patroljo.

Soldati so se delali, ko bi preslišali vprašanje.

Mati je znova nalivala; v njej je vstajalo tiho upanje, da se bo mogoče vsa stvar le dobro iztekla.

Ko je patrolja izpraznila steklenico in se dodobra odhrkala, je korporal vstal:

«Zdaj moramo pa na noge!»

«Dobro!» Petruh je pristopil k njemu.

Tedaj se je mati odločila.

«Jaz grem z njim!»

Preden so soldati utegnili ugovarjati, je že stala pred njimi visoko izpodrečana in v težkih gorskih čevljih.

«Gremo!»

Korporal Vuga je v zadregi pljunil na tla, a ostali vojaki so se skrivaj muzali:

«Zakaj to! Ostanite doma!»

«Nihče mi ne more prepovedati!» je zelo odločno rekla Močivka.

Vsi naponi patrolje so bili zaman, matere ni bilo mogoče zadržati. In tako je tistega zgodnjega zimskega jutra kora-

kala po ozki sneženi gazi od Močivja doli v jazbinsko glo-
bačo vojaška patrolja s Petruhom in Močivko; korporal je
korakal na čelu, za njim aretiranec z materjo in za njima
ostala četvorica.

Sprevod je trdovratno molčal. Pod težko obujjo je škripal
sneg. Jutranjo meglo je začelo razganjati zimsko sonce, skozi
prve prelihe so se zabliskali njegovi žarki, da se je ivje pre-
livalo v nešteti bisernih štrenah.

Sredi poti je dejal korporal Petruhu:

«Da ne boš skušal pobegniti, ker bi te moral sicer tako
ustreliti!»

«Nima zakaj!» je mesto Petruha odgovorila Močivka.

Koder je šla patrolja, so ljudje z začudenjem postajali.

«Močivce ženejo na grad . . .»

«Zakaj neki?»

«Danes je težko reči . . .?»

Ob desetih je patrolja dospela na grad Ravne, kjer je bila
komanda slovenske vojaške posadke za mežiško dolino. Grad
Ravne je bilo letno bivališče grofa Thurna, prijetno, široko
poslopje, zidano v polrenesančnem slogu, obdano z lepim
parkom in položeno na rob peščene klopi, ki jo je divja
Meža v teku tisočletij izpodjedla iz obronka hribovitega
predgorja Karavank. Trdo pod njim so bile črne ravenske
fužine in poleg njih je ležal, stisnjen v grtanec soteske Votle
peči, trg Guštanj. Vojaška posadka je grad rekvirirala in v
njem so zdaj gospodovali soldati Malgajeve čete, ki je bila
prva zasedla mežiško dolino.

Močivca sta morala čakati v stražnici. Nekaj soldatov je
zevalo po širokih klopeh ogromne pritlične sobe. V kotu je
stala visoka zelena peč, v kateri je gorel velik ogenj. Okrog
peči so ležala lepa, izbrana bukova polena. Kljub temu, da
je vladala v sobi skoraj neznosna toplota, je eden izmed

vojakov še zmeraj tlačil nova polena v peč. Ko sta vstopila Močivca, se je obrnil k njima in rekel:

«Zakaj so pa drva tukaj?»

Močivca sta se usedla na klop pri vratih; patrolja je izginila po širokem, svetlem hodniku, odkoder se je slišal le korporalov glas:

«Tu ga imate zdaj! Zadelj tega prokletega smrdulha iz Mežice sem moral pet ur gaziti sneg!»

Vojaki, ki so ostali v sobi, so se delali, kot bi ne bili došlecev niti opazili; sedeli so križem po sobi in kadili. Skozi stranska vrata se je videla še ena soba, kjer so ležali vojaki na slami.

Nenadoma se je nekdo obrnil k njima:

«Ti si torej tisti, ki je ubil Gnido?»

Petruh in mati sta zazijala, toda še preden sta se prav znašla, je drugi vojak pristavil:

«Nisi bog ve kakega greha storil. Jaz bi ga tudi . . .!»

Iz sosedne sobe se je zaslišal znan glas:

«Ali je Petruh tu?»

Koj nato je vstopil v stražnico Kotalov Franci. Njegov obraz se je ves smejal in že od daleč jima je molel roko.

«Zakaj se tako držita, kot bi gliste požirala? Ali zadelj tistih teselj* iz Mežice?»

Nato se je usedel k njima.

«Vidita, jaz sem pri legionarjih!»

Petruh in mati sta ga komaj slišala; v njunih možganih so divjale čudne misli. Kar sta zdaj slišala, je prišlo tako nepričakovano, da prvi hip niti razumeti nista mogla. Potem pa sta začela razumevati vsak po svoje.

Čim bolj je Petruh razmišljal, tem lažje mu je bilo, ker se je zavedal svoje nedolžnosti. Pa tudi vedenje vojakov mu

* čeljusti

je vlivalo poguma. Zato je čisto pomirjen posegel po cigareti, katero mu je Kotalov Franci ponudil, in si jo prižgal na njegovem čiku.

Toda tih, a krčevit glas je presekal nastalo tišino v stražnici — mati Močivka je zajokala.

Petruh se je zdrznil in skoraj bi mu bila cigareta padla iz rok. Kako je mogel pozabiti na mater? S seboj je bil na čistem, a mati si pa mogoče le misli . . .

«Mati, ne jokajte, jaz ga nisem!» je rekel mirno in odločno.

Komaj je mati zaslišala sinov glas, si je s predpasnikom šla preko oči; potem se je ozrla z globokim, zaupljivim pogledom v sina.

«Ti ga nisi . . .?»

«Jaz ga nisem!»

«Potem je dobro!» je rekla mati pomirjena.

Materin jok je presunil tudi soldate; tako je bil bridek in globok, da so se vsi zganili in bili pripravljene, tolažiti jo.

«Mati, za to ni vredno jokati. Jaz tudi vem, da ni bil Petruh pri tem!» ji je govoril Kotalo.

«To se bo vse izravnalo!» ji je govoril drugi.

A tretji jo je po svoje tolažil.

«Vaš sin je pri tem nedolžen; toda, kdor ga je pogleštal po glavi, je prav storil;»

Močivka je zdaj odvila z glavo.

«Če mi Petruh reče, da ga ni, mu verjamem, da ga res ni. Gnide ni škoda, da je prišel v kraj, bil je sovražnik ubogega ljudstva in ga je zato bog kaznoval, samo nisem za to, da je moral delati tako strašno, dolgo smrt . . .»

«Kaj hočete? Poprej tudi on ni vprašal, kako je drugim.»

Legionarjem je ugajala ta suha planinska žena s širokim, jazbinškim licem in s temnimi, ognjenimi očmi, zato so jo obstopili.

«Prišli ste s sinom?»

Močivka jih je namesto odgovora prodirajoče pogledala. Soldati so se spogledali in eden je rekel:

«Prav ste storili. Vidi se, da ste prava mati . . .»

«Kaj bodo napravili z njim?» je vprašala Močivka.

«Glave mu ne bodo odtrgali zaradi tega. In potem smo tudi mi še tukaj . . .»

Soldati so se pomenljivo nasmehnili. Kotalo pa je dejal:

«Vidite, kako stvar stoji! Pritožbe prihajajo in ovadbe in naši tu notri . . .» pokazal je s palcem čez ramo v hodnik, «in naši tu notri morajo nekaj storiti. V tem je vsa reč!»

Kmalu se je po vsem gradu raznesla novica, da so prignali Gnidinega morilca. Od vseh strani so prihajali soldati, gledat ga.

«Aha, to je tisti!»

Nekateri pa so majali z glavami, ko so videli na klopi še čisto mladega fanta: «Ta da ga je? . . . Ta mlečnozobnež?»

Nenadoma se je eden izmed vojakov spomnil:

«Ali sta lačna?»

Koj nato je drugi vojak prinesel dve polni vojaški skodeli dobre, dišeče črne kave, drugi pa hleb kruha in dva ogromna kljina slanine.

«Jejta!»

Med jedjo se je Petruh opogumil in prašal:

«Kje je Naraglaški Anzuh?»

«Na kolodvoru!»

Po enournem čakanju so Petruha poklicali v pisarno. Z njim vred je odšla tudi mati; vojak, ki ju je vodil, ni rekel nič. Toda pred vrati v pisarno jo je ustavil drugi vojak, ki je stražil vhod.

«Samo Peter Kvocar!»

«Jaz sem mati njegova!»

«Ne smete vstopiti, počakajte tu!» Vojak je potisnil mater na klop pred vrati, Petruha pa porinil v pisarno.

Petruh se je znašel sredi velike, prijetno in lepo slikane sobe. Dvoje velikih oken jo je polnilo s košato svetlobo zimskega sonca. Soba je bila napol prazna; v dveh kotih po ena široka pisalna miza, na steni brez oken dve omari in štirje stoli, to je bilo vse.

Četovodja, ki je sedel za prvo mizo, je molče pokazal Petruhu vrata v steni sosedne sobe. Petruh je vstopil. Zdaj je stal v drugi taki sobi, še svetlejši in še prijetnejši. Oprave tudi tukaj ni bilo več, kot v prvi sobi, toda bila je na prvi pogled mnogo dragocenejša. Petruh je obstal za pragom. Praznična podoba te sobe ga je nekoliko vznemirila. Srce mu je začelo burno tolči in čudna tesnoba se ga je polastila ob pogledu na dve osebi, ki sta sedeli za mizo. Eden je bil nadporočnik Malgaj, drugi njegov narednik Kotnik.

«Pridi bliže!» ga je pozval nadporočnik Malgaj.

Petruh je pristopil. Nadporočnik se je zdaj nagnil v širokem stolu nazaj in se molče zagledal v mladega kmečkega fanta. Njegove srepe oči so vrtale po fantovem obrazu, Petruha niso mogle spraviti iz ravnotežja — vzdržal je pogled.

Petruh takrat še ni vedel, da ima pred seboj človeka, ki ima vso dolino v oblasti, mladega poročnika celjskega polka, ki je kot navdušen nacionalist prostovoljno prišel s peščico vojakov na Koroško, kamor ga je poklical Narodni svet za mežiško dolino.

Malgaj in Petruh sta se gledala skoraj celo minuto, dokler ni prvi spregovoril nadporočnik:

«Ti si torej ubil trgovca Gnido?»

Petruh mu je odgovoril naglo in odločno:

«Jaz nisem tega storil!»

Nadporočnik, ki ni umaknil od njega oči, je nadaljeval:

«Peter Kvocar, ne klesti neumnosti. Ti si zmožen kaj takega storiti! Koj, ko sem te videl, sem bil prepričan, da bi mogel ubiti človeka! . . .»

«Nisem ga . . .!»

Malgaj je za oktavo znižal glas.

«Kvocar, to mi ne ugaja! Povej rajši po resnici: ubil sem ga, ker nas je — ta svinja lupil in preganjal, izkoriščal, kradel in vse počel, kar počne brezvesten podlež, izdajica. Tako povej, ker bo bolje zate. — Nam je vse znano — a za tebe bo bolje . . .!»

«Jaz nisem ubil Gnide!» je Petruh odgovoril tretjič.

Nadporočnik Malgaj se je nervozno premaknil na stolu. Mislil je, da bo s takim mladim, neizkušnim jazbinskim pastirjem lahko opravil, zdaj se je pa prepričal, da ima trdo butico pred seboj. Skoraj kriknil je:

«Kdo pa je vlomil v Gnidove magacine, kdo vlačil bohe v gozd, kdo je nosil Gnidi svinjske pomije v svinjak? Kdo, če ne ti — ha!»

«Nosil sem, ali ubil ga nisem!» je ponovil Petruh z mirnim glasom.

Malgaj je pačil obraz, da bi bil še bolj strog, toda če bi Petruh nekoliko bolje poznal ljudi, bi mu bil lahko z obraza bral, da se za to uradno skorjo skriva nekaj drugega. Preteklo je spet nekaj trenutkov.

«Kaj naj storim, Kotnik?» se je Malgaj tedaj obrnil k naredniku v kotu, ki je doslej molče prisostvoval zasliševanju.

«Dajte ga v klet, da se mu buča malo ohladi!» je rekel ta. A koj nato se je s čudnim glasom zakrohotal, da se je Petruh ves prestrašen obrnil k njemu.

Malgaj je jezno zamahnil z roko in siknil: «Prekleta godlja!»

Nato se je zagledal ven v sončni zimski dan. Tja je pogledal tudi Petruh. Čudno lep se mu je zadel ta zimski dan, kot bi gledal skozi okno v neko daljno obljubljeno deželo. Sončni žarki so se lomili po srezastem vejevju parka, po njem so skakale drobne zepce in skoraj se je čulo njih drobno čivkanje v sobo, tako tiho je postalo v njej.

Kot bi se prebudil iz sna in se odločil, je Malgaj udaril s svojo orjaško pestjo po mizi:

«Res, počakajmo, da vidimo!» In obrnjen proti Petruhu je dejal: «Ti ostaneš tu. Narednik, odvedi ga!»

Narednik Kotnik je vstal in odvedel Petruha iz sobe, pa se takoj vrnil.

«Gospod nadporočnik, njegova mati čaka zunaj!»

«Preklete babe!» je odurno zaklel Malgaj; toda kot bi mu bilo žal, je takoj mehko pristavil: «Naj vstopi!»

Močivka je vstopila. Tudi ona je že čula o tem vsemogočem Malgaju. Nekateri so ga hvalili, drugi so govorili o njem samo slabe reči, verjeti pa je hotela le svojim očem in zato ga je pozorno pogledala. Toda priznati si je morala, da ga ni odkrila.

Malgaj je bil takih reči že vajen. Ko so zapirali talce, so prihajale na grad žene, otroci, starši in po hodnikih sta se razlegala jok in kletev.

Visoko vzravnan je mati Močivka molče obstala pred njim. To zadržanje je izzvalo nadporočnika, da je pričel on:

«Mati, vaš sin mora ostati tu!»

«Zakaj?» Močivkin glas je bil trd kot puščica.

«Zapleten je v Gnidovo reč. Obdolžen je uboja in dokler preiskava ne dožene resnice, ga moram pridržati.»

«On ga ni ubil!»

«Tega ne trdim jaz, ali dolžijo ga!»

«Avstrija mi je pobrala moža, Jugoslavija je komaj tu,

pa mi že jemlje sina, ki bi mogel nadomestovati očeta! — Kakšna pravica je to?»

Malgaj se je vgriznil v ustnice, potem je vstal in rekel: «Mati, pomirite se! Sin mora ostati tu, toda rečem vam, da se vam ni treba nič bati. Tudi jaz ne verjamem, da ga je ubil vaš sin. Preiskavo pa moramo voditi, ker to ne gre, da bi se ubijali ljudje na tak zverinski način, četudi so bili naši nasprotniki. Pojdite mirno domov.»

Močivka ga je še enkrat pomerila z očmi, potem je rekla: «Ali mi daste roko?»

«Dam!» Malgaj je iztegnil dlan in stisnil njeno raskavo roko. Topel, domač občutek ga je spreletel pri tem in ko je Močivka odhajala iz sobe, se mu je zdelo, da je napravil dobro delo.

Na hodniku je Močivka stopila k Petruhu, mu krepko pogledala v oči in rekla:

«Jaz grem, a ti se ne boj! Ne boj se in ne pozabi boga!»

Petruha je odgnal vojak po dolgih hodnikih v kletišče, kjer ga je zaprl v prostor, ki je bil pol klet pol soba . . . Eno samo okno je bilo visoko pod obokom; skozi nje se ni videlo drugega kot snežena plast, ki ni bila odkidana. Polovica kleti je bila pol metra na debelo nastlana s slamo, a na njej so ležali kupi vojaških kočev. Razen dolge klopi ni bilo v prostoru nobenega drugega pohištva, le velika železna peč je stala v kotu, poleg nje pa kup drv.

Vojak, ki ga je prignal, se je mrmraje ogledal po prostoru, potem pa izvlekel škatljo vžigalic, jih dal Petruhu in rekel:

«Zaneti si, ker je luknja prekleto mrzla.»

Potem je zaklenil vrata in odšel.

Petruh je ostal sam — prvič v ječi.

Vse, kar se je z njim zgodilo, je prišlo tako naglo, tako iznenada, da še ni utegnil vsega dobro doumeti. Težka omotica je ležala nad njim, a skozi jo je občutil zavest, da je nedolžen, da se mu godi krivica. In ne bi bil iz Jazbin, ne bi bil sin tega planinskega rodu, če bi ga ta zavest ne skelala, če bi ga ta bolečina ne puntala. Pri srcu mu je šlo na jok, ali hkrati ga je grabila jeza proti tistim, ki so mu to storili. Usedel se je na klop in skušal zbrati svoje misli. Toda v glavi mu je divjal tak vihar, da je bil ves ta napor zaman. Bil je še premlad, preneizkušen in prezelen, da bi mogel spoznati vse okolnosti, ki so bile tega krive. Mislil je na tisto noč v Mežici, na Jazbino, na prevrat, na Kopišarja, na Dudaša in zopet na Jazbino, na sončno, divjo Jazbino, ki leži zdaj odeta z visokim snegom . . . Iz tega vrtinca ga je predramil ropot vrat. V ječo so stopili trije soldati; enega ni poznal, a druga dva sta bila Kotalov Franci in Čarnuhov Otej.

Ko je uprl oči v prišlece, je Petruh šele začutil, da so zalite s solzami. Zato ga je grenko zapeklo pri srcu.

«He, Petruh, cmeriti pa se ti ni treba! Rekel sem ti že, da se ti ne bo nič zgodilo!» ga je pozdravil Kotalov.

«Saj se ne cmerim, le jezim se!» se je skušal opravičevati Petruh.

Kotalov Franci in Čarnuhov Otej sta se usedla na klop, da je bil Petruh v sredi, a tuji soldat se je pred njimi zavalil na slamo.

«Prišli smo ti delat družčino!» je rekel Otej. Čarnuh je bil fužinarsko dete in so se Močivci spoznali z njim po Rožejevih. On in Močivska Mojcej sta se imela skrivaj rada. Za to zvezo je vedel tudi Petruh in je bil njegovega obiska še posebno vesel.

Kotalov je potegnil iz žepa škatlo cigaret, Čarnuhov pa izpod pazduhe hleb kruha in zaplato suhe slanine.

«Jej, kar se ti da, stradati ti tu ne bo treba!»

Petruh je po strani pogledal kruh in slanino, od vsega mu je bilo še najmanj za kakršno koli jed

«Jezi me vsa reč;» je rekel čez čas.

«To ti radi verjamemo,» je začel razlagati Kotalov, «ali razumeti moraš, da je drugače težko ravnati! Gnida je storil smrt tisto noč in tu nič ne pomaga! Seveda, če bi ga ne bili delavci sami ubili tisto noč, bi ga ubili pozneje mi. Drugega ni zaslužil! A to je druga stvar! Jugoslavija je dolžna, da v krajih, ki jih je zasedla, vzdržuje red in mir. Nemčurji so se pritožili in zdaj se mora ta stvar preiskati! Priče te dolžijo, da si ga ti . . . Bodi vesel, da je zdaj Jugoslavija — če bi bila še Avstrija, bi se ti slabo godilo. Za Gnido bi ne visel le ti, temveč še mnogi drugi.»

Petruh je vestno poslušal in razmišljal, polagoma se je umiril in pobaral:

«Ali bo vse skupaj še dolgo trajalo?»

«To se ne ve! Vedi pa, da je naš Malgaj na tvoji strani. In gledal bo, da te čimprej izkoplje . . .»

«A tako!» se je zavzel Petruh in se zamislil.

Potem so soldati vstali:

«Zdaj moramo stran, ti pa jej in spi in ne brigaj se za nič. Tukaj ti gre bolje kot doma. In če boš kaj potreboval, samo povej! Zvečer pridemo spet!»

Opoldne so mu vojaki prinesli hrane za tri, popoldne pa so mu spet prinesli lonec črne kave z rumom; vsa klet je zadišala po močni pijači. Napet kot boben in napit se je Petruh zvrnil po slami.

«Ni tako slabo!» je zamrmral in zaspal.

Močan sunek v rebra ga je prebudil iz spanja; ko si je izmenjal oči, je pred seboj zagledal narednika Kotnika iz komandantove pisarne. V roki je držal pasji bič in ga gledal kot tiger svojo žrtev.

«He, Jazbinc, kako je?»

Petruh še ni utegnil odgovoriti, ko je narednik že nadaljeval z grmečim glasom:

«Ali si Slovenec?»

«Sem, kaj pa naj bom drugega!»

«Potem je dobro! Drugače bi ti bil dal nekaj za spomin!»

Kotnik se je zdaj prijazno zarežal, očitvidno mu je ugajala Petruhova zadrega.

«He, he, he-he! . . . Ne boj se . . . nič se ti ne bo zgodilo!»

To je bilo vse; narednik se je zasukal in zapustil klet.

Petruh je prespal vso noč, utrujen od vtisov minulega dne. Ko je še ležal, so mu prinesli zajtrk, skoraj cel kotel dišeče kave. Prišla sta korporal Vuga, tisti, ki ga je včeraj aretiral, in pa soldat, ki je včeraj prišel s Kotalom in s Čarnuhom v klet.

«Ali ti je dolg čas?» ga je vprašal korporal.

«Dozdaj mi še ni bilo!» je po pravici odgovoril Petruh.

Sede je z debelimi požirki srebal kavo, medtem pa sta ga ona dva opazovala.

«Ali je bil sinoči narednik Kotnik tu?» je nenadoma vprašal Vuga.

«Bil!»

«Kaj ti je rekel?»

«Nič, režal se mi je in me vprašal, če sem Slovenec!»

«Potem je že dobro!» je menil korporal in značilno pogledal soldata, ki je prišel z njim.

«Pa nisi verjel, Stražmir!»

Soldat Stražmir je skomignil z rameni in molčal. Petruh, ki ni ničesar razumel, je molče dalje navezal lonec.

«Če kaj potrebuješ, pa povej!» je dejal korporal Petruhu in odšel.

Stražmir, ki je ostal v kleti, se je usedel na slamo in prikupljivo rekel:

Če hočeš, ti delam družino?»

«Dobro!»

Prižgala sta si vsak svojo cigareto.

«Jaz sem Štajerec iz Savinjske doline!» je začel Stražmir kar sam od sebe.

«Jaz sem pa iz Jazbine!»

Stražmir je odpihnil dim, potem je zvedavo pogledal tovariša.

«Povej mi po pravici, ali si za Jugoslavijo?»

Pri tem malo čudnem vprašanju se je v Petruhu koj oglasila prirojena jazbinska trma.

«Zakaj me to vprašuješ?»

«Zato — kar tako . . . ! Veš, vi Korošci ste čudni patroni. Veliko je vas, ki z Nemci drže. So ljudje, ki še besede ne znajo nemški, a drže z Nemci.»

Petruh ga je gledal malo po strani, a soldat mu je postajal zmeraj bolj prikupljiv, ker je govoril tako mirno in tako prepričevalno in ni skrival oči.

«Pri nas v Jazbini nismo za Nemce. Nemški zna samo lastnik Stane, drugi pa nobeden.»

Stražmir ga je spet nekaj časa molče motril, potem pa rekel:

«Vi ste najemniki?»

«Da, pri nas je devet najemnikov!»

«Devet najemnikov!»

«In samo trije lastniki!»

«Ali si že pomislil, da bo zemlja, na kateri živite, postala zdaj vaša last?»

«Čuje se, da bo, ako ostane Jugoslavija!» je potrdil Petruh.

«Eh, vidiš, to je vsa reč! Za vas se izplača biti za Jugoslavijo, kaj . . .»

«Če bo tako, se izplača!»

«Torej si zanjo?»

«Sem!»

Stražmir, ki je doslej čepel poleg Petruha, je vstal.

«Vidiš Kvocar! Mi, kar nas je tukaj pri legiji, smo Slovenci. Vsi smo za to, da se nemško gospodarstvo konča in da bome Slovenci svobodni. Smo pa tudi pravični ljudje in nočemo, da bi se komur koli godila krivica. Ti se na nas lahko zanesesh! — Zdaj moram pa iti. Okrog nas se godijo stvari, ki niso dobre, a nas je zelo malo, zato smo neprestano napreženi!»

Stražmir je podal jetniku roko, a ko je odšel, je pustil vrata na stežaj odprta.

Kljub temu, da so vrata ostala odprta, ni Petruh odšel iz ječe. Tudi opoldne ni straža, ki mu je prinesla obed, zaprla vrat. Petruh se je prepričal, da jih nalašč ne zapirajo. To je izzvalo v njem prijetne občutke; gotovo ni stvar tako nevarna in zdi se, da mu zaupajo. Popoldne je iz radovednosti stopil na hodnik in si ga skrivaj ogledal. Pa ni našel nič posebnega; na vsaki strani podzemeljskega hodnika so se vrstili prostori, podobni njegovim ječi, nekateri so bili prazni, v dveh je bila natrošena celo slama ter sta bila očitvidno za iste namene, nekateri prostori pa so bili zaprti. Iz njih je dišalo po vinu in sadjevcu. Ena klet, polna sodov, pa je bila odprta; toda sodi so bili od prvega do zadnjega prazni. To je bila tista klet, katero je posadka prve dni prihoda izpraznila.

Ni se še znočilo, ko je prišel v klet korporal Vuga.

«Poberi svoje stvari in pojdi z menoj. Zate ni klet, z nami boš na stražnici spal!»

Še tisti večer je Petruh izvedel, zakaj je moral zapustiti klet in se preseliti k straži.

Po večerji je ležal na pogradu, pokritem s slamnjačami, in kadil ter gledal v strop. Na desno in levo so ležali Čar-

nuhov Otej, Kotalov, Naraglav, Stražmir in še nekateri drugi Malgajevci, nekaj pa jih je slonelo okrog podolgovate mize.

«Danes je bil prekleto vroč dan, čeprav imamo petnajst stopinj pod ničlo!»

«Kdo bi si bil mislil?» je vzdihnil neki drugi legionar nedomačin.

Petruh je opazil, da so vsi nenavadno molčeči, a najbolj molčeči pa domačini; Naraglav, Čarnuh, Kotalov in še nekaj drugih domačih fantov, katere je poznal vsaj po videnju, so tiho ležali na slamnjačah in odgovarjali le, če jih je kdo kaj vprašal, a še takrat z očitno nevoljo.

«Kdo bi si bil mislil?» je ponovil Stražmir in se obrnil na drugo stran.

Zdaj je zagodel domačin Lužnikov:

«Človeka mora biti sram, da je iz tega kraja!»

«Sram? . . . Zakaj? . . .» je zamrmral Čarnuhov skozi zobe.

«Zakaj? Kaj ni dovolj, da so vsi delavski zaupniki izdajalci!»

Čarnuhov ga je srepo pogledal, a odgovoril ni nič, temveč se je obrnil na drugo stran.

«Ti ne razumeš tega, Lužnik!» je dejal Kotalov. «Tako lahka ta stvar ni . . .»

Nato se je vsa straža ponovno pogreznila v molk.

«Kaj se je pa zgodilo?» je čez nekaj časa pobaral Petruh.

«Kaj se je zgodilo? Danes smo aretirali nad 30 ljudi, od teh je polovica delavskih zaupnikov!» —

«Zakaj? . . .» je znil Petruh.

«Ha, zakaj? Odkrila se je cela organizacija . . . Tajne zveze s Celovcem, zveze s Volkswehrom, propaganda, agitacija . . . to niso mačje solze . . .!»

Lužnikov je z veliko jezo pripovedoval, kaj se je zgodilo.

«Koga ste pa zaprli?»

«Koga? Z Ravn skoraj vse funkcionarje socialdemokratske organizacije, Pipana, Apšnarja, Markeca, s Prevalj tri, z Leš dva, z Mežice in Črne pet — samih funkcionarjev. Potem osem žensk, razen tega pa precej nemških magnatov.»

«A — pretežno!» je spet zinil Petruh, ki vsega tega ni mogel razumeti.

«Zato sta pa danes Malgaj in Kotnik kot satana!» je zdaj počasi zinil korporal Vuga.

«Ali bomo morali res vso noč bedeti?» je vprašal Stražmir.

«Tako se glasi povelje! Nevarnost je, da bi jih kdo skušal osvoboditi.»

«Kje pa so?» se je spet oglasil Petruh.

«Kje? — Doli v kleti, kjer si bil ti . . .»

Zdaj se je Petruhu šele posvetilo, zakaj je moral iz kleti. To, kar je slišal, ga je začelo tako zanimati, da je popolnoma pozabil na svojo usodo.

Medtem je Naraglavški Anzuh sedel na rob pograda, pljunil po sobi, potem pa dejal:

«Razumem, da so nemški magnati proti Jugoslaviji, — ali razumeti ne morem, da so delavski zaupniki zdaj v njihovi družbi. Ne vem, kako bi se mogel spraviti z Dudašem? . . .»

Zdaj se je tudi Kotalov opogumil:

«Prve dni po razsulu Avstrije je bilo le malo delavcev proti Jugoslaviji. Danes pa jih je zmeraj več. Mnogi, ki so takrat z nami vred klicali: ‚Živijo Jugoslavija!‘, bi danes že vpili: ‚Živijo Avstrija!‘»

«Čudno!»

A Kotalov je še nadaljeval:

«Spočetka tudi na narodno stražo niso bili preveč hudi. Danes nas že gledajo po strani. In še kako!»

«Dva sta jo že pobrisala od nas čez Labod . . .» je pikro pripomnil Lužnikov.

To se je zgodilo pred tremi dnevi; dva mlada delavca s Prevalj, ki sta prve dni vstopila v narodno stražo, sta dezer-tirala k Volkswehru.

«Ljudje bi radi imeli republiko!» je dejal legionar doma-čin, Marin.

«Kakšna bi neki bila ta republika z grofom in z Duda-šem? Mislim, da je vse to en host*».

Naraglav je spet pljunil.

«Nekaj pa smo si, tako mislim, tudi sami zasrali! Kaj so bile te preiskave potrebne? Kaj pa se pravi, preganjati ljudi po bajtah in jih siliti, da vračajo stvari, katere so od-nesli mogotcem? Zastonj se ljudska jeza ne vname!»

Stražmir je govoril mirno in prepričevalno.

«To je res!» je hkrati reklo več glasov.

Korporal Vuga, ki je doslej molče sedel pri mizi in gledal v časnik, je vstal in začel nemirno korakati sem in tja po stražnici; poznalo se mu je, da je tudi on nezadovoljen.

«Prekleta vlada!» je zaklel čez nekaj časa.

«Napravili smo, kar smo mogli, ali kar je pokidano, je pokidano!» je nadaljeval Stražmir.

«Hudič!» je ob spominu na zadnje dni zaklel tudi Lužni-kov, ki je bil brezobziren nacionalist in je odobral vsak korak nove oblasti.

Vsi so zamišljeni molčali.

Potem se je Kotalo obrnil k Čarnuhu:

«Kaj pa ti misliš?»

* najbrž rep, ruski hvost.

«Jaz nič ne mislim!» je ta trdovratno odgovoril in se spet pogreznil v molk.

Da bi pregnal malodušnost, s katero se je soba do stropa napolnila, je Stražmir vstal, stopil k mizi in udaril s pestjo po njej:

«Fantje, ne obupajmo! Te stvari se bodo že uredile. Veliko je na svetu takih, ki mislijo kot mi!»

Bilo je zelo pozno, ko so po malem drug za drugim zadremali, oblečeni, kakor so bili. Petruh je bil skoraj zadnji, ki je zaspal.

Drugi dan je bil poklican k poročniku Malgaju. Ves mrk, kakor bi bil globoko razočaran, je sedel za mizo in ko je govoril, ni niti dvignil oči.

«Peter Kvocar! Imel si štiri dni časa za premišljevanje. Povej resnico!»

«Jaz ga nisem ubil!» je odgovoril Petruh.

«Povej torej, kako je bilo!»

Petruh je vse natanko popisal, kaj se je godilo tisto noč v Mežici in pri Gnidi. Ko je končal, ga je Malgaj pogledal.

«Fant, kako si mogel biti tako krut in napol ubitemu človeku nositi pomije! Človek je vendar človek.»

Petruh je osramočen pobesil glavo, potem je izknecal:

«Ne vem, kaj me je popadlo, da sem bil tak . . .»

«Če ga nisi ti, kdo ga je pa, kaj misliš?»

«Ne vem, jaz sem že mrtvega našel.»

Nadporočnik Malgaj se je sklonil nad tenek zveženj papirjev in nekaj listal po njem — potem se je naslonil nazaj in začel z važnim glasom:

«Fant! Stvar je zamotana. Dejstvo je, da je bil Gnida ubit na zverinski način. Njegova družina ima prav, da zahteva preiskavo in kazen za storilce. Mi smo morali napra-

viti preiskavo . . . Ti si na vsak način vmešan v to stvar — čeprav ti verjamem, da ga nisi ti primazal. Če prideš na sodnijo, je ne boš tako lahko odnesel. To ti moram povedati.»

Malgaj se je prekinil in zrl naravnost v Petruhove oči. Petruh je molčal.

«Napraviti moramo zapisnik!»

Nadporočnik Malgaj se je obrnil k naredniku in mu narekoval:

«Podpisani Peter Kvocar pd. Močivnikov iz Jazbine, sin najemnika Petra Kvocarja, padlega v svetovni vojni, in Marjete, rojene Naraglav, 17 let star, je bil na naši komandi zaslišan glede umora gostilničarja in posestnika Gnide iz Mežic ter je izjavil, da ga on ni ubil.»

Nadporočnik je vstal in stopil pred Petruha.

«Poslušaj me fant! Dobro me poslušaj! Protokol je zdaj gotov in moral bi ga izročiti sodnji — s teboj vred. Na sodnji boš čakal bog ve kako dolgo — mogoče mesece in mesece. Sveti Peter ti tega ne odvzame! — Toda če hočeš, ti lahko pomagam! Vstopi kot prostovoljec v mojo četo, pa pred teboj raztrgam ta svinjski akt! Prepričan sem, da si nedolžen! Izogneš se dolgemu sodnijskemu postopku in tudi kazni, ki te lahko zadene. Šodnija je sodnija . . .»

Petruh je bil ves iznenaden. Da bi šel med Malgajevce?

Tedaj je Malgaju priskočil narednik na pomoč.

«Močivec, ti si korenjak, vstopi v našo četo. S tem se izkoplješ iz te Gnidove zagate — to je prvo! Še krivega prsta ti ne bo smel kdo pokazati! In potem te čakajo še druge ugodnosti. Ko utrdimo mejo, bomo imeli vsi, ki smo služili naši domovini, razne ugodnosti. Ti si najemnikov sin in pri agrarni reformi, ki se bo izvajala, boš imel prednost. Dobil boš močivski grunt ali pa še kakega drugega, lepšega, kajti mi bomo ves ta grofovski svet razdelili med Slovence. Premisli vse to in ne bo ti težka odločitev . . .!»

Petruh je pogledal Malgaju v oči in ugajale so mu; gledale so naravnost, s svetlim žarom, ter dramile v njegovi notranjosti prijetne občutke. Od teh oči se je Petruh obrnil k oknu, odkoder je mežikal zimski dan. Vanj, v to majhno, svetlo odprtino je Petruh pogreznil svojo dušo in zaplaval z njo proti Jazbini . . .

In že je rekel na glas in odločno:

«Vzemite mel!»

Malgaj ga je prijel za obe roki in ga objel.

«Živijo novi tovariši!»

Jazbina

Ena sama ozka soteska; na dnu tega dolgega korita komaj prostora za zeleno Jazbino in za kamenito cesto, na desnem bregu potoka dolgo, s kratkimi jarki presekanu hrbitišče s peščenimi policami in strmimi koleni, na njih enajst kmečkih selišč in deset bajt — na njenem levem bregu dolga nicinasta, z gozdovi od vrha do tal obrasla planina Požganica, za potokom pa ena sama hiša.

To je Jazbina.

Jazbina se začne zdolaj v grtancu, skozi katerega se vije potok Jazbina v Mežnico, začne se z ogromno skalo, ki visi daleč čez ozko cesto. Tu je bajte pred stoletji prvi Nicnar, ko je vdiral v to jazbinsko sotesko, zagledal belo gos, ki je stopila iz skale, mu zastavila pot z zlatim ključem v rumenem kljunu in mu rekla:

«Človek, vzemi tale ključ, z njim boš odprl zaklad, ki ti bo olajšal življenje v tej Jazbini.»

Prvi Jazbinec pa ni imel poguma, da bi vzel ta zlato ključ in šel odpirati skriti zaklad, zato ta zaklad še danes ni odkrit in Jazbinci morajo še danes kopati odore in na njih pridelovati trdi ovsenjak, ki jih preživlja že od prastarih časov.

Enajst domov v Jazbini je raztresenih po bregovju vzdolž jazbinskega korita na sončni strani, le Nicnar je v globači sam, na levi strani, tam kjer je Jazbina napravila majhen kotel, tako velik, da je na njegovem dnu prostora za dvorišče in za dober zelnik. Nicina ni znana samo po tem, da je njen ustanovitelj prvi in poslednji videl gos z zlatim

ključem, temveč tudi po tem, kar se je pred več kot sto leti zgodilo Nicnarju.

Bila je takrat lakota po Jazbini in po vsej dolini, velika in huda lakota. Ko so pošla že vsa sredstva, se je Nicnar napotil z vrečo v svet, nabirat živeža. Šel je za vodnim tokom naprej za Jazbino, za tokom Meže do njenega izliva v Dravo in potem za Dravo naprej in naprej. Hodil je že tri dni, a nikjer ni mogel izprositi ne skorjice kruha ne zrna semena za svojo gladovno družino. Šele doli za Mariborom, kjer se je odprlo široko polje in so izginile gore, je dobil vrečo prosenih jegličov. Medtem ko je prazen potreboval tri cele dni, je nazaj hodil s polno težko vrečo le dva dni.

Po Jazbini je začel zoreti prvi svit, ko je prišel do brvi, ki je vodila čez potok do njegove hiše. Za potokom se je svečila iz jutranje megle sivozelenkasta streha njegove domačije.

«Sveta martra božja bodi zahvaljena, doma sem!» je zdihnil Nicnar in stopil na brv. Ali ravno v trenutku, ko je prišel na sredo brvi, se mu je vreča na rami razvezala in vse jeglenje se je sesulo v globoko strugo deročega potoka. Komaj prgišče jeglenja je otel na dnu vreče.

Od tistih dob je ta brv nosila ime «Prekleta brv!»

Tisto prgišče prosa, ki ga je Nicnar bil otel, je posejal in to seme je tako bogato obrodilo, da ni bilo tega v Jazbini ne prej in ne poslej.

Takrat so Nicnarji izgubili tudi pol grunta; ves svet, ki je ležal na drugi, sončni strani potoka, je Nicnar zaradi lakote prodal sosedu Karpuhu za skledo kislega mleka in za hleb črnega kruha. S tem je odpadlo od hiše vse sončno polje, ves svet, kamor je sonce sijalo vse leto. Ko je potem Karpuhovina prišla v grofovske roke, je prišel z njo vred tudi ta svet. Zasadili so ga z lesom, ki je nekdanje Nicnarjeve sončne njive in travnike spremenil v goščavo.

Nicnarski rod je sto let hrepenel po tem izgubljenem svetu, prodanem za skledo mleka in hleb kruha, po tej edini sončni zemlji pri hiši. To je bilo hrepenenje ljudi iz nicine* za soncem, strast ljudi, ki se rode in žive v mraku in senci, za svetlobo, za soncem . . .

Kadar je Nicina ležala v senci in to je bilo tri mesece v letu in je na oni strani breg bil ožarjen s sončno lučjo, se je slehernemu Nicnarju stisnilo srce v bridkosti in hrepenenju po tem izgubljenem svetu; vsakikrat je želja, dobiti ta svet nazaj, pognala še globlje korenine. In ker so sto let iz teme gledali sončno luč, ker so sto let hrepeneli po tej nedosegljivi zemeljski dobroti, je iz njih nastal poseben rod, ki je bil prežet z neugnano, neutešljivo željo, živeti na soncu, biti na svetlem.

Vsaka nicnarska mati je to željo vcepljala že svojim dojenčkom, ko jih je ob prvih spomladnih toplih dnevih nosila čez potok v sončni breg, kjer je z dojenčkom na prsih strmela v sončno bogastvo zajazbinskih svetlob. In žejo oči nicnarskih mater so pili mladi Nicnarji in Nicnarke iz materinih prsi.

In kadar so Nicnarji umirali v senci pod Požganico ter se je na oni strani potoka po vsem bregu razlivala rumena sončna svetloba, so bile njih oči do zadnjega uprte v ta svetli breg. Kadar so že toliko oslabele, da tudi te luči niso več videle, temveč so jo le še slutile, se je čestokrat dogajalo, da so umirajoči Nicnarji prosili svoje potomce:

«Zanesi me na sonce, da bi še enkrat občutil njegovo gorkoto . . .»

Toda Nicnarji še na onem svetu niso imeli sreče; kajti na pokopališču so jih pokopavali v senci za cerkvijo. Nekoč je umirajoča Nicnarka še pred smrtjo vzdihnila:

* nicina — osojni kraj.

«Če moreš, me pokoplji na sončni strani!»

Po njeni smrti se je Nicnar napotil k fari; ko je župnik čul to čudno prošnjo, se je začudil:

«Ali ni vseeno, kje je človek pokopan? Samo da leži v žegnani zemlji!»

«Nam ni vseeno . . .» je vzdihnil Nicnar.

Župnik je zmajal z glavo in zahteval plačilo za novi grob na soncu. Ker pa Nicnar ni imel denarja, je morala tudi ta Nicnarka počivati v večni sencu za cerkvijo.

Od vseh dvanajstih kmetij v Jazbini so le še tri v rokah kmečkih lastnikov, namreč Nicina, Staneče in Smerdohi; vseh ostalih devet kmetij je bil že dolgo pred svetovno vojno pokupil grof Thurn. Na teh kmetijah so živeli najemniki, podložniki Mušenika, pol zemljedelci, pol drvarji in vozniki. Najemniki so bili deloma še potomci starih lastnikov, deloma pa so bili priseljenci.

Jazbina je imela čudno silo za svoje prebivalce; vsi priseljenci so se takoj zlili s staro jazbinsko žvotjo v svojevrstno in samorastno planinsko čud, ki je bila znana daleč naokrog pod imenom «Jazbina».

Jazbina je bila mrka, neprijazna, zaprta, okorela, razborita, nezaupljiva, temna, sovražna, Jazbina je bila samorastna; njeni prebivalci so bili nepristopni kot njeni strmi bregovi, bili so žilavi kot zemlja teh bregov, katero so rodovi že stoletja v jerbasih prenašali od robov gor na odore.

Jazbina je imela z grofom Thurnom star račun, neporavnan račun še od leta 1848. Ta račun je živel v srcih vseh Jazbincev še tedaj, ko je bila že skoraj vsa Jazbina v grofovskih rokah.

To je bila planina Požganica.

Požganica je ležala na nicinski strani Jazbine, vsa pokrita s črnimi smrekovimi, mecesnovimi gozdovi, polna zaraslih pašnikov, jam in kotalin.

V starih časih je bila Požganica jazbinska gmajna, skupna last vseh dvajsetih gospodarjev za pašo, za les, za lov.

Že stoletja je trajal boj za to planino med Jazbino in pliberško graščino, ki je imela na gornjem koncu Požganice neko osamljeno parcelo v svoji lasti. Graščina je Požganico svojila sebi, a Jazbina jo je branila z zobmi. V teku tega stoletja je Jazbina planino trikrat zažgala, vselej takrat, ko si jo je graščina začasno na ta ali oni način prisvojila. Odtod je dobila planina tudi svoje ime. V tem boju je storilo smrt več Jazbincev in več grofovih ljudi.

Leta 1848., ko se je reklo, da je kmet dobil svoje pravice, je Jazbina slednjič izgubila Požganico, gmajno in tudi pašni servitut. Vodila je pet let obupno pravdo za svoje pravice, pritožbe so šle na Dunaj do samega cesarja, ali vse zastonj. Kmetje niso poznali novih določb servitutnega zakona, pa niso izvršili predpisane prijave o pravem času, medtem ko je graščina to storila. Zaradi te formalnosti je postala lastnik nekaj sto johov zemlje, Jazbina pa je izgubila pol življenja, izgubila najboljše pašnike, najboljše in najlepše gozdove.

To je bil smrtni udarec zanjo, pod njim se je bila kmalu zrušila še ostala polovica Jazbin. Naraglavc je bil prvi, ki je iz zagrenjenosti prodal grofu svojo hubo.

«Nočem živeti tu, kjer bi moral vsak dan gledati pred seboj Požganico. Gledati tisto krivico, ki se je zgodila nam in njej. Če je hudič pol grunta požrl, naj požre še celega.»

In je prodal ter se preselil nekam za Strojno.

Naraglavu so zaporedoma sledili še drugi — s sekaturami, z mejnimi pravdami je graščina lomila odpor Jazbine. V teku dvajsetih let je požrla devet kmetij, le tri so ostale. Požganica pa je na čuden način ostala simbol vseh Jazbincev tudi še tedaj, ko je bil njih odpor strt, ko jih je Mušenik skoraj požrl. Rod, ki je zdaj kot podložnik živel v Jazbini,

je nosil ta simbol svoje pravice globoko zakopanega v srcu. Tako čudna je bila Požganica, ta široka nicina, tako tesno zrasla s sončnim bregom, da je ta breg ni prenehal smatrati za svojo last.

«Požganica je naša . . .!»

Življenje na Jazbini je bilo trdo, vedno bolj trdo in kruto, a na oni strani je bila Požganica, široka, mastna, vsa pokrita z lesnim bogastvom, ki je naraščalo od leta do leta. Grofje so jo še razkošatili v eno svojih najlepših planin.

«Požganica je naša . . .!»

Rodovi so sanjali, kako bi tam pasli, kako sekali, kako lovili.

Vse kmetije v Jazbini, razen Nicnarske, so bile položene na bregu, ki je oklepal jazbinsko globačo v vsej svoji dolgosti, pred samo Požganico. Noben Jazbinec, pa bil to Močivc, Stana, Naraglav, Kozamir in kdor koli, ni nikdar vstal, ne da bi takoj zagledal pred seboj podobo Požganice.

Otroka v zibeli je mati uspavala:

«Aja-tuja — Požganica . . .»

Jazbinci so umirali s prošnjo na ustih:

«Privzdignite mi glavo, da še enkrat vidim to Požganico . . .»

Požganica je žgala Jazbino od roda do roda in jo polnila z ognjem tihega hrepenenja, Požganica je bila stara pravda Jazbin.

S prevratom je pričela ta stara pravda skeleti kot novo odprta rana. Ko je še bučalo v Črni, v Mežici, na Prevaljah, je Jazbina že šepetala:

«Zdaj je prišla naša ura . . .»

Potem je bila Jazbina prva ustrahovala gozdne paznike, na vrata nadgozdarja Dudaša je nabila mrtvaško znamenje, noben grofovski uslužbenec si ni več upal v Jazbino.

Iz doline se je zaneslo geslo:

«Če bo Jugoslavija, bodo vzeli grofu zemljo in dobili jo bodo najemniki!»

Jazbina je takoj odgovorila:

«Živijo Jugoslavija!»

Naraglavški Anzuh je pristopil k narodni straži.

Nicnarjevina za vodo je postala ognjišče cele Jazbine, za njenim zidom so se stiskale glave, so žarele oči, so se krčile pesti. Karpuhov Šantač je ta novi, sveti ogenj nosil od hiše do hiše, od bajte do bajte, kakor se nosi od hiše do hiše blagoslovljeni ogenj na veliko kresnico.

«Nihče naj ne plača najemnine!»

In nihče ni plačal drugega obroka, ki je zapadel v začetku novembra.

Iskre so se kresale dalje.

«Zdaj je prišel čas, da oživimo našo staro pravdo, da vzamemo Požganico . . .»

«Danes je tako, kdor vzame ta ima!»

«Toda treba se je organizirati!» — — —

Jazbina se je zganila.

«Organizirati . . .?»

« — Se pa organizirajmo!»

Šantač je obletel vse pragove ter se je vrnil k Nicnarju z devetnajstimi pristopnimi izjavami.

«Kdo se je podpisal?» je vprašal Nicnar.

«Vseh devet bajt, potem Močivje, Kvoce, Verhi, Padulje, Karpuhe, Kozamirje, Naraglave, Smerdohi in jaz. Kopiše pa so podpisane že prej!»

«A kaj so rekle Staneče?»

«Rekle so, da se ne podpišejo, da bodo še premislile, da so pa z Jazbino in bodo storile vse, kar bo storila Jazbina.»

Nicnar se je za hip zamislil. Lastnik Stana je bil največji

kmet izmed treh lastnikov. Staneče so hodile prej svoja lastna pota, bile so na dobri nogi z Mušenikom in so bile s strani gozdne uprave deležne raznih ugodnosti pri vožnji in paši . . . Zato niso bile predobro zapisane v soseski . . .

«Dobro! Jazbina je pripravljena!»

Nicnar je spraval vseh devetnajst pristopnih izjav; njegovo lice je zagorelo v rahlem ognju, kakor bi bil iz nicine zagledal od sonca ožarjeni breg onstran «proklete brvi».

Nekega jutra je zapadel Jazbino globok sneg; v svoji beli odeji je bila vsa zamišljena, skrivnostna in sijajna. Prejšnje čase je taka Jazbina vsa zaživela, njene globače so se napolnile s kriki voznikov, s cingljanjem samincev, z butanjem hlodov, ki so drveli po njih v dolgih štosih, dneve, tedne, mesece . . . Letos pa je tiha obležala v svoji samoti. Neskončno dolgi dnevi so se vlekli, a Jazbina jih ni mogla strpeti.

Karpuhov Šantač je že tretji dan izhodil gazi do vseh pragov.

«Nekaj je treba storiti!»

Na Verdeh so mu sporočili novico, ki je zgrabila vso Jazbino z nepremagljivo strastjo:

«Divje koze so začele z Uršlje pritiskati na Požganico . . . Videli so že dve čredi . . .»

Četrti dan je Jazbino zmotil hlapec Vester iz Mušenika, ki se je s krplji dokopal do Karpuhov.

«Obratovodja Kurej prosi Jazbino, da bi začela voziti hlode s planine. Saninec je tak, kakršnega že leta ni bilo, a žaga skoraj ne bo imela kaj rezati.»

Jazbina je slišala že prej, da je žaga v Mušeniku začela obratovati. Slišala je tudi, da delajo rudniki, da delajo fužine na Ravnah . . . Toda bila je bolj nezaupljiva kot delavstvo, bila je tolikokrat goljufana, da ni nikomur več verjela . . .

«Hm, hm — voziti praviš?» je mrmral Karpuhov najemnik in gledal zdaj Vestra, zdaj svojega brata Šantača, ki je sedel za pečjo.

«Da voziti! V planini je deset tisoč kubikmetrov plohov.»

«Ali boš črničevca?» je ponudil Karpuh; ne da bi čakal odgovora, je nalil piskerc žganja in ga postavil pred gosta.

«Lepe denarje si lahko zaslužite!» je nadaljeval Vester, «letos plačajo več kakor lani!»

Karpuh je dromljal s prsti po mizi in srepro gledal v hlapca.

«Denarja nam je vsem treba — ali s kom voziti? S kravami in ovcami! Vozno žival nam je skoraj vso vzela rekvizicija . . .»

«Nekaj vprege pa je le še ostalo!»

Karpuh je dromljal dalje, nenadoma je bleknil:

«Kaj pa Dudaš . . . ali se je mogoče vrnil?»

«Ne!» se je kratko in težko izvilo iz Vestrovih ust.

Glas je bil tak, da so ga vsi v hiši vznemirjeno pogledali. Nato je bilo spet tiho.

Čez nekaj časa je Šantač z ropotom svoje pohabljenе noge prekinil ta mir.

«Mislim, Vester, da boš moral vprašati Nicnarja. On ima letos vse čez . . .»

Vsi trije so se takoj odpravili k Nicnarju. Tam so našli tudi najemnika Kopišarja.

«Voziti!» je rekel Nicnar, ko je čul, zakaj gre. Jazbinci so se spogledali.

«Na to smo tudi že mi mislili, ali stvar ni tako preprosta.»

Nicnar se je nekoliko zamislil.

«Čigavi pa so ti plohi? . . .» je dejal po kratkem premišljevanju.

Vester je družbo debelo pogledal, a ni rekel nič.

«Voziti bo res treba, ker plohov ne moremo pustiti zgniti

v planini. Denar pa tudi potrebujemo . . . Vendar si moramo biti na jasnem.»

«Mi delamo — rudarji! Toda mi smo se sami zmenili!» je rekel Kopišar.

«Kaj pa pravi Pasterk?» je pobaral Šantač.

«Pasterk dela!» je odvrnil Vester.

«Zmenili se bomo s Pasterkom, potem bomo pa videli!»

S temi besedami je Jazbina odpravila poslanca iz Mušenika. Še tisti večer se je vršil pri Nicnarju zbor, ki je sklenil, da odide posebna delegacija najprej v Mušenik, da vidi Pasterka, potem pa na občino, da vidi novega slovenskega gerenta.

Pasterk je z dvema drugima žagarjema pravkar kidal sneg s poslednjega kupa hlodov, ko so prišli v Mušenik Nicnar, Smerdoh in Karpuh.

«Za koga pa delate?» so vprašali Jazbinci.

«Za kruh!» so odgovorili žagarji.

«Prišli smo, da vidimo zadelj vožnje.»

«To je pametno!»

Usedli so se na suh hlod, si natlačili pipe in strmeli po skoraj praznem skladišču.

«Bojimo se, da ne bi napravili kake neumnosti! Tu ne gre samo za vožnjo, tu gre tudi še za neko drugo stvar . . .»

«Za Požganico!» Delavci so jih zvedavo pogledali.

«Da, za Požganico! Hlodi so iz Požganice . . .»

«Mislim, da zaradi Požganice lahko vozite!» je povzel Pasterk. «Tudi mi smo začeli delati — čeravno se ne ve, kako bo. Za to se moramo brigati poleg dela. Tako se lahko tudi vi! Stvar je taka, da v dveh tednih ne bomo imeli kaj delati. In če se pozimi ne bo dovozilo, bomo vse leto brez dela . . .»

Nezaupanje Jazbine je počasi izginjalo.

«Kdo nas bo plačeval?»

«Kurej — zdaj vse on vodi!»

«Brez vas? . . .»

«Brez nas ne! — Mi imamo organizacijo.»

«Potem je dobro. Vozili bomo, da gre stvar naprej. Kaj bo potem, bomo videli.»

Nato so se z obratovodjem Kurejem dogovorili za plačilo; pri tem je Pasterk na vse pritege pomagal Jazbini, da je izbila še nevidljivi zaslužek.

Nič kaj veseli niso bili Jazbinci, ko so iz Mušenika odhajali na občino. Prejšnja leta bi jih bila pogodba s tako lepim zaslužkom navdušila, da bi jo zalili z likofom, letos pa jim je kot mora legla na prsi in po ušesih jim je zvonilo neko tiho očitnje.

Na občini je gospodaril novi slovenski gerent Požeg.

Široko in prijazno jih je sprejel.

«Kako je, stare korenine!»

«Snega polna Jazbina!»

«Torej saninec božji?»

«Da, ko živa riža!»

Povedali so mu, po kaj so prišli.

«Prišli smo, da postavimo našo staro zahtevo pred Jugoslavijo. Stara Avstrija, ki se je zdaj zrušila, nam je vzela našo Požganico. Jugoslavija naj nam jo vrne!»

Gerent Požeg je vse tri posadil okrog velike mize.

«Prav imate, ako prihajate s to zahtevo pred novo državo. Vem — to je vaša stara bolečina, vaša stara rana! Toda zdaj se bo tudi ta krivica popravila. Starim hudičem je za zmeraj odzvonilo. Zakaj bi imel grof vse te planine? Treba je izvesti agrarno reformo!»

Jazbinci so ga pazljivo poslušali, nato so se spogledali potem pa vsi trije zaporedoma izvlekli pipe in jih našgali.

«Prišli smo, da nam svetuješ, kaj naj storimo», mu je rekel Smerдох čez čas.

Požeg se je počohal za ušesi, vstal in napravil par korakov po sobi.

«Kaj vam naj svetujem? To je težko! — Moje mišljenje je, da se še malo počaka, dokler se stvari za silo ne uredi. Sami vidite, da imamo še težave. Namesto, da bi se mogli takoj lotiti reševanja notranjih stvari, se moramo braniti pred Avstrijo. Voditi bomo menda morali vojno na meji. Vidite — to je tisti hudič.»

«Da, to je res hudič!» je pritrdila Jazbina.

Toda Nicnar je čez nekaj časa dodal:

«To je že res! Toda ali ne mislite, da bi bilo potrebno storiti nekaj, s čimer bi dokazali, da vztrajamo na svoji stari pravici. Na primer: Vsak Jazbinčan, mi trije lastniki, potem pa oni najemniki, ki so potomci starih Jazbin — da bi mi, da bi vsaka hiša posekala nekaj lesa . . .»

Trije široki obrazi so se polni pričakovanja uprli v gerenta.

«Ne bi rekel, da je to potrebno, tudi ne vem, če je pametno! Čemu? Vaše stare pravice so itak zapisane. Sekati les? Grofa itak ni, Dudaša smo vtaknili v luknjo. In les se danes itak ne more spraviti v denar. Čakajte, to je najpametneje. Ko pride čas, se bo stvar sama od sebe rešila. In kadar bo to, bo občina na vaši strani. Kaj pa je s Stanečo žago? . . .»

Gerent Požeg se je z rokami v žepih ustavil pred Jazbinci in jih nenadoma pogledal s čisto drugimi očmi.

Požeg je bil srednji posestnik in je že pred vojno začel pomalem z lesno trgovino, pa ni mogel nikamor — lesni magnati so imeli vse v rokah. Novincu niso kmalu dali k višku, kot Slovencu pa še sploh ne. Požganica ima na tisoče kubičnih metrov prvovrstnega lesa; sploh je neizčrpljiv

gozdni zaklad. Če bi se to res dalo urediti? . . . Z agrarno reformo? . . . Vražji Jazbinci! Požegu se je skoraj zavrtelo v glavi in komaj se je vzdržal, ko se je spet obrnil k delegaciji:

«Torej kaj mislite?» je hlastno vprašal.

«Naraglavški Anzuh in Močivski Petruh, ki sta pri Malgajevcih, pravita: Kar poderite nekaj lesa, če bi pa kdo začel s spotiko, smo pa mi tukaj», je dejal Nicnar.

«S tem še ni nič doseženo; to se mora drugače urediti. Kaj, ko bi šli v Pliberk? V Pliberku so zdaj na sodnji naši ljudje!»

Jazbinska delegacija se je spogledala, kot bi tehtala, potem je Smerdah počasi rekel:

«Misliš, da bi začeli s pravdo . . .?»

«S tem še ni rečeno, da začnete s pravdo. Poglejte, kaj je tam o Požganici zapisano. Slovenska sodnija vam bo šla na roko. Potem se bo videlo, kaj se da storiti! Če hočete, vam lahko dam priporočilo . . .»

Z občinskim priporočilom v žepu se je delegacija že drugi dan odpravila v Pliberk na sodnijo.

Ko so zgodaj v jutru, po štiriurni hoji čez zasnežene prelaze in kotače, dospeli Jazbinci v zaspano mesto, so videli, da se je tudi zunanje lice Pliberka spremenilo. Starih nemških napisov ni bilo več, namesto njih so bili na nekaterih hišah novi napisi, na drugih pa jih sploh ni bilo.

Na sodnijo so prišli, ko je bilo že devet proč. Vprašali so najprej za sodnika. Stari predstojnik okrajnega sodišča, neki ponemčurjeni Slovenec iz celovške okolice, jo je po prihodu slovenskih čet z nekaterimi drugimi uradniki jadrno popihal čez Dravo. Na njegovo mesto je prišel nov sodnik iz Štajerskega.

Jazbinci so bili prva večja deputacija iz mežiške doline, zato jo je sodnik prijazno sprejel.

«No, kaj pa je vas prignalo?»

Jazbinci so mu izročili list od občine. Medtem ko ga je bral, so ga Jazbinci premerili od vrha do tal, kot bi hoteli zaključiti, kaj morejo od njega pričakovati. Potem so se zadovoljni spogledali in koj nato je začel Nicnar razlagati, kaj jih je prignalo. Končal je:

«Bili smo na občini, a gerent nam je rekel: Pojdite na sodnijo, tam je zdaj slovenska oblast, na katero se lahko zanesete. Po pravici vam bo svetovala, kaj naj napravite!»

Sodnik jih je z zanimanjem poslušal.

«Požganica! — Dovolite, gospodje!» je rekel, «da se prej posvetujem z uradniki, ki to stvar bolje poznajo. Veste, novinec sem, nekaj gospodov pa je še od prejšnje uprave. Pogledali bomo najprej v gruntovne bukve. Povem vam pa, da bo nova slovenska oblast sodila po pravici!»

Sodnik je sam odvedel delegacijo h gruntovnim bukvam. Ko je razložil vodji zemljiške knjige, zakaj gre, je ta napravil čuden obraz in dejal:

«Prvič čujem o tej reči, čeravno sem že dvajset let tukaj in poznam vsako črko v gruntovnih bukvah!»

«Vseeno poglejmo!» je silil prijazni sodnik.

Odprli so gruntovne bukve, ali niti najstarejši zapiski niso vedeli kaj povedati o pravicah Jazbine do Požganice.

«Potem bo le še v arhivu kaj najti.»

Jazbinci so se usedli in čakali. Skoraj jim je postalo malo vroče. Zamislili so se in strmeli skozi okno v široke zidove velikega pliberškega gradu, ki se je ves siv dvigal nad mestnimi hišami, podprt z oglatimi skrivnostnimi stolpi. Prevzeli so jih čudni občutki. Ko so obleteli dolge vrste oken, so se spogledali. Potem je Stana Pobaral Smerdoha:

«Kaj gledaš?»

«Gledam, da bi odkril okno, skozi katero je vrag odnesel tistega grofa, ki je svoje podložnike tako lupil, da je kmet,

ki je šel z vprego na tlako, zvečer le še kožo svoje živine prinesel domov.»

«Pravijo, da je bil pod oknom zid okrvavljen in da tega nihče ni mogel zabrisati.»

«To so bajže*!» je trdil Nicnar.

Kljub temu so vsi trije strmeli v grajska okna.

Iz tega premišljanja jih je zmotil kanclist, ki se je vrnil iz arhiva s starimi, v porumenelo črvivo usnje povitimi bukvami.

«To je stari urbar Mušenika! Mušenik je bil lastnik graščinske parcele v Požganici. Če je kje kaj zapisano, mora biti tu notri!»

Vrgli so stari urbar na mizo in sklonilo se je nadenj šest oseb, trije Jazbinci in trije gospodje. Vodja gruntnih bukev je začel listati po knjigi, rumeni papir je neslišno hrstal med njegovimi prsti. «Morda je tu?» Jazbincem je tolklo srce. Vodja zemljiške je glasno bral, kar je bilo tam zapisano:

«Leta 1851. — Graščinska uprava je prijavila izključno last nad Požganico v smislu lastninskega zakona z dne tega in tega.» In potem: «Leta 1852. — Po preteku šestih mesecev, odkar je bila prijava vknjižena, ni bilo nobene zanimalne protiprijave drugih interesentov. Zaradi tega prehaja v smislu zakona vsa Požganica v samo in izključno last graščinske uprave in odmrjejo na tem posestvu vse obstoječe služnostne in druge pravice drugih interesentov. Takse so v redu plačane!»

Ko so Jazbinci čuli to vknjižbo, so se jim obrazi razlezli v zmagoslaven smeh.

«Vidite — da je le zapisano! Vedeli smo, da mora biti zapisano!»

* pravljice.

Sodnik jih je pomilovalno pogledal in se je v zadregi popraskal.

«Vidite, dragi gospodje!» je rekel, obrnjen skozi okno proti gradu, ko da bi zdaj on iskal tisti krvavi pramen pod oknom. «Veste — stvar je v resnici neprijetna . . . V knjigi je zapisano, da je bila Požganica nekdanj servitutna last Jazbin, a da je potem prešla v izključno last graščine. Že skoraj pred sedemdesetimi leti!»

Jazbinci so se takoj uprli.

«Mi to sami vemo! Toda zgodilo se je po krivici! Glavno je, da je naša stara pravica tu zapisana.»

«Vaša stara pravica tu ni zapisana, temveč izbrisana. Moram vam to povedati, čeprav bi vam rajši kaj drugega. Veste, kako je bilo? Izdan je bil zakon, ki naj bi uredil sporne služnostne pravice. Po tem zakonu je moral vsak interesent v teku šestih mesecev vknjižiti svoje pravice. Grof je poznal zakon in je svoje pravice vknjižil, vaši pokojni pradedje pa tega zakona niso poznali in niso svojih pravic prijavili v predpisanem roku. Posledica je bila, da je Požganica prešla v izključno last graščine.»

«To ne more biti!»

«Tako je bilo, dragi gospodje! Pravno tako. Zato so vaši predniki izgubili vse pravde, ki so jih pozneje vodili za Požganico — samo zato!»

Jazbinci so se malo zamislili; besede, ki so jih slišali, so jim vzbujale prirojeni čut nezaupanja. Jazbina je bila glede Požganice že tolikokrat goljufana, da ji je to nezaupanje postalo krvna last.

«Dobro, recimo, da je tako! Po svoji jazbinski pameti pa mislimo, da so s staro Avstrijo propadli tudi stari zakoni, da Jugoslavija lahko popravi krivice, ki so nam bile storjene pod cesarjem.»

Sodnik, ki se je bil medtem usedel za mizo, je zdaj

nervozno zaosal* na sedežu, ker ni takoj našel primernege odgovora. Globoko je moral po sapo, potem je šele izknesal.

«To je res! Ko se bo uredilo razmejitveno vprašanje, ko se bo vedelo, da so ti kraji priključeni novi kraljevini Jugoslaviji, bodo dani novi zakoni, ki bodo gotovo popravili stare krivice. Razen tega bo Jugoslavija izvedla agrarno reformo.»

Jazbinci so se zamislili, ko da bi jih navdala težka doslej nepoznana skrb. Koj nato so se je hoteli iznebiti in so vprašali:

«Kaj naj torej storimo, kaj nam svetujete? — Od svojih starih pravic ne mislimo odstopiti, a da se ne bi zaleteli, smo prišli k vam.»

«Svetoval vam bom, kakor mislim,» je dejal sodnik. «Stari zakoni še veljajo in pred njimi je stvar tako jasna, da se vi z vašo zahtevo niti ganiti ne morete! Zato počakajte! — Da, počakati morate, da se stvari uredi! Čim bo mirovna konferenca končala svoje delo, bodo veleposestva razlaščena, predvsem in v prvi vrsti veleposestva nemške in inozemske gospode, najemniki bodo dobili zemljo — zastonj ali proti majhni odškodnini . . . Na ta način, mislim, bo vprašanje Požganice rešeno samo po sebi! In najbolj temeljito in pošteno. Zato počakajte!»

Zastopniki Jazbine so se molče spustili po stopnicah na cesto; šele ko so bili že sto korakov od sodnije, so se ustavili in rekli:

«Zapisano je pa le . . .»

Iz njihovih oči je sijal nek čuden odsev, ki je izražal zadoščenje in poparjenost hkrati.

Doma so sporočili:

«Čakati . . .»

In Jazbina je zavita v globok mir nemirno čakala dalje . . .

* nervozno se premikati, sedeti na osah.

Mravljinici

Močivski Petruh je bil že nekaj tednov pri Malgajevi četi, a je še zmeraj odlagal z obiskom pri teti Rožejki na Ravnah. Teta je bila oženjena s pudlarjem Rožejem že petindvajset let. V Močivju so otroci zmeraj čuli med vojno:

«Ah, naši teti na Ravnah pa dobro gre! Pudlarji dobro zaslužijo, Rožej ima v kleti dve vrsti vina, črno in belo.»

Ta sloves dobrega življenja, na katerega je Močivje gledalo kot na obljubljeno deželo v daljavi, je moral pudlar Rožej prislužiti z dvanajst, štirinajst, z osemnajsturnim delavnikom. Pred več kot sto petdesetimi leti so kovači — rokodelci zakurili prve peči ob deroči Meži v Mušeniku in na Ravnah in začeli s preprostim izdelovanjem jekla. Počasi so večali število peči, počasi širili sloves mežiškega jekla in železa — a ko so ga razširili že daleč čez mejo koroške in štajerske dežele, je prišla konkurenca od bogvekod. Druga za drugo so jele peči ugašati, blagostanje cehov je plahnelo, kovači so zapuščali dolino Mežice.

V graščinah v Pliberku, na Ravnah, v Mušeniku pa so prebivali daljnovidni gospodje. V zadnjem trenutku so rešili kovače ter jim odkupili že napol ugasle peči.

Tako so nastale grofovske kovačnice, iz njih pa velike in mogočne grofovske fužine na Ravnah. Iz malih ročnih pihavnikov so zrastle velike moderne peči z visokimi črnimi kamini, s širokimi sajastimi utami.

Obrat se je širil, specializiral, izpopolnjeval in razraščal v nove oddelke. Toda še zmeraj je bilo pudlanje temeljno

pridobivanje fužin, pudlarsko jeklo je zahajalo že daleč čez meje države. Potem so začela kladiva phati obode granat in topovskih krogel . . .

Pudlarji, kovači, valjarji, livarji, strugarji so delali dva-najst, štirinajst, osemnajst ur na dan, prekuhani od vročine po več tisoč stopinj so delali deset, petnajst let — in grof je kupil Jazbino . . .

Ko so prvi popadali, z izgorelimi prsmi, z izgorelimi očmi, so prišli drugi in delali deset, petnajst, dvajset let — grof je kupil Bistro, Uršljo goro, kupil je novo palačo na Du-naju . . .

In ko so spet ti opేశali, so prišli novi in delali naprej, grof pa je kupoval nove graščine. Kmečki sinovi so stopali pred žrela peči, v curkih izlivali pred njimi znoj in solze v neskončnih delavnikih, a iz zlata teh znojnih srag so nji-hovi gospodarji kupovali njihova rodna ognjišča, jih rušili in izpreminjali v tihoto neizmernih lesov . . .

Planine so postajale vse tišje, čim večji je bil ropot fužin.

Pudlar Rožej je prišel odnekod izza planin in se vstopil pred tako žrelo. Ker je bil visok in širok kot kopa, ker je imel prsi kot medved, je vztrajal pred žrelom sikajočih ka-lorij. Ker so njegove močne roke z lahkoto sukale meter-centske lupe, je postal pudlarski preddelavec. Čeravno ni znal ob svojem prihodu na Ravne ne pisati in ne računati, je vendar znal pudlati najboljše jeklo, ki je cingljalo kot srebro in rezalo kot živa strela.

Dvajset let je gorel pred žreli pudlarskih peči, dvajset let je z znojem izlival na razžarjene pragove pudlaric ceneno istrsko vino, ki ga je podjetje dobavljalo delavcem po pet krajcarjev liter. Takrat se je tudi spočel sloves o dobrem življenju Rožejeve tete.

Potem je prišla vojna: fužina je zastokala, dolgi delavnik se je še podaljšal, znoj pred pudlaricami je tekkel v še debe-

lejših curkih, a zdaj ni tekel iz istrskega vina temveč iz vode in iz cikorije, iz zelja in krompirja. Rožejeva orjaška postava se je v teku zadnjih štirih let ukrivila, rame so mu upadle, bikovski tilnik se mu je posušil, prsi so mu izhlaple, da so bile podobne votli grudi, roke, prej klešče, so bile zdaj le še tolkače — in ko se je Avstrija razsula, je bil na tem, da se razsuje še on.

Pred vojno so bile zveze med Rožejevimi in med Močivjem take, da so se imeli radi, a se le redko videli; med vojno pa so se rodbinske zveze utrdile. V perzonalih je pritiskal glad in Rožejevi so se obračali v Močivje za živež; Rožejevi otroci so prihajali v Močivje in pasli z močivskimi.

Ko je Petruh pristopil k Malgajevcem, je bila njegova prva misel, izkoristiti prvi prosti čas za obisk pri teti. Ali stvar se je zavlekla. Minilo je štirinajst dni; Petruh je imel teto pred nosom, tako blizu, da bi bil z gradu lahko pljunil na perzonal, kjer so Rožejevi stanovali, pa jih še ni obiskal. Ko je to dobro premislil, si je na tihem priznal, da ga ovira še neka druga stvar, ki je važnejša kakor pomanjkanje časa. In ta stvar je bil neki tajni, neprijetni občutek, ki ga je grizel, ki ga je zadrževal. — Občutek, ki mu je nekaj očital, nekaj takega, česar se sam ni zavedal, nekaj daljnega, nepoznanega . . .

Med Malgajevci se je govorilo, da jih perzonali postrani in nezaupljivo gledajo, govorilo se je, da delavstvo ni navdušeno za Jugoslavijo, temveč si želi pod avstrijsko republiko. In spričo takih govoric se je Petruha polaščalo tisto neznano, tiho očitajoče čustvo, kadar se je spomnil svoje tete, svojega tetiča s tistimi kopastimi pleči in izgorelimi očmi; posebno pa je bilo živo, kadar se je spomnil svojega tri leta starejšega bratranca Klemena, ki je že od štirinajstega leta stal za stružnico v tovarni. Petruh se je spominjal, kako mu je Klemen včasih pripovedoval o socialdemokratih,

ki bodo po končani vojni prišli na vrh in bodo uvedli novo pravičnejše življenje na tem svetu . . . Petruhu so bile take besede sicer nerazumljive, ali sladke in še od takrat mu niso prenehale odmevati v srcu . . .

Neke nedelje popoldne pa je stisnil zobe in rekel:

«Danes grem!»

Korporal Vuga mu je dal na pot kilogram kave, zavoj sladkorja, kos slanine in dva hleba kruha.

«Nesi to svojim sorodnikom, naj vidijo, da slovenski soldati niso sovražniki delavcev. V perzonalih je še trda za živež!»

Pri Rožeju je bila vsa družina doma. Na podolgovati, vegasti kuhinjski mizi so stale še nepomite sklede, ko je Petruh vstopil, kar je pomenilo, da so pravkar južinali.

«Dober dan, teta, dober dan, tetič!» je pozdravil odkrito in prostodušno in podajal roko naokoli. Česar ni mogel zaznati pri teti in pri tetiču, je opazil pri bratrancu Klemenu; ta mu je dal roko z neko neprikrito zadržanostjo. Petruha je zazeblo pri srcu, a se je potajil in ostal veder, domač. Potem je položil zavoj teti v naročje in dejal:

«To sem prinesel, ker vem, da je zdaj v perzonalih še trda!»

Teta je potehtala in nato raztegnila lica v rahel nasmeh:

«Trda, trda! — Bog ti poplačaj, Petruh!» Njene oči so se skoraj napolnile s solzami, ko je razložila stvari po mizi.

«Pa toliko?»

Vsa družina se je odkrito razveselila darov; pudlar Rožej, ki je s prekrizanimi rokami sedel za mizo in vlekkel iz gli-naste pipe, jo je za trenutek odložil:

«To pa to, Petruh!»

Otroci, dvaindvajsetletna Hanika, sedemnajstletni Maks, strgarski vajenec, petnajstletni Pavel, ključavničarski vajenec, in dve sestri, še obe šolarki, so gledali zavoj kot neko

nadnaravno čudo. Le eden in sicer Klemen se ni zmenil za to, kar se je godilo okrog njega; njegov obraz je ostal neizpremenjeno trd.

Petruh se je v zadregi zdrznil, potem pa je dejal, da pač nekaj reče:

«To je iz vagona, ki smo ga vzeli Madžarom pred štirinajstimi dnevi!»

To je rekel s posebnim naglasom, ker je upal, da bo z njim izzval pri bratrancu Klemenu vsaj rahlo zanimanje. Toda Klemen je ostal kot lipov bog. Na njegovem obrazu se je zrcalil neki notranji odsev, kot bi hotel reči:

«Ako nas misliš s tem kupiti — lahko kar odneseš . . .!»

«Dolgo te ni bilo!» je spregovoril pudlar Rožej, kot bi hotel pregnati zadrego.

Petruh se je usedel na klop.

«Kaj pa mati in Močivje?» je vprašala teta.

«Močivje je zdravo! Še v nedeljo sem bil doma!»

«Potem je prav!»

«Micka, kdaj pa prideš k nam v Jazbino past?» je vprašal Petruh desetletno bratranko.

Deklica se je zasmejala v prijetnem spominu na poletne mesece, ki jih je preživela v Močivju.

«Kadar bo teta potrebovala!»

«Ko pride leto . . .»

«Ko pride leto — — — bomo mogoče že na svojem pasli!» je ponovil Petruh, do bi spravil pogovor v tir.

Zdaj se je prepričal, da je bratranec Klemen spotika neprisiljenemu in odkritosrčnemu razgovoru. Vsi domači so se skrivaj ozirali vanj, kot bi se ga bali.

Petruha je grabilo nekje v grtancu in zdelo se mu je, da je prišel v ledenico, čeravno je bilo v sobi zatohlo in vroče, da se je sopara cedila po stenah za tako družino mnogo pretesnega stanovanja.

«Ali piješ kavo, Petruh? Ni taka kot tvoja, pa je topla», je rekla teta.

«Bom!» je odvrnil Petruh. Nato se je spomnil, da je še nekaj prinesel; segel je v žep in izvlekel nekaj zavojev tobaka za pipo in škatljo cigaret.

«To je za vaju!» S temi besedami je položil tobak na mizo in pogledal tetiča in Klemena.

«A-a-a-a!» je zadovoljno godel pudlar Rožej in grabil tobak z okorelimi prsti.

Zdaj se je zganil tudi Klemen. Pristopil je k mizi, iztegnil roko, a še preden se je dotaknil škatlje, se mu je izvilo iz ust s težkim, očitajočim glasom:

«No, Peter, kaj si moral k Srbom . . .!»

Strugar Rožej Klemen je bil s svojimi občutki in s svojo miselnostjo pravi predstavnik fužinarske mladine. Kakor skoraj vsa mladina, je bil tudi on pristaš socialdemokratske ideje, član stranke pa je bil že dve leti. Razen tega so mu trda vojna leta z gladovanjem in vsem težkim življenjem vtisnila še poseben izraz te dobe; bil je nestrpljiv, tvegán, občutljivo razhorit, vihrav in goreč v vsem, kar se je tikalo njegove pripadnosti k delavskemu gibanju.

Toda Rožej Klemen je bil še v nečem drugem pravi fužinarski otrok. Njegovi starši niso znali besede nemški, ko so prišli na Ravne. Šola v trgu je bila nemška. Uradni jezik v tovarni je bil nemški. V Rožejevi družini je bilo kakor v stotero drugih delavskih družinah; doma so govorili slovenski, a na cesti, v družbi zmeraj bolj nemški. Nemška kultura je osvajala mladino slovenskega industrijskega delavstva in v narodno obmejnih krajih slovensko industrijsko delavstvo sploh. Ker je bila v teh krajih dolga leta tudi spočetnik in nosilec socialistične ideje, je imelo prodiranje nemške miselnosti, to raznarodovanje, celo pečat napredka. Ta občutek, ki ga je podpirala nepravilna nacionalna poli-

tika socialistične stranke, je industrijskemu delavstvu branil spoznati, da je to proces raznarodovanja malega, zatiranega naroda po velikem. Na ta način so se ustvarjali nemški otoki v čisto slovenskih krajih.

Taka je bila tudi miselnost Rožeja Klemna, ko je zabrusil svojemu bratrancu Petruhu v obraz:

«Zakaj si šel k Srbom tudi ti . . .?»

Kljub temu očitku je bil Petruh vesel, da se je Klemen vendarle ogrel.

«H kakim Srbom — pri nas smo sami Slovenci! Sicer pa, ali je to kaj slabega?»

«Kako bi moglo biti dobro!» se je razvnel Klemen. «Jugoslavija je Srbija, Srbi hočejo naše kraje priključiti Bal-kanu, a mi . . . mi hočemo republiko!»

«S tem, če smo za Jugoslavijo, še ni rečeno, da smo proti republikli! Pri četi smo skoraj vsi rdeči — če se tako vzame. Pravijo, da je tudi Malgaj republikanec . . .!»

«Zato, ker je republikanec, zapira naše zaupnike, ki agi-tirajo za republiko!»

Klemen se je prezirljivo zasmejal.

Petruh se je nehote ozrl po navzočih; opazil je, da so več ali manj na tihem vsi na bratrančevi strani. Pudlar Rožej je nestrpno vlekkel iz pipe, teta je sicer skušala delati pri-jazen obraz, a ji ni šlo, medtem ko so Hanika, Maks in tudi že Pavel komaj prikrivali neko notranjo gorečnost.

«Ti si vendar najemnikov sin, uboga para kot mi, in bi moral biti z nami!» mu je dalje očital Klemen. «Meni je težko, ko te vidim v teh cunjah!»

«Dobro, toda saj nisem sam! Pri nas so tudi delavci! Poglej Čarnuhovega Oteja, Tihobetovega fanta, Kotalovega Francija in še toliko drugih!»

Klemen je skremžil obraz.

«To je res, ali to so — izdajalci! . . .»

«Izdajalci? Česa? . . .» je zazijal Petruh.

«Naših — a tudi samih sebe . . .»

Petruh je prekrižal roke na prsih in ga gledal z nejevernimi očmi.

Klemen je sprevidel, da je šel malo predaleč, zato je ubral malo blažji ton.

«Vem, Peter, da si nedolžen, da ne veš zakaj prav za prav gre! — Tebe so dobili na zvit način!»

Petruh je pokašljajal.

«Mene so dobili, kakor praviš, na zvit način! Sicer ti po pravici povem, da nimam veselja, vlačiti se po sodiščih in je bolje tako! Mogoče bi bil pa tudi sam pristopil, kakor je pristopil Naraglavški Anzuh. Toda pustimo to. Zdaj sem pri Malgajevcih in ne razumem, kako nas more kdo imeti za izdajalce. O socialdemokraciji ne vem nič — le to, kar si mi ti včasih pravil. Toda v čem smo mi slabši, recimo od Volkswehra? Mi mnogo govorimo o teh stvareh! Pa ne razumemo, v čem bi bila naša stvar slabša in vaša boljša — ko pa drži z vami taka gospoda kot so Dudaši, Flajsi, Pernikaci — vsa ta nemška gospoda, ti uradniki, učitelji, gozdarji, trgovci . . .»

Klemenu so se odprla usta, tako se je začudil Petruhovi obrambi. Mislil je, da ima pred seboj še pastirja v cokljah, ki ga je zvesto poslušal in sanjavo požiral njegovo pripovedovanje o novem svetu, ki se bo rodil po svetovni vojni. Zdaj mu ta pastir govori o stvareh, na katere še on ni pomislil.

«Ti ne razumeš tega!» je skoraj jezno odvrnil.

«Mi smo za republiko!» je posegel vmes Maks, kot bi hotel starejšemu bratu pomagati iz zadrege.

Pudlar Rožej se je tudi zganil. Rekel je:

«To so vražje komedije. Kdaj se bo vendar že uredilo?»

«Zakaj ste pa zaprli Pipana in druge?» je pikro vprašala Hanika.

Petruh se je znašel sredi samih nasprotnikov. To ga je plašilo. Čutil se je preslabega, da bi jim mogel ugovarjati. Zato je obsedel na stolu, kakor bi pravkar dobil hud udarec po glavi:

«Pij kavo, Petruh!» ga je vabila teta s prizanesljivim glasom.

Klemen je videl, kako je Petruh zamišljen, zato je hitro nadaljeval:

«Tebi nihče nič ne očita, da veš! Toda mi mislimo drugače, mi smo delavci! Nam je vojne zadosti, dovolj tega življenja, ki ga moramo živeti, in bi radi okusili svobodo. Pogledaj, delavstvo je v Avstriji pregnalo cesarja in proglasilo republiko. V Avstriji bo vladalo delavstvo. Mi pa naj se priključimo Srbom — temu Balkanu — državi, kjer ne bomo imeli nobenih pravic. Naj gremo spet k soldatom? Tega nočemo. Če so zdaj gospoda za isto stvar kot mi — za republiko, to še ne pomeni, da smo z njo in za njo. V republici se proti delavstvu ne bo moglo vladati. Ti časi so minuli!...»

Medtem so vstopili v kuhinjo nekateri delavci iz sosednjih stanovanj. Takoj se je namreč bilo razneslo po perzonalu, da je prišel k Rožejevim sorodnik, ki služi pri Malgaju. Majhna kuhinja je bila skoraj polna.

«A, to je tisti, ki je dal Gnidi!» je rekel kovač Predan.

«Jaz ga nisem!» se je odločno uprl Petruh in uporno dodal: «In če bi ga bil, ali bi kaj krivega storil...?»

«To se ravno ne more reči!» je menil kovač Sterže.

Petruh je bil že pozabil, kar je prej govoril Klemen, in je zdaj na tihem upal, da se bo s prihodom sosedov pogovor zasukal drugam. Pa se je zmotil; delavci so bili kot razdražene ose.

«Koliko vas je na gradu?» je vprašal eden.

«Kaj pa prav za prav mislite?» je vprašal drugi.

«To, kar vi!» se je odrezal Petruh, da so se vsi spogledali. Klemen je mislil, da mora zagovarjati bratranca.

«Vidite, naš bratranec ne razume teh stvari. Zato sva ravnokar govorila . . .»

«Kako bi jih razumel, če jih še mi, če jih še vsa naša stranka ne razume dobro!» je vsekal vmes delavec Stembov.

Dva pogleda sta se obrnila vanj. Petruhov hvaležni in Klemenov srditi.

«Praviš, da mislite Malgajevci kot mi? Vi mogoče — nekateri, ali vaši vodje — ti mislijo drugače?»

Petruh je molčal.

Kovač Sterže je pričel počasi in premišljeno:

«Vidiš, mi smo delavci! Spočetka nismo bili proti Jugoslaviji in še zdaj nismo kar tako. Toda stvari ne gredo, kot bi morale. Prvič tiste preiskave . . . ali je bilo potrebno, da so morali delavci sami znositi trgovcem nazaj stvari, ki so jim jih bili vzeli v splošnem polomu? Pred očitno sramoto!»

«In pa tisti gerenti! Dobro je, da so stare župane nagnali k vragu! Toda Narodni svet je v vseh občinah, tudi v občinah, kjer ima delavstvo večino, imenoval za gerente druge take kujone, le da so bili prejšnji Nemci, novi so pa Slovenci. Niti enega delavca niso imenovali za gerenta!» Kovač Predan je govoril bolj celi kuhinji, kot pa Petruhu.

«Saj so tudi delavci v Narodnem svetu!» se je otepal Petruh.

«Da, so, ali mi jih ne priznamo. Organizacija jih ni poslala tja. To so izdajalci!» je rekel Klemen.

«V Črni jih je!» se je dalje branil Petruh.

«Pa ne naša in tudi prevaljska ne!»

Spet se je oglasil kovač Stembov.

«To je ravno tisto, da delavstvo ni enotno,»

«Če je pa centrala tako svetovala . . .!»

«Ti ne razumeš tega, Stembov!» je razlagal Predan. «Če vstopimo v Narodni svet, priznamo s tem njegovo oblast. To pa bi bilo prenagljeno. Stvari še niso urejene, meje še niso potegnjene!»

Delavci so se pogovarjali med seboj in se za Malgajevega soldata skoraj niso več zmenili.

«Mrkva se je torej prodal . . .»

Strugar Mrkva, ki je vstopil v Narodni svet, je šel z nekaterimi drugimi delavci iz mežiške doline nakupovat v Slavonijo živež za Narodni svet.

«V Celovcu pa koj živijo brez hrvaškega žita! In mi bi tudi . . .!»

Iz tega, kar je Petruh mogel posneti, se je prepričal, da je res, kar se govori po gradu: večina delavstva je bila nezadovoljna z Jugoslavijo, nekateri pa so jo odkrito sovražili. Med temi je bil tudi Klemen.

Medtem je med Petruhom in strgarskim pomočnikom Vošinom prišlo skoraj do spopada.

«Prav pa le ni, da si šel k čušem!» je dejal Vošin.

Te besede so vrgle Petruha pokonci.

«Kaj praviš? Če sem jaz, si tudi ti čuš! Kaj pa si drugega, če ne čuš!»

Petruh je ves razvnet stal in čakal odgovora. Vošin je sprevidel, da je šel predaleč, in se je izmuznil iz kuhinje. Delavci so začeli fanta pogovarjati:

«To res ni prav! Vsi smo ljudje. Žaliti se nikogar ne sme!»

Pudlar Juh pa je pristavil: «Ali ste ga videli? — Človek bi prej ne verjel, da je ta fantič primazal Gnido, zdaj bi pa skoraj.»

Nekateri so se spet obrnili k njemu.

«Torej misliš, da imaš ti prav?»

«Tako je!»

«In ne mi?»

«Ne, ker se zavzimate za gospodo, ki beži v Avstrijo!»

«Za to gospodo se nihče ne zavzema — mi se zavzemamo za nekaj drugega!»

«Če bi vi bili za Jugoslavijo, bi bili mi vsi z vami, kar nas je pri Malgaju. Ali mislite, da nič ne mislimo? Tako pa ne gre!»

«Ali nisi šel zaradi grunta k Malgaju?» je nekdo podražil Petruha.

«Tudi zaradi grunta. Zakaj bi gruntov ne vzeli grofom? Jugoslavija jih bo!»

«Republika tudi!» je uskočil Klemen.

«Svar je zamotana!» je dejal kovač Stembov. «Zdi se, da se bomo začeli klati med seboj, namesto da bi šli skupaj. Odkrito Vam povem, tudi pri nas mi ni vse všeč — pri naši stranki. Ni vse, kot bi moralo biti . . .»

«Res je — ne gre, kot bi moralo! . . .»

Nekaj jih je prikimalo.

«Zdaj je še čas, da bi se kaj naredilo . . .»

«Ali kaj in kako . . .?»

Nekaj glasov se je suho zasmejala.

«Tako, kakor nam Lačen pravi! . . .» se je oglasil nekdo.

«Ta, ki je bil v Rusiji ujet? . . .»

«Eh — da — da . . . — — —»

Bil je že mrak, ko se je Petruh vračal na grad z razkopano dušo in sam s seboj nezadovoljen. Razgovor pri Rožeju ga je spravil iz ravnotežja, čul je stvari za katere prej še ni vedel.

«Skoraj vsi so proti nam; človek res ne ve, kaj je prav!» je tožil tovarišu Stražmirju, ki je medtem postal njegov najboljši prijatelj.

Hotel se je razgovarjati tudi s Čarnuhovim Otejem, ali ta se mu je ves mračen umaknil izpred oči.

«Kaj pa ta? . . .» je vprašal Stražmirja.

«Sam ne vem, kaj mu je! Zadnji čas postaja vedno bolj molčeč. Skušal sem razgovarjati se z njim, ali noče iz sebe!»

Drugi dan je šel oddelek s korporalom Vugo na čelu zamenjat obmejno posadko v Libeličah.

Nekega večera so Stražmir, Petruh Kotalo in Čarnuhov Otej stražili mostišče pred Labodom. Po dravski strugi je vlekkel hud mraz in zamrzla Drava je bila skoraj tiha kot rakev. V bajti ob cesti pa je bilo prijetno toplo.

Stražmir in Kotalo sta se ravnokar vrnila z mosta in zdaj je bila vrsta na Čarnuhu in Petruhu.

«Kdo je danes na oni strani?» je mirno vprašal Čarnuhov.

«Tisti četovodja iz Volšperga! Pameten človek!» je odvrnil Stražmir.

Kakor na mnogih mestih, tako je tudi na laboškem mostu med slovenskimi in avstrijskimi stražami večkrat vladalo tovariško razmerje.

Čarnuh in Petruh sta šla po mostu skoraj do polovice in oddaleč zaklicala nemški: «Dober večer!»

«Dober večer!» je slovenski odgovorila avstrijska straža.

«Kako?»

«Dobro!»

Potem sta se Malgajevca počasi vračala na slovenski breg reke. Zmrzle mostnice lesenega mostu so hrupno ropotale pod njunimi koraki.

Nenadoma se je Čarnuhov Otej ustavil, prijel Petruha za ozeblo roko in mu čisto mirno in zaupljivo rekel:

«Dragi Peter, ne zameri mi, ali moram ti reči: lahko noč in z bogom, prijatelj . . .»

Petruh je osuplo pogledal v tovarišev mladi, blede obraz.

«Kaj ti je . . .»

«Ne vzdržim več — moram na ono stran . . .»

«Na ono stran — k Avstrijcem . . .?»

«Da . . . ne vzdržim več . . . jaz sem za republiko . . .
zbogom!»

Še preden se je Petruh prav zavedel, so tovariševi koraki že odbobneli po mostnicah proti avstrijski straži. Čudna bolečina ga je popadla pri srcu in kakor pijan se opotekel nazaj na slovensko stran.

Tam sta mu že prišla nasproti Stražmir in Kotalo.

«Kje je Čarnuh?» sta vprašala kot v slutnji.

«Ravnokar je odšel na ono stran . . .»

Petruh je povedal, kako je bilo.

«To sem si mislil, zato sem prišel nazaj!» je rekel Stražmir in zaklel. «Zakaj nisi streljal?»

«Streljal? . . .»

«Da streljal! To je dezterstvo! O, ti hudič ti! . . .» je lolestno zatulil Stražmir.

Vsi trije so neodločeni obstali na bregu in prisluhnili, če ne bi morebiti le še kje zaslišali korakov ravnokar pobeglega tovariša. Potem je Stražmir zamahnil z roko:

«Vrag naj ga vzame — jaz ga ne razumem! Ali ne bi bilo zanj prav vseeno, če bi stal tukaj ali tam . . .? Še prav si storil, da nisi streljal . . .»

Rožej pobegne v Celovec

Ključavničar Rožej Klemen je prišel v Celovec, kot bi stopil v tempel najskrivnejše svetosti; njegova duša je kipele od čistega in rosnega navdušenja. Zdaj, ko je počasi zavijal v velikovško predmestje, je popolnoma pozabil na truda polno pot, ki jo je imel za seboj, na dvadnevno potikanje v Podjuni, na nevarni prehod čez Dravo in na še bolj nevarno prekoračenje demarkacijske črte ob Krki. Skrival se je in bežal kot pravi begunec, katerega je domovina zapustila in ga zdaj kot izdajnika preganja. Toda tajna mreža Heimatschutza v Celovcu, razprejena po vsem slovenskem koroškem ozemlju, zasedenem od slovenskih čet, ga je varno spravila čez mejo, njega, kakor tudi stotine njemu podobnih beguncev.

Bilo je še zgodaj, jutro je bilo sivo in mrzlo, polno ostre celovške sape, ki je brila sem od Gospe Svete; ulice so bile skoraj popolnoma prazne in večina hišnih vrat je bila še zaprtih. Urad, kamor se je imel prigrasiti, je bil šele ob devetih odprt in do tedaj je imel še skoraj celo uro pred seboj. Bolj iz neke notranje razposajenosti, kot pa iz telesne potrebe, na katero je skoraj pozabil, je vstopil v staroveško krčmo na velikovski cesti.

Bil je prvi in edini gost. Zaspana bleda natararica je pometala sobo in čmerikav krčmar je šele čez nekaj časa prišel v sobo.

«Žganja najprej, da se ogrejem, potem pa nekaj toplega!» je zahteval po nemški.

Potem je na dušek izpil dve čašici slabega žganja.

Natakarica se je delala, kot bi gosta niti ne zapazila, in je začela obdelovati glinasto peč v kotu. Rožej je dvakrat poskusil načeti pogovor z deklino, a ni prišel nikamor.

«Menda kura še spi!» je rekel sam pri sebi. Ko se je razgledoval po mračni sobi z nizkimi, zamreženimi okni in z dolgimi, starimi mizami, je odkril na zidu zelen lepak z napisom: «Rettet Kärnten!» (Rešite Koroško). Dvignil se je, pristopil in ga z navdušenjem prebral. Lepak mu je šel k srcu: kako jasno je govoril o položaju na Spodnjem Koroškem, o tolpah Srbov, ki so vdrle v to ozemlje, z namenom, da odtrgajo te lepe kraje od skupne matere Koroške in jih podjarmijo balkanskemu barbarizmu . . .

Besedilo lepaka ga je napolnilo z novim ognjem. Ni se mogel več vzdržati. Obrnil se je k zaspani natakarici in ji rekel:

«Prihajam iz zasedenega ozemlja!»

Deklina se niti zdaj ni pošteno zganila. Zdelo se je, da ji je to, kar ji je povedal, popolnoma vseeno. Komaj je okrenila glavo, ko je zinila:

«Vsak dan prihajajo od tam!»

Potem je nadaljevala z delom.

Rožēja je taka brezbriznost zapekla. Hotel je plačati in oditi, ko je vstopil iz ozadja čmerikavi krčmar z zaspanim licem.

«Dobro jutro! Je mrzlo, kaj?» je pozdravil gosta.

«Da, brije!» je odvrnil Rožej.

Potem je pristavil:

«Tu pri vas je bolj mrzlo, kot doli pri nas!»

«Odkod pa prihajate?» se je zaustavil čmerikati ded.

«Iz zasedenega ozemlja, iz mežiške doline!»

«A! — —» je zazijal krčmar, ne da bi se mu poznalo, da ga je to kaj prijelo.

Rožej pa je hitro nadaljeval:

«Pobegnili sem od tam, ker ni več mogoče vzdržati! Ko bi vedeli, kaj ljudstvo trpi! . . . Sama srbska banda gospodari. Domačine preganjajo, delavske zaupnike zapirajo!»

Krčmar tudi zdaj ni spremenil lica; po kratkem premolku je dejal:

«Toda jesti imate dovolj tam doli?»

«Jesti! . . . Kakor se vzame! Ni tako, kakor bi kdo mislil. Tiste pričakovane poplave moke in masti iz Slavonije ni. In potem je tako: če nič ne zaslužiš, ne moreš kupiti. Tovarne in rudniki gredo pa šepavo. Prišlo je nekaj novih inženirjev in uradnikov, ki pa nič ne razumejo. Vse bo propadlo!»

V kratkih stavkih je Rožej Klemen izpovedal vso bol, ki ga je bila pregnala od doma, pri tem ga je nakopičena strast gnala tudi v pretiravanje.

Čmerikavec ga je mirno poslušal ter si grizel ustnice. Ko se je dvakrat, trikrat prestopil po sobi, je razkoračen zarežal proti gostu:

«Slabo pri vas, slabo tukaj, slabo povsod! Tukaj se tudi ne cedita mleko in med! Če bo šlo tako naprej, bomo kmalu zagagali. Štiri leta je trajala vojna, a zdaj, ko je konec, imamo fronto pred nosom — na Krki! To se imenuje konec vojne? Kaj? . . . Fej — — —»

Stari se je tako razburil, da je Rožej osupnil; kakor razjarjen merjasec je sekal sem in tja po sobi, iz ust pa je bruhal vse bolj nerazumljive psovke. Rožej je skušal pojasnjevati:

«Kdo pa je temu kriv? Srbi! Kdo je vdrl na Koroško? . . .»

Krčmar ga je srdito prekinil:

«Srbi naj me v uho pišejo in vsi tisti vindišarji z njimi vred! — Meni je vseeno, kdo je kriv, da smo zdaj na slabšem kot pa med vojno. Toda tiste, ki so temu krivi, je treba pobesiti! Zakaj se ne napravi že enkrat konec tem homati-

jam. Tako ali tako! Prekleta antanta — kje si? Na Krki je zdaj fronta . . .»

Rožej je sprevidel, da se s starcem ni mogoče pomeniti, zato je plačal in odšel. Ko je bil zunaj na cesti, si je rekel: «Tega medveda si je pa le treba zapomniti!»

Tako prvo srečanje s celovškim prebivalstvom ga je precej pokropalo; taka hladnost, taka zadrtnost proti njemu, ki prihaja iz sovražne dežele in nosi svoje srce na rokah.

Zdaj je bila ura že devet, zato se je napotil proti dominikanski kasarni, kjer je bil sedež Heimatschutza. Toda lahko bi bil prišel že davno prej, kajti tu je vladal divji vrvež noč in dan, dan in noč.

Takoj prve dni prevrata, ko so na mesto navalile zrevolucionirane etape čete razpadajoče avstrijske armade, ko so se skozi koroško zaledje valile bežeče čete, se je v Celovcu organiziral Heimatschutz — obrambna organizacija vseh nemških političnih strank na Koroškem, z nalogo, da prevzame oblast, da uvede mir in red in nemoteno delovanje javne uprave. Politična naloga te centrale pa je bila, organizirati prevzem oblasti nad celo Koroško in s tem organizirati obrambo pred Jugoslavijo, ki je zahtevala slovensko Koroško zase.

V to okvirno organizacijo je takoj vstopila tudi deželna centrala socialdemokratske stranke in s tem ji je bil dan značaj najširšega ljudskega gibanja. Prvotni nameni bivše vladajoče gospode na Koroškem, da raznarodijo slovensko manjšino v tej deželi, so zdaj našli svoj odziv v tej obrambni organizaciji.

V nekaj dneh je ta lokalna, a v bistvu pangermanska organizacija postala gospodarica Celovca, Beljaka in nemških delov Koroške sploh. Prve dni prevrata je upravni in politični aparat na Koroškem ohromljen čakal, kaj se bo zgodilo; pričakoval je zasedbe po antantinih četah in bil celo priprav-

ljen, predati se brez odpora tudi srbskim četam — z eno besedo — predal bi se bil samemu vragu, tako mu je strah zlezel v kosti — samo da bi si rešil kožo.

V teh dneh se je v Celovcu ustanovil slovenski Narodni svet za Koroško pod vodstvom slovenske stranke. Prevratni paniki koroških patriotskih krogov je edino pripisati, da je ta slovenska organizacija mogla vsaj nekaj dni delovati, da so nemške stranke z njo razpravljale in jo priznavale. Ali že v nekaj dneh je to simbolično tvorbo odpihnil veter. Prve dni bi bila zadostovala ena sama slovenska četa, da bi zavladala nad Celovcem in okolico, čez nekaj dni pa je bilo že prepoznano. Slovenski Narodni svet v Ljubljani je okleval z zasedanjem zaradi upravnih težkoč, takorekoč iz prehranjevalnih ozirov; medtem pa, ko je odlagal z zasedbo in sklepal prazne sklepe, se je v Celovcu organiziral odpor; nemški nacionalizem, ki je mislil, da so ga dogodki že položili na mrtvaški oder, se je znašel in sam prevzel deželno oblast.

Glavni delež je pri tem imela koroška socialna demokracija; njeno vodstvo se je tem lažje vključilo v okvir take nacionalistične rešitve, ker je bilo glede na narodnostno vprašanje na Koroškem prirepek pangermanske politike. V prirodni asimilaciji kulture velikega in razvitega gospodujočega naroda je bila socialna demokracija, kakršna je bila, tisti činitelj, ki je ves svoj pomen vdinjal pangermanskem raznarodovanju slovenske manjšine.

S tem, da je socialna demokracija pristopila k Heimatschutzu, je vdinjala nacionalističnemu imperializmu ves revolucionarni val ljudstva, ki ga je bila ob prevratu zajela. In s tem je bila zapečaten usoda Narodnega sveta v Celovcu, ki ni imel za seboj množic ne v mestu ne v okolici, ki ni imel razen nacionalnih osvobodilnih gesel skoraj nobenega drugega časovnega poleta, ki ni mogel postaviti revolucionarni in socialni zanesenosti avstrijskega proletari-

ata nič enakovrednega nasproti. Bil je pač socialno bolj zaostal . . .

Simbolično gosposvetsko polje z vojvodskim kamenom, prestol stare patrijarhalne svoboščine slovenskega ljudstva, je postalo svojina revolucionarno razpoloženega središča koroške dežele v službi reakcionarnih gospodarjev, zakopanih za okopi začasnega umika . . .

V srce in v možgane tega izmaličenega gibanja je stopil Rožej Klemen in že ga je zajelo z vso silo neugnanega zaleta. Zdelo se mu je, da v teh starih hodnikih, med temi zidovi, pod temi oboki, na katerih so še viseli železni klini, kamor so obešali svojčas neposlušne vojake — da tukaj veje tisti vzduh, ki ga je tako želel vsrkavati.

Povsod je srečal vojake Volkswehra, socialdemokratske vojne organizacije, ki je popolnoma prevladovala kot samostojna oblika v sestavi Heimatschutza. Po zidovih so bili nalepljeni rdeči lepaki s kričečimi napisi, le sem in tja je zelenel kak lepak na zelenem papirju.

Rožej je motril napise.

«Hinein in die Volksarmee, in die Volkswehr!» «Aufruf der sozialdemokratischen Partei». Kampf um die Freiheit Kärntens!»

Rožejju so se odpirale prsi in globoko je dihal, kakor bi se prerajal. Da, tu je nekaj domačega, nekaj, kar človeka dviga, nekaj, kar zadovolji, kar dvigne delavca. In s pomilovalnim nasmehom se je spomnil uklenjene in zaspane mežiške doline. Njegova razredna zavest je visoko utripala.

Vstopil je v sobo, kjer je na vratih bilo napisano:

«Miesstalerbund» (Zveza Mežičarjev).

Tu su ga obsuli znanci.

Dva iz tovarne, s katerima je leta stal skupaj pri stružnici, Jankov Franc in Coklarjev Gustl, sta ga objela kot starega vrstnika. Oba sta bila v uniformi Volkswehra. Oba sta bila

ob izbruhu vojne pristopila k Jungschützom (mladinskim strelcem), oba še čisto zelena fantalina, katera je pridobil njun bivši učitelj. Ob razpadu Avstrije sta se vrnila s fronte v Celovec in stopila z mnogimi drugimi vračajočimi se vojaki v Volkswehr, da branita domovino pred čuši.

Iz druge sobe so prišli novi.

«Servus, servus!»

Tu so mu molili roke v pozdrav razni vrstniki, ki so že pred njim izginili iz mežiške doline. Nekatere je spoznal, z nekaterimi so ga seznanili drugi. Z vseh obrazov je dihalo navdušenje.

«Ali si prišel! Dobro, da si prišel» so ga ogovarjali vse vprek.

«Kmalu bo vsa mežiška dolina tu!» je ves ginjen odgovarjal Rožej.

Govorili so samo nemški, nenadoma pa, ko so se nekoliko ugnali, je Coklar rekel slovenski:

«Da, kaj lepa je naša mežiška dolina!» Videlo se je, da ne namenoma, kar sam od sebe. To je dalo povod, da so nadaljevali slovenski.

«Kaj pa delate tu, tako na kupu?» je pobaral Rožej.

«Čakamo in se organiziramo!»

Potein so govorili spet nemški.

Šperdin, malo starejši od Rožeja, je bil sin starega delavca iz Ravn. Po šoli ni šel v tovarno, temveč se je izučil trgovine in je postal privatni nameščenc. Postal je zagrizen nemčur, dasiravno se je ob prevratu še potikal po socialdemokratskih organizacijah. Postal je tajnik celovškega Miesstalerbunda in duša nemške propagande po Podjuni in v mežiški dolini. Imel je že takrat izdajalske zveze z vodstvi nemških nacionalsocialističnih strank, katerim v korist je zlorabljal poverjeno zaupanje Miesstalerbunda.

Ta Šperdin je zdaj vzela Rožeja v roke.

«Sedi, brat in sodrug!»

Rožej je vzel stol.

«Torej vendar? — Dolgo je trajalo — pri tebi predolgo! Vsi smo že čakali nate!» je začel Šperdin z rahlim očitanjem.

Rožej se je v zadregi zvijal.

«Človek ne more tako, kakor bi rad . . . Starši, dolžnosti . . . in potem ne veš, kaj in kako!»

Šperdin ga je po strani pogledal, potem pa je rekel:

«Seveda boš vstopil v Volkswehr. Mežičani imamo svojo lastno četo. Toda spraviti moramo do bataljona! Razen tega te bom vpisal tudi v Miesstalerbund! To je naša domovinska lokalna organizacija.»

Rožej se je z navdušenjem vpisal v zvezo Mežičarjev.

Šperdin pa mu je dalje razlagal:

«Osobodilni boj za Koroško je skupna reč vseh Korošcev — brez ozira na strankarsko pripadnost. Skupaj se borimo proti tujemu napadalcu — proti vdiranju čušev v našo prelepo domovino, socialdemokrati, Landbundovci, nemški nacionalisti, krščanski socialisti, Nemci ali Vindišarji. Na zunanaj smo ena fronta — na znotraj pa ima vsak svojo samostojnost. To ti povem, da boš lažje razumel, kar boš videl.»

«Toda vpisal se bom tudi v socialdemokratsko stranko!»

«Saj sem tudi jaz vpisan in mi vsi! Socialdemokrati so najboljši branilci naše ogrožene domovine!»

Potem ga je Šperdin izpraševal o položaju v mežiški dolini, pri tem si je najvažnejše stvari beležil.

«Kaj dela stranka?»

Rožej mu je pripovedoval, da guštanjske organizacije nočejo obračunavati s centralami v Ljubljani, ki so poslale povsod svoje agente. Črna pa je že obračunala, za Leše se še ne ve, kako bo!»

«Prekleti Kranjci, Črna ni nikoli bila trdna, Guštanj, pa je kot skala. Kaj dela Apšnar? Ali je Pipan že doma?»

«Apšnar drži vse v rokah. Pomaga mu Babin!»

«To sem vedel! A kaj je z Roženom?»

«Naš!»

«S Predanom?»

«Naš!»

«Kaj je z Vorinom?»

«Stari je naš, njegov mlajši sin tudi, a Poldi je šel k Malgaju!»

Kakor bi mu šilo potisnil v zadnjico, je Šperdina vrglo kvišku.

«Prekleti izdajalec, osramotil je vso našo organizacijo.»

«Toda on ni sam: Čarnuhov Otej je tudi odšel k čušem. Na Prevaljah, v Mežici in Črni pa jih je še več. Kotalovega iz Mušenika gotovo poznaš? Potem moj bratranec . . . Pridobivajo jih na vse načine, tudi s silo. Mojega bratranca Petruha iz Jazbine so obdolžili, da je ubil tistega oderuha Gnido. Potem so mu rekli: Če vstopiš k nam, ne boš zaprt, in fant je pristopil!»

«Svinje! — Sicer se je ob prevratu ravno pri nas zgodilo marsikaj nepotrebnega. Take stvari z Gnido . . .»

«Tega prasca ni škoda, to vsi trdijo!» je rekel Rožej odločno.

Šperdin ga je škilavo pogledal, potem je nekaj pogoltnil, se sklonil nad mizo in šele čez nekaj trenutkov nadaljeval:

« . . . vsega tega bo kmalu konec. Mi organiziramo odpor vsega ljudstva proti čušem. Mirovna konferenca naj vidi, kaj naše ljudstvo hoče. Napeti moramo vse sile, da čim močnejše pritismo na mednarodno mnenje. In če bi to ne pomagalo, bomo sami prijeli za metlo in pometli z vdiralci v našo deželo, da bodo pomnili.»

S tem je bilo zasliševanja konec in Rožej je moral počakati. Usedel se je na klop in opazoval stranke, ki so priha-

jale kot čebele skozi piljko. Sprevidel je, da je Šperdin zelo važna oseba.

Vstopila sta tudi dva znanca, Požarnikov Kristl in Ladinikov Bertl, oba strugarja iz Ravn, ki sta bila zaposlena v Celovcu.

«Rožej, ho! To je pa dobro znamenje!» sta ga pozdravila. Prišla sta plačevat prispevke in pa tudi iz radovednosti, ker je bilo v pisarni Miesstalerbunda zmeraj dovolj znancev iz starega kraja.

«Ali nista pri Volkswehru?»

«Nisva!» sta mu odgovorila in se mežikajoče režala.

Rožėja je to malo osupnilo, ker je oba poznal kot vneta socialdemokrata.

«Po kaj si pa ti prišel?»

Rožej jima je povedal vse od kraja, kaj ga je pregnalo od doma. Tovariša sta ga poslušala do konca, potem pa je Požarnik rekel:

«Jedi pa je pri vas doli vendar več, kakor tukaj.»

«Hrana še ni vse!» je jezno odvrnil Rožej, ker je že spet slišal to čudno opazko.

«Imaš prav, hrana še ni vse!» je popravil Požarnik, a nato dostavil: «Kaj pa zdaj? Boš šel v Volkswehr?»

«Zato, mislim, sem tudi prišel!»

«Saj drugega ne preostane — delo se tukaj ne dobi tako lahko.»

«Zakaj pa vidva ne vstopita v Volkswehr?»

«Midva! — Vidiš, stvar je taka: midva in še mnogo drugih sva člana Volkswehra in kadar bo treba in bo naš čas za to, bomo vsi vedeli, kje je naše mesto. Medtem pa delamo! Kakor vsi Mežičani, sva tudi midva člana Miesstalerbunda.»

Ladinik Bertl se je že nekajkrat sumljivo ozrl proti Šperdinu, ko pa je bil ta ravno zatopljen v razgovor z neko stranko, se je hitro sklonil k Rožeju in mu zašepetal:

«Tega tiča se pa malo varuj . . . z njim ni vse v redu, da veš!»

Pri tem sta se oba dvoumno nasmehnila.

«Kako pa to?» Rožej se je začudil na glas.

«Tako! Ti še ne veš vseh stvari, boš šele počasi vse sprevidel . . . Tudi pri nas še ni vse, kot bi moralo biti. — No, o tem se bomo še pogovorili.»

Zmenili so se še za isti večer; pri njunem odhodu je Rožej zapazil, da med Šperdinom in ono dvojico ne morejo vladati posebno prijateljske razmere. Pred odhodom sta še poltiho rekla Rožeju:

«Ne pozabi ga stisniti za denarnico . . .»

Ko je bila ura že enajst, je Šperdin vstal:

«Pojdi z menoj!»

Šla sta po dolgem hodniku, skozi nekaj sob, dokler nista obstala pred vrati z napisom: «Heimatsschutz-Leitung».

«Moraš se predstaviti», je rekel Šperdin in si začel skrbno popravljati trdi ovratnik ter odpihavati prah s suknje. Rožeju ni ugajalo Šperdinovo škricarsko ravnanje, pa ni imel časa za take občutke, kajti — že je stal v veliki sobi. Šperdin se je obrnil k uradniku pri mizi, s prstom pokazal na vrata v zidu in pobaral:

«Ali se more vstopiti?»

Uradnik je zvedavo pomeril Rožeja od glave do peta, se nasmehnil in kratko rekel:

«More!»

Pri vratih je Šperdin spet popravljaval suknjo, nato jih je silno resnega obraza odprl, potisnil Rožeja naprej in mu pri tem nekako slovesno šepnil na uho:

«To boš gledal!» . . .

In ključavničar Rožej Klemen je res debelo pogledal, kajti nenadoma je stal pred bivšim ravnateljem jeklarne na Ravnah, pred — inženirjem Göryjem. Ko sta vstopila, je sedel v enem izmed šestih širokih usnjatih naslanjačev, razvrščenih okoli velike hrastove mize, in listal po papirjih. Razen njega so bili v sobi še trije njemu podobni gospodje. Šperdin ni ujel časa, da bi predstavil svojega gosta, kajti čim ga je ravnatelj Göry zagledal, je takoj vstal in obe roki stegnil v pozdrav.

«Kaj vidim — Klemen Rožej — vi tu?» In že mu je stiskal roke, dolgo in pristrčno.

Klemen Rožej ni bil v majhni zadregi; ravnatelj Göry je bil dolgo vrsto let pri jeklarni na Ravnah, kjer se je od navadnega inženirja povzpел do ravnatelja. Pri delavstvu je bil tako omražen, kot ne zlepa kdo drugi; posebno med vojno je to sovrašтво tako naraslo, da že takrat ni bil več varen. Razen tega, da je bil Göry brezobziren stiskač delavstva, oduren priganjač in krvoses, je bil tudi nadut nemški nacionallec in njegovo podjetje z vsem uradništvom je bilo najvažnejša trdnjava nemškega narodnega gospodstva v mežiški dolini in na spodnjem Koroškem sploh. Ob razsulu Avstrije jo je takoj prve dni popihal v Celovec in si s tem rešil kožo pred razjarenim delavstvom, ki je komaj čakalo, da mu poplača vse storjene krivice . . .

Kot takega ga je poznal tudi Klemen Rožej . . . in zdaj je ta omraženi človek stal pred njim in mu stiskal roke! V prvem hipu ni vedel, ali bi se obrnil in odšel ali pa bi le ostal. Pa se je potuhnil in ostal. Tega si pozneje ni mogel odpustiti . . .

Ravnatelj Göry ga je za obe roke potegnil k bližnjemu naslanjaču, ga potisnil vanj ter ga obsul s ploho vprašanj:

«Kako je pri vas? — Slabo! — Seveda! Škoda za podjetje!

Razumem, da je delavstvo nezadovoljno! Mi smo se kljub vsemu — vendarle razumeli. Zrasli smo v eno, podjetje in delavstvo — čeprav smo bili politično različnega mišljenja! Vladal je nek domač duh! — Kaj? . . .»

Ne da bi čakal odgovora, je vprašal: Kdo zdaj vodi podjetje, — če gre martinarna — kako je s tem, z onim mojstrom uradnikom, koga so čuši zaprli . . . Videlo se mu je, kako ga boli, da je moral zapustiti podjetje.

Potem je vstal, koj za njim se je dvignil tudi Klemen Rožej. Šperdin, ki je kot sveča zravnnan molče stal na strani, je rekel:

«Zdaj bo vstopil v Volkswehr. Menda pridejo za njim še desetine drugih.»

«Da? To je krasno! Mladina je torej vsa naša? Človek se mora navdušiti. Dragi Rožej, prav ste napravili, vi ste dali drugim vzgled. Ni nas varalo upanje! Zdaj je samo eno važno: da osvobodimo domovino! In osvobodili jo bomo — če se strnemo, ki ljubimo našo koroško domovino, ki ne dovolimo, da postane plen Srbov. Ko gre za to, ni več strank med nami, vsi smo bratje enega duha, ene želje . . .»

Rožeju se je pri tej žlobudravosti malone začel obračati želodec in silil je proti izhodu.

Ravnatelj Göry mu je pred vrati še enkrat segel v roko: «Mi se bomo še videli, kaj ne?»

Obrnjen k Šperdinu pa je rekel:

«Begunom pa je potreben počitek, zato mu dajte denarja!»

Komaj so se dobro zaprla vrata za njima, se je Rožej skoraj srdito obrnil k Šperdinu:

«Kaj pa ta tukaj dela?»

«Pst, pst!» ga je miril ta. «Razumeti moraš — pri obrambi proti Srbom sodelujemo vsi brez razlike.»

«Toda tega ne more pri nas nihče trpeti — noben delavec !»

«Dobro, dobro! To so druge stvari, to je preteklost. Ta pa ima veliko besedo, on je član vodstva Heimatschutza in je v njem naš zastopnik . . .»

Rožeju je odpor nalil dušo do vrha, da je skoraj užaljen obmolknil. Tiho je sledil Šperdinu. Brez opombe in ravnodušno je sprejel denar ter z grenkim srcem zapustil prostore, kamor je bil še pred nekaj urami vstopil poln navdušenja in svetniškega zaupanja.

Rožej je težko čakal večera; že uro prej je odšel v dogovorjeno gostilno v Št. Rupert, povečerjal in čakal. Ladinik Bertl in Požarnik Kristl sta bila točna.

Takoj sta opazila, da je nezadovoljen.

«Kaj te je pa vščipnilo?» sta ga dvoumno pobarala.

«Nič!» je kratko odbil Klemen Rožej.

Tovariša sta hlastno večerjala, videlo se jima je, da sta potrebna.

«Si koga domačega videl?»

«Dobrovčevo Mino sem srečal!»

«Mino! — Tu se lahko pritisneš!»

Rožej ni hotel govoriti o tem; vse popoldne je glodala v njem misel na ravnatelja Göryja. Zdaj bi bil rad dal duška svojim občutkom, toda beseda mu ni mogla iz ust, kot bi se sramoval začeti o tem.

Tedaj sta mu tovariša sama prišla naproti.

«Ali si videl starega? . . .»

Fužinarji so splošno tako imenovali ravnatelja Göryja. Rožej je zabodel svoje oči v tovariša ter po kratkem molku dejal:

«Kaj pa ta tu dela?»

Onadva sta se zahehetala:

«Ti ne veš, bratec — ta ima veliko reč zraven . . .»

«Kako sme biti on zraven? Ko bi prišel nazaj na Ravne, bi mu naši podkurili . . .»

«Saj bi mu bilo tudi tukaj treba dati patrono v tisto njegovo zadnico!» je rekel Ladinik Bertl.

Požarnik Kristl je škodoželjno pristavil:

«Tako široko ne hodi več, kakor je hodil na Ravnah. Ali si opazil, da ga je pol manj v hlačah? — Menda mu je nekaj časa šlo zelo žaltavo! Strah stisne človeka . . .»

«Ali kako to?» je Rožej skoraj zakričal.

«Kako to? Ti misliš, da je pri nas vse tako, kakor bi moralo biti! Še davno ne! Zdaj je vse v enem kotlu, gospod in berač, kapitalist in delavec, črni in rdečkarji, ker gre za ogroženo domovino . . . Tudi stranka nam neprestano trobi na ušesa, da je zdaj to važno, da moramo naše razredne interese podrediti skupnim interesom domovine. Šele kadar bo domovina varna, bomo uredili tudi naše pravice. Zdaj gre za domovino — moj dragi! . . .»

Požarnik je govoril ironično. Potem je Ladinik nadaljeval:

«Zdi se, da bomo pomnili to domovino! Vrag si ga vedi . . . tudi jaz nisem prijatelj Srbov — vrag naj jih nosi nazaj na Balkan. In če bi mi kdo prišel z monarhijo, bi mi ravno prav prišel. Toda, da smo se vmešali v to godljo tudi mi, z našo stranko — to se mi ne zdi prav. Dobro — ampak vse mora imeti svoje meje. — Zdi se mi, da so nas naši voditelji nekam zapeljali? . . .»

«Kaj pa pravijo delavci?»

«Kaj? Nič ne pravijo, temveč poslušajo in mislijo: stranka že ve, kaj dela! Nekateri pa glasno kritizirajo in pravijo: kaj nas brigajo Srbi in Slovenci; če hočejo biti vindišarji sami zase, naj bodo, to je njihova stvar. Najbolje bi bilo za nas kakor tudi za Slovence, da bi se ubogo ljudstvo združilo in napravilo red, tukaj in tam!»

Rožej se je sklonil nad mizo, ker ga je to, kar je slišal

zabolelo pri srcu. Nekje globoko so te besede našle prijeten odmev, toda cela kopa čustev se je dvignila proti njemu, zato je začel ugovarjati:

«Dobro, kar pravita, naj bo tako prav! Ali kakšne bi bile posledice? Srbi bi zasedli vse te kraje, zavlada bi zopet nazadnjaštvo, vojaška sila — republike bi ne bilo, vse pridobitve delavstva bi bile mahoma izgubljene. Zato je le treba nekaj ukreniti.»

«Saj tudi midva nič ne praviva. Kadar velja braniti naše pravice, sva tudi midva na mestu. Ali vseeno trdiva, da smo zašli v godljo, v pravo godljo s to domovino . . .»

«Če bi živela doli pri nas, bi drugače govorila. Vsi delavci smo že siti tega nasilja in vsi si želimo republike, kjer bi vladala pravica in svoboda. Tukaj je lahko brusiti jezike . . .» Ladinik Bertl ga je skoraj pomilovalno zavrnil:

«Ne govori neumnosti. Vsi socialdemokrati smo za republiko! Toda stvar ni v tem! Ali misliš, da temu ravnateljškemu žehtarju Göryju ni žal, da je zdaj namesto na Ravnah tu pri nas? Pa še kako mu je žal! — Ali ne misliš, da ne bi šel takoj nazaj, če bi mu čuši dovolili? Takoj bi šel in pozabil bi na vse tiste besede o domovini, katere ti je danes ob sprejemu pel. Samo, da bi spet mogel zajahati konja! Bil bi takoj spet patriot! — Toda čuši so toliko pametni, da ga nočejo . . .»

Rožej se je zamislil, potem pa je kratko rekel:

«Torej smo osli vsi tisti, ki nosimo semkaj kožo na prodaj. Bolje bi bilo, da ostanemo tam . . .»

Ušel mu je skoraj bridek nasmeh.

Požarnik in Ladinik sta ga zečela bodriti: če je prišel, je prav storil, ker ima delavstvo tukaj le več pravic, kot pa v Jugoslaviji. Ali vedeti je treba, da se je stvar šele začela, da lahko nastanejo še velike homatije in konca nihče ne vidi . . . Delavstvo mora biti budno, da ga ne bodo ogoljufali

za zaupanje. Naposled sta mu predložila, naj gre z njima na shod socialdemokratske stranke.

«Potrebno je to, da boš videl in slišal, kako gredo te reči pri nas!»

Rožej je z veseljem sprejel ta predlog.

Vsi trije so odšli proti Lasnigu pri železniški rampi, kjer je bil shod. Noč je bila mrzla, brez zvezd, dasi so oblaki bili visoko pod nebom, črna, turobna praznina se je raztegovala med njimi in med mestom. Po predmestju je bilo tiho, celo na bližnjem kolodvoru ni bilo slišati nobenega glasu, edini odmev je bil tam nekje pod Križno goro škripajoči tramvaj. Redke luči po cestah so slabotno brlele.

Pri Lasnigu je bila dvorana že tako nabita, da so se komaj zrinili vanjo. Tudi vsi prostori okrog dvorane, hodniki, postranske sobe, so bili nabiti. Takega zborovanja Rožej še ni videl in srce se mu je širilo ob razpoloženju, ki je vladalo tukaj.

Dvorana je bila vsa pregrnjena z rdečimi zastavami, trakovi, lampijoni. Po stenah so bili nalepljeni lepaki z revolucionarnimi alegorijami in gesli. Rožeja je posebno živo zadel velik lepak, ki je kazal del avstrijskega ozemlja ter severni del Jugoslavije. Avstrijsko ozemlje je bilo krvavo-rdeče, a jugoslovansko črno. Iz tega črnega polja se je stegovala črna, grabežljiva roka po koroški deželi. Napis pod sliko se je glasil:

«Freie Heimat — freies Volk!»

Shod je odprl voditelj šentrupeškega delavstva Sablatnig in dal besedo voditelju koroške socialdemokracije Grögerju Florijanu.

«Ta govori dobro, toda oslarije!» je pošepnil Požarnik Kristl Rožejju na uho.

Gröger je s svojim mogočnim glasom takoj napolnil dvorano, toda ni se moglo reči, da si je tudi osvojil poslušalce.

Ta večer je imel nalogo, da v samem Šent Rupertu zlomi enkrat za vselej delavsko opozicijo proti strankini taktiki v nacionalnem vprašanju na Koroškem, proti popolni vpregi stranke v politiko Heimatschutza. Šentruperški proletariat je bil najradikalnejši v vsem mestu in okolici in se ni mogel pomiriti s politiko strankinega vodstva. Tudi šentruperški proletariat je bil, kakor ostali v celovški okolici, že popolnoma pod nemškim kulturnim vplivom, dasi je bil večinoma priseljen iz slovenskega dela Koroške. Kakor ostali industrijski proletariat tudi ta ni razumel važnosti narodnega vprašanja na Koroškem in je bil odgojen v takem duhu, da je borbo za ravnopravnost Slovencev gledal kakor napore nazadnjaštva proti napredku. V desetletni vzgoji mu je stranka ubila vsak smisel za pravično rešitev narodnega vprašanja.

Toda v šentruperškem proletariatu je bila razredna zavest silno močna in sam delavski instinkt je pri njem vzbujal odpor proti politiki stranke, ki je po prevratu vedno bolj in bolj lezla na odkrito nacionalistično pot in se v nacionalni politiki ni več razlikovala od ostalih nemških strank. Vodstvo stranke je valilo odgovornost za to opozicijo na nekatere bivše vojne ujetnike v Rusiji, ki so se zadnji čas vračali iz ujetništva ter začeli med delavstvom sejati razdor.

Grögerjev govor je imel takole vsebino:

«Stara Avstrija se je zrušila, ustanovljena je svobodna, demokratična republika. Avstrijsko republiko bo vodil avstrijski proletariat in jo uredil kot domovino svobodnih državljanov, domovino socialnih pravic. Koroška pa je v mirovnih pogajanjih sporno vprašanje, ker jo zahteva en del tudi Jugoslavija. Za koroški proletariat je vprašanje preprosto: ali v svobodno pacifistično avstrijsko republiko — ali pa v nazadnjaško, militaristično — kulturno zaostalo Jugoslavijo, zemljo brez močne delavske stranke.»

«Izberite — kam hočete?» je zagrmel po dvorani.

«V svobodno republiko!» mu je zadonelo iz stotine ust naproti.

Gröger je potem prešel na razlaganje taktike. Ako hočemo biti svobodni, moramo to svobodo braniti, kadar nam jo hoče sovražnik vzeti. Zato se stranka bori za samoodločbo, za svobodno Koroško, proti priključitvi k Jugoslaviji. Ker se tudi druge stranke borijo za priključitev Koroške k Avstriji, ni nič bolj naravnega kot to, da v tem vprašanju vsi složno ravnaajo. Svobodna domovina je skupna stvar vseh.

Do tu je govornik imel lahko opravilo in je žel splošno razumevanje. Potem pa je začel sekati po lokalni opoziciji; tiste, ki razširjajo glasove, da se je stranka predala meščanskim strankam, je imenoval klevetnike, temne elemente, ki mislijo, da je Avstrija Rusija.

«Mi smo internacionalisti! Mi smo za samoodločbo, zato nismo nasprotniki Slovencev. Toda če smo na Koroškem stoletja lahko skupaj živeli, zakaj bi Slovenci še zdaj ne ostali pri nas? Mi smo za nedeljivo Koroško, katero hočemo ohraniti naši avstrijski domovini, zato branimo to zemljo, zato organizira naša stranka in vodi obrambni boj.»

Shod je sprejel njegov govor s ploskanjem, toda brez splošnega navdušenja. Na shodu ni bilo organizirane opozicije, toda opazil se je neki instinktivni odpor pri množici.

«Ali si ga čul, kako je pel?» se je obrnil Ladinik k Rožeju, ko se je polegel krik po dvorani.

Rožej ni odgovoril. Govor mu je težko legal na možgane ter se ni mogel otresti mešanega vtisa.

Zadnji je dobil besedo zastopnik Volkswehra, soldat Polajnar. Celovška, posebno pa šentruperška Volkswehr je bila razborita četa in prostovoljci so vstopali vanjo v iskreni veri, da vstopajo v brambno vojsko stranke, ki bo branila interese proletariata, ki bo resnična vojska revolucije. Šentruperška

Volkswehr se je puntala proti lastnemu vodstvu, se branila varuštva Heimatschutza in se ni hotela pokoriti disciplini vojaške komande. Večkrat je na lastno pest strahovala lokalne, omražene predstavnike meščanskih strank in prišlo je tudi do spopadov z ostalimi brambnimi četami Heimatschutza.

Buren aplavz je pozdravil volkswehrovca Polajnarja na odru. Okičen z velikim rdečim trakom je nastopil s puško v roki. Polajnar sicer ni bil govornik, ali kar je povedal, je bilo to, kar je živel v šentrupeškem Volkswehru.

«Mi smo z Dunajem, mi bomo branili v prvi vrsti interese delavstva; nam so vsi delavci bratje. Mi nočemo biti trabanti Šumija in Lemeža. Stranki smo zvesti, ali stranka naj ne pozabi, za kakšne namene smo v prvi vrsti tu. Tudi domovino hočemo braniti pred Srbi in pred komur bilo, ali ne sme se pozabiti, da je med Slovenci tudi proletariat, ki isto čuti kakor mi! Vsi v Volkswehr, v našo vojsko! Živela Volkswehr!»

In sedaj se je zgodilo čudo: niti Gröger, niti Lukas nista nastopila proti zastopniku Volkswehra; vodstvo zborovanja je molče prešlo ta nastop. Stranka je vedela, da je njeno gibanje tako močno in široko, da lahko brez škode dopusti utripanje revolucionarnega razpoloženja na periferiji.

Predsednik je izjavil, da ima zdaj besedo vsak, ki hoče govoriti. Toda nihče se ni oglasil. Le tu in tam so se iz dvorane čuli vzkliki, ki so izražali nezadovoljstvo, ali pa so se rogali. Izhodi so se že zaprli, ko je predsednik zaključil zborovanje.

Zunaj na cesti sta tovariša pobarala Rožeja:

«Kaj praviš?» . . .

«Življenje je tu pri vas, to se mora reči!»

«Ali se ti ne zdi, da nečesa manjka, nečesa, kar bi moralo biti poglavitno?»

Tisti večer je Rožej Klemen legel poln raznih vtisov in dolgo v noč se je valjal po postelji ter razmišljal, kar je videl in čul... Pojmi so se mešali in slednjič si je priznal, da mnogo stvari ne razume. Za prijetnimi slikami pa je nehote vedno znova vstajala slika ravnatelja Göryja... Ves utrujen je pomislil:

«Bomo videli!» Potem je zaspal. — —

Prihodnje dni je Rožej vstopil v Volkswehr kot aktiven vojak; pridelili so ga mežiški četi. Le počasi se je zbirala; begunci iz mežiške doline so sicer prihajali, ali to je bilo bolj podobno kapanju, kot pa pritoku. Mnogi Mežičani, ki so živeli v Celovcu, niso hoteli takoj vstopiti in so se izgovarjali, da bodo že šli na branik domovine, kadar bo čas za to. Agitator Šperdin je klel.

«Kakšni patrioti smo mi! Človek se mora sramovati pred drugimi kraji. Poglejmo Pliberk, Borovlje, Velikovec. Niti svoje čete ne bomo zbrali!»

Rožej Klemen je iz same notranje razbitosti pričel ljubavno razmerje z Dobravčevo Mino, dasi mu dekle že od doma ni ugajalo. Toda bila je njegova vrstnica in skupaj sta odraščala na perzonalnem dvorišču. V tem vrvežu je človeku bilo prijetno imeti družico, toda tega Rožej pri Mini ni našel; dekle je bilo neverjetno fanatično in je strupeno sovražilo Slovence. Bila je produkt celovških meščanskih služb, ki so iz nje napravile spako, da se je o vsaki priliki dičila z rdečimi trakovi, a hkrati se je sramovala govoriti svoj materni jezik.

Včasih je Rožej nehote spregovoril z njo po domače; tedaj je dekle poskočilo:

«Kaj pa govoriš!»

«Saj je vendar vseeno!» se je smehljal Rožej.

«Ni vseeno, če je tebi, meni ni!»

Razmerje z Mino je imelo to čudno posledico, da so se njegovi politični temelji prej rahljali, kot pa da bi se utrjevali. V takem stanju se je približeval mesec majnik, ko so se na demarkacijski črti začeli boji, ki so celo spodnjo Kroško zavili v plamen krvavega narodnega spopada.

Močivskemu Petruhu se pokaže bela gos . . .

Spomladi 1919. leta se je slovenska narodna vlada v Ljubljani odločila, da popravi to, kar je bila zamudila jeseni 1918. leta. Pripravljala se je vojaška ofenziva, da se osvoji še tisto slovensko ozemlje, ki je ležalo onstran zasedene in dogovorjene demarkacijske črte. Zavzeti je hotela tudi celovško okolico z Vrbskim jezerom.

Demarkacijska črta je bila na obeh straneh slabo zasedena. General Majster, ki je poveljeval slovenskim četam, sestavljenim iz maloštevilnih prostovoljnih čet samih koroških Slovencev in izpopolnjenih z nekaj stotnijami slovenskih polkov, katere je narodna vlada po prevratu spet postavila na noge, je zatorej ukazal, da se pritegnejo na fronto poslednje rezerve iz najbližjega zaledja.

In nekega jutra meseca aprila, ko je po dolini še ležala gosta megla, je Malgajeva četa zapuščala grad Ravne in odhajala na Koroško. Jedro Malgajevih čet je bilo sicer že prej premeščeno v Velikovec, kjer je bil štab generala Majstra, a na Ravnah je ostal le majhen kader, ki se je izpopolnjeval z novimi prostovoljci. Sam nadporočnik Malgaj je bil prišel iz Velikovca, da odvede zadnji ostanek svoje proslule čete na fronto.

Pot od gradu do kolodvora je bila kratka; perzonalni pod gradom so bili še kakor izumrti, prav tako tudi ceste po trgu. Vse je bilo tiho in prazno, skoraj nikjer ni bilo videti človeka na cesti in če bi ne sopla v bližnji jeklarni parna kladiva, bi si bil človek mislil, da hodi po izumrlem kraju.

Četa pa, ki je korakala skozi to praznoto, je dobro vedela,

da ni te tišine vzrok samo zgodnje jutro, temveč mnogo bolj nerazpoloženje prebivalstva do Malgajevcev. V teku trde in težke zime 1918/1919, polne pomanjkanja, gladu, negotovosti, preganjanja in krivic, so se stvari zelo napele; nepravilne metode novega režima so odbijale delavstvo od nove države in olajšale propagando Heimatschutza in njegovih organizacij, ki so s svoje strani spretno razvijale divjo in fanatično agitacijo med prebivalstvom zasedenega ozemlja v prid Avstrije.

Zato je spal Guštanj, zato so spale Ravne . . .

Toda to ni bilo spanje brezbriznika, to je bilo čakanje s stisnjenimi pestmi za zastrtimi okni . . .

«Hudiči!» si je mislil Malgaj, korakajoč na čelu svoje majhne čete. Ta narod je bil po svojem mišljenju zaklet. Malgaja je gnal na Koroško čist nacionalizem; brez osebne sebičnosti je prišel v to zemljo, da jo pomaga osvoboditi stoletnega narodnega suženjstva. Toda velik del tega ljudstva se je kmalu obrnil proti njemu. Poznal ni tega ljudstva, poznal ni njegovega razvoja, vedel je samo za nemčurje, za tiste koristolovske purgarje spodnještajerskih mest in trgov, ki so se staremu režimu prodajali za raznovrstne gospodarske prednosti in ugodnosti. Na Koroškem je našel tudi še delavstvo.

Počasi in trudno so žvokali koraki po razmehčani blatni cesti, mala slovenska trobojnica, ki jo je nosil Močivski Petruh v prvih vrstah, je mokrotno in cunjasto opletala nad glavami.

«Hudiči!» je zaklel Malgaj na glas proti naredniku Kotniku, ki je korakal za njim. «Ali jih vidiš? Niti enega pozdrava, niti ene zastave!»

«Vse bi trebalo postreliti!» je odgovoril narednik Kotnik in pljunil na cesto. «Še tiste podržavke so se poskrile, ki so se sicer vedno vlačile okrog gradu! Škoda za pims!»

Narednik Kotnik je bil po rodu domačin, ali bil je že od rane mladosti zdoma ter je šele ob prevratu sledil pozivu svojega srca, ki ga je klicalo kot avstrijskega vojaka na Koroško, da tam osvaja brate. V resnici pa je bil popoln tujec čustvom in razpoloženju koroškega slovenskega ljudstva, posebno pa ni poznal čustev delavstva. Zato je bil mišljenja, da se da vse najbolje opraviti s pasjim bičem. —

«Vse bi postrelil!» je zagodel še enkrat.

Nadporočnik Malgaj je pridržal korak, da sta hodila z narednikom vštric. Bilo mu je tako pri srcu, da je moral govoriti. S svojim narednikom je bil zelo prijateljski. Bog ve kako ni cenil njegovih sposobnosti, toda visoko je cenil njegovo vdanost, ki ni poznala mej, ter njegov goreči nacionalizem. O stvareh, h katerim ga je danes sililo, je sicer z narednikom že govoril, predobro sta vedela oba, kaj mislita, toda danes, ob tem jutranjem mrtvilu, ga je nepričakovano kot zla slutnja stisnilo pri srcu.

«Vidiš, Kotnik!» je začel zamišljeno. «Ko sem prihajal na Koroško, sem prihajal s čistim, rekel bi rosnim navdušenjem. Nisem mislil, da bo tako težko.!»

«Hudičev element! Ta narod ne zasluži svobode», je razdraženo odgovoril Kotnik. Tudi njemu ni bilo preveč ugodno pri srcu, dasi sam ni vedel zakaj.

«. . . ko sem prišel sem, se nisem nadejal, da bo boj tako hud — boj za osvajanje tega ljudstva. Velik del ljudstva, predvsem kmečkega, je z nami. Toda delavstvo — to delavstvo! — Delavstvo se nam zmeraj bolj odtuja! Kako je to . . .?»

«Preblago smo ravnali z njim!»

«Kaj je vzrok, ne vem! Najbrž smo nekaj tudi mi zakrivali. Toda kdo naj ga razume? Mislil sem, da bo z delavstvom lažje. Mislil sem: socialistično delavstvo bo z nami, socialna demokracija bo svojim načelom zvesta rekla: Slo-

venci k Jugoslaviji, Nemci k Avstriji! In mir besedi! Pa vidiš, da je drugače prišlo!»

«Rečem vam, kar sem že tolikokrat rekel: Nемеc je najprej Nемеc, potem je šele socialdemokrat!»

«Da, ali naši delavci niso Nemci, Slovenci so! Poglej te Pipane, Apšnerje, Šinkovce! Njihovi očetje so še vsi krave pasli kje na kmetih in niso znali besede nemški! Zdaj pa poglej ta rod! Jaz nisem socialist, toda to, kar dela stranka tukaj, ni podobno niti internacionalizmu niti socializmu. Kaj je napravila iz tega delavstva . . .»

Ko je prišla četa na trg, da tam zavije proti postaji, je Kotnik zavpil s svojim hreščočim glasom:

«Živijo Jugoslavija!»

Njegov klic se je brez odziva izgubil po prostoru. Trg je bil prazen, le pri vodnjaku na drugem koncu je stalo nekaj delavskih žen in si grelo roke pod predpasniki.

Nadporočnik Malgaj je skoraj žalostno pogledal po praznem trgu.

«Mogoče smo pa mi več krivi, kakor si mislimo! Nismo znali pridobiti tega ljudstva . . .»

Narednik Kotnik, ki je take trenutke pri svojem komandantu že poznal, je ravno iskal primeren odgovor, ko ga je zmotila stara ženska, občinska uboga slepa Jula, ki je počasi koračila čez sejmišče. «Prekleta baba! Nesreča bo!» je zaklel Kotnik.

Nadporočnik Malgaj se je nasmehnil praznovernosti svojega narednika.

Mokrotno je frfotala slovenska trobojnica v Petruhovih rokah . . .

Na postajališču je čakala peščica popotnikov; v teh časih ljudje niso mnogo potovali, kajti imeti si moral posebna dovoljenja. Popotovali so le soldati, gerenti, sekvestri, konj-

ski barantači, verižniki, tihotapci, funkcionarji raznih narodnih in agenti raznih tajnih organizacij.

Četa se je ustavila na ozkem peronu. Nadporočnik je odšel k službujočemu uradniku.

«Pojte!» je dejal narednik Kotnik moštvu.

In četa je narahlo začela:

«Aj, zdaj gremo, nazaj nas več ne bo . . .»

«Kakega zlodja, babe! Ali vas ni sram! Zapojte vendar kakšno našo!»

Četniki so zapeli:

«Tam za Celovcem, tam so naše meje . . .»

Toda petje je bilo bolj podobno cmerjenju. Četniki niso bili razpoloženi, sami niso vedeli zakaj, toda bil je tak dan. Celo Lužnikov iz Kotelj, Zupančev iz Dobrij, Kajžarjev iz Mežice, Stavdekarjev iz Libelič, znani navdušenjaki, so se nekam kislo držali. Četniki se niso bali fronte, kamor so odhajali; bilo je nekaj drugega. Mogoče jih je potlačilo tudi čudno zadržanje njihovega komandanta, ki so ga vsi takoj opazili.

«Kar sam poj!» je rekel Stražmir, ki je stal poleg Petruha v vrsti, in tako glasno, da je narednik Kotnik moral slišati. Korporal Vuga, Primorec, je spregovoril polglasno:

«Temu bomo še danes pokazali!»

Vuga je prišel kot prostovoljec na Koroško, ko se je bil vrnil iz ujetništva v Rusiji. Med njim in med narednikom je bilo sovraštvo, pri četnikih pa je bil skoraj brez izjeme priljubljen. Ta Vuga se je zdaj rotil.

Potem je privozil izza ovinka vlak. Iz slabo zasedenih vozov je gledalo nekaj mariborskih in celjskih verižnikov ter nekaj soldaških glav. Vojaki so kričaje pozdravljali vstopajočo četo.

Četniki so takoj zasedli vsa okna, nekaj pa jih je ostalo

kar na stopnicah vagona. Vlak je čakal. Nadporočnik Malgaj in narednik Kotnik sta še stala pred vozom.

Preden sta vstopila, je narednik Kotnik napel prsi in obrnjen doli proti tovarni pod postajališčem je zavpil:

«Živijo Jugoslavija! Živela naša Koroška!»

V pričakovanju, da se bodo četniki odzvali, se je obrnil proti vagonom; toda iz vagonov se je začul drug klic:

«Živela svoboda! Živijo Slovenci! Živela revolucija!»

Kakor bi se jima noge udrle v tla, sta Malgaj in Kotnik obstala na mestu. Kaj je to . . . ? Punt ali kaj . . . ?

Kotniku je planila kri v glavo; obrnjen proti četniškim vozovom je videl, kako maha slovenska trobojnica skozi okno, na stopnicah zadnjega vagona pa stoji korporal Vuga in vpije, še vedno vpije: «Živela revolucija!» Hotel se je zagnati proti vozovom, toda nadporočnik ga je zadržal s svojo krepko roko:

«Stoj, naši fantje so!»

Kotnik je že potegnill samokres iz žepa in začel streljati proti vozovom.

«Stoj, kaj si znorel!» je srdito vzkliknil Malgaj. Oni je bil kakor obseden.

Medtem se je začel vlak premikati.

Kotnik je mahal z obema rokama:

«Ustavite vlak, ustavite ga!»

Nadporočnik Malgaj je skočil na stopnice pomikajočega se vagona in zakričal naredniku, ki je tekell ob vlaku:

«Ne delaj neumnosti! Saj ni nič! In na svidenje jutri!»

Kotnik pa ni odnehal; ustavil se je in spet začel sipati iz samokresa za odhajajočim vlakom.

Tedaj je iz vlaka začelo pokati in mimo Kotnikovih ušes so ostro zažvižgale svinčenke.

«Streljajo, streljajo!» je kričal Kotnik, ne da bi se ganil.

Stal je kot okamenel, ko se je vlak že izgubil pod bregovi

Stražiš, potem pa počasi krenil po stranski stezi okoli fužin nazaj na grad, kjer je skušal pozabiti in prespati ta neprijetni dogodek.

Poslednji Malgajevi četniki so bili poslani na črto za Velikovcem, kjer so bili vključeni v tam stoječe slovenske vojaške oddelke. Tam se razprostira velika občina Važenberk. Četa je najprej taborila v Šmarjeti, potem se je selila po raznih vaseh te velike obširne občine.

Že prvi dan so četniki opazili, da večini prebivalstva niso bili dobrodošli.

Stramžir, Petruh, Vuga in še nekaj drugih četnikov je sedelo na mostu velikega gospodarskega poslopja mogočnega kmeta Požgajnarja, znanega «Herrenbauera» in voditelja nemške stranke Landbunda v kraju. Tu jim je bil določen kvartir. Vigredno sonce je sijalo in prijetno je bilo v toploti njegovih žarkov. Z mostu se je videlo po širokem dvorišču in na široko enonadstropno, gradiču podobno hišo.

«Ali ste opazili, kako so nas sprejeli? Kakor tujce, kakor sovražnike!» je rekel Stražmir.

«Tu so sami nemčurji, posebno veliki posestniki!» je razlagal četnik Kordež. «Že od nekdanj je bilo tako. Občina Važenberk je bila zmeraj v nemčurskih rokah.»

«Ste videli tisto frkljo, s kakšnim obrazom nam je pokazala mesto za prenočišče. Menda je hči!» se je srdil Stražmir, ki ni mogel pozabiti ošabnega ponašanja te ponosne herrenbauerske hčerke.

«Zdi se mi, da naši te ošabneže vse prerahlo prijemljejo», je klel Črjan, četnik Hed.

Vsi so srdito strmeli predse — njihova vojaška čast je bila zaradi hladnega, prezirnega ravnanja hišnih gospodarjev globoko užaljena, zato jih je glodala osebna maščevalnost.

Le Vuga in Petruh sta molčala.

Četnik Hed je nadaljeval:

«Čul sem, da je bil gospodar nekaj časa zaprt, potem so ga spet izpustili . . .»

«Namesto da bi ga pošetno priškrnili . . .» je očital Stražmir.

«Gostilno so mu pa le vzeli! Prej sem hotel nekaj kupiti, pa me je tista zelenoba zafrknila: Vi ste nam vzeli konce-sijo!»

«Jaz bi jim vzел še kaj drugega!»

«Naši menda tem mogočnežem vse preveč v rit lezejo, kajžarje pa pritiskajo. Herrenbaure so skoraj vse izpustili, a tiste zaslepljence kajžarske, ki mislijo, da se bo v Avstriji cedilo mleko in strd, tiste reveže pa prstenčijo!»*

Petruh, ki je doslej tiho sedel na podeli in skoraj nepremično strmel na obširno, sončno dvorišče, obdano z belimi, mogočnimi poslopji, se je počasi vzdramil.

«Zdi se mi, da je tukaj bogatija doma! Kako lepa zemlja vsepovsod, kakšne njive! Če primerjam te kraje z našo Jazbino, šele prav spoznam, kakšni siromaki smo . . . Vse polno je graščin, graščinam podobnih hiš!»

«Kjer je mnogo graščin, je tudi mnogo siromakov» ga je presekala Stražmir.

«Da, res, koliko je tudi teh zalesnih bajt!»

Potem so se vsi zamislili, kot bi jim nekaj težkega leglo na srca. Iz te trenutne more jim je pomagal Stražmir, ki se je spomnil:

«Pa smo le pokazali temu naredniku!»

«Pri odhodu?»

Vsem se je dobro zdelo, kako so mu zagodli, le Lužnik je imel pomisleke: «Maščeval se bo, ko pride za nami.»

* stiskati za prste.

«Boj se, boj! Take tiče že poznamo! Sicer pa, naj vedo, kako mislimo!»

«Kaj ti je rekel nadporočnik Malgaj?» je pobaral Hed Vugo.

«Nič takega! Rekel je, da smo lahko tudi revolucionarji, samo da smo Slovenci.»

Medtem je sonce začelo lezti proti obzorju in čez dvorišče je rasla dolga senca Požgajnarjeve hiše ter se približevala prostoru, kjer so se četniki gredli. Od nje se je širil vigredni hlad.

Tedaj se je četnik Kordež hipoma obrnil h korporalu Vugi:

«To ti pa rečem, da nocoj ne bom ležal v tej odprti parni. Vso noč sem prezebal. Ti si naš komandant, pobrigaj se!»

Vsi ostali so se pridružili:

«Da, mrzlo je bilo! Ena sama koca ti nič ne pomaga!»

Korporal Vuga se je stresel:

«Kaj pa mislite?»

«Naj nam Požgajnar da toplejši prostor!»

Vuga je bil takoj pripravljen, iti h gospodarju. Vsi so se skobacali s sedežev in odšli proti hiši; iz parne so se jim pridružili še nekateri drugi.

«Kje je gospodar?» je vprašal Vuga deklo, mlado in močno trusko,* ki je prišla iz veže.

«Ne vem!» je odgovorila z neprijaznim glasom, ki pa ni bil podoben njenim prijaznim očem. Videlo se je, da ji je tako ukazano.

«Ti bom že dal, če takoj ne poveš!» ji je smehljaje se zapretel Vuga. Vedel je, da se jih gospodar izogbilje.

«V hiši je!» je priznala dekla in izginila za svinjakom.

Četniki z Vugom na čelu so vstopili v izbo na desni.

* rejena deklina.

«Dober večer, gospodar!» je pozdravil Vuga za vse.

Izba je bila široka, z veliko zeleno pečjo v enem, z ogromno mizo v drugem kotu in z božjo martro za njo. Za mizo je sedel gospodar, poleg njega je sedela njegova hčerka in oba sta bila zatopljena v pogovor z nekim moškim.

«Kaj pa je?» se je okrenil Požgajnar, ne da bi vstal. Deklina pa je srdito pogledala prišlece.

«Prišli smo prosit, da nam daste za prenočevanje kakšen toplejši prostor; parna je le še premrzla za ta letni čas!»

«Niman drugega prostora!» je kratko odvrnil Požgajnar in se okrenil h gostu.

V Vugi je zavrelo, vendar je prijazno nadaljeval: «Bi skoraj ne verjel; tako veliki hrami . . .»

Namesto očeta je dejala hči:

«Oče so že rekli, da ni; kaj čakate?»

Četniki z Vugo na čelu so se pomikali dalje od vrat. Tu prezir jih je grizel in če bi si bili dali prej še dopovedati, je bilo zdaj že prepozno.

«Mi pa vemo, da imate mnogo praznih, zaprtih prostorov!» je vroče trdil Stražmir.

Tedaj se je Požgajnar počasi in umerjeno dvignil ter jim sredi izbe zastopil pot. Velik in izravnane je stal pred Vugo, njegov sivi, suhi obraz je izražal nepopisen prezir, njegove majhne oči so gorele od sovraštva.

«Tukaj nimate kaj iskati, prepovedan vam je vstop. Ven iz moje hiše!»

V izbi je zavladal grobni mir. Medtem je hči bliskovito vstala od mize in se skoraj z neslišnim skokom postavila očetu ob stran. Tujec pa je obsedel za mizo.

Prvi je bil Vuga, ki je zalovil sapo:

«Tako ravname z nami . . .?»

«Tako ravnam z vsiljivci, z nedostojneži. Komanda v

Velikovcu me je prosila, naj vam dam kvartir, in dal sem ga. Kaj pa še hočete od mene? Nobene pravice nimate!»

«To bomo šele videli!» se je zdaj oglasil Stražmir. Četniki so se gnetli od vrat v sobo, vsem se je poznalo, da so skrajno razburjeni.

«Žaliti se ne damo!» je zaklical eden.

Korporal Vuga je pozabil, da bi kot komandant moral zadrževati četnike, toda nastop tega velikaša ga je tako zadel, da tega ni storil, temveč je sam kriknil:

«Kako pa ravnete z nami? Dostojno smo vas prosili, vi pa nas mečete iz hiše!»

«Ven, z vami nimam ničesar opraviti!» je zavpil Požgajnar.

Skozi sosedna vrata je stopila Požgajnarca.

«Kaj pa je?»

Njen rejeni obraz ni mogel nabrati strupenih potez, a njen glas je bil prav tako sovražen.

«Hočemo boljše prenočišče!» so zaklicali četniki.

«Ne dam, ničesar nimam opraviti z vami!» je zagrizeno vpil Pažgajnar.

Morda bi se bila vsa stvar le mirno poravnala, če bi hči ne pokvarila vsega.

«Banda!» je siknila s tolikim sovraštvom, da se je skoraj onesvestila.

Tedaj je med četniki zavrelo.

«Kaj? Psujete nas! — Počakajte!»

Lužnikova pest je dregnila naprej in zadela hčer v prsi, da se je dekle opoteklo in sesedlo na tla, druga pest je odrinila gospodinja, nekaj pesti je zgrabilo gospodarja in ga začelo mikastiti, da mu je podolgovata glava brez odpora zašlebedrala na suhem vratu. Njegov klic: «Marš ven!» je zadušil splošen hrup četnikov, ki so napolnili sobo.

Vuga in Stražmir sta se prva znašla.

«Počakajte, fantje . . .»

Četniki so izpustili gospodarja, ki se je ves bled sesedel na klop. Gospodinja je pobegnila skozi stranska vrata, a tujec, ki se ves čas ni ganil, je pobiral hčerko s tal.

«Sram vas bodi, pol čete proti trem. In niti pred ženami nimate rešpetka. Pfuj!» se je zgražal tujec.

«Ti pa tiho bodi, če ne, jih še ti dobiš po čeljustih!» je zavpil Kordež.

«Zakaj so nas izzivali? Prišli smo dostojno in smo prosili kakor ljudje, a vi ste nas žalili, kakor bi bili barabe. Žaliti se ne damo! Sami ste krivi!» je mirno pojasnjeval Vuga, kateremu je bilo zdaj neprijetno, da je prišlo do tega.

Nato so se četniki počasi spravili iz hiše. Zunaj so imeli nekateri pomisleke:

«Mogoče smo se pa le prenaglili? . . .»

Toda takoj so skočili Hed, Kordež, Stražmir in še nekaj drugih:

«Prenaglili! Kaj se to pravi? Še drugače bi jim bilo treba posvetiti!»

«Tisti zelenobi sem dal!» se je pohvalil Lužnik.

«Vidi se, da nas sovražijo kot stekle pse!»

Korporal Vuga je odgnal četnike proti parni:

«Tukaj ne ostanemo!» so rekli nekateri in že začeli pobirati stvari. Pred hlevom so zagledali velikega hlapca. Vuga, Stražmir in še nekaj drugih je odšlo k njemu.

«Na parni je premrzlo, daj nam kak drug prostor!»

Veliki hlapec se je počohal za ušesi. Vedel je, kaj se je bilo malo prej pripetilo v hiši.

«Gospodar mi je sicer prepovedal, toda bil sem na vojni in vem, kako je, zato vam bom vseeno nekaj našel. Noči so še premrzle!»

Odvedel jih je v stranski trakt gospodarskega poslopja in jim odkazal velik pritliččen prostor, ki je jeseni služil za

shrambo koruze in stročja. Poleg tega je bila še poselska soba prazna.

«Tukaj se nastanite, kakor veste in znate!»

Vuga je velikemu hlapcu dal pet zavojev tobaka. Mož se je zadovoljno zarežal.

«Naš gospodar je včasih preveč nervozen.»

«Da, ali mi smo tudi ljudje . . .»

«Sovražijo nas, ker smo Slovenci . . .»

Veliki hlapec je skomignil z rameni in se počasi odstranil.

«Bi mogli dobiti kaj mleka pri hiši?» so ga vprašali nekateri.

«Bomo videli!»

Hlapec je šel in se kmalu vrnil:

«Mleko je!»

Četniki so se preselili iz parne v novi kvartir, potem so si skuhali večerjo in šli h kraju, le straža je bedela vso noč.

Drugi dan jih je čakalo neprijetno iznenadenje. Požgajnar je že zgodaj zjutraj napregel ter se s hčerko odpeljal v Velikovec k zdravniku, ki ji je izstavil spričevalo o telesni poškodbi; na njenih prsih je našel veliko modro liso, ki jo je povzročil četnikov sunek. S tem spričevalom je Požgajnar odšel na okrajno glavarstvo in se pritožil proti ravnanju četnikov.

Narodni svet za Koroško in politična uprava sta tedaj vodila politiko pomirjenja z nemško orientiranimi sloji, posebno pa z gospodarsko važnimi in vplivnimi osebnostmi, skušajoč se nasloniti tudi na te sloje in si tako razširiti podlago med prebivalstvom. Nekateri oportunisti so se res začeli počasi in previdno nagibati k novim oblastem, od katerih so pričakovali koncesij in drugih gospodarskih ugodnosti. Nos teh veljakov je za vsak primer začel oprezno vohati naokrog. Leta 1919., pred spomladnimi boji, je bilo število takih oportunistov seveda še zelo majhno, preveč je

bila še vkoreninjena vera, da bo mirovna konferenca vso Koroško prisodila Avstriji.

Tudi Požgajnar je bil tak veljak, s katerim je špekulirala upravna oblast. Dasi je bil zagrizen, aktiven avstrijski agent, ki je poslal sina v Volkswehr v Celovec, je oblast vendar z rokavicami ravnala z njim. Hčerko je orožništvo že dvakrat zaprlo radi hujskanja, a v Velikovcu so jo obakrat izpustili, mdetem ko so druge vlačili celo na ljubljanski grad. Trdilo se je tudi, da mu bodo kmalu vrnili gostilniško koncesijo.

Okrajni glavar Kakl je poklical zastopnika vojaške komande, stotnika Šturma.

«Kaj delajo vaši ljudje, gospod stotnik? V Šmarjeti je spet krah!»

Stotnik Šturm je gledal hčerko, ki se je od neukročene jeze posili cmerila, potem pa je rekel:

«V Šmarjeti! — Tam so Malgajevci! Četniki!»

«Četniki? — Aha!»

Požgajnar je pred stotnikom še enkrat ponovil svojo storijsko in sebe naslikal kot nedolžnega mučenika.

«Poslali bomo takoj komisijo na lice mesta, gospod Požgajnar!» ga je odpravil glavar.

Poklicali so nadporočnika Malgaja, ki je bil slučajno v mestu.

«Vaši so ga spet polomili!» mu je očital glavar, ki pa ni mogel zatajiti tihega zadovoljstva.

«Tega Požgajnarja pač niso po krivem, poznam ga!» se je zagovarjal Malgaj.

«Tudi jaz mislim tako. Poznam ga kot nepopravljivega nemčurja. Njegov oče pa je še z Einspielerjem hodil po slovenskih shodih. Toda, kaj hočete, danes se vodi kurz za pomirjenje, za počasno kulturno osvajanje nam odtujenih elementov. — Razen tega ima Požgajnar v občini velik vpliv, stara imovita družina! Take ljudi moramo poskušati

pridobiti zase in čeravno jim tu ali tam kaj spregledamo. — Take stvari nam pri mirovni konferenci škodujejo, posebno, ako se tega preveč nabere . . . Suvanje žensk in podobne reči! Neprijetna stvar . . .»

«Bomo videli, kdo je koga suval!»

Malgaj je imel pravo četniško lastnost, da je zmeraj in v vsakem primeru branil in zagovarjal dejanja svojih četnikov.

«Poslati moram komisijo! Požgajnar ne bo miroval in se bo sam pritožil v Pariz, če mu ne damo zadoščenja. Preponosen je!»

«Dobro, pa jo pošljite!»

Malgaja je tako popuščanje bolelo, na komisijo se je pa požvižgal.

Drugi dan je bila mešana vojaško-upravna komisija že ob devetih na licu mesta. Razen zastopnikov okrajnega glavarstva, vojaške komande in občine, je tudi Požgajnar prignal nekaj «mož», svojih znancev. Nihče ni vedel, da je bil to tajni odbor celovškega Heimatschutza za Važenberg.

Komisija je ugotovila krivdo četnikov, kljub temu, da so bili izzvani. Posledica je bila, da je vojaška komanda četnike še isti dan premestila v Želinje, kjer jih je vzel pod streho slovenski kmet.

Požgajnar je triumfiral, razen dobljenega zadoščenja pa je poslal še podrobno in izmaličeno poročilo o tem dogodku preko Celovca v Pariz.

Četniki so kleli.

«Vse gre narobe! Če bomo tako delali, moramo izgubiti, pa bodimo z enim ali z drugimi.»

Vuga pa je dostavil:

«Ko bi bil slutil, da se bo stvar tako končala, bi mu bil še malo krepkeje potipal rebra;»

«In tisti kozi tudi!» je dejal Lužnik.

Vugov vod Malgajevih četnikov je že nekaj dni stražil demarkacijsko mejo ob Krki, zahodno od Slovenjega Šmihela.

Slovenska vlada v Ljubljani se je spomladi leta 1919. odločila, da na svojo roko napravi z vojaško okupacijo celovške kotline konec negotovemu stanju na Koroškem. Tembolj, ker so koroške deželne oblasti in vojaške organizacije proti volji centralne vlade na Dunaju tudi pripravljale obsežne mere za nasilno, vojaško okupacijo od Slovencev zasedene spodnje Koroške. Razmere na demarkacijski črti so postajale čedalje neznosnejše; začasna upravna meja se je naglo začela spreminjati v fronto guerilnega boja. Bilo je le še vprašanje, kdo bo sunil prvi.

In prva je sunila Slovenija . . .

Slovenska vlada je podcenjavala odporno silo ter vojaško moč koroških obrambnih čet ter se je slabo in površno pripravila. Njene vojaške sile so zaostajale za koroškimi. Vojaštvo, skoraj izključno sestavljeno iz prostovoljcev, ki jih je prvi veter navdušenja in agitacije pritegnil pod zastavo, ali pa so bili s silo nagnani pod njo, je bilo sito vojne; jelo se je počasi razkrajati, postajati ravnodušno. Tako je moralo priti, ker ni ne četništvo ne vojaštvo našlo nikjer tiste notranje, velike, duhovne sile, ki bi ustrezala takratnemu revolucionarnemu razpoloženju množic, ki bi jih zgrabila, jih nosila . . ., jih dvigala . . . in jih razvila v veliko zmagojučo, udarno ljudsko silo . . .

Lepa, jasna noč je počasi legala nad dolino Krke. Že je hladen mrak pokrtil grabštanjsko in pokrško polje in ga zavil v neprosojno zagrinjalo, ki se je širilo od otmanjskih gora na severu tja preko Roža do orjaških sten Karavank na jugu. Z nočjo je prišla tudi tihota, tako zaspana, da se je slišalo pljuskanje vsakega najrahlejšega valčka vode Krke, ki je tekla tam za nizkimi travnatimi bregovi.

Vugovi četniki so prenočevali v starem seniku kraj širokega travnika. Fronta je sestajala iz samih takih stražnih postojank, ki so bile v stalni zvezi med seboj.

V seniku je bilo le v enem kotu še malo sena, ali ta kup je bil že davno razvaljen v ležišče straž, na katerem so sedeli Močivski Petruh, Hed, Lužnikov, Kordež, Vuga in ostali. Stražmir je bil z Arumom in še dvojico na patrolji. Prostor je bil teman, prhnelost sena in starega lesa se je mešala z vonjem vigredne noči, ki je od vseh strani silil v senik.

«Ali bi napravili luč?» je spregovoril Lužnikov. Tema mu je neprijetno stiskala srce.

Namesto komandanta Vuge mu je odgovoril Hed:

«Ali ne veš, kako se glasi povelje: Nobene luči. Zdaj nismo več na meji, temveč na fronti . . . Vidiš, da je izhod obrnjen proti Krki, vrata so odprta.»

«Pa jih zaprimo!» se je oglasil Petruh, kateremu je bilo prav tako tesnobno.

Nikomur ni bilo do spanja.

Lužnik in Petruh sta vstala in se pretipala do razveganih vrat; ko sta jih hotela prisloniti v podboje, so vrata zaškripala, kot bi se odpirala krsta.

«Menda še nikoli niso bila zaprta!» je rekel Lužnikov, ko sta jih naposled le priprla. Nato se je pritipal nazaj do ležišča, kjer je ležal njegov nahrbtnik, in poiskal svečo.

«Ali bi prižgal?» je vprašal Vugo.

«Prižgi!» je ta malomarno odvrnil.

Lužnikov je prižgal in pritrdil svečo na tram ob steni.

Slabotna luč se je razlila po prostoru.

«Zdaj je svetlo!» je rekel Kordež.

«Da, svetlo je . . .»

Komaj so se izpregovorjene besede izgubile pod ostrešje, se je tam od Krke začul kratek pok in v istem hipu je cinknilo gori v tramovju. Bila je krogla. Straža ni zapazila

okrogle linice na petru nad vrati, skozi katero je gledala svetloba v noč. Avstrijska straža je streljala. Lužnikov je upihnil luč.

«Streljajo . . .»

«Da, streljajo, hudiči . . .»

Vse je obšlo neko težko čustvo; to ni bil občutek strahu, temveč notranji odmev spoznanja neizogibne resnice, ki se je že dolgo prerokovala in na katero so že vsi mislili, a je zdaj, v tej temni, tihi noči, vendarle nepričakovano cinknila mednje. Le Petruha, edinega med njimi, ki je prvičrat v življenju slišal žvižg svinčenke, je spreletelo še neko drugo, vroče čustvo.

«He, he, he!» — se je po kratkem molku nekdo odurno zasmel; menda je bil Kordež.

«Da, he, he, he!» ga je oponašal Hed, ki pa je oponašal le to, česar je bil sam poln.

Tedaj je predlagal četnik Marin:

«Odgovorimo jim!»

«Pustite!» je zapovedal korporal Vuga. «Nima smisla . . .»

Korporal Vuga je bil zadnje dni nenavadno redkobeseden, kar pa ni šlo na račun tovariškega razmerja, ki je vladalo med komandantom in moštvom.

«Kdor hoče, naj zaspi, bom jaz bedel!» je čez nekaj časa rekel Vuga.

Toda korporalove besede so bile nepotrebne. Kot bi jih kanih* zajel, je vsem zbežal spanec z oči.

«Kdo bo zdaj spal!» so rekli vsi.

Nekaj časa so molčali, zatopljeni vsak v svoje misli, potem so nekateri prisluhnili, ker se jim je zdelo, da tapajo koraki po mehki vigredni zemlji pred senikom. Mislili so, da je bila patrolja, toda bila je le slutnja.

* nespečnost.

«Dobro bi bilo postaviti stražo!» je pomislil Lužnikov.

«Nepotrebno! Sovražnik je na oni strani Krke. In to, kar dela, so same neumnosti. Če pa hočeš, lahko greš pred senik. Geslo veš!» je dejal Vuga.

«Vem!»

Lužnikov je šel pred senik, v seniku pa je ostalo tiho, dokler ni prekinil tihote globoki glas četnika Marina:

«Zdaj se bo menda le začelo? . . .»

«Pravijo, da! . . .»

«Kaj so rekli v Velikovcu oni dan?» je vprašal Hed Vugo, ki je bil na mestni komandi z ostalimi komandanti tega odseka.

«Rekli so, da se bo resno začelo in se bomo najbrže udarili.»

«Saj nima smisla tako čakati in oklevati!»

«Ali je naših mnogo?» je pobaral Petruh.

«Več kakor onih!» mu je odgovoril četnik Gobanc iz Železne Kaplje.

«Potem bomo kmalu opravili . . .»

Spet so nekaj časa molčali, le ogorki tlečih cigaret so se svetlikali iz raznih kotov senika.

«Fej!» je nenadoma razdraženo zahrkalo od tam, kjer je menda čepel četnik Kordež; koj nato se je začul njegov glas.

«Ko tako sediš v temi, sediš in čakaš, kaj bo prinesla noč, ti pridejo v glavo razne misli! — Meni se zdi, da vse to, kar delamo, kar se z nami godi, ni to, kar bi moralo biti! Mi sedimo tu na tej strani Krke, s puškami v rokah oprezamo na one — oni pa delajo isto tam na drugem bregu. — In vsi smo delavci ali pa kmetje . . . vsi smo siromaki — vsi trdimo, da se borimo za domovino. — Kakšna je neki ta domovina, da se nam tako skomina po njej? . . .»

«S temi domovinami je res zanimivo — če se tako vzame!» je pritegnil Gobanc. «Pravimo, da je naša, a oni trdijo

isto. Večkrat razmišljam o tej reči, a priznati moram, da zmeraj manj razumem . . . Med svetovno vojno sem imel štiri leta časa za razmišljanje, a zdaj sem večji butec, kot prej!»

«Kaj čvekaš!» se je začel hudobavčiti Hed. — «Pri nas je vprašanje vendar za vsakega jasno: Slovenci hočemo svojo narodno svobodo, hočemo Jugoslavijo, nočemo biti več hlapci Nemcev — a Nemci nas hočejo tlačiti še naprej. To je vsebina vsega!»

Pri Hedu je bila narodna zavest zelo razvita in z Lužnikom sta bila najbolj nacionalna pri vsem oddelku.

Gobanc je malo pomolčal, potem pa nadaljeval:

«Kljub temu ne morem iz zadrege. Zmeraj si zastavljam vprašanje: Zakaj pa tega ne moremo doseči na pameten način? Ko vendar želi vse preprosto ljudstvo, mi kakor oni, samo dobro . . .»

«Nekdo je nekje, ki meša . . .» je iz teme rekel Petruhov glas.

Kordež, ki si je znova smodil cigareto, je rahlo spregovoril:

«Domovina, prečudna stvar! Poglejte, delavec sem, rudar. Moj oče je drvar, a moj ded je bil kmetiški sin iz Tople. Prav za prav nimam domovine, kjer najdem delo, tam najdem tudi domovino. Mi smo sami sebi domovina, nosimo jo na rokah, v srcu . . . Imajo me za socialista, Malgaj in Kotnik me imata celo za boljševika . . . Dobro — če sem, pa sem! Toda kljub temu, čeravno mi to očitajo, imam le čut za domovino. Ampak ta domovina bi morala biti dobra in pravična, dovolj dela in dovolj kruha bi morala imeti in enakopravnost bi morala vladati v njej . . .»

«To bo Jugoslavija, samo ko bo urejena, ko bodo meje utrjene!» ga je spet prekinil Hed.

Kordež se ni dal motiti.

«Čeprav me imajo za boljševika, sem tudi za to, da imamo Slovenci svoje pravice. Zakaj naj bi bil en narod podložen drugemu? Zakaj naj bi ne imeli mi istih pravic kot drugi? Menda zato, ker imajo drugi več mogočne gospode!»

«Traparija je, kar se tukaj godi, to je res! Toda odgovorni za to nismo mi. Tudi jaz nisem navdušen za vojno — kako naj bo navdušen človek, ki je bil štiri leta na vojni, ampak jezi me, zakaj ne bi bili mi kot drugi, in zato sem tukaj!»

Gobanc je zadnji stavek posebno poudaril.

«Moja domovina je Jazbina!» se je nenadoma oglasil Petruh.

«Ha, ha, ha! . . . » so se zakrohotala tri, štiri grla.

«Zakaj pa je ne braniš pri skali, ali pa na Požganici, temveč tukaj ob Krki . . . ?»

«Zakaj se režite, ko pa ne razumete!» se je razburil Petruh. Bil je najmlajši med četniki. Govoril ni veliko, temveč poslušal in to, kar je čul, je potem zamišljen predeloval sam pri sebi. Četniki so ga ljubili vsi brez izjeme, a najbolj jih je zabaval Petruhov strastni jazbinski patriotizem. Zato so zdaj tudi vsi obmolknili in se muzali.

«Vi tega ne razumete! Jaz vam bom pa tole povedal. Kmet Verhun v Gornji Jazbini je pred kakimi štiridesetimi leti prodal svoj grunt grofu, kakor so storili razen treh vsi ostali Jazbinci in tudi moj ded! Verhun si je kupil lažje in lepši grunt v nižavi, kjer se je lažje živelo. Nesreča pa je bila ta, da se je z novega grunta videl najvišji del Verhunovega posestva v Jazbini, iz daljave . . . Vsako jutro, ko je Verhun vstal in stopil pred hišo, je v daljavi zagledal Verhunovo sleme v Jazbini, če ni bilo megleno. Nekaj let je tako zdržal, potem pa je nekega dne stopil na gumno in se ustrelil . . . Vidite, rajši se je končal, ta Verhun, kot da bi od daleč gledal rodni vrh, katerega je zapustil, čeprav je v nižavi mnogo lažje živel kot v Jazbini . . . »

Teško je legla Petruhova zgodba na tovariše, vsi so se zastrmeli v kot, iz katerega je prihajal Petruhov glas, kot bi hoteli v tem hipu videti njegov obraz; a obraza niso videli, videli pa so iz teme žar dveh ognjev — dveh oči . . .

Iz te zamaknjenosti jih je zmotil Lužnikov, ki se je bil prikopal skozi vrata.

«Prižgite mi cigareto!»

«Kako je zunaj?» so vprašali odsotno.

«Tiho in mirno!» je odvrnil Lužnikov. Nažgal je cigareto in se spet oddaljil. —

«To, kar pravi Petruh, je čudna stvar in vsak je ne more razumeti!» je povzel Kordež. Nato se je obrnil na desno, kjer je ležal vznak na senu korporal Vuga.

Vuga, ki se ves čas ni mešal v pogovor, se je zdaj zganil, se počasi oprl na roke in pritegnil puško k sebi:

«Kar se nas tiče, je vsaj eno gotovo: v vsem nesmislu je vsaj ena stvar pravična — mi se borimo za svobodo slovenskega ljudstva! V zgodovini se bo enkrat reklo: vse skupaj je bila godlja, edino borba za narodno svobodo je bila pozitivna.»

Kordež je jezno pljunil v temo.

Vuga je nadaljeval, kakor v opravičilo:

«Bil sem pri 97 pešpolku in še na misel mi ni prišlo, da bi se za koga bojeval. V Rusiji sem pomagal, a zdaj ko sem se vrnil, ne morem niti domov, ker je Italijan zasedel moje kraje. Nikdar se nisem tolkel, a domači kraj bi šel branit pred osvajači.»

«Torej manjka prav za prav nekoga, ki bi imel pravi program?»

«Naravno! Tega manjka! In kako lahko bi se rešilo nacionalno vprašanje. Nihče bi nikogar ne skušal zatirati ali raznarodovati; Avstrijci bi si napravili svojo republiko, Slovenci svojo. Saj so vsi narodi bratje . . .» — — —

Tedaj je Kordež nenadoma skrenil drugam.

«Kaj pa je bilo s tisto prisego v Velikovcu . . .?»

«Ah da, kaj je bilo?» so se vsi vprašali.

«Dve stotniji, ki sta prišli iz Celja, nista hoteli priseči. Sam narednik Kotnik mi je pravil.»

«Kaj je rekel?»

«Da je treba vse postreliti!»

«Da, tako zmeraj pravi! Toda, kaj je še rekel? . . .»

«Da so dejali, da so se prišli borit za slovensko ljudstvo in nič drugega. Večinoma so bili Trbovci . . .»

«Kaj je zdaj z njimi?»

«Nekam so jih spravili, da nihče ne ve kam . . .»

«Jih bodo postrelili?» je pobaral Petruh.

«Kaj še! Raztaknili jih bodo naokrog, kamor bodo mogli. In mir besedi . . .»

«Ko bi vsi tako napravili . . .» je ušlo nekemu, menda Marinu.

Potem so obmolknili in vsak je premišljeval sam zase, tako tiho, da se je čisto razločno slišalo šumenje Krke iz rahlega trepetanja brsnatega drevja, ki ga je žgal dih v-
gredi . . .

Zunaj se je vrnila patrolja in jih predramila. Stražmir je stopil v senik in skušal prodreti z očmi skozi temo.

«Kje pa ste?»

«Kaj je?» je vprašal Vuga.

«Nič, vse mirno! Bili smo do same Krke. Pri Naraglavu, tam za travnikom, so pa nekaj zapazili.»

«Kaj bi zapazili?»

«Od Krke je prišlo nekaj postav in izginilo proti Truš-
njam. Toda bili so brez pušk, dobro so jih videli.»

«Zakaj pa niso streljali?»

«Saj veš, kako je, če ne veš, s kom imaš opravka, ali s sovražnikom ali z domačini . . .»

«Jaz bi streljal!» se je oglasil Lužnikov.

Vuga je sestavil novo patroljo pod vodstvom najstarejšega četnika Gobanca. Neslišno so četniki zapustili senik in odšli na desno.

Noč je bila zdaj zvezdnata, bolj mračna kot temna, vi-gredni hlad, napolnjen z vlago kipeče zemlje in prepojen z vonjem mladih trav in brstja jih je obdal.

«Prav za prav lepa noč!» je zašepetal Petruh.

Ko so šli dalje ob robu travnika, je Petruh vprašal:

«Ali je daleč do Naraglavove straže?»

Zadnjič je videl Naraglavca v Velikovcu pri prisegi.

«Kar tam za gozdom — dvajset minut!»

Ko so prišli na rob gozda, kjer je bila suha vresnata ruša, je Gobanc predlagal:

«Sedimo, nikamor se nam ne mudi.»

Posedli so drug za drugim in položili puške k sebi. Ma-rinova in Hedova puška sta se s treskom dotaknili. To je izzvalo neko čudno prešernost.

«Taka stvar je zdaj spet dragocena!» je menil Gobanc.

Prižgali si so cigarete in nekaj časa molče vlekli.

«Gobanc, boš dal kaj pijače?» je prvi spregovoril Kordež.

Vodja patrolje je izvlekel trebušnato oficirsko čutaro z rumom in jo dal naokrog.

Vsi so zadovoljni tleskali.

«V taki noči se to kar prileže.»

Gobanc je spravil napol izpraznjeno čutaro in se spet na-slونil na rušo.

«Moj brat je nekje v Rožu, na Dravi! Poročnik je,» je rekel.

«Zakaj si se spomnil nanj?» se je začudil Marin.

«Kar tako!» je odvrnil oni. «Ponoči se človek marsičesa spomni.»

«Bog ve, kje je Čegunov; tudi on je oficir,» je pomislil Petruh.

Misli so jih zanesle daleč stran in šumenje Krke jim je bilo kakor odmev iz silnih daljav, ki jih je še komaj, komaj dosegal. Petruh je mislil na Jazbino; tam so zdaj njive po sončnih bregovih že posejane, po vseh odorih in vrhovih gori rdeče vigredno vresje. Ko bi bil doma in bi imel opravka kje na Prevaljah ali pa na Ravnah, bi si zataknil rdeč pušlec iz tega vresja. In ljudje bi stali in rekli: Glej, Jazbinca, kako gre, kot bi imel kol v hrbtu! Rahlo je pomislil na bodočnost. Ako bo prav, bo vse to kmalu končano in potem se bo vrnil. Če bo Jugoslavija taka ali taka, agrarna reforma bo. In da bodo agrarne reforme deležni v prvi vrsti tisti, ki izpostavljajo zdaj življenje za novo državo, to je tudi jasno. Potem se bo na Močivju drugače govorilo. Ni tako s to Jazbino, kot bi kdo mislil. — Seveda ni tam tako polje kot tukaj, ali lesovi so in živeti se da, dobro živeti . . .

«Stoj! Kdo je?» je prebudil Petruha trd Gobančev glas. Vsi so vstali kot blisk, tam na spodnjem robu, dvajset korakov od njih, je stopilo nekaj postav iz gozda na plano.

«Patrulja postojanke pet!» je odgovoril od tamkaj glas.

Patrulji sta se približali in komandanta sta izmenjala geslo.

Zdaj je Petruh spoznal, da vodi patroljo Kotalov. Kotalov je že pred nekaj meseci zapustil Ravne in odšel na demarkacijsko črto.

Pozdravila sta se.

«Z Naraglavom sva skupaj!» mu je pravil Kotalov ves vzradoščen.

Zdaj so vsi skupaj posedli ob robu, drug drugemu so ponujali in prižigali cigarete in kmalu tudi pili iz istih čutar.

«Novega?»

«Pravijo, da se bomo zgrabili? . . .»

«Bo nekaj takega! Naši bodo danes ali jutri udarili. Če ne bomo mi, bodo oni. Sinoči nas je obiskal Malgaj. Pa je rekel, naj bomo vsak hip pripravljeni.»

«K nam ga ni bilo!»

«Odšel je na desno. Ali je slabe volje . . .?»

«Da, nekaj mu smrdi . . .»

Čez čas se je Kordež obrnil h Kotalu in ga vprašal s skrivnostnim glasom:

«Kako pa vi . . .?»

Kotalo in Kordež, oba delavca in sošolca, sta ostala prijatelja, čeprav je bil prvi pri rudniku, drugi pa na žagi. Zdaj je Kotalo malo premislil, kot bi se ne mogel hitro spomniti, kaj hoče Kordež, potem pa je zategnil ustnice in poltiho odgovoril:

«Pri nas je vse v redu. Z marsičem smo sicer nezadovoljni, posebno kakor se je začelo zadnji čas ravnati z nemškimi veljaki. Toda to bomo opravili, ko pridemo nazaj.»

«Misliš, da se bomo le udarili?»

«Kako pa! Če oni ne odnehajo, zakaj bi mi. Mislim, da je pravica bolj na naši strani, ko pa na njihovi.»

«Lahko bi bilo seveda drugače . . .»

«Seveda! Toda ali smo krivi mi, da je tako? . . .»

Umolknila sta in oba prisluhnila v noč, kakor bi pričakovala, da se še tisti hip od nekod prikaže zaželena, odrešilna sila.

Prvi je vzdihnil Kordež.

«Mogoče je Čarnuhov Otej prav zdaj na oni strani . . . In Panzej Florel.»

«Mogoče!» je zamrmral Kotalo.

«Tega bi njima res ne bilo treba storiti!»

«Oni pa nas preklinjajo, da smo mi izdajalci!»

Kotalo ni hotel misliti na to, temveč ga je grizlo nekaj drugega. Mahoma ga je obrnilo k Petruhu, ki je ležal na desni strani.

«Veš kaj? Dudaš se je vrnil . . .»

Zdaj je tudi tihega Petruha dvignilo.

«Kaj praviš? . . .»

«Da, oče mi je pisal. Teden dni je že doma in vidi se, kako mu je začel rasti greben. Sicer si od žage ne upa stran, ali . . .»

«Tako pa res ne more dalje!»

«Ne bi smelo, a le gre . . .»

Vsa trojica se je zamislila, dokler jih ni prebudil Gobanc, ki je poklical:

«He — Kotalo, treba bo dalje!»

Vstali so in se začeli pripravljati. Pred razhodom je Petruh, kot bi se naglo nečesa domislil, hitro pristopil h Kotalu in mu zašepetal:

«Kako pa mi? . . . Mi ostanemo zvesti . . .»

«Na vsak način, Petruh! — Stvari, ki nas grizejo, bomo že uredili! . . .»

Stisnila sta si roke in patrolji sta odšli vsaka v svojo smer.

Še naslednji dan si je Petruh vzel čas in napisal pismo Močivju, da se izpove in da si olajša nemir, ki se ga je polotil po srečanju s Kotalom.

Ljuba mati, sestri in brat!

Vi mi niste pisali, da se je vrnil nadgozdar Dudaš. Zakaj mi tega niste pisali? Mogoče zato, da bi me ne vznemirjali, ker dobro veste, da mi to ne bi bilo prav. Tudi vas je njegova vrnitev gotovo vznemirila, kakor

uso Jazbino . . . Toda hitro vam moram povedati, da si tega ne jemljite preveč k srcu. Tudi to se bo napravilo, ko pridemo domov. Ni vse tako, kakor bi moralo biti, ali eno vam zagotavljam: Jazbine nam nihče več ne bo vzela, Jazbina bo svobodna — s Požganico vred.

Tukaj, kjer sem zdaj, je samo polje, polje, sonce, njive, travniki. Pri nas traja rosa od enega jutra do drugega, tukaj pa je zemlja tako topla, da roso takoj popije. In to polje je čisto tiho, vse se široko razliva . . . Pri nas v Jazbini pa bučijo soteske noč in dan in gozdovi dihajo noč in dan. Kljub širokim poljem tudi tukaj ni brez grofa. Povsod so graščine in kakor so pri nas najlepši gozdovi grofovski, tako so tukaj najlepša polja graščinska. Samo ta razlika je, da smo pri nas najemniki, tukaj pa najemnikov ni, temveč so kajžarji.

Zdaj bomo kmalu vse uredili — Koroška bo naša! Potem bo konec nemške gospode in Slovenci bomo gošpodarji na svojem. Tako mora biti, ker vsak narod imej svoje pravice. Meni za to ni žal, da sem šel zdoma in vstopil v prostovoljce. Mi pa, ki se zdaj borimo za Jugoslavijo, bomo imeli potem tudi kaj besede, in če kaj ne bo prav, bomo popravili. Od nikogar se ne bomo dali slepiti. V tem smo vsi enih misli.

Ali je Mojcej že pozabila Čarnuha? To ti rečem, Mojcej, izbij si ga iz glave! Nam vsem je napravil sramoto s svojim begom. Kot bi se oni borili za kaj boljšega kot pa mi! Nazaj ne bo smel več! Gotovo ni nič vreden, da je kaj takega storil. Republiko bomo napravili tudi mi.

Peco in Uršljo goro vidim vsak dan, Požganica pa je prenizka, da bi jo mogel videti. Na Jazbino pa mišlim sleherni dan, čeravno ni tako bogata, kakor pa to velikovško polje, ki ga zdaj branimo.

Potrpite zdaj, mati! Naj vam Šantač pomaga. Pozdravite mi vso Jazbino, Nicnarja pa posebej. Ob seneni košnji se pa vidimo . . .

Vaš sin in brat Petruh, soldat.

Še preden je pismo dospelo v Močivje, je na demarkacijski črti zagorelo. Slovenske čete v spodnjem Rožu so poskušale prve suniti čez Dravo, a so bile krvavo odbite. Preden so maloštevilne, slabo pripravljene in slabo razpoložene slovenske čete mogle preiti v ofenzivo drugod, so koroške čete že povsod prešle v protinapad in prekoračile Krko in Dravo na več mestih.

Malgajevci so ves dan zadrževali napadajoči Volkswehr za Velikovcem. Vugov in Naraglavov oddelek sta se opoldne prvega dne borila na odkritem polju za Slovenjim Šmihelom. Sonce je žgalo, iz borovih gozdov ter razoranih njiv je kipel toplota in polnila ozračje z zadušljivim vzduhom. Proti popoldnevu pa se je začelo udirati slabo zasedeno desno krilo v djeških hribih in tudi pri Tinjah je Volkswehr prodrla fronto.

Malgajevci so morali zopet nazaj.

Od nekod je pridiral na konju narednik Kotnik.

«Pred Želinjami se ustavite! Branite se do zadnjega!» je zakričal Vugi, ne da bi se ustavil.

«Nazaj!» je zapovedal Vuga.

Kljub temu, da je bil oddelek v boju že od zgodnjega jutra, še ni bilo nobenih izgub.

Toda pritisk koroških čet je postajal vse hujši in kmalu je bilo Malgajevcem jasno, da se niti na novih pozicijah ne bodo mogli vzdržati, če ne pride pomoč. Popoldne ob treh je že od treh strani kresalo na Vugov oddelek.

Vuga je ležal ob robu jamnatega travnika, na desno od njega Stražmir, dalje Petruh, a na levi od Vuge ostali četniki.

«Zdaj nam pa dajejo!» je zaklical Kordež Vugi.

Vsi so neprestano repetirali puške. Pred seboj niso videli prav za prav ničesar razen sivkastega in dimastega polja; le zdelo se jim je, da begajo tam okrog borovih gozdičkov neke daljne prikazni. In tja so streljali.

Teh prikazni pa je bilo zmeraj več. Že je bil ogenj tako gost, da je pokrival vso poljano ni jih pribil k zemlji. Toda vztrajali so.

«Zdaj je pa kakor v Galiciji!» je zaklel Stražmir. «Kdo bi si bil to mislil!»

Že od ranega jutra je tam za Krko bruhala baterija, toda streljala je predaleč nazaj. Zdaj pa je prišla bliže in kmalu so začele eksplodirati granate na desno od ceste, prav tiste ceste, ki bi jih še mogla kriti pri umiku.

«Ha! Ali ste videli!» je zavpil Gobanc.

Toda nihče ga ni čul.

Ko pa je nenadoma z desne strani zaregljala strojnica, ena, dve, tri, ter se je zelena vzboklina pred njimi pokadila od štrkajoče zemlje, je bilo vsem jasno, da se ne morejo več držati. Vuga je uvidel, da se niti vdati ne morejo, kajti preden bi do tega prišlo, bi jih ta križni ogenj do zadnjega pokosil.

«Nazaj! Kdor more!» je zavpil in prvi skočil kvišku ter planil na desno. Pomagala jim je jamasta nižava in njen rob je odbijal sovražni ogenj.

«Za menoj, Petruh!» je kriknil Stražmir in drugi skočil za Vugo, za njima pa ostali. Brez izgub so dosegli kolovoz, ki je vodil do majhne vasice, oddaljene le dober streljaj, ki je mirno počivala v žarečem sončnem ozračju sredi polj.

Toda komaj so dobro dosegli kolovoz, jih je tudi tu že zajel ogenj strojnih pušk. Zdelo se je, da regljajo spet nove.

«Kaj imajo teh žab!» se je jezil Vuga in oprezal, kam bi naravnal umik svoje desetine. Grmenje topov in začrneli kolobarji eksplodirajočih granat na polju so mu skoraj izzvali pomilovalni nasmeh:

«Zakaj tak napor! Saj že z manjšim gre . . .»

Morajo doseči vas, ki je nudila več kritja.

«Proti vasi!»

Ko se je pognal nazaj, je bil že zadnji v vrsti, kajti njegovi tovariši so se instinktivno zagnali v to smer.

Zdaj so Malgajevci le še bežali. Vsak odpor je bil zaman. Sovražnik jih je obkrožal, odprta je bila le še preliha za vasjo.

Petruh je kot jelen preskočil nekaj ovir, nekaj globač in prvi dosegel plot za prvimi vaškimi hišami. Tu je bil kolovoz globok in položaj je bil varen. Takoj se je vrgel na zemljo, da se je skoraj zakopal v travo, ki je bila ob plotu že visoka, in je začel streljati nazaj.

«Bravo, Petruh!» je zakričal Gobanc, ki je medtem že tudi dosegel kritje; tudi on je začel repetirati.

Četniki so se spet branili.

Kmalu se je stari plot iz cepanic začel cefrati, da je tresje plesalo po zraku. Živo je zasmrdelo po trohnohi. Sovražnik je že dosegel rob planote ni obstreljaval vas. Sive, prašnate postave so se pojavile zdaj tam, kjer so malo prej bili še oni sami. Skozi ropot ognja so se začuli daljni kriki:

«Hura, hura!»

Petruh je z mežečimi očmi videl, kako je teh postav tam zgoraj zmeraj več, kako se zaganjajo skozi sončno luč, kot bi se hoteli vzpeti nad prašno plast. Tja je zdaj palil . . . in palil . . .

Nenadoma ga je spreletela vroča otrplost in zazvonilo mu je v ušesih, kot bi zazvonilo pri fari z vsemi zvonovi hkrati. Zdelo se mu je, da mu je telo težko, neokretno . . . Kaj je morda ranjen? . . . Toda saj mu je pamet tako jasna in tako lahka ter ne čuti nobenih bolečin . . .

Začul je neko klicanje, potem skoke, a vse je bilo tako burno, tako nejasno in tako nerazločno, da ni mogel spoznati pravega.

Sladka otrplost ga je že popolnoma prevzela. Zdaj je videl pred seboj le še svetlo odprtino, ki je žarela kakor snop pšeničnega klasja . . . najlepšega, kar ga more roditi močivska njiva. — Toda ta svetli snop se je vedno bolj zoževal . . . Tam na koncu tega svetlega snopa vidi sive, begajoče postave . . . dva, tri, štiri. — Potem tudi teh ni več . . . in ostane samo to malo svetlo okno, ki ga stiska čudna tema . . .

Kaj pa to? . . . To je vendar votla peč, odkoder uzro popotnikove oči prvič Jazbino . . . Da, tam žari soteska Jazbine. In tu . . . tu je bela gos z zlatim ključem v rumenem kljunu . . . Ponuja mu ključ . . . zlati ključ . . . bela gos . . . njemu . . . Močivskem Petruhu . . . In govori:

«Vzemi ta ključ, Petruh! Ti si še nedolžen in tebi je dano, da boš našel srečo in odrešil Jazbino . . .»

Potem nenadoma ugasne svetli snop s prikaznijo Jazbine in gosi ni nikjer več . . .

Težko ranjen in nezavesten je obležal Petruh za plotom; mimo njega so v diru bežali njegovi tovariši. Zadnji je bil Stražmir. Ko je zagledal Petruha za plotom, z obrazom v travi, je siknil:

«To mi boste plačali, kanalje!»

Komaj je bil izginil za prvimi hišami, so pridirjali že prvi Volkswehrovci do plotu, zasopljeni, ožganih in začrnelih obrazov. Prvi je opazil Petruha za plotom.

Tri, štirikrat je začmokotal bajonet po toplem mladem truplu.

Še živo vojakovo telo se je pri zadnjem zabodljaju v poslednjem krču nagnilo nekoliko na stran. Vojak, ki je prej čmokotal z bajonetom, je zagledal blede, okrvavljeni obraz.

«Moj Bog, to je vendar Petruh! . . .»

In Volkswehrovec Čarnuhov Otej se je z bolešno grozo zgrudil kraj Malgajevca, Močivskega Petruha . . .

Granicthal poseže vmes

Tajnik Šperdin je ves moker od napora in skrbi letal po pisarni sem in tja, za spremembo pa še od pisarne po hodniku v pisarno Heimatschutza in nazaj; njegov obraz je bil zaskrbljen, iz oči mu je švigala jeza, jeza pravega, odkritosrčnega patriota.

Na sedežu Heimatschutza je že nekaj dni vladalo razburjenje; danes je doseglo svoj višek in zato ni bilo čudo, da se je skrajna nervoznost polastila vseh agentov in agentičev ter zgrabila tudi agentiča Šperdina.

To razburjenje je bilo v zvezi z vojaškimi pripravami, z dogodki, ki so se morali zgoditi vsak hip in ki naj bi enkrat za vselej obračunali s «tujjo» invazijo na Koroškem in osvobodili krvavečo domovino . . .

Štabov koroške deželne obrambe niso iznenadile priprave slovenskih čet, za katere so le predobro vedeli, in koroška deželna vlada se je o pravem času pripravila; šlo je le za to, kdo bo drugega prehitel.

Šperdin je že ves izmučen prišel v pisarno; sinoči se je vršilo zborovanje Mežičarjev, ki ga je do skrajnosti izčrpalo. Trajalo je od osmih zvečer čez polnoč. Za vojaške operacije je bilo treba mobilizirati vse Mežičarje, ki so bili v Celovcu in v okolici, a to je bilo trdo delo. Mežičarji so bili sicer znani kot vneti patriotje in vojaška komanda jih je štela med elitne čete; toda zadnje čase so med njimi nastali razni nezdravi pojavi, ki so Šperdinu poganjali kri v možgane. Med Mežičarje se je vrinilo nekaj nezdravih — tujih ele-

mentov, ki so razkrajajoče učinkovali. Ta smrdljivi kvas je prihajal iz skrajne levece . . .

«Prekleti boljševiki!» je klel Šperdin ves iz sebe, ko se je domislil sinočnjega večera. «Kdo bi si bil mislil? . . . In ta Razej . . . na katerega smo vsi še posebno računali. Seveda — kdo bi se čudil — saj je bil včeraj vse popoldne v družbi tistih šentrupeških zločincev, tega Polajnarja širokoustnega in Kompoša . . .»

In kakor narednik Kotnik v Velikovcu, je tudi Šperdin onemoglo vzdihal:

«Vse bi bilo treba postreliti . . .!»

Kako se je ta družba repenčila:

«Mi nismo tukaj za to, da ministriramo raznim Göryjem, Skublom, Šumijem, mi smo za to tukaj, da branimo interese delavcev — brez ozira, ali so Nemci ali Slovenci. Napravite konec tem nacionalnim komedijam — in hitro . . . če ne, ga bomo sami napravili. Domovina sem, domovina tja . . . nam je vseeno!»

On, Šperdin, in odposlanca vodstva socialdemokratske stranke ter komande Volkswehra so imeli polne roke dela, da so družbo teh zelenjakov, teh petelinov potlačili. Na svo srečo je pri veliki večini mežiških rojakov koroško domoljubje le še sveta stvar in tako so morali ti petelini utihniti. Posebno Čarnuhov Otej se je pokazal! Prava koroška korenina; kdo bi si bil mislil . . .?

Šperdin si je mel roke od tihega zadovoljstva, ker je le uspel, da Rožej Klemen, Ladinik Bertl in še nekaj drugih ne bodo odšli na fronto z mežiško četo, temveč jih je vojaško poveljstvo razdelilo kot izvidnike med druge vojaške enote . . .

Tri korake sem, tri korake tja je hodil Šperdin s stisnjenimi pestmi v žepih. Jezil se je na socialdemokracijo.

«Sit sem že tega — po pravici povedano, sit tega pretvarjanja . . . Da bi le bilo že konec vsega, da bi imel človek prosto pot —. Potem bom storil, kakor se mi bo zdelo . . .»

Pod oknom so se začuli klici:

«Heil Kärnten! Živela nedeljena Koroška!»

Nato je godba zasvirala drvarsko koračnico.

Šperdin je planil k oknu, ki ga je medtem že odprla njegova tipkarica.

Spodaj po ulici je šla četa prostovoljcev iz motniške doline, kakih sto mož, pol v vojaških, pol v civilnih oblekah, vsa v cvetju in zelenju ter v koroških deželnih barvah. Nekaj gledalcev z ulice in s hišnih oken je vpilo:

«Heil Metnitztaler!»

«Heil Metnitztaler!» se je začel dreti tudi Šperdin na vse grlo.

Potem je skočil na sredo sobe in skoraj ganjen rekel:

«Prihajajo, prihajajo . . .»

Njegova tipkarica ali tajnica, kakor jo je uradno imenoval in s katero je sem in tja ponoči tudi spal, je imela od ganjenosti solzne oči.

To je bila sladka uteha. Mogoče se bo pa položaj le spremenil . . . V zadnjem hipu.

Planil je k telefonu, že desetič tisto jutro.

«Deželna komanda! Ali je rezultat že definitiven? . . .»

«Ne še, toda lahko se približno ugotovi . . .» se je glasil odgovor.

«Koliko? . . .»

«20 odstotkov — če dobro pritisnemo, se številka lahko zviša na 25. Toda to je maksimum . . .»

«20, 25 odstotkov . . . Maksimum . . .» je hripavo kriknil Šperdin in slušalka mu je padla iz rok. Kakor ukopan je obstal na mestu, oči so mu izstopile in odsotno buljile v tipkarico, ki ni mogla takoj razumeti, kaj se godi:

«Kaj pa zijaš vame? Nesramnica! . . .» se je zadrl, da je dekle plašno pogledalo proti izhodu in mu je začelo znova iti na jok . . .

Kakor je bila stvar strašna, je bila vendar resnična: Koroška deželna vlada je ukazala v krajih, ki so bili pod njeno oblastjo, mobilizacijo dvanajstih letnikov, a odzvalo se je le dobrih 20 odstotkov . . .

Odstotek je bil malo večji v celovski okolici in še v be-ljaški, kjer je bil pritisk propagande hujši. Toda čimdlje od narodnostne meje, tem manjši je bil odstotek. Na deželni vladi, na vojaški komandi, pri štabu Heimatschutza so raz-livali žolč, toda brez uspeha, odstotek se ni zvišal. Toliko hvalisani in v nebesa povzdigovani koroški patriotizem se je skrčil na dvajset odstotkov, ko se je pokazalo, da gre zares . . .

«Končano, končano!» je vzdihoval Šperdin in se zavlekel skozi vrata, kot bi ga ravnokar zadela kap. Za tipkarico se ni več zmenil.

Toda iskati utehe v pisarni Heimatschutza, je pomenilo isto, kakor goniti mater na grob umrlega otroka po tolažbo. Ravnatelj Göry, ki ga je bilo sicer povsod polno, se je zdaj pogreznil v naslonjač in srdito molčal.

Šperdin se je z vprašujočimi pogledi obrnil nanj, a odgo-voril mu je le srdit pogled, kakor bi mu hotel reči: «Pri-smoda, zakaj mi ne daš pokoja!»

Zato se je Šperdin obrnil do doktorja Skubla, ki je sicer zmeraj imel tak obraz, kot bi bilo na njem zapisano: Ti me pa lahko v uho pišeš! Skubl je bil važen član Heimat-schutza, ker je bil pred prevratom policijski ravnatelj v Ljubljani. Še prej je bil do svoje osme šole slovenski nacio-nalist. Tudi ta je zdaj čepel kot kup razteptanega blata.

«Čuši se nam zdaj lahko smejejo!» je začel Šperdin. Ker ni dobil odgovora, je preplašeno vprašal:

«Kaj bo zdaj? . . .»

Šele čez nekaj časa mu je odgovoril Skubl:

«Deželna vlada ima sejo.»

«Čemu?» je zlobno pripomnil Šperdin.

«Izvršil se je pritisk na centralno vlado na Dunaju. Tudi vodstvo socialdemokratske stranke je izvršilo resen pritisk na centralno vlado na Dunaju; sam Groeger je šel tja.»

Znano je bilo, da se je centralna vlada na Dunaju, ki je bila v rokah socialdemokratov, iz mednarodnih in diplomatskih ozirov nekoliko upirala koroškimi avanturam.

«Poslali nam bodo svoje boljševice. Vraga bomo priklicali . . .» je menil Šperdin.

«Bolje kakor nič!» je odgovoril Skubl; «razen tega so obljubljeni večji oddelki prostovoljcev iz Nemčije. Steinacher je tam pridno na delu.»

«To je druga stvar!» se je zdaj oddahnil Šperdin in tudi Göry je pri tem oživel.

Vsi trije so nekaj časa molčali. Zmotil jih je telefon.

Skubl je bil takoj pri njem.

«Halo, tukaj deželna komanda! — Kaj je! — Iz vode smo. Z Dunaja je že pet bataljonov pehote in en polk artiljerije na potu. — Mnogo materiala! Iz Salzburga je aviziran cel vlak nemških prostovoljcev s Steinacherjem na čelu. — Iz vode smo!» — —

«Iz vode smo!» je ponovil Skubl. «Stvar gre dalje, operacije ne bodo trpele in se bodo lahko nadaljevale.»

Göry, ki je dozdej dosledno molčal, je vstal in rekel:

«Iz vode smo . . . ampak sramota nam le ostane. Teh dvajset odstotkov . . .»

S temi dvajsetimi odstotki in s silami, ki so bile poklicane od drugod, se je nedeljena koroška domovina rešila.

*

Ob istem času, ko je koroškimi voditeljem gorelo pod petami, je dobil v Šentpavlu v labodski dolini oskrbnik obširnih posestev benediktinskega samostana pater Melhijor nalog od opata patra Frankla, naj organizira iz osebja, zaposlenega na samostanskih posestvih, obrambne čete in jih pošlje vojaški komandi na razpolago.

Čisto v dnu srca je patra Melhijora nekoliko pogrelo, kajti spomnil se je, da se je tudi on pred davnimi leti rodil v neki skriti vasi na Kranjskem, da je imel slovensko mater. Toda ta rahli opomin je hitro pogoltnil, čim je njegov pogled obletel božjo martro v kotu celice; saj to je bilo je že davno in zdaj je tu, da vrši dolžnosti reda, kateremu je poklonil svoje življenje. Zato je poklical svojega zastopnika in odredil, da se morajo takoj mobilizirati vsi moški uslužbenci samostana, ki so sposobni nositi orožje.

In silno redkobesedni in nadušljivi majer samostanskega marofa v Granictalu, šestdesetletni Jokel, je pri večerji takole spregovoril hlapcem:

«Jutri zjutraj pa pojdete branit domovino!»

Pri mizi je sedelo osem hlapcev in pet dekel, zraven je bilo tudi nekaj otrok, ker so bili trije pari poročeni.

Poselska družina ni nehala zajemati iz velike sklede, kakor bi se je povelje sploh ne tikalo. Čez nekaj časa je pobaral volar Anderle:

«Kam pa?»

«K Birnpamarju!»* je odvrnil majer Jokel.

Potem je družina mirno jedla dalje.

«Kdo je rekel?» se je prva oglasila Agata, volarjeva žena.

«Brat Fridolin!» je odgovoril majer Jokel.

* Birnbaumer se imenuje krčma ob cesti na razvodnici med grebinjsko laboško dolino. Tu je že stoletja tudi narodnostna meja.

Spet se je jedlo dalje; prva jed je bila že počejena, načela se je druga. Šele sredi te je konjar Gregl zaustavil zajemaje in resno povprašal:

«Kaj se je pa zgodilo?»

Pri teh besedah so tudi ostali pogledali majerja Jokelna, kar je pomenilo, da zahtevajo od njega nadaljnjih in natančnejših pojasnil.

Majer Jokel je to koj razumel.

«Tega vam ne vem povedati. Čuje se le, da hočejo Srbi vdreti v deželo. Zato mora vse na branik, kar leze in gre!»

«Torej vojna!» je počasi zategnil konjar Gregl.

«Da, vojna!» je suho dejal majer Jokel.

Vsi so govorili in se vedli tako, kot bi ne vedeli, da teče nekaj streljajev od njih, proti jugu, zastražena demarkacijska črta skozi sosedno občino Legerbuh.

Hlapca Miha in Tiče sta se spomnila te razvpite tihotapske cone. Redno vsak teden enkrat sta zdrknila v Labod ali v Dravograd po tobak. Ker sta bila oba po rodu Slovence iz mislinjske doline, sta ta posel tam onstran meje opravljala kot neodrešena Slovence.

Oba hkrati sta zatorej rekla:

«Zakaj pa ne v Legerbuh?»

«Tega pa ne vem!» je spet kratko odvrnil majer Jokel.

Od osmih hlapcev so bili štirje na vojni ter so bili šele komaj nekaj mesecev doma. Eden izmed pristavških hlapcev pa se iz vojne sploh ni vrnil; štirinajstega leta je bil v Galiciji ujet in o njem so se zdaj širile čudne novice po Granicatalu; trdilo se je, da je nekje v Rusiji boljševiški komisar.

Majer Jokel je takole mislil o njem:

«Ne čudim se, saj ni bil nikoli nič prida. Tukaj bi ne postal star, kot jaz, ki že čez štirideset let služim samostanu.»

Gregl, Anderle, Tiče in Jorgl, ki so bili vojaki, so zdaj nekoliko natančneje pomislili. Nato je odložil žlico najprej

Miha, potem Tiče, potem Anderle, potem Gregl; ta poslednji jo je skoraj že zafatil* po mizi.

«Zakaj so spet to skuhali!» se je razjezil Tiče.

Anderle pa je s pestjo lopnil po mizi:

«Ker nisem pustil svojih kosti v Galiciji ali na Soči, jih zdaj lahko pustim pri Birnpamarju. Kaj je to!»

Kravarica Cena, ki je imela na tihem grešno znanje z nekim volkswehrovcem, je dejala:

«Srb je temu kriv, ker je vdrl v deželo. Zakaj ne da miru!»

«Srb ali Lah, meni je vseeno!»

Anderle je še enkrat udaril po mizi, da je vse umolknilo.

Anderlova žena pa se je srdito obrnila h kravarici in kriknila:

«Ti lahko govoriš, ker nimaš otrok!»

Potem jo je posilil jok. Ker so zajokali tudi vsi ostali otroci, se nekaj minut ni moglo čuti lastne besede.

Ko se je jok polegel, je prvi vprašal Miha:

«Ali jaz tudi?»

«Tudi!» je rekel majer Jokel.

«Ko sem pa švedrast!»

Miha je imel pokvarjeno nogo in je bil vso vojno doma.

Majer Jokel bi mu bil rad zabrusil v obraz, če za tiho-tapstvo ni prešvedrast, pa je molčal in ga le grdo pogledal.

«Ali tudi jaz?» se je oglasil Motl, ki mu je bilo že čez sedemdeset let in je bil na pristavi le še pri mizi.

«Ti tudi!» je hladnokrvno ukazal majer Jokel.

«Kaj pa jaz?» je vprašal pastir Foltel, kateremu je bilo še le petnajst let.

«Tudi ti!»

«Jaz grem pa rad!» je fant veselo poskočil.

* vrgel od sebe.

S tem je bilo večerje konec.

Družina je pokleknila k molitvi rožnega venca, kakor po navadi, le prošnja, ki jo je majer Jokel dodal na koncu, je bila nova:

«Očenaš zato, da bi Srba pregnali iz dežele in da bi bila domovina svobodna . . .»

Drugo jutro, ko je bilo še komaj sivo, so bili že vsi posli zbrani v izbi. Majer Jokel je delil proviant. Vsak je dobil ogromen hleb rženjaka, platišče debele prekajene slanine, svinjsko klobaso, kot buča veliko kepo domačega sira in steklenico žganja. Ogromni nahrbtniki so bili tako nabiti, da so jih lastniki komaj mogli zavezati. Na klopi so čakali trije puči po deset litrov, napolnjeni z najboljšim granic-talskim ozimičevcem. Na nič ni pozabil majer Jokel.

Ko so si že vsi oprtali nahrbtnike, je majer Jokel spregovoril:

«Na žandarmerijski postaji dobite puške in municijo. Potem pa pojdite dalje do Birnpamarja, kjer vas čakajo zapovedniki. Vaš komandant je pater Lobisser — in glejte, da nam ne boste delali sramote. — Zdaj pa pojdite v božjem imenu . . .»

Starega majerja je že silil jok in obrnil se je v stran; nato je še spravil iz sebe:

«Najrajši bi šel z vami . . .»

Vsem zaporedoma je podal roko.

Tiče, Gregl in Jorgl so zgrabili vsak po en puč, ga nataknili na kole in zadeli na rame. Nato so drug za drugim odšli iz hiše na dvorišče, kjer jih je čakala ostala družina.

Po kratkem slovesu, polnim ihtenja in joka, so novi Heimatschutzlerji zapustili pristavo in jo mahali v vas, kjer so dobili vsak po eno puško z bajonetom in municijo. Na vasi je bilo že nekaj tujih volkswehrovcev, ki so postajali sem in tja.

«Kdo pa je vaš komandant?» so vprašali samostanske prostovoljce, ki so v nekaki čudni zadregi postajali po cesti.

«Pater Lobisser!» je važno odgovoril Anderle.

«A tako! Vi ste od kloštra!» so odvrnili volkswehrovci in se muzali staremu belo-bradatemu Motlnu in švedrastemu Mihi.

Pater Lobisser iz samostana v Šentpavlu je takrat užival velik ugled v koroških nemškonacionalnih krogih. Bil je eden izmed organizatorjev Heimatschutza v laboški dolini in je med drugim spravil na noge tudi samostansko pristavo v Granictalu. Zato je dobil časten priimek «Heimatpater».

Sonce je bilo že precej visoko nad Pohorjem. Skoraj dobro uro so hlapci že molče korakali po suhi, skoraj prašni cesti navzgor po graniški dolini. Narava okrog njih je bila vigredno sveža in vsa v cvetju in zelenju; mala, a rodovitna graniška dolinica, obdana s položnimi griči in znana po svojih sadonosnikih, po svojem prijetnem toplen podnebjju, je bila podobna razkošnemu vrtu, polnemu samih rož. Zrak je dišal od samega cvetja.

Ponosno in samozavestno so korakali samostanski hlapci po cesti, dokler je bilo še hladno. Izpred hiš in s polj so ljudje radovedno zrli teh osmero oboroženih mož v delavniških oblekah.

«Kam pa, Anderle?» so jih izpraševali.

«Na čuše!»

Tu pa tam je koga iznenada prijelo, da je zavpil:

«Heil Kärnten, dol s Srbi!»

Ko so šli mimo Kadivnikove krčme, se je iz nje vsula kopa gostov, ki so že nekaj dni popivali na račun ogrožene domovine, čeprav so bili delovni dnevi.

«Heil Kärnten»

«Heil!» so odvrnili hlapci.

«Anderle, ali si komandant?» je vpil Cigulnig, tolst in zagrljen kmet iz Šmartna. Anderle se je v zadregi režal, a Cigulnig je nadaljeval:

«Moj je tudi že tam, iz Šmartna je včeraj odšlo dvajset mož. — Če bo treba, bom šel še jaz. Bomo pokazali tem čušem . . .»

Medtem so drugi prinesli nekaj vrčev pijače.

«Pijte!» so vpili gostje. «Kadar gre za domovino, se mora piti!»

Samostanski hlapci so drug za drugim navezali vrče.

«Kam pa prav za prav greste?» so se pozanimali gostje.

«H Binpamarju, tam je naša komanda!»

«Torej srečno pot! Gotovo se vidimo. Heil Kärnten!»

Pijanci so odhajajoče bojevnike še dolgo opazovali izpred gostilne.

Samostanci so prišli do samotnega kraja, kjer ni bilo žive duše na spregled. Tedaj se je Motl oglasil:

«Oddahniti bo treba!»

«Tudi jaz mislim tako!» je pritegnil švedrasti Miha.

Nihče ni ugovarjal in vseh osmero se je spravilo v rob nad cesto, kjer je bila zemlja že suha in se je lahko brez nevarnosti za revmatizem počivalo. Drug za drugim so pometali puške v travo, odpasali bajonete in se spravili nad nahrbtnike. Pri tem je spregovoril edini Tiče:

«Prekletu, ko sem lani novembra vrgel puško, nisem mislil, da jo bom v tako kratkem času spet optal.»

Malica se jim je prilegla in en cel puč je moral plačati ceho.

«Kako dolgo utegne to trajati?» je pobaral Gregl.

«Sam bog ve . . .»

«In če bi se zavleklo . . .?»

«Se bo pa zavleklo!» je zlobno odrezal Jorgl.

Počasi so se izkopali iz trave, oprtali nahrbtnike in orožje ter jo mahnili dalje. Sonce je že pošteno pripekalo in znojili so se pod bremeni, ki so jih nosili. Odpomoglo jim ni niti to, da se je dolinica začela ožiti in se je cesta pogosto vila v senci drevja in gozdov, ker je hkrati lezla vkreber. Že nekajkrat so počivali in se krepčali iz drugega puča.

Z nekega polja so jih spet opazili okopavalci krompirja, skoraj same ženske in otroci.

«Heil Kärnten!» so se drli proti njim in jim mahali z motikami.

«Zdaj me pa že lahko v uho pišete!» je zagodrnjal Jorgl in pljunil.

«Res je, tega bo kmalu dovolj . . .» sta rekla tudi Tiče in Miha.

Ko so prišli že precej visoko iz globeli, so si spet izbrali primerno mesto, kamor so polegli h kosilu. Izpraznili so drugi puč in tudi tretjega do polovice, potem se je Gregl zleknil v travo in rekel:

«Eno uro me ne spravite nikamor!»

Iz ene ure sta bili dve. Volar Anderle, ki je kot vodja oddelka čutil neko odgovornost, je moral napeti vse sile, da je tovariše spravil iz trave. Le z nejevoljo so se drug za drugim skobacali pokonci.

«Prekleti čuši!» je klel Gregl, oprt z obema rokama na rušo in strmeč v vijugasti Granictal pod seboj, kakor bi iskal samostanski marof, ki se je že davno skrnil za kolenasto reber legerbuških hribov.

«No, pa pojdimo!» se je slednjič skobacal tudi on.

Prej je hotel še navezniti iz puča, toda ko ga je dvignil, je skoraj preplašen vzkriknil:

«Johanu je treba vzeti puč; saj vidite, da je skoraj že prazen . . .»

Hlapec Johan, razvaljen človek kakih petintridesetih let s precejšnjim krofom, ki ga je bil obvaroval pred svetovno vojno, in ki je veljal za malo prismuknjenea, se je zvito zarežal, spregovoril pa ni besede.

«Najbolje je, da izpijemo še to betvo!» so zdaj predlagali ostali.

Tu se je vmešal Anderle:

«Pot je še dolga — do Birnpamarja treba malo štediti!»

«Cigan!» je kletl žejni Gregl Johana in se vdal s težkim srcem.

Počasi se je karavana pomikala navkreber, posebno ker je starega nadušljivega Motla resnično začelo dajati. Sicer pa je bila pot zdaj prijetnejša, ker je šla po osojni strani.

Ko so prišli do kmeta Štancerja, je Anderle dejal:

«Tega pa poznam; bila sva skupaj na Rombonu.»

Domobranci so zavili proti hiši in našli gospodarja, ki je gradil plot.

«Kam pa vi?» je pozdravil Štancer prišlece in ni mogel odtrgati oči od njih.

«Domovino branit pred Srbi!» je odvrnil Anderle in je prislonil puško k zidanemu podstavku široke lesene hiše. Vsi ostali so storili isto.

«Sem si koj mislil — kaj ni to strela — komaj smo spet začeli mirno živeti, pa se ti pritepe ta sodrga v deželo . . .»

«Da — in zdaj smo mi, ki plačujemo . . .» je menil Jorgl.

«Kdo naj sicer plačuje kot mi? . . . Kdo pa je na primer na Rombonu plačeval — kaj, Anderle? Tega ne bova nikdar pozabila.»

Kmet je spravil hlapce v hišo in jim prinesel mošta.

«Le pijte, da boste bolj korajžni in boste pokazali sovražniku! Kakor vidite, se nam tega spet obeta.» In kmet je pokazal tja okrog domovja, kjer je sadje ravno začelo cveteti.

Popili so že nekaj grč mošta, nato je gospodar rekel:
«Zdaj pa kar pri večerji ostanite. Imamo še nekaj od
ovna, ki smo ga zaklali za prvi maj. Do Birnpamarja imate
itak le še nekaj skokov.»

Anderle je imel pomisleke.

«Dobro, že dobro, ali bojim se, da bi prepozno prišli.»

Toda Gregl in Tiče sta takoj segla vmes:

«Kar naj bo, mogoče večerjamo danes zadnjikrat . . .»

Kmetica je zvarila ogromno skledo ovčje vkuhe ter še
eno tako skledo laboških cmokov; celo Johan, ki je bil med
njimi najbolj razvpit požeruh, je proti koncu omagal, toliko
je bilo vsega.

Že davno je legal planinski mrak na osamelo domovje in
slabotna leščerba je osvetljevala začrnelo izbo, ko so zagoreli
obrazi domobrancev še vedno sloneli okrog javorove mize.
Motl se je sklonil nad njo in hrčal, a Johan se je naslonil
vznak pod božjo martro in tudi spal.

Ostali so govorili o vojni. Nenadoma se je Štancer obrnil
k peči, kjer je sedela njegova žena.

«Stara, kaj misliš, ali bi ne šel malo z njimi na ono
stran? Mogoče bi me pa le potrebovali?»

«Krava pijana!» je skočila žena. «Kaj te briga politika!»

«Samo tako sem mislil. Ko človek vidi nekdanje tovariše,
ga nekaj prime . . .» se je zagovarjal Štancer.

«Če te čuši puste v miru, jih daj še ti!» se je dalje
hudovala žena.

«Kar doma ostani, bomo že sami opravili!» je miril Jorgl.

Ko je ura odbila deset se je Anderle spomnil:

«Zdaj je pa čas, da se spravimo, če hočemo biti še danes
pri Birnpamarju.»

Preteklo je dobre četrt ure, preden so spravili Motlna in
Johana k zavesti in se skobacali iz hiše. Štancer je bil med

tem napolnil spet vse tri puče, enega so pritrdili k Johanovemu nahrbtniku, enega je vzel Tiče in enega Gregl.

«Ne ve se, kaj še vse pride!» sta rekla ta dva.

Anderle pa je vzel smolnico, katero je bil pripravil kmet za luč.

Štancer jih je spremil do lese in je še dolgo gledal za njimi, kako so se kopali navkreber proti gozdu.

«Le na desno — zmeraj na desno se držite . . .»

Toda marofškim domobrancem iz Granictala se je kmalu zmešala smer. Misleč, da se drže na desno, so že pri prvem razpotju krenili na levo. Vodila sta jih Štancerjev mošt in njegov černičavec. Le švedrastemu Mihi se je stvar zdela malo sumljiva.

«To je vendar na levo!» je vpil.

«Tiho bodi! Kaj veš ti . . .!»

Štancer je rekel, da bodo v pol ure na cilju, ako dobro vzamejo pot pod noge; zato so zdaj dobre pol ure brez oddiha in molče uporno korakali navzgor v pričakovanju, da bodo zdaj pa zdaj zagledali dobro jim znano sliko Birnpamarjeve domačije na vrhu sedla.

Ta slika se jim ni hotela pokazati. Hodili so uro, hodili še eno in bili že vsi zaznojani kljub hladu v igredne noči — Birnpamarja pa ni bilo nikjer na spregled. Smolnica je že davno ugasnila, toda ta nesreča ni bila prevelika, kajti noč je bila jasna in zvezdnata in v njenem soju se ni bilo težko razgledati.

«Prekleti Birnpamar!» je klel Anderle, ki se je ves čas držal na čelu četice. Za njim je hodil Tiče, za Tičem Gregl, potem Jorgl, potem ostali. Obstali so na majhni prelihi, odkoder se je videlo nekaj sveta, a le proti laboški dolini.

«Menda smo le zašli!» je sopihal Gregl ter gledal naokrog. Ko se ni mogel spoznati, kje so, je rekel: «Kakor začarano je vse — ničesar več ne vem . . .»

«Vodi nas — jaz sem si koj mislil!» je trdil Jorgl in se plašno ozrl po tovariših.

«Hudič!» je po slovenski zarobantil Tiče.

Jorgl je jezno vrgel puč na tla.

«Zdaj pa ne napravim koraka več naprej — brez tega! Ali mislite, da bom žejo trpel, na hrbtu pa puč vlačil? Nisem znorel, ne . . .!»

In že je zletela tudi puška na tratino, takoj nato pa vse ostalo in družba je posedla po tleh. Tiče je odprl pilko puča, se sklonil k odprtini in črpal iz nje v dolgih požirkih. Za njim so pili vsi na isti način.

Zdaj so se malo pomirili in drug za drugim pogledali po zvezdnatem nebu.

«Ali veste, kako je nekoč samega opata Teofila vodilo, ko se je prepozno vračal iz Roj v samostan . . .?» je začel Jorgl.

«Tiho bodi s svojim opatom Teofilom!» ga je nahrulil Tiče; «rajši povej, kje smo!»

Anderle, ki je dolgo molče opazoval na desno in levo, je menil, da meja ne more biti predaleč, kajti hrbet, ki so ga videli pred seboj skoraj v enaki višini, je bil zaslonjen s temno nočno praznino, ki je očitvidno pokrivala velikovško kotlino.

«Prekleti čuši!» je nenadoma prvič spregovoril stari Motl. «Ko sem pred petdesetimi leti prvič hodil na Svinjo, je bilo ravno tako.»

Starcu se je poznala sveta notranja jeza.

Spet so nekaj časa molče ždeli in vsak zase je pljuval po tleh debeli ovčji loj od obilne večerje. Skrb in hladna noč sta jim polagoma začela bistriti pijane glave.

«Pater Teofil je takrat hodil . . .» je spet začel Jorgl.

«Molči!» so zdaj zrojili vsi trije nad strahopetnim tovarišem.

«Ampak jaz trdim, da nas vodi . . .»

«Ali je pater Teofil takrat tudi puč prenašal?» je zlobno pripomnil pastir Foltel.

«Ti pa tiho bodi, smrkavec! Pomisli rajši, kaj bo, če te nenadoma zgrabi Srb . . .?»

Gregl je medtem vstal in korakal okoli ležeče skupine.

«Johan že spet smrči!» je rekel in se ustavil pred hlapcem, ki je meni nič tebi nič takoj zaspal, čim se je vlegel.

Gregl se je iz nekega notranjega nagona pripognil k zemlji in hotel potehtati puč, ki ga je nosil Johan; ko ga je privzdignil, si je skoraj odbil nos. Naglo je spustil posodo na tla in razjarjen zavpil:

«Prasica je skoraj vse počrepala! Ljudje božji in tukaj je črepala iz našega puča, kakor bi se ne bilo nič zgodilo.»

Ogorčen je sunil s škornjem v spečo kepo.

«He, pokonci, čuš je tu!»

Johan se je počasi zganil in se začel preobračati.

«Kaj pa je?» je zasmrčal.

«Čuš so tu! . . .»

«Naj pa bodo!» je odmrmral Johan in spal dalje.

«Temu ne pomaga ni več!»

Anderle, Tiče in Gregl so se posvetovali, kaj storiti. Tičetu se je zdelo, da se počasi začenja spoznavati.

«Tu preko mora biti že Ruda, vam pravim!» je trdil.

Ko so strmeli v gozdni hrbet pred seboj, se jim je mahoma zazdelo, da vidijo neko svetlikanje.

«Luč!»

Res, zagledali so luč, ki se je svetlikala skozi ozek gozdni pas, se skrila, se spet pojavila in se potem popolnoma skrila.

«Najbrž kdo sveti!» so rekli, a Tiče je pristavil:

«Meni se zdi, da mora biti tam kmetija.»

«Pojdimo tja!»

Dvignili so še ostale tovariše, pri čemer je bil velik križ z Johanom, in odšli. Pot je vodila zdaj ravno v gozd in se je zložno ovijala nad globačo, iz katere je šumela tekoča voda majhnega potoka. Bilo je že čez polnoč in ozvezdje je vztrepetavalo s posebnim sijem, ki se je začel bliskati od vzhoda.

Domobranci so neovirano dospeli do kmetije, ki je bila res za gozdnim hrbtom. Tu so videli, da se dvoje oken sveti.

«Bedijo!» so se začudili.

Anderle in Tiče sta pustila ostale na robu gozda, sama pa sta počasi in previdno oprezovala proti hiši ter se ji približala. V sobi sta zagledala družbo moških, sedečih okrog mize, sredi katere je stal velik vrč. Razen treh so bili vsi v civilu, a ta trojica je bila od Volkswehra.

«Naši so!»

Oddirjala sta nazaj in takoj nato se je vsa skupina odpravila proti hiši.

«He, odprite!» so začeli razbijati po steni in po vratih.

Oni znotraj so prestrašeni planili pokonci, zgrabili za orožje, ki je slonelo pri peči, in planili proti izhodu, kjer so jih prišleci sprejeli s klici:

«Granictalerji so tu!»

Prišli so prav k straži na mejo.

«Kaj pa je!»

«Prišli smo vam na pomoč!» so se bahali prišleci. V nekaj besedah se je vse pojasnilo.

«Vedel sem, da gremo prav!» je mogočno izjavil Jorgl.

Anderle pa je takoj povzel:

«Ali imate kje kako pripravno ležišče? Ničesar drugega nočemo. Že od jutra smo neprestano na nogah zadelj teh čušev.»

Straža je Granictalerje odvela za gumno, kjer so kar oblečeni popadali križem po slami in takoj zaspali . . .

Sonce je bilo drugi dan že nad Uršljo goro, kar je pomenilo, da je poldne, ko so klošterski hlapci začeli vstajati.

Prvi se je pobral iz slame mladi Folt. Ko se je, sedeč na otepu, oziral po spečih tovariših, mu je udarilo na uho neko oddaljeno streljanje, kakor bi grmeli možnarji. Prvo, kar je fantu padlo v glavo, je bila misel na žeganje. Ker je bil pa delavnik, se mu je čudno zazdelo. Zato je sunil najbliže ležečega Miho. Ta se je zbudil, grdo pogledal nepokojca in se že hotel prevaliti na drugo stran.

«Ali čuješ, Miha, kako grmi?»

Trajalo je le dve dobri sekundi in Miho je kar vrglo pokonci, kajti tudi on je začul oddaljeno močno grmenje. Koj drugi hip je bledega lica skočil pokonci ter začel slepo suvati v ležeče tovariše in vpiti na vse grlo.

«Vstanite, hej vstanite, živina zaspana! Kaj hrlite, kot bi bili doma na otepih? Vojna je, vojna . . . Streljajo nam okrog glav . . .»

Kakor bi trenil, je bilo vse pokonci; z zaspanim Johanom vred je vse buljilo v Miho, ki je ves znojen in razkuštranih las stal sredi gumna.

«Kaj se dereš kot vrana v precepu?» je nejevoljno rekel Gregl, ki ni mogel takoj razumeti položaja. Toda še preden je dobro izrekel zadnjo besedo, je prebledel.

Potem se je zdelo kot takrat, kadar pade jastreb na tropo kokoši. Skočili so pokonci, iskali klobuke, nahrbtnike, puške, preskakovali drug drugega, drug drugemu otimali pobrane stvari in bežali po mostu na dvorišče.

Zadnji je pridrl ven Johan s pučem na rami. Tedaj so se spomnili pučev tudi drugi.

«Pustite zdaj te puče! Kaj ne vidite, da streljajo!»

Vidite je bilo preveč rečeno, ali čulo se je pravo bobnenje topov sem od Drave in Krke. Doli se je začela ofenziva slovenskih čet in protiofenziva koroških nemških, ko so klo-

šterski hlapci spali še pijano spanje. Drugače je bil zelo lep in sončen dan; topla sopara je trepetala po laboški dolini, po velikovski kotlini in po Podjuni, mogočno so se dvigale planine, odete v čudno, modrikasto barvo, ki je bila kot pajčolan. Tu gori na slemenu je vladal skoraj skrivnosten mir, ki ga niti šuštenje najbližje prirode ni motilo.

«Kje je neki zdaj pater Lobisser?» je vzdihnil Anderle.

Ošli so proti hiši, ali na pragu sta jim prišla naproti dva volkswehrovca in še nekaj civilistov. Ko so jih ti zagledali, so se začeli režati:

«No, ali ste se nahrlili?»

«Zakaj nas niste prej poklicali. Saj se je vendar že začelo!»

Oni iz hiše pa se niso nehali režati.

«To je spodaj . . . Tukaj pri nas je popolnoma mirno. Saj vidite, da ne streljajo naši.»

«Kje so prav za prav?» je vprašal Gregl.

«Tam na onem hribu!» mu je pokazal eden izmed volkswehrovcev proti zahodu na podolgovato sleme, ki se je vzporedno s tem vleklo onstran ozke globače.

Klosterski hlapci so se malo umirili, ali Anderluhu se je oglasila vest.

«Mi bi morali k Birnpamarju! Kako daleč je še do tja?»

«K Birpamarju? Zakaj pa k Birnpamarju . . .?»

«Tam je naša komanda!»

Hišna posadka je odbila.

«Če ste namenjeni k Birnpamarju, potem ostanete lahko tudi tukaj. To je ena in ista komanda. Pri Birnpamarju je itak vse črno ljudi . . .» je rekel prejšnji volkswehrovec, ki je bil očitno komandant posadke.

Iz veže je prišlo še nekaj civilistov s puškami in s koroškimi deželnimi barvami na prsih; ko pa sta dva izmed

njih zagledala Lobisserjeve prostovoljce, sta oba hkrati zavpila:

«Anderle! Pozdravljeni! Mi smo tudi tukaj!»

Pristavci so spoznali dva kmečka fanta iz šentpavelske okolice.

«Noter, kar noter, saj gotovo še niste zajtrkovali.»

V hiši ni bilo od domačinov nikogar.

«Kje so pa ljudje?» je začudeno pobaral Jorgl nova znanca.

«Krompir sadijo.»

Jorgl je mislil vprašati, kako je v takih razmerah mogoče saditi krompir, ali komandant straže je medtem pristopil in pritajeno rekel:

«Morate biti oprezni, ti tukaj so čuši! — Človek nič ne ve . . .»

Kmetič, ki je domoval na tem slemenu, se je pred leti priselil iz Spodnje Štajerske; bil je eden tistih mnogoštevilnih slovenskih priseljencev, ki so že dolgo pred vojno skoraj poplavljali laboško dolino, katere prebivalstvo se je iz raznih socialnih in rodovnih razlogov nevarno krčilo. Toda ti priseljenci so se na vso srečo tudi kmalu asimilirali.

Straža je že nekaj mesecev domovala tu ter je zasedla veliko dimnico. V enem kotu so bili pregradi, nastlani s slamo, v drugem velika miza, a v tretjem zid s kvabučnikom.*

«Kaj boste pa jedli?» so jih vprašali mejni stražarji. «Včeraj smo klali ovna in ostalo nam je še kisle juhe.»

Granictalerjem se je zaskominalo, kislja juha je bila po takem dnevu kot nalašč. Takoj so povjenili** ogromno ladjo kisle juhe. Po njej se želodec oplakne in znano je, da se da potem spet piti.

* svodom nad odprtim ognjiščem.

** pospraviti.

«Ali so vaši puči polni?» so vprašali domači Volkswehrovci, ko so videli, kako škilijo Granictalerji na puče. «Mi še nismo imeli časa, iti k sosedu po mošta, tukaj ga pa ni!»

Domačini so bili namreč že davno izpraznili klet.

Ko sta bila dva puča prazna, se je Granictalerjem šele prav razvezal jezik. Najprej so odšli Johan, Folt in Jorgl še s tremi drugimi po mošt k sosedu. Vseh skupaj je bilo petnajst mož, ki so ob grmenju topov sedeli v dimnici, občudovali krasni dan in pili.

«Vojska je vojska!» so rekali.

Do večera so bili že vsi, posebno pa Granictalerji in ona dva iz šempavelske okolice, nevarno napiti. Johan in Motl sta smrčala na pogradu, kamor sta bila še o pravem času legla.

Čim bolj je šlo proti večeru, tem bolj je v dolini grmelo; boj se je očitno zaostрил. Toda na njihovem odseku je bilo mirno in ni bilo slišati niti puškinega poka.

Ta mir pa je nenadoma presekala patrolja treh volkswehrovcev, ki je o mraku z nasajenimi bajoneti vsa razgreta pridirjala mimo hiše in na veliko začudenje zagledala Greglno, Jorglno in Miho, ki so v eni črti stali za hišo in z največjim mirom izlivali mošt za plot. Na gugajočih se prsih so se jim zibali bojni znaki koroških deželnih barv.

«Kaj pa vi tu? Ali ste od Heimatschutza?» so jih vprašali.

«Seveda, na straži smo! . . .»

Medtem so zagledali na oknih in vratih tudi ostalo posadko.

«Ali niste dobili nobenega povelja — popoldne?»

«Nobenega!» je odvrnil komandant straže.

«Kakšen kaos!» se je patrolja zgrabila za glavo. «Popoldne je bilo izdano povelje: Vsi naprej! Naši so namreč že upoldne prodrli sovražno fronto na več mestih ob Dravi in

Krki. Zdaj moramo pritisniti s te strani. Takoj na noge in naprej! Smer Ruda!» — — —

Ne da bi čakala, kako se bo povelje izvršilo, je patrolja spet v diru izginila z dvorišča.

Komandant straže, ki se je nehote pomnožila s prihodom zašlih Granictalerjev, je zapovedal:

«Takoj na noge in naprej!»

Eden volkswehrovcev je s puškinim kopitom spravil k zavesti Johana in Motlna.

«Ven! Naprej!»

Prešlo je več kot četrť ure, preden je bilo vse pripravljeno na odhod.

Zdaj so stali pred hišo v frontni pripravljenosti z nabitimi puškami in nasajenimi bajoneti. Komandant je pristopil h Granictalerjem in dal Anderlu svenžej ročnih granat. Motl, Miha, Johan ter Folt so opasali te hruške ravno tako ravno-dušno, kakor njihovi tovariši, čeprav so jih imeli prvič v rokah. Nenadoma se je skozi temo začul Johanov obupni glas:

«Kje je moj puč?»

In isti hip se je njegova postava že zamajala proti hiši; za njim sta udrla še Jorgl in Miha, ki sta tudi pozabila puče v hiši. Zdrav granictalerski instinkt, ki jim je pravil, da je na drugi strani razvodja za dobro pijačo mnogo huje, se je še o pravem času prebudil v njih.

Slednjič ni bilo več zaprek za odhod.

Komandant Volkswehra je ukazal:

«Anderle, ti se boš s svojimi držal na desno in mi gremo na levo, toda pazi na stalno zvezo med nami. Saj si bil vojak!»

«To kar meni prepusti!» ga je miril Anderle.

Potem so udrli za hišo.

Granictalerjem je znoj curkoma lil po obloženih hrbtiščih, čeprav je šlo navzdol. Zdaj je bila že trda noč. Dokler je šlo po odprtem polju, se je nastopanje razvijalo v redu, toda prekmalu so se znašli na robu strme njive, pod katerim se je dvigala stena črnega gozda. Ko so se zvalili čez rob, so bili na ozki cesti, ki je tekla pod njim. Tu zdolaj je bilo temno kot v kozjem rogu.

«Kam?» so izpraševali drug drugega.

«Komandant je rekel, da na desno!» je svetoval Miha. Trda pot pod nogami je bila vabljava.

Začeli so se sukati na desno.

«Ti, Jorgl, drži zvezo na levo!» je poveljeval Anderle in šel naprej.

«Bom!» je zamomljal ta.

Potem so šli dalje po cesti, drug za drugim, na čelu Anderle, zadnji Jorgl. Toda pot je bila naporna, kljub temu, da se je skoraj vodoravno vlekla v gozd. Bila je vsa porasla s koreninami in ker je povsod vladala neprodirna tema, so se Granictalerji pošteno prekopicavali in se butali z glavami, preden so se poti privadili. Ko so hodili kake četrt ure, se je Anderle spomnil na zveze s volkswehrovci.

«Čujem jih!» je Jorgl pomirjevalno sporočil naprej.

«Jaz tudi!» je trdil Miha, ki je hodil pred njim.

V resnici pa niso čuli drugega, kakor razločno šumenje vode, ki je prihajalo iz globače pod njimi.

Granictalerji so šli dalje, kmalu pa se je začela pot spakovati. Zdaj je zavila skoraj navpično navzdol, potem se je obrnila spet navkreber, nato se je zdelo, da se suče tja, odkoder so ravnokar prišli. Čez dobro uro je bilo njihove potrpežljivosti konec.

«Kam le rinemo?» je vprašal Tiče.

«Sam bog vedi!» je vzdihnil Anderle.

«Meni se zdi, da smo že spet skupaj . . .» je strahoma priznal Jorgl in neopaženo odstopil Mihi zadnje mesto v vrsti. Na zvezo z levim krilom je že davno pozabil.

«S kom? . . . S patrom Teofilom . . .?»

Tam, kjer je menda stal Johan, so se začule okorne kretanje in nato dolgo lokanje. Ta odmev pa ni izzval običajnega razburjenja, temveč odobravanje konjarja Greglna:

«To je pametna stvar!»

Sedli so in zaporedoma pili, nato so se vdali v usodo in spet šli dalje, kamor je šla cesta, prisluškujoč v gluhi gozd. Toda razen oddaljenega, vedno redkejšega topovskega bobnenja niso slišali ničesar, še voda v globači je utihnila . . . Čez kake pol ure so vendar prišli na svetlo; bili so na robu polja, ki se je razprostiralo po lagodnem bregu, odkoder se je po vsej sili le dalo nekaj razgledati. Pred seboj so videli položno gričevje, padajoče v nižavo, na katerem so mogli spoznati več kmetij. V jami na desni, nekaj streljajev od njih, je bila grmada drevja in zdelo se jim je, da se skozi noč svetlika belo zidovje.

«Tam doli je že Ruda!» je počasi govoril Miha.

Tiho so strmeli nekaj časa v nižavo, kjer je tam daleč zdaj pa zdaj švignila iz teme kaka raketa v zrak, da je njen odsev tresnil visoko pod nebo in tja do samih Karavank, ki so kot temen strah metale svoje sence do njih. Tistim hlapcem, ki vojne še niso doživeli, se je ob tej prikazni krčilo srce. Oni pa, katerim je bilo to znano, so si na tihem mislili: «Vojna — da, prava vojna . . .»

Toda tukaj na njihovem sektorju ni bilo slišati nobenega vojnega hrupa . . .

Sklenili so, da ne gredo dalje, temveč da pogledajo h kmetu, ki so ga zagledali v jami.

Tam jih je čakalo prijetno iznenadenje. Anderle in Tiče sta se neopaženo priplazila do hiše. Na prvi pogled ni bilo žive duše pokonci, ko sta pa malo natančneje oprezala, sta ugotovila, da je dvoje oken zastrtih in da se izza špranj sveti luč. Priplazila sta se do samih oken in še z večjo radostjo ugotovila, da se notri govori laboški nemški dialekt; čula sta tudi čudne udarce, kakor bi kdo igral na karte . . .

«Hoj!» je zaklical Anderle in potrkal z bajonetom na okno.

To se je takoj na stežaj odprlo, ven je pogledal širok obraz civilista in čisto mirno vprašal:

«Kdo pa je?»

«Volkswehr iz Granictala.»

«A! — Pozdravljeni! Pojdite noter!»

Granictalerji so našli v sobi štiri civiliste, ki so res igrali karte. Za vrati so slonele štiri puške, na klopi pri peči so ležali nahrbtniki, a pasovi z bajoneti so viseli na šprikljah nad pečjo, kjer se sicer sušijo cunje. V kotu je bila ozka postelj, kjer je nekdo spal. Ob steni med mizo in posteljo je na razveženem skobeljniku stala mevtra*, skoraj polna rumenkastega, svetlega mošta, v katerem je plavala velika kositrna ponovca.

«Kaj pa delate tukaj?» so vprašali Granictalerji.

«To, kar vi . . .!» so odgovorili oni s hudomušnim nasmehom. Eden s tolsto glavo je pomešal karte, kot bi se ne bilo nič zgodilo, in prvi od njega, kateremu jih je vrgel, je rekel «Pik as!»

«Mi smo iz Granictala in gremo na čuše.»

«Mi smo iz Sirnice in smo tudi zaradi čušev tukaj.»

Granictalerjem se je ta hladnokrvna brezbržnost zdela malo čudna, zato je Tiče pobaral:

* vedra.

«Kje pa je fronta?»

Tolsti igralec kart, ki je očitno imel prvo besedo, je z malomarnim glasom, ne da bi se ozrl, rekel:

«Kaj nas to briga? . . . Tukaj je ni . . .»

Drugi, ki je sedel temu nasproti, pa je pristavil: «Tam v mevtri je mošt! Gotovo ste potrebni . . .»

Samostanski hlapci, od katerih je še curljal znoj, so bili res potrebni; spravili so se nad mevtro in v dušku je vsak zlil vase svojo ponovco, ki je držala en liter. Nikdar bi Granictalerji ne verjeli, da je na tej strani tako dobra sadna pijača.

Igralci kart so opazili, da se prišleci nikakor ne morejo znajti.

«Kaj pa zijate? Tukaj ste brez skrbi, nobenega zlodeja se vam ni bati. Če nočete, pa lahko greste dalje . . .»

Zdaj so šele drug za drugim odložili nahrbtnike na klop, a puške so prislonili k onim za vrata.

Ura na steni je že kazala polnoč in začutili so pekoč glad. Spravili so se nad vsebino nahrbtnikov in njihovi noži so bočan je še ostal ravnodušen pri tleskanju slanine . . .
nine.

Tedaj so postali pozorni tudi oni pri kartah; kateri La-bočan je še ostal ravnodušen pri tleskanju slanine . . .

«Slanina se ne zdi slaba!»

Granictalerji so vrgli celo platišče na mizo s hlebom kruha, igrači pa karte v kot.

«Slanina je izvrstna!»

«Taka je samo na pristavi!» se je pohvalil Jorgl.

«A — vi ste od kloštra?»

«Kakopa!» so ponosno dejali hlapci.

Medtem se je izpraznila tudi mevtra in Johan, ki ni mogel napolniti ponovce, je zgrabil posodo za ušesa, jo naveznil in postavil mirno nazaj na skobeljnik.

«Ampak tam je bilo še za dobre tri ponovce!» je zatarnal Sirničan Gravp, ki je mislil piti za njim.

«Vi še ne poznate našega Johana!» so se režali Johanovi tovariši.

Sirničan Rebernig je pristopil k postelji in sunil spečega.

«Po mošta!»

Iz postelje je vstal mlad, petnajstleten fant, si pomencal zaspane oči ter prijel za vedro.

«To je četrta?» je dejal Rebernig.

«Ne, to je peta!» je trdil fant.

«Mi smo že od včeraj tu!» je pojasnjeval Rebernig.

«Sodim, da drži mevtra najmanj petnajst litrov...» je menil Gregl.

Ko so čakali na mošt, so drug drugemu pripovedovali, kako so prišli sem. Sirničani so se dvignili že pred tremi dnevi, mobilizirani z drugimi rojaki od lokalnega Heimatschutz; dva sta bila kmečka sinova, dva pa hlapca, a vsi štirje so bili bivši avstrijski soldati. Dva dni so potrebovali, preden so prišli do meje, včeraj so se na noč izgubili in komaj našli to zavetišče.

«Ali ste šli mimo Birnpamarja?» je vprašal Anderle.

«Šli!» so pritrdili Sirničani.

«Ste mogoče videli patra Lobisserja?»

Medtem se je fant vrnil z moštom, postavil mevtro na skobeljnik, napravil s kredo peti ris na črna vrata, se zvrnil nazaj na ležišče in takoj zasmrčal.

«Če ste tam videli patra Lobisserja in njegovo kompanijo?» je hotel vedeti skrbni Anderle, ko so že vsi odpili. Toda zdaj so se Sirničani razhudili.

«Kaj toliko vrtate za tem Lobisserjem? Ali vam je mogoče tukaj slabo? Mošta imate kolikor hočete... z gospodarjem smo se zmenili za mevtre — kolikor jih popijemo,

toliko jih plačamo . . . in reči moramo, da je cena krščanska, čeprav je gospodar vindišar . . .»

Hlapci iz Granictala se niso mogli znebiti nekega začudenja.

«Kaj pa tako debelo gledate . . . Ali mislite, da bomo nosili tja glave na prodaj? . . .»

Osem svetlih oči je lokavo zrlo v granictalerske hlapce . . .

«Jaz tudi tako mislim . . .!» se je oglasil Gregl in se vzpodbudno ozrl po svojih tovariših.

Takoj nato je napolnil nizko izbo košat smeh, ki je privrel iz vseh dvanajstih grl hkrati:

«Ha, ha, ha, ha, ha . . .»

Zdaj so se šele razumeli . . .

«Pred tremi dnevi nas je poklical župan in nam rekel: — Domovina je v nevarnosti, čuši se pripravljajo, da osvojijo Celovec. Treba jih je nagnati iz dežele. Vi itak nimate pravega dela in namesto da kradete po Henkel-Donnersmarkovem revirju divjačino — kolikor je je sploh še ostalo — vzemite rajši puške, pa pojdite na fronto. — Ta kanalja je štiri leta smrdela doma, rekvirirala živež in se zredila za dvajset kil — ko smo se mi pobijali po frontah! — Zakaj pa ti ne greš na fronto — lepo te prosim! Da! — Mi smo si mislili: dobro, gremo, toda naj nas strela zadene, če bomo videli le enega čuša . . . Kaj pa nas čuši sploh brigajo? Če hočejo biti vindišarji sami svoji ali če hočejo s Srbi ali s komur koli — kaj nas to briga . . . Naj gredo z vragom . . .»

«Mi smo . . . ravno tako mislili!» se je odkril Anderle. «Kaj bi se pobijali med seboj — za prazen nič . . .»

Potem so skoraj do svita pili in jedli in si na dolgo pripovedovali svoja doživetja; dve novi mevtri sta še priromali iz kleti, poleg tega so izpili tudi žganje, ki so ga klosterski hlapci imeli seboj. Ob svitu pa so zaporedoma umolknili.

Nekateri so obležali na klopeh, večina se je privlekla do gumna in brez življenja popadala po kupih sena in slame . . .

Ko so drugi dan vstali, se je sonce že spet nagnilo čez Uršljo goro. Naprosili so gosposinjo, naj jim skuha žgancev; potem so takoj začeli z osmo mevtro. Nista minili dve uri in že so bili zopet pijani. Miha in Johan sta najprej omagala. Padla sta za plot, kamor sta prej hodila vsake pol ure, in zaspala kot ubita.

Sirničani so se razburili.

«Ta nas bosta še izdala! Zakaj ne gresta na gumno? Če bi jih kdo opazil? . . .»

Tiče, Gregl in Jorgl so nezavestna tovariša spravili pod hlevski kap na kup smrekove stelje, kjer sta spala dalje. Motl je obležal na postelji v izbi, a drugi so žulili dalje.

Zunaj je bil spet lep sončen dan, še lepši kakor prejšnji. Ozračje je bilo skoraj soparno, kljub zgodnji vigredi, in na obzorju se je nabirala modrikasta tančica. Toda vroče je bilo tudi sicer . . . Spodaj je iz velikovške kotline neprestano vrelo, že od ranega jutra se je stopnjeval boj med obema sovražnikoma. Topovski ogenj je bil sicer redkejši kakor prejšnji dan, zato so se pa bolj oglašale puške. Neprestano so regljale tudi strojnice. Iz daljave je bilo ob belem dnevu težko uganiti, kod se vleče bojna črta. Po tem pa, da je bilo ropotanje strojnic vedno razločnejše, so celo pijani volkshrovci mogli uganiti, da se bojna črta premika. Ob kakih štirih popoldne sta Anderle in Folt, ki sta bila spet zunaj za plotom, zapazila, da se obstreljuje most čez Dravo pod Velikovcem; malo pozneje sta dva druga prišla nazaj z novico, da je pod topovskim ognjem tudi brod pri Lipiškem grabnu.

«Zdi se, da potiskajo naši čuše nazaj!»

«Naj jih le, prav se jim godi!» so hladnokrvno odvrnili tisti, ki so bili v hiši.

Medtem ko se je slovenska fronta spodaj že rušila in so slovenske čete začele v pravem pomenu besede bežati pred sovražnikom, ki ni bil močnejši od njih, in že vrele proti prehodom čez Dravo, so naši junaki pili dalje. Proti večeru se je iz doline začul pravi pekel.

Rebernig, ki je sedel naproti Greglu in Jorglu, da je bil s hrbtom obrnjen proti dolini, je pokazal s palcem dvignjene leve roke nazaj čez ramo ter skrivnostno menil:

«He, he! — Zdolaj je zdaj vroče . . .»

«Zdi se, da se res dajejo . . .» sta odvrnila ta dva in se zadovoljno režala.

Gravp, ki je to slišal, se je vmešal:

«Zmeraj sem trdil, da jih bomo . . .»

Nato je vsa izba prisluškovala bojnemu metežu; pri tem se je natančno poznalo, kdo je bil na vojni, ker so tistim igrale kostnice na licih.

«Ti čuši ne zaslužijo nič drugega! Zakaj so pa začeli!» se je razkošatil eden od Sirničanov.

«Da! to je salamensko smetje, ti čuši . . .!» je pripovedoval Anderle. «Izkusil sem jih ob demobilizaciji v Ljubljani. Ko je na Piavi začelo iti narobe, smo pri našem bataljonu malo počakali, potem smo pa odšli nazaj. Hipoma se je etapa spremenila in ljudje niso hoteli brez denarja ničesar dati, denarja pa nismo imeli, ker je bataljonski kasir pobegnul s kaso. Jaz in še nekaj drugih smo hodili svojo pot. S seboj smo gonili osla, ki nam je nosil tornistre. In veste kaj smo delali? Razdelili smo se; trije smo šli z oslom naprej, ostali pa zadaj. Mi smo osla prodajali kmetom, oni za nami so ga pa istim kmetom rekvirirali kot cesarsko blago. Tako smo prodali tega osla dvajsetkrat do Ljubljane. Imeli smo denarja, a še osla povrhu. — Ko smo prišli v Ljubljano, so nam pa čuši vzeli osla in denar . . . Vse je bilo v nji-

hovich zastavah, ko so nas prazne popokali naprej! . . . Ali niso seme, ti čuši, kaj . . .?»

«Ha, ha, ha! Pa še kakšno!» so se režali ostali.

«Ampak salamensko dober tobak imajo!» je hitro dodal Grapp.

«Tobak jim je dober, res . . .»

«In to rečem, če si hotel kupiti dobrega konja, si moral na Spodnje Štajersko.»

«In njihovi jezerski ovni!»

«Škoda, res škoda, če bi se tu potegnila meja,» je skušal biti pameten Anderle.

Eden Sirničanov pa je pri teh besedah z vso silo lopnil po mizi.

«Zakaj pa potrebujemo mejo? Proč z mejami!»

Iz hiše se je ves čas razlegalo vpitje in petje. Volkswehrovci so venomer začenjali znano laboško himno:

«Granictal, o Granic t-o-o-o-l . . .»

Zdaj jo je zatulil spet Gregl. Ko mu je pa pritegnil Tiče z ogromnim basom in ga prevpil, je Gregl razjarjen skočil pokonci in zavpil:

«Kaj pa ti tukaj delaš? Ti si vendar čuš! . . .»

Pijani Tiče ga je pogledal kakor zaboden vol, ostali so pozorno utihnili.

«Ti nimaš kaj iskati tu! Moral bi biti tam na drugi strani. Heil Kärnt-e-e-n . . .»

«Kaj si rekel?» ga je zdaj mirno pobaral Tiče in počasi vstajal . . .

«Ti si tudi čuš!» je tulil Gregl kakor obseden. «Kaj delaš tukaj? . . .»

«Ti bom dal čuša!» je zarjovel Tiče, zgrabil Gregla pod vratom in ga stresel, da mu je glava zamahedrala na volovskem vratu kakor suha kvoca v vetru. Tiče je imel pesti kot

klešče. Preden je tovariša izpustil, ga je malo zagugal, a to je povzročilo, da se je Gregl zavalil po tleh kakor klada.

Sedaj so skočili ostali.

«Tepli se pa ne boste!» sta vpila Gravp in Anderle.

Tiče je bil ves srdit in je še dalje vpil:

«Lahko se ti zgodi, da bom tam na oni strani, lahko se ti zgodi! Toda takrat ti pa bog na strani stoj . . .!»

«Mir!» so vpili Sirničani, Jorgl in Folt sta pa vzdigovala Gregla s tal.

Toda Tiče se še ni dal pomiriti.

«Slovenec sem, kakor si ti Nemeč, ali čuš si ne dam reči . . . ne od tebe, ne od nikogar!»

«Tiho! Kdo ti pa kaj pravi!»

Anderle je potlačil Tičeta nazaj na klop, medtem ko sta tovariša pobrala Gregla.

«Pijmo rajši in pojmo!»

In spet je zavrelo po sobi:

«Granicto-o-o-l, o-o-o — Gra- nic-to-o-o-o-l . . .»

Tako je šlo, dokler niso pozno v noč zadnji volkswehrovci omagali in se zvrnili v nezavestno spanje . . .

Še preden so se drugi dan popolnoma izspali, jih je začel buditi hišni gospodar:

«Gor! Pokonci! . . . Slovenci so čez Dravo, Volkswehr je že na Rudi . . .»

Očividno je storil to zadelj tega, ker bi se bil gostov rad iznebil.

Labočani še niso prespali težke pijanosti.

«Kaj pa zdaj? . . .» so napol v kvami izpraševali drug drugega. Spoznavali so, da je prišel konec njihovega vojskovanja.

«Treba bo iti!» je menil Anderle čemerno.

«Pojdimo na Rudo, bomo videli, kaj je tam novega?» so predlagali Sirničani.

Začeli so se odpravljati.

«Koliko mevter pa je?» je pobaral Rebernig gospodarja, ko si je nekaj časa zaman brisal oči, da bi mogel sešteti vrsto risov na vratih.

«Dvajset!» je dejal gospodar.

«Dvajset!» so dahnilo Volkswehrovci; «to je več kot polovnjak . . .»

«Seveda! . . .»

«Ali nisi kaj zraven pridejal? . . .»

«Bog me kaznuj!» se je branil gospodar.

Jorgl se je takoj nečesa domislil in nabral obraz v grozeče poteze:

«Pazi se! — Ti si čuš, a tukaj smo zdaj mi gospodarji...»

Pri tem je skrivaj pogledal po tovariših.

Gospodarju ni ušel ta pogled in se je zbal za račun.

«Verjemite mi, da nisem ničesar pridal! Saj me vendar vidite, da sem siromak in da imam veliko družino!»

Toda čut pravičnosti je zmagal. Anderle je prvi rekel:

«Tako bo! Johan je sam popil pet mevter!»

Labočani so si še v naglici dali natočiti prazne puče, nato so plačali vse, pobrali stvari in se zagnali proti Rudi. Pred vasjo so stopili v dvored, na čelo se je vstopil Anderle in vod je zmagoslavno vkorakal v Rudo, nabito z najraznovrstnejšimi avstrijskimi četami.

Prvo avstrijsko vojaštvo, ki so naleteli nanj, je bila patrulja dunajskega Volkswehra, pri kateri je bil tudi Rožej Klemen . . .

«Heil Kärnten!»

Klemen gre na stražo

«Kje so čuši? Dajte nam jih v roke! . . .»

S temi besedami so granictalerji in Sirničani stopili v stik z dunajskim Volkswehrom, ki je pri majski ofenzivi operiral po grebinjski dolini in po lipiškem grabnu.

Volkswehrovec Obergast iz Ottakringa, ki je bil komandant oddelka petnajstih soldatov, se ni malo začudil takemu vprašanju. Požmirkal je Rožeju, potem pa rekel:

«Odkod pa vi tako zgodaj? . . .»

«Dva dni smo se dajali s čuši tu gori v gorenških hribih, potem so nam pa izpred nosa pobegnili, a ko smo jih zalezovali, smo zašli in prišli do sem.»

Volkswehrovci so jih dvomljivo gledali; prišleci so bili res taki, kot bi prihajali naravnost iz strelskega jarka: bili so vsi povaljani, raztrgani in opraskani, a v obraz, kakor bi že tri dni ne zatisnili oči.

«Torej je bilo vroče . . .»

«Vročé, vroče . . .»

Eden volkswehrovcev pa je zabil svoje oči v puče, ki so čepeli na hrbtih Johana, Gregla in Tičeta.

«Kaj imate tu notri?»

«To smo za vsak primer vzeli s seboj . . .»

Volkswehrovci so predli okrog Labočanov kot mačka okrog mišje luknje. Potem je dejal eden izmed njih s prilepljivim glasom:

«Tu zdolaj je prekleta vročina, pijače pa skoraj nobene.»

Pozabili so povedati, da so pravkar oprezali, kje bi se dalo

kaj dobiti; dalje so tudi pozabili povedati, da so avstrijske čete že prvo noč izropale farovž s kletjo vred ter še druge maloštevilne hiše, katerih lastniki so bili znani Slovenci. Ker je bila pa Ruda znana kot nemčursko gnezdo in so posebno vaški veljaki držali vsi z Avstrijo, je bil delokrog zelo ozek.

«Na Rudi ni bilo še nikdar nič posebnega» so s slabo prikritim strahom pritrdili Labočani.

«Tovariši, ali bi se ne mogli napiti še mi . . .»

«Ponudi jim!» je Anderle ukazal Greglu.

Najbližja volkswehrovca sta mu snela puč, ki je poromal od ust do ust in se potem prazen vrnil na Greglova pleča.

«Torej ste jih dali!» so zdaj rekli volkswehrovci.

«Dali, dali! . . .»

«Sodrug, pojdimo na komando!» je dejal komandant Obergast.

«Zakaj pa na komando?» so se zastrašili Labočani.

«Da se prijavite in poročate, kako je bilo.»

Na potu do komande je Anderle vprašal Obergasta:

«Ali ni tukaj nekje pater Lobisser?»

Obergast ga je začudeno pogledal, potem pa pomenljivo odvrnil:

«Kakšen pater Lobisser . . .!»

Vas Ruda je bila polna vojaštva; povsod po cestah, po dvoriščih so se gnetli volkswehrovci, se je tiščal tren, a hkrati so dirjala raznovrstna vozila skozi vas v smeri proti Dravi. Komaj so se izognili bateriji, ki jo je v galopu cvrla po zatrpani cesti.

Od daleč so zagledali farovž, obdan z gručami vojaštva; med njimi so bili pomešani številni civilisti. Ko so Labočani natančnejše pogledali, so videli, da civilisti nosijo iz farovža pohištvo, ki ga nalagajo na vozove. Pravkar so plenili farovž,

iz katerega je bil župnik, znan slovenski nacionalist, še o pravem času pobegnil.

Iz farovža, iz cerkvenih lin, kakor iz vseh hiš so plapolale koroške deželne zastave.

Ko so šli mimo Hrustove hiše, se je iz dvorišča začul urnebesni trušč. Večja skupina volkswehrovcev se je prepirala z lastnikom hiše, medtem ko je iz hiše, kjer je bila tudi stara gostilna, vrelo ko iz čebelnega panja. Na hiši se je čital slabo prebeljen napis: «Gasthaus Hrust». Tabla s slovenskim napisom je bila sneta in se je razbita valjala v cestnem blatu.

«Kaj pomeni to?» so vprašali Labočani svoje spremljevalce, toda ti so se samo zagonetno namuznili in šli dalje.

V šoli, kjer je bila nastanjena komanda, so bili Labočani predstavljeni stotniku Tovareku; Anderle in Rebrnig sta v kratkih besedah razložila to, kar sta že prej povedala Obergastu in tovarišem. Stotniku Tovareku, sinu dunajskega portirja, ki je prišel iz Češkega, so zagorele oči v še večjem patriotizmu. Potegnil je iz vrste starega bradatega Motla in dečka Folta, ki sta začudeno strmela predse.

«Tovariši volkswehrovci!» je začel Tovek skoraj s solzami v očeh. «Poglejte, tukaj vam predstavljam primer globokega koroškega patriotizma! Poglejte . . . domovina je v nevarnosti — ogroža jo barbarski sovražnik, a sinovi domače zemlje, sluteč njene vzdihe, se meni nič tebi nič zberejo in se dvignejo na sovražnika. Sami gredo v boj in se koljejo dva dni na lastno roko . . . Poglejte tega starega, belobradega moža! Osemdeset let mu je . . . a mož gre branit domovino . . . Poglejte fanta tukaj ob njem! Komaj iz šole je stopil in je zagrabil za puško; svoje mlado življenje tvega in gre na branik domovine . . . Tovariši — ta primer vzvišenega domoljubja naj nam bo vsem vzpodbuda, naj nam bo svetel primer požrtvovalnosti . . .»

«Kaj je rekel?» je vprašal Jorgel Anderla, s katerim sta stala skupaj v vrsti.

«Še besede nisem razumel!» je odgodrnjal Anderle.

«. . . domovina ne bo takih sinov nikoli pozabila . . .» je hotel nadaljevati patriot Tovarek, toda prekinila ga je nenadna višja sila, ki je kot prava strela z jasnega neba padla nanj v podobi gospe Hrustove. Z njo se je preril do njega stari avstrijski župan, ki so ga Slovenci bili odstavili, a je bil od polnoči naprej zopet v svoji funkciji.

«Herr Hauptmann!» je gospa Hrustova jokaje kričala. «Herr Hauptmann! Škandal, pravi, nezaslišani škandal . . . Vaši vojaki so vdrli v našo hišo in plenijo . . . Plenijo! Našo hišo, Hrustovo hišo plenijo . . . Mi, ki smo bili zmeraj za Avstrijo, mi, ki smo morali toliko pretrpeti od teh čušev, ki so nas preganjali, ki so mojega moža zaprli, ki so zvezanega gonili okrog . . . Mene so butali ob prsi . . . ob te prsi . . .»

Žena, prava podoba mogočne Herrenbauerke, ni mogla dalje, ker jo je zadušil krčevit jok; bila je na tem, da izgubi zavest . . .

Stotnik Tovarek je zatelebrano pogledal naokrog. Preden pa je mogel spregovoriti le besedico, je bil že župan nad njim.

«Svinjarija, gospod Hauptmann! Kakšna sramota! — Vdreti h koroškemu patriotu in pleniti . . . Kaj bo reklo naše ljudstvo? In ko sem se vmešal jaz — kaj sem doživel: Neki bandit me je tako sunil s puškinim kopitom v zadnico, da sem skoraj na zobe zletel. Drugi mi je pa grozil: Kaj se ti mešaš v te stvari, stara bajta! Če ne zapreš gobca, ti bom kmalu pomagal. — Meni, županu Rude, katerega so čuši zaprli . . . Protestiram, najodločneje protestiram . . .»

Stotniku Tovareku ni bilo lahko rešiti položaja, zato je gledal zdaj gospo Hrustovko, zdaj župana, a zraven je še

zmeraj videl belobradato podobo Granictalerja Motla, ki je nepremično stal pred njimi in odsotno buljil v nerazumljivi prizor. Naposled se je zavedel:

«Na lice mesta! Takoj! . . .»

Izpred šole so odšli na lice mesta, on, župan, gospa Hrustovka in cela gruča radovednih volkswehrovcev. S stotnikom vštric je odkorakal tudi gluhi Motl.

Stvar je bila prav za prav popolnoma preprosta: dunajski volkswehrovci so ob prihodu na Rudo oplenili najprej farovž in imovitejše slovenske narodnjake. Ker teh ni bilo veliko in so bile rezerve gredoč izčrpane, so z delom nadaljevali pri nemških veljaki. Tako je že prvi dan prišel na vrsto veljak Hrust . . .

«Vaši ga res malo preveč lomijo!» je Klemen Rožej grede oporekal svojemu tovarišu Obergastu. — «To ne gre več!»

«Kaj hočeš, ljudje so se v vojni tega navadili!» je ta zamišljeno odvrnil.

Pri Hrustu je bilo vse narobe; ko so volkswehrovci preganili domačine, so se spravili na trgovino, na shrambo živeža in klet, kjer so povsod odkrivali prave zaklade. Preden je prišel Tovarek, so bile shrambe že do polovice prazne, kajti med Dunajčane so se pomešali drugi volkswehrovci, a tudi domačini. Iz daljave si mogel opaziti posamezne pristase slovenske stranke, ki so se izza oglov zaničljivo in škodoželjno režali . . .

Granictalerji in Sirničani, ki so tudi odkorakali tja, so se skušali preriti na dvorišče, toda zaman; gneča je bila prevelika.

Tovareka ni stalo malo truda, zgovornosti in spretnosti, da je zaustavil plenitev. In še bog ve, če bi mu bilo sploh uspelo, da nista posegla vmes Obergast in Rožej, prvi kot dunajski rojak, drugi kot koroški bojevnik.

«To ne gre, tovariši! Mi vendar nismo prišli sem ropat! Če je bil posestnik predrzen, ga lahko drugače kaznujemo.» je miril Obergast.

Ko se je vsa stvar zaustavila in se je množica začela razhajati, je Obergast dejal Rožeju:

«Med nama rečeno, takemu človeku kar privoščim . . .»

Vojaška komanda je proti večeru dala povelje: «Naprej proti Dravi!»

Hladen mrak je pokrival rudniško polje, ko so se koroške čete iz Rude valile proti jugu. Obergast je dobil nalogo, da s svojimi tovariši krije levo krilo stotnije, ki je v vrsti drugih korakala po glavni cesti. Njim so se pridružili Granic-talerji, ki so od prvega srečanja ostali pri njih. Tako je vsega skupaj dvaindvajset mož zapustilo glavno cesto in odšlo vzporedno z njo na levo pod obronki gorenških hribov, ki se včasih bolj včasih manj približujejo cesti. Pot je bila lahka, kajti prvi krajec lune jo je razsvetljeval. Pred njimi je ležala globoka dravska struga, odkoder je šumel neskončni daljni veter njenih valov; široka platišča mogočne in visoke Pece, oblita z mesečino, so se zdela čisto blizu, a podjunske do-brave so se zlile v ozko jezero meglene lunine svetlobe, iz katere se je tam pod vznožjem Komelja blestel pliberški grad. — Pokrajina je bila tako tiha in mirna, da ni bila v ničemer podobna krajem, po katerih je ena vojska bežala, druga pa jo zasledovala. Topovski ogenj je popolnoma utihnil, le tu pa tam je počil kak osamljen puškin strel.

Prvi je spregovoril sam Obergast.

«Nihče bi ne bil mislil, da bo ta stvar tako lahka; naši gredo že čez Dravo!»

«Zdi se, da se Slovenci nočejo boriti!» je pripomnili neki drugi volkswehrovec.

Spet so nekaj časa molče korakali po poljski poti, sredi

njiv in travnikov, iz katerih je puhtela vigredna svežost in jih opajala.

«Potem smo se pa mi osramotili . . . oni so pametnejši od nas!» je zamišljeno dejal Obergast.

Rožej je korakal vstric Obergasta in molčal; besede njegovega tovariša so ga na tihem bolele in rad bi bil ugovarjal, toda ni mu šlo od srca. Zadnji čas svojega bivanja v Celovcu je mnogo doživljal in preživljal, počasi je spoznaval, da tok, v katerega se je še pred nedavnim vrgel z vso svojo mlado, navdušeno smelostjo, ne vodi tja, kamor bi moral voditi; spoznaval je, da je politika, v katero so vprežene koroške množice, zgrešena, škodljiva. Čimdalje manj je mogel prenašati bombastično, nacionalistično politiko vodstva socialne demokracije, družba ostalih meščanskih strank se mu je začela gabiti. Kamor koli se obrnil, je srečaval razne Göryje, Šumije in podobne skrahirane mogotce, ki tega ljudskega vala sicer niso oficijelno vodili, a so mu dali duha in smer. Dolgo se je boril sam seboj z dokazi, ki jih je slišal od vseh strani, da se bo v političnem smislu stvar uredila, ko bo koroška domovina očiščena, ko bo prosta, toda zmeraj se mu je upirala misel: «Kako to, da gredo oni z nami čez drn in strn?» Često je mislil: Zakaj pa ne napravi delavstvo samo redu, saj imamo ogromno večino za seboj in nihče bi se ne mogel upreti? Ali se jih bomo potem sploh mogli iznebiti, ker jih zdaj, svoje razredne sovražnike, gojimo na lastnih prsih? Ti dvomi so bili vedno močnejši, tembolj, ker je mednarodni položaj, katerega je Rožej zasledoval, postajal vse revolucionarnejši. V takem stanju je preživljal zadnje čase in iskal izhoda.

To razpoloženje se je stopnjevalo, ko je bil dodeljen kot izvidnik prvemu dunajskemu bataljonu volkswehrovcev in prišel v Obergastovo družbo. Obergast je bil pristen Dunajčan, že pred vojno organiziran v socialdemokratski

stranki, in je bil prva leta svetovne vojne kot strugar železa zaposlen v arzenalu, odkoder so ga pa zaradi nepokorščine poslali na fronto, kjer je ostal do prevrata. Po razsulu Avstrije je ostal brezposeln in se je udinjal v Volkswehr, kjer je postal zaupnik. Ta Obergast je na vse te stvari drugače gledal; odkrito je govoril, da je politika strankinega vodstva zgrešena, da bi bilo treba udariti . . .

Toda kako šibko utemeljeno je bilo Rožejevo nezadovoljstvo, se je pokazalo zdaj, ko je korakal po koroških poljanah skozi svetlo mesečino . . . Zdaj, ko je pod njim donela ta zemlja, ko je korakal proti svojemu rojstnemu kraju, so ga njegova prvotna sentimentalna čustva začela zopet obvladovati. In ko je slišal cinične pripombe svojih dunajskih tovarišev, je skušal prizanesljivo ugovarjati:

«To je res, ali treba pomisliti, da koroško ljudstvo noče biti pod Srbi. Tudi Slovenci ne . . .»

«Kam pa tako tečemo?» ga je prekinil Sirničan Gravp.

«Saj res!» so pritrdili tudi ostali Labočani in se na mah ustavili. Jorgl pa je predlagal: «Usedimo se! Vsaka stvar mora imeti svoj smisel. Če bomo tako leteli, bomo do jutri zjutraj že na Štajerskem . . .»

In ne da bi čakali, kaj poreko Dunajčanje, so Labočani drug za drugim posedli za cestni rob. Nato so isto storili še ostali.

Labočani so bil očitno nezadovoljni; ne samo zaradi tega, ker so se mahoma, da še sami niso vedeli kako, znašli v verigi operativnih čet, ampak so jih še bolj jezili prazni puči in prazni nahrbtniki. Anderle jih je moral že bridkih preslišati, ker je Obergastove volkswehrovce pred odhodom povabil na večerjo. Od stare zaloge jim ni ostalo drugega, kakor tobak. Zato so zdaj takoj izvlekli mehurje.

Toda volkswehrovci so jim že prišli nasproti.

«Dajte nam vašega tobaka. To avstrijsko smetje nič ne velja, vi pa imate hercegovinca.»

Potem so kadili.

Eden volkswehrovcev je cmokaje začel:

«Izvrsten tobak imajo ti čuši! To se mora priznati. Pri Hrustu sem mislil suniti tak zavoj, pa mi ga je neki falot izpred nosa pofulil.»

«Sploh niso čuši napačni ljudje. Bil sem z njimi na fronti!» je važno rekel Rebernig.

Volkswehrovec, ki je prej hvalil tobak, je zgovorno nadaljeval:

«Človek se mora sploh vprašati, česa prav za prav tukaj iščemo? Na Dunaju so nam pridigovali, da je naša nemška domovina v nevarnosti, da Srbi segajo po nemških krajih, a tukaj, komaj da smo zapustili Celovec, hodimo po samih slovenskih krajih. Ali ste že slišali, da bi kak kmet nemški govoril? Jaz ne! Dobro so nas potegnili.»

Obergast, ki je dozdej molčal in s puškinim kopitom vrtal v mehka tla, se je počasi oglasil:

«Če človek spozna te kraje, mu pride res marsikaj na misel. Kaj sem opazil v teh treh dneh, kar hodim tod okrog? Skoraj vsi veliki posestniki, skoraj vsi oštirji in kar je še tega, so Nemci, oziroma pravijo, da so Nemci. Helldorfovi uradniki, bogati purgarji tukajšnjih gnezd . . . vsi nas pozdravljajo kakor svoje odrešenike. Človek se mora skoraj sramovati in se vprašati: kaj pa to pomeni? . . .»

«Nič dobrega . . .»

«To pomeni, da nas je gospoda znala nahujskati drugega zoper drugega in nas je spravila skupaj, da si pobijemo glave.»

«Ti kraji niso nemški . . .!»

Obergast je zamišljen odpljunil na tla, potem pa nadaljeval:

«Mi delamo roboto, očitvidno roboto! Kakšen interes pa naj kot delavci imamo, ali bodi na primer na tej ali oni hiši nemški ali pa slovenski napis? Slovenski napisi bi bili pravičnejši, ker je ljudstvo slovensko! Če bi bili mi res poslanci prave ljudske revolucije, potem bi bilo to drugače! Tako pa — ne čudim se, če se Slovenci upirajo. Njihov boj za narodno svobodo je bolj upravičen, kakor pa naš boj, ki ga baje vodimo za republiko. Če bi bilo drugače, bi se vse to rešilo na drug način, pošteno in pravično za obe strani.»

Po teh besedah je zavladal daljši molk. Vsi so se zamislili, da so jim skoraj ugasnile pipe in cigarete. Prvi je prekinil molk Rebernik.

«Odkrito povem: dlje kot do Drave ne grem! Kaj pa imam iskati na oni strani? . . .»

«Ali misliš, da bomo šli mi?» so se zdaj skoraj užaljeno oglasili tudi Granictalerji.

Ne da bi bili popolnoma razumeli to, kar je razlagal Obergast, jim je bila ta misel naravnost dobrodošla, da se na nekak način izvijejo iz neugodnega položaja, v katerega so zašli proti svoji volji.

Počasi so volkswehrovci vstali in nadaljevali pot. Ko so prišli do korita, na čigar dnu je bučala Drava, se je na štajerski strani že svitalo. Tu se je bilo treba pridružiti bataljonu, ki je čakal, da prebrodi Dravo pri samem ustju lipiškega potoka. Brod so umikajoči se Slovenci potopili, a zdaj se je šele delal nov prehod.

Labočani so z drugimi vred čakali. Kljub temu, da so bili utrujeni in je bila zdaj najlepša priložnost za počitek, so bili daleč stran od počitka. Mučile so jih druge skrbi . . .

«Mi bi morali prav za prav poiskati patra Lobisserja», so menili.

«Pa ga poiščite, če spadate k njemu!» so jim zasmehljivo odvrnili Dunajčani.

Granictalerji si niso dali dvakrat svetovati, temveč so se dvignili in jo mahnili iz korita. Z njimi so odšli tudi Sirničani. Dokler niso prišli na vrh police, ni nobeden spregovoril besedice. Ko so bili pa že na ravnini, se jim je mahoma odprlo:

«Prokleti čuši, človek bi zaradi njih lahko še sitnosti imel.»

«Onstran Drave nisem ničesar izgubil.»

«Glavno je, da smo se tukaj izmotali; naprej bo že šlo.»

Na patra Lobisserja so medtem že popolnoma pozabili. Krenili so proti Ledu, kamor so ravno dospeli, ko je oddelek nekega drugega volkswehrovskega bataljona z Dunaja, pomešan z raznimi koroškimi četami, plenil Svetčevo graščino, kolikor so še umikajoče se slovenske čete pustile. Lastnik te graščine je živel v Gradcu in ni mogel protestirati proti nehvaležnosti domovine, a oskrbnika so plenilci nagnali . . .

Šesti dan potem, odkar so odšli, so samostanski hlapci mogočno vkorakali v Granictal, z njimi pa tudi štirje Sirničani.

«Heil Kärnten!»

«Dali smo čušem!»

Toda pristava jih je videla šele osmi dan . . .

Koroške čete, ki so do Drave še čutile nek odpor slovenskih čet, so proti vsakemu pričakovanju mogle ugotoviti, da Slovenci ne nameravajo braniti niti tako sijajne obrambne črte, kot je Drava. Skoraj brez žrtev so se polastile vseh prehodov čez Dravo, mostiča pri Velikovcu, pri Kamnu, pri Tinjah, pri lipiškem brodu; slovenske čete je bila zgrabila panika, da so kar same od sebe brez boja zapuščale postojanke in v popolnem neredu bežale proti štajerski

meji. Edino ostanki razbitih slovenskih čet, sestavljeni po večini iz koroških slovenskih legionarjev, so se poskušali ponekod upirati, toda sovražnikov naval je ta odpor mimgrede zlomil. Tak odpor je poskušal na Tolstem vrhu še nadporočnik Malgaj, kateremu je ostala zvesta kopica njegovih sobojevnikov, ki je hotela braniti zadnjo ped koroške dežele. Toda ta poskus je Malgaj plačal s svojim življenjem.

Koroške čete so se pijane zmage zagnale čez mejo na Štajersko; mimo gorečih kmetij in porušenih mostov so vdrle že v Slovenjgradec in na drugi strani do Mute ob Dravi. Toda to že ni bila več prava disciplinirana vojska. Centralna vlada na Dunaju, ki je slutila težke posledice take avanture, je pritisnila na vojaško komando, da se je prodiranje ustavilo na deželni meji.

Rožej Klemen in Obergast sta s tovariši primarširala v osvobojeni Guštanj z dveurno zamudo. Komaj jo je poslednji slovenski legionar dobro pobrisal proti Dravogradu, že se je trg zavil v zmagoslavje koroških deželnih zastav, med njimi je viselo tudi precej frankfurtaric. Po tovarniških perzonalih so prihajajoče zmagovalce pozdravljale tudi rdeče zastave in rdeče cvetje. Vendar je veliko oken bilo praznih.

Trg je bil poln ljudstva in koroškega vojaštva. Kljub temu, da se je čul do sem še zadnji bojni hrup, so bile gostilne nabite, pri Lečniku, pobeglem slovenskem nacionalistu, je množica plenila. Prvo, kar je Rožej zagledal na trgu, je bil trgovec Skuta, ki je pred svojo hišo čepel vrh lestve in z dletom ter kladivom odstranjeval tablo s slovenskim napisom, katerega je moral pod slovenskim režimom izobesiti. Kakor zmeraj je bil Skuta tudi sedaj popolnoma pijan. Po vsakem tretjem udarcu s kladivom se je obračal k množici, ki ga je gledala, grabil kapo z glave in vpil:

«Heil Kärnten, Heil Oesterreich!»

Ko se mu je naposled posrečilo odstraniti zadnji žebelj iz

deske ter je tabla padla na cesto, je spet dvignil kapo visoko v zrak in zakričal, da je prevpil ves šunder na trgu:

«Jaz sem Aleksander drugi! Živijo . . .»

Množica se je tresla od smeha in mu vzklikala.

Obergast je nemo gledal ta prizor. Potem se je obrnil k Rožeju in mu rekel:

«Kaj je temu . . .?»

Rožej ga je potegnil v stran.

«Pojdi z menoj!»

Šla sta k njegovim staršem v perzonal.

Pudlar Rožej je sedel kot navadno na svojem stolu v kuhinji, na katerem je posedal že trideset let. Tudi zdaj je imel srajco odpeto in kazal svoje rjave, upadle prsi. Mati Rožejka je sedela pri štedilniku očetu nasproti.

Klemen je z mešanimi občutki stopil v sobo, katero je bil tako odločno zapustil pred meseci.

«Tu *smo mi!*» je pozdravil starše z rahlim zmagoslavnim naglasom.

«Tu *si!* Da *si* le tu!» je rekla mati vsa prevzeta.

«Da *si* le tu!» je kratko ponovil oče.

«Tako sem se že bala!»

Mati si je s predpasnikom zakrila oči, v katerih so se zasvetile solze.

Klemenu je nenadoma postalo tesno pri srcu. Pričakoval je veselih, navdušenih obrazov, a to, kar je našel, je bila topla prisrčnost staršev, nič drugega kot staršev . . . Da bi se izkopal iz zadrege, je predstavil tovariša Obergasta, ki je doslej nemo stal pri vratih, še zmeraj s puško v rokah.

«To je moj tovariš, s katerim sva bila zmeraj skupaj . . .»

«Dobro, da sta se le živa izmazala!» je dejal oče in pomolil Obergastu svojo okorno desnico.

Ko sta se usedla, je mati vprašala:

«Ali sta lačna?»

«Nisva lačna, — kdo pa bi mislil na jed v takih časih . . .»

«In tudi časa ne bo! Šli bomo menda takoj dalje in midva sva se le mimogrede utrgala.»

Medtem je mati že pristavljala kavo.

Klemen je opazil, da okno ni okrašeno; razen običajnega lonca pelargonij, ki so cvetele, ni bilo ničesar na njem. S stisnjenim srcem se je obrnil stran od okna k očetu:

«Ali ste imeli kake sitnosti zaradi mene?»

«Žandarji so bili nekajkrat tukaj . . .»

«Sedaj jim je odklenkalo, za zmeraj odklenkalo! Koroška ostane pri republiki! Ali smo jim dali vetra . . .»

«Oh, da bi bil le mir!» je vzkliknila mati.

«Bo, bo!» je hitel Klemen.

Oče se je po oglasil:

«Veš kaj? Na trg nisem šel — rajši sem ostal doma . . . Da ti odkrito povem: vse to mi ni preveč všeč . . . To je prava vojna . . . A čigava vojna? — Meni se zdi, da se malo pregrdo dela . . . Mi smo delavci . . .»

«Prav imate!» je posegel vmes Obergast; «saj tudi mi nismo preveč navdušeni, ali kar je, je . . .»

Klemen se je ozrl na tovariša, poln notranje hvaležnosti. Zdaj je šele razumel, zakaj je prav za prav vzela tovariša s seboj, ko je šel k staršem . . .

«Jaz sem delavec!» je počasi nadaljeval pudlar Rožej. «. . . mi smo za republiko, to je res, in za našo stranko. Kako so z nami ravnali Malgaj in drugi, ni bilo prav! Toda če je tudi na tej strani vse prav — ne vem! Vse preveč je takih ljudi zraven, ki niso naši prijatelji . . . Nas eden potem razmišlja . . .»

Očetov obraz je bil ves poln nejevernih, dvomljivih gub. Spremenil se je, si je mislil sin. Kot da bi uganil njegove misli, je oče nadaljeval:

«Mi se nismo spremenili! Vsi smo za republiko, kakor smo bili, ali mi smo delavci . . . vse kar se godi, ni moralo biti . . .»

Medtem je mati skuhala kavo. Poleg nje je postavila na mizo še hleb kruha, najvažnejšo hrano fužinarjev, posebno še tiste čase. Pudlar Rožej si je odrezal ogromen kos in ga začel drobiti v kavo. Nadrobil ga je zvrhan pisker, ga z žlico potlačil v tekočino ter začel jesti. Tako je storil tudi Klemen.

«Kaj boš pa zdaj?» je čez nekaj časa vprašal oče sina.

«Ne vem . . . sam ne vem! Najbrže to, kar drugi . . .»

«Mislim, da ti ni treba z njimi, če pojdejo na Štajersko.»

Klemen je malo pomislil, potem pa dejal:

«Naši gotovo ne bodo šli. Toda čuvala se bo meja.»

Klemen in Obergast sta morala oditi. Ko sta bila že med vrati, se je pudlar Rožej še enkrat obrnil k sinu:

«Kaj misliš, ali se bo zdaj direktor Göry vrnil . . .?»

Pri tem ga je pogledal s svojimi izgorelimi, a zvestimi, odkritosrčnimi očmi.

Prvič v svojem življenju ni mogel Klemen tega pogleda prenesti. Zdrznil se je in malodušno odvrnil:

«Tega pa ne vem . . .»

Toda stari Rožej, ki je poznal sinov glas, je razumel: To se lahko zgodi! — — —

Tako je Rožej Klemen obhajal vrnitev v osvobojeno mežiško dolino.

Komaj sta se vrnila h komandi, ki se je bila takoj nastanila v oplenjeni Lešnikovi hiši, ju je pograbil lajtnant Čas:

«Rožej! Vprege potrebujemo! Ti si znan v okolici, veš, kje so konji. Vzemi nekaj ljudi in pojdi iskat konje, vozove, a predvsem konje. Mnogo vprege potrebujemo, ker gre ofenziva dalje proti Mariboru. V okolici je mnogo slovenskih veljakov, mnogo konj . . . Kdor zlepa ne da, vzemi s silo!»

Rožej je pogledal Obergasta, potem se je uprl:

«Jaz da bi kot domačin hodil rekvirirat? Kaj pa mislite?»

Lajtnant Čas je osupnil.

«Zakaj? . . .»

«Zato!» je odločno odvrnil Rožej.

Lajtnant Čas, ki je poznal razpoloženje čet, je umolknil.

«Grem pa jaz!» se je ponudil domačin volkswehrovec, Aberšek.

Rožej ga je pomilovalno pogledal in se odstranil.

Zvečer se je po trgu raznesla novica:

«Malgaj je padel!»

«Ročna granata ga je raztrgala!»

«Zdaj je odprta pot v Maribor! . . .»

Ob istem času, ko so peljali Malgaja na pokopališče, so pripeljali na grad tudi ranjenega lajtnanta Steinacherja . . .

Zvečer so pili tisti volkswehrovci, ki niso bili na fronti. Prvo zmagoslavje se je začelo pretvarjati v neutешljivo žejo. Pri eni mizi so sedeli Rožej, Obergast, Požarnik Kristl, Ladinik Bertl in še nekateri drugi Dunajčani; pri drugi mizi pa Aberšek s svojimi tovariši.

«Ali ste videli danes . . .?» se je oglasil Požarnik.

«Da . . .»

Vsi so mislili na prizore, ki so se odigrali ob Malgajevem prevozu.

»Moja misel je ta, da so take stvari nedostojne — kdor je mrtev, je mrtev! In Malgaj je padel kot junak, za svojo stvar . . .» je menil Obergast.

«Kaj pa čvekate?» se je srdito oglasil Aberšek od druge mize. «Ali je kaj drugega zaslužil?»

«Taki psi ne zaslužijo drugega», je rekel Coklar Gustl in dodal: «Sicer pa: vojna je vojna . . .»

Toda Ladinik je jezno udaril po mizi:

«Kdo čveka? Ti, Aberšek, ali si ti vojno sploh okusil? Tu

si se predvčerajšnjim prirepil, ko smo čuše že potisnili iz dežele.»

Rožej Klemen pa je požokal* Aberška:

«Povej rajši, kako si pri Roženku rekviriral konje . . .»

Vse omizje je prasnilo v smeh. Aberšek je namesto odgovora zlobno zamrmral:

«Ta mi bo še plačal!»

Vsa posadka je vedela, kako se je končala Aberškova misija. Kmet Roženk, kateremu je hotel rekvirirati konje, se je kratko in malo uprl.

«Ne dam konj za topove, s katerimi bi streljali proti mojim. Jaz sem Slovenec!»

Ko je eden Aberškovih spremljevalcev začel grozeče nabijati puško, je kmet Roženk skočil predenj, razgalil srajco na prsih in vpil:

«Tu sem, ustrelite me! A konj ne dam! Živ jih ne dam!»

Medtem pa, ko se je Aberšek prepiral s kmetom, je družina skrivaj odvedla konje iz hleva.

«Za rekvizicijo si pa mojster!» se je smejal Rožej.

Aberšek in tovariši so se srditi dvignili in odšli.

«Tem tipom privoščim!» je dejal Ladinik in zavpil proti vratom: «Glej, da ti ne boš plačal!»

Ladinikovo prerokovanje se je prekmalo izpolnilo; še tisto leto so Aberška Roženkovi rojaki tako premlatili, da je ostal komaj živ . . .

«Z Mariborom ne bo nič!» je pripomnil Obergast, ko so ostali sami.

«Nič! Fronta je že ustaljena na deželni meji.»

«Kaj bomo pa mi . . .?»

«Da, kaj bomo . . .?»

To vprašanje je zaskrbelo vse.

* podregal.

«Nobene prave volje nimam, položiti svoje kosti k večnemu počitku v teh grabnih» je dejal Obergast.

«Menda so prišle srbske čete na mejo . . .»

«Prava vojna se bo šele začela.»

A Rožej je sklenil:

«Zdaj moramo predvsem počakati, da vidimo, kaj bo.»

Dva dni pozneje je rekla mati Klemenu:

«Si že čul, da je Močivski Petruh padel pri Velikovcu?»

«Nisem!» je lagal Klemen, ki je to novico že slišal drugi dan po zasedbi mežiške doline, a si je ni upal povedati starejšemu. «Nisem, ker je naš bataljon bil na drugem mestu . . .»

«Tega fanta mi je zelo žal. Kaj bo neki rekla mati? Prej oče, zdaj sin . . . Zdaj bo sama ostala na tej freti . . .»

Klemen je molčal. Tudi njemu je ta vest prizadejala dovolj bolečin. Mnogo pomislekov mu je povzročila in mu vzbujala tudi tihe očitke, kot bi bil sam nekam kriv te smrti. In še taka smrt! . . . Zato je molčal.

Mati pa je vprašala dalje:

«Kako to, da Čarnuhovega Oteja še ni bilo k nam. Kje se potika . . .?»

Pri teh besedah se je njen obraz zatemnil, kot bi jo zgrabila težka bolečina, in njen glas je bil poln grozotne slutnje.

«Na fronti je . . .»

Matì ga je zdaj samo pogledala, potem je umaknila oči, kot bi se ustrašila tega, kar mu je brala na obrazu. In s težkim vzdihom je odšla.

Smrt Močivskega Petruha se je z neverjetno naglico razglasila po dolini. Ljudje so šepetali o njej različne stvari. Sam Čarnuhov Otej pa je molčal kot grob. Kot bi ga nevidna sila preganjala, je bežal ljudem izpred oči, še njegovi tovariši ga niso mnogo videli. Da bi se izognil in skrnil, je prostovoljno odšel na postojanke, kjer je ostajal in vztrajal

skoraj ves čas zasedbe mežiške doline, pomešan, če se je le dalo, med tuje volkswehrovce.

Svojim komandantom je služil za primer navdušenega domoljuba, požrtvovalnega, neustrašenega patriota. V teku treh tednov, kar je zasedba trajala, ga je Rožej Klemen le dvakrat dobil na spregled, ali še takrat mu je takorekoč pobegnil.

Klemen si je mislil: «Trpi . . .» in ga je pustil v miru.

Nekega dne je Klemen srečal zaupnika Pipana.

«Ho, ho! Klemen!» ga je pozdravil, «že ves teden si tu in me še nisi prišel pogledat! Kaj je to?»

«Opravki, Pipan, opravki! Soldati smo . . .»

«Dobro, dobro! Toda kljub temu . . . meni ze zdi, kot bi se nas izogibal . . .»

«Nikakor ne! Službe je preveč. — Saj veš, da glavno reč vršimo mi — domačini. Nепrestano na fronti!»

To je bil le preveč verjeten izgovor; Pipan je sam pre-dobro vedel, kakšen je bil položaj. Medtem ko je prve dni po zasedbi kar mrgolelo Volkswehra in drugih čet po dolini, je bila ta gneča takoj manjša, čim se je občutil prvi odpor slovenskih čet na meji. Pozneje so tudi civilisti mogli opazovati, kako se število koroških brambovcev krči.

Zato se je Pipanu nehote skrčilo srce.

«Mislim, da ne bo nič hudega; kar smo hoteli, smo do-segli! Drugo bo zdaj napravila mirovna konferenca.»

«Da, toda če oni pritisnejo . . .?» je menil Rožej.

«Ne bodo, imajo tudi dovolj!»

Tedaj ga je Klemen namenoma zbodel:

«No, kako pa se zdaj gledate z ravnateljem Göryjem . . .?»

Pipan je bil v zadregi:

«Ta bi bil res lahko ostal tam, kjer je bil!»

Čez nekaj časa pa je pristavil:

«Sicer pa stvar ne bo tako huda. Danes ima besedo organizacija in v organizaciji je vse. Mi smo se takoj povezali s centralo in včeraj je bil že delegat tukaj. Vsa vprašanja smo uredili in v nedeljo bo shod. Ali boš prišel? Pridi in govori, domačin si — volkswehrovec.»

«Bom videl!» je rekel Klemen in bil vesel, da je bil razgovor končan. Tudi proti Pipanu je občutil nekaj kot nemirno vest, samo razložiti si ni mogel, ali krivi sebe ali pa Pipana.

Vedno jasneje je spoznaval, kako se je že odtujil temu, na kar je še pred meseci prisegal. Vtisi in vplivi, ki jih je medtem doživljal, so delovali hitro in vztrajno. Toda če mu je bilo jasno, zakaj je nezadovoljen, mu je bilo pa nejasno, kaj bo, kaj naj stori? Da, kaj naj stori . . . ? Nihče mu tega ni mogel svetovati. Okrog sebe je videl rasti nezadovoljstvo: med tovariši, med samimi, do včeraj še navdušenimi volkswehrovci se je iz dneva v dan opažala vedno večja ravnodušnost, ki se je hitro izpreminjala v očitno demoralizacijo.

Prvi so se seve začeli puntati volkswehrovci z Dunaja. Njihova razpuščena revolucionarnost se ni mogla zajeti v položaj, ki je nastal, ali stanje je zahtevalo disciplino, vztrajnost, odpor.

«Kaj nas briga ta vaša meja? Pojte se solit!»

Nemško nacionalno prebivalstvo mest in trgov, bogatejši sloji, Herrenbauri, uradništvo — vse to je bilo vsak dan bolj nezadovoljno z dunajskim Volkswehrom. Dunajčani so se vedli kakor gospodarji, prezirljivo, kot vršilci posebne misije. Često so rekvirirali na svojo roko pri avstrijskih pristaših in jih strahovali:

«Počakajte, vam bomo že pokazali! Tudi za vas bo prišel čas plačila!»

Vodstvo Heimatschutza bi bilo najrajši takoj zahtevalo

odpoklic teh čet, pa jih ni moglo nadomestiti z drugimi. Heimatschutz si je poklical vruga v deželo.

Medtem so dnevi tekli, napetost, negotovost se je vlegala na zasedeno ozemlje. Nihče ni vedel, odkod to prihaja . . .

In potem se je začelo!

Danes si še videl tega volkswehrovca . . . jutri nič več. Če si vprašal po njem, je bil odgovor skomig ramen . . . ali pa zamah roke . . .

Drugega za drugim so jemale noči.

Nekega dne se je razneslo po perzonalih:

«Göryja spet ni več . . .»

Na Ravnah je zmanjkalo Göryja, na Lešah Pernikaca, v Mežici Rossbacherja . . .

Potihoma se je govorilo po dolini o protiofenzivi slovenskih čet, ki se lahko vsak dan prične, o pripravah z one strani, o srbskih divizijah . . .

Nekega dne je lajtnant Steinacher poklical tajnika Pipana k sebi na grad:

«Kaj pa vaši delavci? Novih sil potrebujemo. Srbi se pripravljajo na protinapad. Mobilizirajte delavstvo, kajti zdaj gre za republiko, za naše pravice. Sicer se lahko zgodi . . .»

Pipan se je popraskal za ušesi . . .

«Delamo, kar moremo! Skoraj preveč za našo stranko. Ko bi nas ne bilo . . .»

«Mobilizirajte delavstvo, pokličite ga na obrambo. Tovarna itak stoji . . .»

Absolutni avstriakant Pipan je globoko spoštoval ranjega oficirja; o poznejšem vodji nacionalsocialistične organizacije v inozemstvu živečih Nemcev je že takrat šel glas, da ima posebne zveze in poseben vpliv. Toda ni si mogel kaj, da ne bi zinil:

«Gospod lajtnant! Delavstvo je nezadovoljno — kakor bi kdo zacopral, tako je! Saj je za republiko . . . Toda pred

očmi vidi stvari, ki mu niso všeč. Zakaj je na primer prirepal Göry nazaj? Zakaj so se vsi bivši avstrijski javni funkcionarji vrnili na stara mesta? To ljudstvu ni všeč; bolj so osovraženi, kot slovenska oblast . . .»

Kakor bi neviden nož sunil v rano, je lajtnant Steinacherja zdaj zapekla rana, da se je bolešno premaknil.

«Sodrug Pipan! Razumem, da delavstvo z marsičem ni zadovoljno in celo priznam, da ima dovolj vzroka za to! Toda treba je vedeti eno: ako vzdržimo tu, kamor smo prišli, bomo s tem odločilno vplivali na razmejitveno delo na našem jugu, ki se zdaj godi v Parizu. Kaj vedo ti senilni starci na mirovni konferenci? . . . Italijani so na naši strani, Angleže, Amerikance, Japonce, ki vsi skupaj teh krajev ne poznajo in so jim tudi deveta briga — pa lahko pridobimo, ako jih postavimo pred izvršena dejstva . . . Tu vršimo veliko, zgodovinsko delo za našo veliko nemško domovino, ne samo za našo Avstrijo . . . na katero se konec konca požvižgamo . . . Me razumete? Tako mislijo tudi vaši sodrugi v Celovcu, Šperdin, Gröger. Vi ste socialist, ali v narodnem pogledu ste naš pristaš. Zdaj je treba vzdržati. Na koga pa naj se naslonimo, če ne na vas, na socialdemokracijo? Kmečko prebivalstvo je za Jugoslavijo. To so napravili duhovniki! — Potem — potem bomo uredili naše notranje razmere v državi, kakor bomo sami hoteli. Kdo si bo upal kaj proti delavstvu. To so potem vaše stvari!»

Konfuzni Pipan je še malo razmišljal, a se je takoj vdal prevladujočim nacionalnim čustvom, temu bremenu, ki je vedno zaviralo njegovo razredno zavest.

«Storili bomo, kar se storiti da! Računajte name, gospod Steinacher!»

Še tisti večer je sklical sejo odbora politične organizacije, na katero so prišli tudi odborniki strokovne organizacije.

Toda takoj spočetka se je pokazalo, da tudi Pipanov,

Abšnerjev in drugih zaupnikov vpliv ne bo mogel doseči uspeha.

Odborniki Verčko, Rožen, Juh, Gradišnik in drugi so se postavili nameravani mobilizaciji delavstva po robu.

«Da vprežemo delavstvo v te stvari? To ni naša stvar, to bi šlo predaleč! Delavstvo noče, saj sami vidite. Mi smo za republiko, toda da se mi sami borimo za mejo, ne gre! — Kar se godi, ni socialistično, ni naš program. Zakaj nam je Celovec naprtil stare tlačitelje in izžemalce? In potem — delavstvo vidi, kaj se godi: Volkswehr zapušča mejo, vsak dan je manj vojaštva tukaj . . . Kdo še opravlja službo? Večinoma naši sinovi, prostovoljci iz mežiške doline, iz Podjune . . . Nemci pa beže in nam kažejo roglje . . .»

«Vi govorite, kot bi bili za Srbe!» jim je očital Pipan.

«Ne! Mi smo za svobodo, za republiko. Toda treba se je ozirati tudi na kmečko prebivalstvo! Ali naj gremo z nemško gospodo čez drn in strn? — In potem — zakaj ne gredo na fronto purgarji, njihovi sinovi? Koga pa vidiš? Nikogar, vsi se širokoustijo tod okrog, na fronti so pa naši . . .»

Ko je Pipan malodušno, z globokim vzdihom umolknil, mu je Verčko rekel:

«Ne misli, da smo proti tebi! Cenimo te, naš voditelj si, toda mi ti svetujemo, mi hočemo, da greš po pravem potu!»

Poloficielno pa je naslednje dni guštanjska organizacija agitirala za to, da delavstvo podpre fronto. Avstrofilski in nemškonacionalni elementi so prigovarjali na vse kriplje, toda uspeh je bil siromašen; le nekaj ljudi je zgrabilo za puške. Podobno je bilo tudi na Prevaljah in Lešah, v Črni in Mežici pa je delavstvo očitno sabotiralo željo socialne demokracije iz Celovca . . .

Volkswehrovec Obergast se je pravkar odpravljal s svojim oddelkom na Grobarjev vrh, zamenjat tamkajšnjo posadko.

«Klemen!» je poklical svojega tovariša in mu poltiho rekel:

«Nocoj je zadnjikrat . . . potem me nihče več ne zadrži tukaj!»

«Tudi mene ne!» je odločno odvrnil Klemen.

Oddelek desetih mož je molče in z negotovimi občutki odkorakal na bojno črto. Vse do Zelovca ni skoraj nihče spregovoril besedice; vsak zase je bil poln neprijetnih, temnih misli. Ozračje je bilo napeto, smrdelo je že po ognju in smodniku.

Ko so prišli do prvega kmeta na vznožju Zelovca, je volkswehrovec Hus, iz Roža doma, spregovoril:

«Vzemimo pijače s seboj, v soseski se ne dobi ničesar.»

Čeprav je bil že popoln mrak, ni bila hiša razsvetljena, ker prebivalci niso žgali luči. Vstopili so skozi temna vežna vrata. Iz kuhinje se je svetlikal žar ognjišča. Prosili so mošta proti plačilu.

Kmet je zaprl vežna vrata, užgal leščerbo in rekel:

«Kje imate posodo?»

Ko mu je vsak dal svojo steklenico, je zastrmel:

«Samo toliko?»

Potem je odšel. Ko se je vrnil, je nosil v eni roki zveženj steklenic, v drugi pa trebuchasto pletenko kakih desetih litrov.

«Tu imate!» je rekel dobrohotno. «Dodal sem še eno steklenico, ker s temi vašimi ne pridete nikamor. To je komaj za požirek.»

Ko so volkswehrovci hoteli plačati, je kmet odbil:

«Ah, kaj to . . . To vam kar tako dam. Samo pletenko mi vrnite, ko se boste vračali.»

Potem je še enkrat smuknil v klet in se vrnil z ogromnim vrčem mošta.

«To pa izpijte za pot!»

Volksehrovci so se s čudnimi občutki izgubili v noč.

Požarnik je prvi menil:

«Ta kmet je vendar, kolikor vem, zagrizen Slovenec. Čudno . . .»

«In še kakšen skopuh! — Laže iztrgaš vragu dušo, kakor temu kremplju kak božji dar! . . . Res, dvakrat čudno!» se je čudil Klemen.

«Kaj neki pomeni to? . . .»

«Ali se vam ni zdelo, da je bilo v njegovem vedenju nekaj pomilovalnega, v njegovem glasu nek poseben prizvok . . .?»

«Da . . . kot bi hotel reči: Vzemite to, saj vas bo itak kmalu vrag vzel . . .»

Polni težkih, nenavadnih slutenj so se vzpenjali proti vrhu. Pot je bila tiha, razen lahkega šelesta temnih gozdov, skozi katere jih je vodila pot, ni bilo slišati živega glasu. Nihče bi ne bil mislil, da so že na fronti, streljaj daleč od sovražnika. Toda ta mir je bil tako napet, da jim je kot struna brnel po ušesih . . .

Straža pri Grobarju se je v hipu izmenjala.

«Ali je kaj novega?» je vprašal Obergast.

«Nič! Vse po navadi; oba dneva nisem čul puškinega strela!» je odvrnil stari komandant.

Nato je izmenjano posadko jadrno požrla noč . . .

Opolnoči je rekel Hus:

«Mislim, da pretiravamo. Tako tiho je, da ni misliti na kak napad. Sploh ne verjamem, da bi si čuši kaj upali?»

Obergast je ugovarjal:

«Informacije govore drugače. In povelje tudi . . . Sicer nas povelje ne briga toliko, toda za našo kožo gre, zato moramo biti previdni! Nerad bi pustil tukaj svoje možgane. In vojna je vojna!»

Žgoča luč karbidne svetilke je razsvetljevala prostor; v enem kotu je bilo ležišče, v drugem pa je stala miza, ki so

si jo straže izposodile v bližnji hiši. Vsi stenski dušniki so bili skrbno zatrpani z mahom. To je bila stara lesena kašča.

Dva volkswehrovca sta bila stalno na oprezu in sta se vračala vsako drugo uro v kaščo, iz katere sta potem odšla nova dva.

Tudi po polnoči se ni nič izpremenilo; izvidnika sta poročala: «Vse tiho, nikogar nikjer!»

«Zdaj bi pa skoraj malo zaspal, saj pridem šele ob štirih na vrsto!» je menil Hus in se zleknil po slami. Za njim sta legla še dva druga. Obergast in ostali so sedeli pri mizi. Pravkar so izpili zadnji požirek tudi iz pletenke in glave so jim postale malo težke.

«Kar se mene tiče, bi rajši spal doma v Favoritenu», je menil čez čas volkswehrovec Lasko.

«In jaz — če sem odkritosrčen — doma v Gradesu!» je pristavil volkswehrovec Brukner iz gornje Koroške.

Husa, ki je bil puškar iz Borovelj, sicer socialdemokrat, a nepomirljiv Korošec, je to skoraj ujezilo:

«To ste lepi volkswehrovci!»

Zdaj so skočili vsi, ki so bili okrog mize.

«Čas je že, da nehaš s svojimi klobasarijami! Namesto da bi otipal, kako nas ima vse za norce, goniš svojo staro lajno dalje. Ali si delavec ali nisi?»

Hus jih je grdo pogledal. Ker ni mogel najti primerneга odgovora, se je užaljen obrnil k steni in se delal, kot bi spal. Pa ni spal, temveč se je boril s svojim privzgojenim čustvom, ki ga je vodilo čez vse zapreke, čez vse pomisleke . . .

Ob dveh se je vrnil z opreza Rožej s svojim tovarišem.

«Vse, kakor izumrlo!»

Ven sta odšla Lasko in še en Korošec.

«Ali ste vse popili?» je pobaral Rožej.

«Vse!»

Rožej in tovariš sta sicer že prej popila svoj del, toda zdaj ju je žejalo kljub jutranjemu hladu. Rožej je z važnim obrazom izvlekel iz nahrbtnika veliko steklenico črničevca, katerega mu je zvečer prinesel prijatelj iz perzonala.

«Kaj si ga videl!» so se razveselili tovariši; oni na slami so se dvignili in posedli.

Steklenica je šla od ust do ust, enkrat, dvakrat . . . Žgoča pijača jih je prijetno hladila.

Požarnik je odstavil steklenico:

«Ko to lokam, občutim, da ni nocoj nekaj v redu z mano. Sicer ne pijem in žganje mi smrdi. Nocoj pa je kot balzam, ki hladi in blaži neki ogenj, katerega sem ves poln. Kaj neki je to . . .?»

«Kaj bi bilo! Nič . . .!»

Da bi speljal pogovor na drugo stran, je Obergast dejal:

«Onima, ki sta na oprezu, bo tudi treba nekaj prihraniti!»

Kmalu so polegli vsi razen Obergasta, ki je trudnega obraza obsedel pri mizi in oprt na dlani čmeril v mizo. Po zaužitem žganju ga je začel zalezovati spanec. Da bi ga pregnal, je vstal, odpahnil s puškinim kopitom prislonjene duri in prestopil prag. Rožej se je okrenil k njemu, ga pogledal z enim očesom in zamrmral:

«Kam pa greš?»

«Malo na zrak!» je odvrnil Obergast.

«Če bo kaj, pa povej!» je še slišal prijateljjev zaspani glas, ko je narahlo, brez odmeva prislonil vrata v durnike.

Zunaj ga je objel prijeten hlad, ki ga je razpihaval rahel dih od severa. Mir tu zgoraj je bil tako globok, da se je do sem čulo šumljanje deroče Meže, čeprav je bila njena struga petsto metrov globoko pod Grobarjevim vrhom.

Obergast je zadihal iz polnih pljuč, nekajkrat oprezno prisluhnil in se nato napolil proti položnemu vrhu za kaščo, kjer je bila straža. Stražarja, ki sta stala vsak pod enim raz-

čeperjenim borovcem v razdalji kakih dvajset korakov, sta ga takoj opazila. Vsi trije so nekaj časa molče strmeli navzdol na desno, kjer je tekla koroško-štajerska meja.

Nič, vse tiho . . .

Počasi se je začela okrog njih zgoščati jutranja megla, doli v dolinah pa se je prejšnja mračna pena spreminjala v belo megleno plast. Tam na vzhodu, za Pohorjem, se je svetlikala prva jutranja zarja, še nežna in rosna, toda smela in upa polna. Njen odsev je že rahlo poljubljal vrhove Karavank in Kamniških planin, vstajajočih iz južnozahodnega ozadja.

«Lep dan bo!» so si mislili vsi trije, ko se je Obergast odstranil na levo. Bilo mu je prijetno in zato se ni takoj vrnil v kaščo, temveč je stopal naprej po slemenu, obraslim z redkim, od vetra razmešanim borovjem. Zašel je precej daleč od straže, ki je utonila v jutranji megli.

Tedaj ga je vzdramil kratek pok iz puške, prav za hrbtom, a preden se je utegnil obrniti, je počil že drugi, takoj nato je zaslišal kratek, pridušen krik . . .

Hotel je skočiti navzdol proti kašči, oddaljeni sto korakov, ko je zagledal skozi jutranji mrak, da derejo proti njej sklonjene, temne postave. Dve, tri . . . pet, deset . . . Temne postave so se sklanjale tudi tam, kjer je malo prej stala straža. Odskočil je z jase nazaj v hosto in prisluhnil. V istem hipu pa se je začulo pri kašči pokanje ročnih granat. Samo ročnih granat . . . Da, zdelo se mu je, da je med pokanjem zaslišal tudi bolesten, izgubljen krik . . .

Napočilo je jutro pričakovane in slutene ofenzive slovenskih čet. Na Grobarjev vrh se je v varstvu jutranje megle priplazil Vugin oddelek in v skoku pometel s stražo; nato pa je obkolil kaščo, v kateri so vedeli, da je posadka koroških čet. Preden so presenečeni volkswehrovci v kašči prav prišli k sebi, so jih že raztrgale ročne granate . . .

Bajoneti že niso imeli kaj opravka . . .

Ko se je dim razkadil, sta Stražmir in Kotalo pogledala skozi vrata. Za pragom je ležalo krvavo cunjasto telo . . . iz razbitega obraza je mežikalo veliko, svetlo oko . . .

«Moj Bog! To je vendar Klemen . . .» je zastokal Kotalo in omahnil . . .

Obergast pa se je v diru zagnal po bregu navzdol, slep za vse ovire in zapreke . . . vedno dalje, vedno niže . . .

Čez pol ure je bil ujetnik jugoslovanskih čet, ki so prvi dan zasedle mežiško dolino . . . drugi dan Podjuno, Rož . . . tretji dan Velikovec . . . četrti dan Celovec in Gosposvetsko polje . . .

Požganica zaživi

Mesec dni po zasedbi slovenske Koroške je po Jazbini planila vest:

«Nadlar je na Požganici! . . .»

Kot blisk je ta novica švignila od Nicnarja pa gor do Verhuna in kot težka mora še prvi večer legla na devet najemniških ognjišč in na tri lastninska. Toda pod težo te more so zavzdihnile tudi vse gostaške bajte po Jazbini.

Lovca Nadlarja je bil iztaknil Karpuhov Šantač, ko je nekega zgodnjega jutra opravil po Požganici eno tistih skrivnih, samosvojih poti, o katerih ni nihče vedel, čemu služijo. Šantač je bil že ob prvem svitu na spodnji prelihi; goljava, obdana z visokimi črnimi lesovi, ki so še brez življenja strmeli v jutranjo zoro, je bila podobna tihemu tolmunu, ki ga je pokrila debela poletna rosa; sočna planinska trava se je te rose tako napila, da je ponekod polegla kot mlado žito. Kljub temu, da se je Šantač previdno držal ozke steze, ki je delila goljavo na dve polovici, je bil do kolen moker, ko jo je prekoračil.

«To je trava, to je paša!» je polglasno govoril in se naslonil na deblo košate smreke. Pogledal je proti nebu, ki ga pobarvala dnevna luč, potem je z očmi, ki so se po dnevi svetile, kot bi bile prerasle z mreno, ki so pa rezale mrak in zoro z nedosežno bistrostjo, oprezno obšel gozdni rob okrog in okrog goličave. Ob tem času si včasih mogel opaziti divjačino, ki je prihajala na pašo. Danes je Šantač zastonj stal tiho kot štor — ničesar ni mogel zapaziti . . .

Pač . . . Zada j na tilniku ga je nekaj zasrbelo, da je nehote segel z roko nanj . . . Tam zgoraj na levi strani, kjer je bilo v zaščiti bohotnega smrečja postavljeno lovsko opazovališče, imenovano grofovsko stojišče, rezervirano le za grofa in za njegovo družino — tam je nekaj zamigalo . . .

To ni bila zver . . .

Šantač je napel vid, a že je pobledel in se ves sključen stisnil za deblo . . .

«To je lovec Nadlar . . .» je zašepetal in vročina ga je oblila, «lovec Nadlar in s — puško . . .»

Iz svojega skrivališča je kot mačka sledil slehernemu gibu odkritega lovca in videl, kako je nekaj časa molče opazoval zgradbo stojišča, potem je pristopil bliže in začel otipavati lestvo, ki je vodila nanj, kot bi se hotel prepričati, če je stavba še dobra, nepoškodovana . . . Naposled je Šantač mogel videti, kako je lovec Nadlar zlezal po lestvi na stojišče, kjer je prav tako preiskoval njegovo trdnost in zanesljivost.

«Hudič!» je Šantač strupeno zaklel.

Lovec Nadlar se je medtem spet skopal na tla. Nekoliko je še postal, potem pa je krenil čez gornji konec prelihe, s širokimi koraki, kakor so znali hoditi samo grofovski lovci. Izginil je v gozd tam, kjer je glavna pot vodila navkreber po položnem slemenu Požganice.

«Hudič!» je še enkrat siknil Šantač. V prvem hipu se je hotel zagnati za lovčevim sledom, da bi ga še naprej pasel, kakor je znal samo on, toda koj si je premislil.

«Dovolj sem videl . . .!» je zamrmral in stopil na zdaj že svetlejšo jaso. Kljub jutranjemu hladu mu je znoj lil po hrbtu, tako ga je ta prikazen zastrašila. Toda to ni bil navaden strah pred lovцем, ki ga Šantač kot razvpit, a nikdar odkrit divji lovec ni poznal — to je bil čuden strah neprijetnega spoznanja.

Koj nato jo je udrl čez goličavo, ne meneč se za težko roso, ki mu je lila za cokovnice*, ter se spustil na oni strani po bregu nizdol proti Jazbini. Sonce še ni posvetilo na strugo zelene Jazbine, ko je Nicnar že izvedel za Šantačevo odkritje.

Že od lanske jeseni si noben grofovski lovec, bodisi nadgozdar bodisi kdo drugi, ni upal v revir, niti s puško, a tudi ne golorok; vsi so se poskrili, v revirjih pa so vladali divji lovci. Starim poklicnim strastnežem so se pridružili številni novi tovariši, delavci, bivši vojaki, ki so z vojaškimi puškami strahovali vse revirje in brez pomisleka streljali za vsakim predstavnikom lastnika, če so ga kje srečali.

Zato pa je bila Jazbina tudi upravičeno iznenadena. Vedela ni, da je tisto jutro lovec Nadlar pregledal svoj revir po posebnem nalogu, kakor so jih pregledovali tudi Kurej v Mušeniku, Kristan v Perovju, Lojen v Bistri.

Prejšnji dan so bili namreč poklicani na Ravne vsi uslužbenci gozdarske uprave grofov Thurnov, kjer so bili predstavljeni novemu državnemu sekvestru Thurnovih veleposestev, Pupisu, ki je prišel od deželne vlade. Jazbina ni vedela, da je ta državni sekvester gozdarskim uslužbencem takole govoril:

«Deželna vlada ve, da so se od prevrata razpasle po revirjih grde navade, da cvete kraja divjačine, da se razni sumljivci vedejo kakor pravi lastniki. Razne tuje, fantastične ideje motijo ljudstvo . . . Revirji, naše najdragocenejše narodno premoženje, so medtem mnogo trpeli in skrajni čas je, da se to neha! Mi bomo to dosegli, tudi če bomo primorani poseči po najstrožjih merah. Kako bo naša mlada država ravnala s fideikomisi, z veleposestvi, to se danes še ne ve. Če pa pride do izvedbe agrarne reforme, morajo biti posestva izročena novim lastnikom v polni vrednosti. Toda že

* čevlji z lesenimi podplati.

zdaj lahko trdim, da gozdovi najbrže ne bodo prišli pod agrarno reformo. Vsa načela modernega gospodarstva so proti temu!»

Jazbina ni vedela, da je državni sekvester ob razhodu rekel gozdarskim nameščencem:

«Upam, da lahko računamo na vas . . .»

In Jazbina tudi ni bila priča, kako je potem grof Thurn povabil državnega sekvestra k večerji ter se je med njima razvil naslednji razgovor:

«... moj nadgozdar Dudaš . . . to je prvovrsten strokovnjak. Ves revir ima v malem prstu! Prav za prav je skoraj samouk, ker ima le nižjo gozdarsko šolo. Toda ravno zato ga še posebno cenim . . . Preprost človek, ki se je z lastno pridnostjo povzpел tako visoko . . .»

«Pri tukajšnjih narodnih krogih je vaš nadgozdar slabo zapisan . . . oprostite, ekscelenca!»

«Da . . . toda taki ljudje niso nikoli nevarni. Nova oblast je zadelj tega res lahko mirna. Jaz jamčim zanj . . . Sekvestralna uprava bi z njim res mnogo pridobila . . . država bi pridobila . . .»

«Bomo videli, ekscelenca! Sploh pa imate vi, kot naš državljani, pri tem odločilno besedo . . . Vse mere, podvzete glede vašega veleposestva, so zategadelj le prehodnega, čisto formalnega značaja . . .» — — — —

Vsega tega Jazbina ni vedela ne videla, zato se je še isti večer vsa razburjena zbrala pri Kopišarju na soseskin poveset. Prišli so vsi trije lastniki in vsi najemniki, skoraj vse žene in tudi odrasli otroci, prišli so tudi vsi bajtarji. Molče je gmajna poslušala tihi in vroči Šantačev glas:

«... preiskoval je stojišče . . . kakor včasih . . . kakor prej, kadar se je stojišče pripravljalo za grofa . . . In puška mu je mahala, kot bi po svojem hodil . . .»

«Kaj se je zgodilo? . . .»

«Nekaj nenavadnega se je moralo pripetiti . . .»

«Sicer bi si Nadlar ne upal na Požganico . . .»

Jazbina je razmišljala, kaj bi se ukrenilo, da bi se odvrnila težka nesreča.

Prvi se je oglasil najemnik Naraglav:

«Naš Anzuh bi moral biti tukaj — on bi mu že pokazal, da bi ne cmangal* več tod okrog . . .»

Njegov sedemnajstletni sin, ki je sedel poleg njega, je skoraj vzkliknil:

«Zato ni treba čakati na Anzuha . . .»

Vsa gmajna se je ozrla v očeta in sina.

«Tako bi bilo najpametneje!» je pritrdilo nekaj glasov.

Spet molk, dokler ga ni prekinil najemnik Karpuh.

«Kaj smo pa doslej sploh ukrenili za Požganico? . . .»

«Res, ničesar nismo ukrenili!» je rekel lastnik Smerdoh.

«Bili smo na občini, bili smo na sodišču in to je vse.»

«Premalo!» je pritrdil zbor.

Nizka, natrpana izba se je tako rekoč zamajala.

«Storiti bi bili morali več, ukreniti nekaj, s čimer bi javno dokazali, da si lastimo Požganico.»

«Ali kako?» je vprašal rezki glas lastnika Staneta.

Spet se je izba pogreznila v kratek, mučen molk, ki je bil tako težak, da so se slišali posamezni globoki dihi.

«Moj sin je dal življenje za Požganico . . .»

Vse je pogledalo v kot, kjer je na nizki postelji sedela mati Močivka s hčerko Mojco. Obe sta imeli črne haderce na glavi, njuna obraza sta bila bleda in oči udrte, izmučene. V tem glasu je bilo nekaj, kar je hotelo reči:

«Kaj pa hočete še več . . .?»

Tedaj se je oglasil lastnik Nicnar, ki je dotlej molčal.

«Na sodnji so nam rekli: to je pravna zadeva. Torej bi morali vložiti tožbo za našo lastninsko pravico!»

* postopal.

«Tožiti!» se je oglasilo hkrati več glasov.

«To bi bila ena pot!» je ponovil Nicnar. «Toda zakon je proti nam. Bog ve, kako bi se to vleklo in koliko bi stalo?»

Vsa izba je molčala, kot bi iskala izhoda iz zagate.

Nenadoma se je zaslišal iz kamrice poleg izbe suhi glas stare Kopišarke:

«Poslušajte mene, najstarejša sem v celi Jazbini. Še zmeraj, kadar je siromak tožil gospoda, je izgubil, gospod pa dobil. Tako je bilo, odkar svet stoji, in tako bo, dokler ne bo vstal kralj Matjaž* . . .»

Globoka tihota je sledila tem besedam; šele po daljšem presledku je spregovoril Nicnar:

«Zato pa pravim, da ne pridemo po tej poti nikamor . . .»

«In katero nam svetuješ?» je zateglo pobaral najemnik Kazamir.

«Pojdimo se povetovat k stranki . . .»

Te Nicnarjeve besede so napravile silen vtis na prisotne. Skoraj vsa izba se je zganila, kot bi se šele zdaj spomnila svoje povezanosti s stranko. Nicnar je bil pred nekaj meseci več kot polovico Jazbine vpisal v socialdemokratsko stranko in vsi so plačali prispevke za pol leta naprej.

«Da, k stranki pojdimo! Zakaj smo pa člani!»

Nicnar pa je dalje razlagal:

«Stranka ima danes velik vpliv in ima tudi svoje advokate, ki zastonj dajejo nasvete in zastonj branijo člane pred oblastjo.»

* Pripovedka o kralju Matjažu je najbolj živa na Koroškem, kjer je tudi njegov grob. Dejstvo, da je Koroška slovensko ozemlje, ki je najbolj oddaljeno od pokrajin, kjer je vladal ogrski kralj Mathias, bi govorilo za to, da je ljudska duša tej pripovedki prisvojila zgodovinsko vlogo vodje prvega kmečkega upora na Koroškem, kmetu Matjažu, ki je v boju s Turki padel leta 1492.

Na Naraglavov predlog so soglasno sklenili, da pojdejo k stranki Nicnar, Kopišar in Verhun in sicer takoj prihodnji dan.

Ob koncu se je nenadoma oglasil Smerдох, ki je doslej molčal:

«Kaj, ko bi šli tudi k župniku? Pri gerentu smo že bili, a pri župniku ne. Duhovniki imajo pa sedaj velik vpliv pri vladi.»

«To je pameten nasvet!» so pritrdili Kopišar, Verhun, Karpuh in še mnogi drugi.

Zbrana Jazbina je kratko pomislila. Prvi se je znašel Naraglav.

«Dobro, tudi to je dobro! Duhovniki imajo velik vpliv. In naš župnik se ni mogel z nadgozdarjem Dudašem, ki ga je hotel kot srbofila spraviti v zapor. Zdaj se mu župnik lahko osveti!»

Tudi Nicnar je bil za ta predlog.

«Gremo k župniku in k stranki! K obema! Več ljudi več ve! Kaj pravite vi?»

«Mi smo za to!»

Tu se je spet zaslišal suhi glas stare Kopišarke iz kamrice:

«Dobro je poskusiti vse! Toda ne pozabite, kar so rekli stari ljudje: Boj se biriča in duhovnika . . .»

Jazbina se je spogledala in zavladalo je mučno razpoloženje. Staro Kopišarko je pred kratkim sprevidel isti duhovnik, o katerem je zdaj tako govorila.

Suhi glas pa je, kot bi slutil, kaj se godi v srcih zbrane Jazbine, nadaljeval:

«Še enkrat pravim, da je dobro, ako vse poskusite. Birič in duhovnik sta dva različna strahova in pred obema se je treba varovati na svoj način.»

«Mati!» je tedaj spregovoril sin, «mati, ne bojte se, mi se ne bomo dali nikomur prevariti!»

Jazbina je sklenila, naj gre delegacija k stranki in tudi k župniku; Smerdoha in Naraglava, ki sta bila oba dobra z njim, so izbrali za nova člana delegacije, ki je štela zdaj pet oseb.

Ura je bila polnoči, ko je soseska zapustila Kopišarjev dom.

Župnik je imel navado zgodaj maševati, zato so Jazbinci, ki so hoteli biti pri maši že zato, da bi se župniku ne zamerili, zamudili pol opravila. Ko so po maši potrkali na farni urad, so bili široko in prijazno sprejeti. Župnik jim ni dal razumeti tega, da je Jazbina slabo zapisana v farovških bukvah.

«Kaj pa je vas prignalo?» je pozdravljal župnik in posadil obiskovalce po stolah.

Besedo je imel Smerdoh.

«Gospod župnik, slišali smo, da se bo nadgozdar Dudaš vrnil?»

Župnik Plahuta je srebal črno kavo z rumom. Debelo jih je pogledal, a na obrazu se mu je poznalo, kako ga je vznejevoljilo ime Dudaš.

«Ali ste zato prišli? — Nisem še čul, da bi se ta prevzetnež vrnil? . . .»

Potem je vsakega posebej pogledal s svojimi drobnimi očmi, vedoč, da imajo obiskovalci nekaj drugega na srcu, a še nočejo na dan.

Smerdoh je nadaljeval:

«Nam ni vseeno, če bi se ta baharitnež vrnil in čudno se nam zdi, da bi mu Jugoslavija kaj takega dovolila!»

Jazbinci so bili z vtisom, ki so ga izzvali pri župniku zadovoljni; zato so odlašali z zadevo, ki jih je prignala sem.

Župnik je nestrpno čakal na pravo razodetje, na videz pa je čisto mirno gledal v obiskovalce in si mislil: «Ta Nicnar,

ta je pravi razbojnik; že prej ni bil reden pri svojih verskih dolžnostih — zmeraj zija v tisti sončni rob; Kopišar — bog ve koliko let ga že nisem videl v spovednici; Naraglavi so junci, a vsaj zavedni Slovenci, kar je pri najemnikih redko; Verhuni — moj bog, ti so dve uri daleč tam na koncu Jazbine; Smerdoh, ta še gre, čeravno je tudi on jazbec jazbasti.»

Župnik se je obrnil h Kopišarju in vprašal:

«Kaj pa mati?»

«Mati so boljši. Pravijo: nočem umreti, dokler ne izvem, kako se bo rešila naša stvar!»

«Katera stvar?» je hitro popadel župnik.

«Stvar z nami, z Jazbino, s Požganico . . .»

Zdaj so mu Jazbinci razložili, zakaj so prav za prav prišli.

Župniku ni bilo neznano, da so bili Jazbinci pozimi pri gerentu občine in na sodnji glede Požganice. Pomilovalen nasmeh bi mu bil legel na lica, ko bi ne vedel, kaki trdobučneži so ti Jazbinci. Stvar je bila torej vseeno resna. Zato je mirno poslušal, ko je Smerdoh razlagal:

«Mi si pač mislimo, da je zdaj mogoče zahtevati stare pravice. Nova država vendar ne bo branila grofa, ki je Nemeec, in Dudaša, ki Slovence mrzi, kot bi bili garjevi, in je bil eden najhujših preganjalcev vsega, kar je bilo slovenskega. Mi smo pa vsi Slovenci . . .»

«Gre za dve stvari!» je izpopolnjeval Kopišar. «Gre za naše najeme in gre za Požganico. Odločeni smo, da ne pustimo kar tako.»

Župniku se je nagubalo čelo, še malo je pomislil, potem pa vprašal:

«Kako pa z najemnino?»

«Z najemnino? Od svetega Jurija dalje ni nihče plačal niti krajcarja, a lanske polovice tudi več kot polovica ni poravnala. Nekateri imajo pri upravi nekaj zasluženega z

vožnjami, še od prej. Najemnine ne bo nihče plačal. Komu? Starim gospodarjem . . .?»

Ko je župnik to slišal, ga je še bolj zaskrbelo. Vstal je in korakal po sobi sem in tja.

«To so zelo zapletene stvari! Kako si vi to zamišljate, mi ni jasno; a vsa stvar tudi meni samemu ni jasna! Zelo zapletena zadeva!»

«Nam se pa ne zdi čisto nič zapletena!»

«Pa še kako zapletena, dragi moji! Govorimo najprej o najemu. Veleposestvo grofa Thurna je še tu in ni razlaščno. Država mu je postavila sekvestra, ki vodi upravo z vsemi dolžnostmi, z vsemi pravicami. S tem, da niste obnovili najemnine, bi vam stvar lahko zapadla, če bi jo vzeli strogo po zakonu. Seveda nova država tega ne bo napravila, razmere se že morajo upoštevati. Ali ste me razumeli?»

«Kar kaj!» je odgovorilo hkrati vseh pet Jazbincev, tudi Smerдох in Nicnar, čeprav se ta razlaga njih kot lastnikov ni tikala.

Župnik si je obrisal znoj s čela.

«Pravijo, da bo Jugoslavija izvedla agrarno reformo in da bomo dobili v last grunte, na katerih živimo!»

«To se bo gotovo zgodilo. Toda za to je treba mnogo priprav, predvsem zakonov, ki se morajo šele napraviti. Zato je treba potrpeti. Take stvari se ne uredi kar čez noč.»

«Kaj pa mislite o Požganici, gospod župnik?»

«O Požganici? To je čisto druga! Ne vem, kaj bo s stariimi, ugaslimi servituti, vendar mislim, da bi se dali obuditi. Toda le z zakonom. Nova država bo to gotovo storila! Kakor pa stvari zdaj stoje, ste vi pred zakonom onemogli — reč je gotovo že desetkrat zastarela. Sicer pa — v Jazbini so le še trije lastniki, ki bi imeli pravico do Požganice, če bi ta pravica oživila!»

Zdaj so Jazbinci skočili.

«Ni res, ta pravica je pravica nas vseh! Ako je gruntovska pravica, potem je obenem najemniška, ker bodo grunti po agrarni reformi dodeljeni najemnikom. Če pa je pravica rodbin, potem so tudi vse stare rodbine tukaj. Le da živijo danes nekdanji potomci Kopišarjev v Paludju, Paludniki v Kazimirju, Močivci na Karpuhovem in tudi v Močivju, Kazimirji na Kvocah, Verhuni in Naraglavi so se doselili v Jazbino, a so tudi že vsi prekrižani z jazbinsko žlahto. Ako obrnemo tako, je pravica naša, če pa obrnemo na drugo stran, je pravica ravno tako naša.»

Župnik je vzdihnil; kot drenove grče, si je mislil in jih skoraj nejeverno gledal.

«Kaj nam torej svetujete?» ga je pobaral Nicnar.

«Počakajte, samo počakajte, medtem se bodo stvari že uredile.»

«Mi bomo čakali, a Dudaš, a Mušenik, a Ravne ne bodo čakali, temveč bodo delali proti nam. In mahoma bo morda prepozno . . .»

«Z glavo skozi zid ne gre, dragi prijatelji, čas bo sam pomogel k rešitvi. Ne bi bilo dobro, da se zapletete v kako neumno pravdo ali v kake druge homatije. — Kolikor bom imel besede jaz, verujte mi — bom zmeraj na vaši strani. Ti Dudaši in podobni vsiljivci mi niso k srcu prirasli, to sami veste.»

Jazbinci so bili mnenja, da so opravili, ter so odšli. Ko so bili zunaj, je Nicnar rekel:

«Kar kaj!»

«Čakajte, čakajte, to nam trobijo od vseh strani. Oni pa ne čakajo!» se je jezil Naraglav.

Srdito so pljuvali in odšli iskat organizacijo stranke.

Toda stvar ni bila lahka. Bil je delavnik in odborniki so bili na delu. Prejšnji tajnik, Pipan, je pobegnul s Volkswehrom, ker se je preočitno izpostavljal za koroške oblasti in

zato so morali funkcionarje šele poiskati. Morali so tekati po perzonalih, dokler niso slednjič dobili odbornikov Predana in Mlinarja. Jazbinci so vzbudili pri delavstvu veliko pozornost, vse je postajalo in gledalo za njimi.

«Jazbina je tu . . .»

Pri stranki je bil Nicnar tisti, ki je vodil besedo.

«Prihajamo v imenu Jazbine, prihajamo po nasvete. Kam pa naj gremo, kot k stranki.»

«Kaj vas stiska, sodrugi?» sta rekla odbornika.

«Gre za naše pravice!»

In Nicnar je podrobno razložil vse skrbi in težave, ki vznemirjajo Jazbino.

«Kaj naj storimo, sodrugi?»

Predan in Mlinar sta takoj pokazala, v kakšno zadrego ju je spravil ta obisk. Nikdar še nista imela opravka s takimi stvarmi; oba sta bila razredno zavedna delavca, ki sta imela izkušnje v boju za delavske pravice, toda stranka ni dajala nobenih takih navodil, ki bi jima mogle zdaj koristiti.

«Pri nas je zdaj malo težko; sodrugi, ki so bili v teh stvareh bolj izkušeni, so morali pobegniti, mi pa še nimamo navodil. To, kar ste povedali, je zelo zapletena stvar», je menil Predan.

«Kaj pa ti?» se je obrnil Kopišar k odborniku Mlinarju. «Ti si bil v aprovizacijskem odboru, držiš s Slovenci, ti imaš besedo pri oblasti.»

«Ne preveč!» je kratko odvrnil Mlinar.

«Toda stranka ima vendar nekoga, kamor se morejo člani obrniti za nasvete?»

«Stvar je še težka. Od Celovca smo odtrgani, a z novo centralo v Ljubljani si nismo še tako, kot bi želeli. Tam imajo odvetnike, ki bi v takih zadevah mogli svetovati. Pisali bomo centrali . . .»

«Ti vražji advokati!» je klela Jazbina. «Ali nam stranka, organizacija sama ne more pomagati?»

«S čim naj vam pomagamo?»

«Trdno smo odločeni, da naženemo vsakogar, ki ga Mušenik pošlje v Jazbino . . .»

«Potem si pa veliko upate», sta rekla odbornika.

«Zdaj je gospodo še strah, če pa popustimo, jim bo spet greben zrastel!»

«To je res!»

«Ali bi nam pomagali — v potrebi? . . .»

«Stranka bo na vsak način storila svoje in nanjo se lahko zanesete!»

Nicnar se je sklonil k Predanu in Mlinarju in pomembno zašepetal:

«Ne mislite si, da smo prazni . . . Pri vsaki hiši je nekaj.»

Odbornika sta sprva osupla, potem sta se oba hkrati zarežala:

«Jazbina je Jazbina . . .»

«Torej se lahko zanesemo na vas?»

«Lahko — storili bomo, kar bomo mogli. Takoj bomo sporočili zadevo centrali. Bilo bi le dobro, ako vam dajo takega advokata.»

«Kaj pa z agrarno reformo? Kako daleč je že stvar?» je izpraševala delegacija.

«Tukaj ne vemo še ničesar!» je dejal Mlinar.

«Časnik ne piše mnogo in kolikor piše, ne piše prav!» je začel drenjezgati Naraglav.

«O agrarni reformi?» se je začudil Predan.

«O agrarni reformi!» je ponovil Naraglav; «piše, da bi bilo pametneje, zemljo združiti, napraviti sama velika posestva in vse podržaviti. Nam najemnikom to ni všeč!»

Odbornika sta molčala, Jazbinci pa so nadaljevali:

«Napisali bomo članek za list in povedali, kaj mislimo mi o teh stvareh, o agrarni reformi, o Požganici — o Mušeniku, če bo potrebno.»

«Pa napišite! Tudi nam se zdi, da niso centrali te reči jasne.»

Delegacija je odšla z mešanimi občutki.

«Tudi tu nismo prav za prav nič izvedeli, toda vsaj toliko vemo, da so delavci z nami. Če bo trda šla, bo pač kdo za nami . . .» sta rekla Nicnar in Kopišar, ki sta bila najbolj navezana na stranko.

K prihodnjemu posvetovanju Jazbine, ki se je čez tri dni vršilo pri Kopišarju, se je delegacija vrnila prav za prav praznih rok.

Prvo razburjenje, odkar se je pojavil lovec Nadlar na Požganici, se je medtem malo poglelo; od takrat se še nihče od Mušenika ni pojavil v Jazbini. Šantač, ki je stalno vohal okrog Mušenika, je tudi zasnudil, da se nadgozdar Dudaš gotovo še ne bo vrnil. Grof da se sicer poteguje zanj in tudi državni sekvester Pupis ga baje podpira, pa so se proti njemu pritožile občine in slovenska društva.

Kljub temu si je bila vsa Jazbina edina, da je treba storiti nekaj odločilnega.

Najemnik Poludnik je bil prvi, ki je sprožil:

«Namesto da bi mi grofa tožili, naj toži on nas!»

Ta predlog se je zdel vsem zelo pameten.

Nicnar in drugi so poročali, kaj so zvedeli v farovžu in pri stranki. Soseski se je poznalo, da je iznenadena.

To ni kar kaj!

«Zato moramo sami kaj ukreniti. Najemnine nismo plačali, to je že res, a tudi za Požganico moramo nekaj napraviti — nekaj, kar bo držalo!»

«A kaj . . .?»

Soseska je molčala in iz tihote, ki je vladala, se je skoraj zdelo, da se čuje napenjanje možganov in živcev.

Kar nenadoma se je začul iz kamre suhi glas stare Kopašarke:

«Zaženite na Požganico!»

Čula se je težka sapa deseterih grl, oči so se spogledale, obrazi so zažareli — in kakor bi se nekaj prelomilo, je buhnilo iz napetih prs:

«Zaženimo, da zaženimo . . .»

Glas iz kamre pa je nadaljeval:

«Če Jazbina zažene, potem jo mora Mušenik tožiti . . .»

Verhun je udaril po mizi.

«To je nasvet, kakršnega nam ni dala niti sodnija niti občina niti župnik niti stranka . . .»

«To je pameten nasvet, ki ga nam je nadahnila sama Jazbina. Sama Jazbina, rečem! Če zaženemo živino na Požganico, kakor je Jazbina včasih delala, potem pokažemo s tem, da si lastimo pravico do nje. To je prva pridobitev! Ako nas bo hotel grof pregnati, nam vzeti to pravico, nas mora tožiti on, a ne mi njega. Toda branili se bomo, zato nimamo strahu.»

«Da, tako je . . .»

«Potem pa naj le pride Dudaš ali kdor hoče! . . .»

Jazbina je takoj začela organizirati pašo. Nicnar je potegnul iz žepa kos papirja in popisal živino.

«Koliko zažene Paludje?»

«Dva junca in pet ovac!»

«Koliko Kopišče?»

«Junico in tri ovce!»

«Koliko Kvoce?»

«Dve junici in tri ovce!»

«Koliko Staneče?»

«Junca, junico in kravo ter osem ovac!»

«Koliko Smerdoše?»

«Tri goveje repe in deset ovac!»

«Koliko Močivje?»

«Dva repa in dve ovci!»

«Koliko Verh?»

«Dvoje telet in pet ovac!»

«Koliko Naraglave?»

»Žrebe, junca dva in šest ovac!»

«Koliko Karpuhi?»

«Konja in kravo!»

«Koliko Kazamirje?»

«Samo pet ovac, drugo nam je vzela rekvizicija!»

«Koliko Čemerje?»

«Čemerje da junca in junico!»

«Kaj pa Nicina?» so zaklicali okrog stoječi.

«Nicina da žrebe in junico!»

Nicnar pa še ni odložil svinčnika.

«Zdaj so še bajte. Tudi bajte imajo pravico do Požganice!»

Osem bajt je dalo deset ovac, a dve bajti nista imeli kaj zagnati.

«Zdaj pa seštejmo!»

«Tri krave, deset juncev, devet junic, trije konji in sedem in petdeset ovac» je slovesno proglasil Nicnar.

«To je vse jazbinsko bogastvo!» je rekel nekdo.

Lastnik Stane pa je vzdihnil:

«Namesto sto govedi in pet sto ovac, kar so včasih pre-mogle Jazbine . . .»

Soseska je postala živahna, izhod, ki ga je tedne in mesece zaman iskala, je bil zdaj tu.

«Če natančno vzamemo, bo to število za Požganico kar dovolj. Vsi vemo, da je planina dandanes zelo zarasla, jase in prelihe so se zelo skrčile in mnogo več živine bi se niti prepasti ne moglo!» so modrovali nekateri.

«Kdo bo pa pasel?» je vprašal Verhun.

Še preden je Jazbina utegnila razmišljati, koga bi izbrali za pastirja, je Naraglavški Tonač skoraj vzkriknil:

«Pasel bom pa jaz!»

Vse ga je pogledalo, tega petnajstletnega, zdravega, rdečeličnega fantalina, ki je vstal in smelo zrl okrog sebe.

«Če pride pa Nadlar ali celo Dudaš?» so ga začeli strašiti nekateri.

«Naj le prideta!» je drzno odgovoril Tonač.

Zdaj je oče Naraglav sam pojasnil Jazbini predlog svojega sina.

«Mogoče to ni slabo. Moj sin Anzuh je pri Malgaju, kjer se je dobro izkazal. Zdaj ga hočejo menda dati na neko stalno mesto. Anzuh bo le imel nekaj besede. Dudaš in taki se ga bodo ogibali, to je gotovo. In mi Naraglavi smo bili zmeraj Slovenci, pri volitvah in povsod. To bo zdaj nekaj držalo!»

Koj je vsa Jazbina soglašala, da bo Tonač za pastirja. Fantu je od veselja udarila rdečica v obraz.

«Juhe, jaz bom pa za pastirja!»

«Jaz mu bom pa na strani stal!» je rekel Karpuhov Šantač.

«Potem bo vse prav!»

Že prihodnji dan je Jazbina zagnala živino na Požganico. Opoldne je bilo zgonišče na tratah pod Paludjem in vsa popisana žival je bila točno na zbirališču. Skoraj vsa Jazbina, kar je lezlo in hodilo, se je zbrala tukaj. Odtod so vodile čez potok Jazbino na Požganico stare, sedaj že skoraj zaraščene gonje, koder so včasih zaganjali živino na pašo. Gizdavo so poskakovale vode zelene Jazbine in delile dva sveta; na desni strani sončna svetla Jazbina, na levi stene tihih, črnih lesov mogočne Požganice, ki so v opoldnevni soparici nepremično strmele v nebo.

«Ali smo vsi?» je pobaral gmajno Nicnar.

«Vsi!»

Naraglavški Tonač se je že po pastirsko resno postavil ob stran, z močno okovano gorjačo v rokah, okrog njega pa je poskakoval rjavi Tiras, njegov pomagač.

Staremu Smerdohu in Verhunu sta viseli puški čez hrbet.

Vsa Jazbina je bila praznično razpoložena, ker je doživljala zgodovinski dan. Vsa lica so bila vedra in zaupljiva, nikjer strahu, nikjer dvoma.

«Ali bomo? . . .» je vprašalo nekaj nestrpnih glasov.

Tedaj je od zglavja Jazbine, sem čez Vrhunove bregove potegnil lahen veterc, tisti veterc, ki ob lepem vremenu z nezmotljivo natančnostjo potegne vsako poldne dol po globači Jazbine; ta veterc je prinesl na svojih valovih oddaljene, srebrnočiste glasove zvona z Uršlje gore, ki je zvonil poldne. Rahlo so zabrneli njegovi glasovi nad glavami zbrane Jazbine.

Kar sami od sebe, brez povelja in brez poziva so zleteli z moških glav klobuki, potem se je sklonilo desetero hrbtov in desetero kolen; vsa Jazbina je pokleknila na golo trato in se oprta ob živino zatopila v molitev.

Stari Smerdah je molil naprej:

« . . . zato, da bi naše delo, ki ga ob tej uri začinjamo in za katerega smo vsi trdno odločeni, imelo dober in trajen uspeh, oče naš . . . »

«Daj nam danes naš vsakdanji kruh . . . » je v zboru odgovarjala klečeča Jazbina.

Nemo in nepremično so stale živali poleg klečavcev, kot bi čutile z njimi. Zadnji dih vetriča je odpihljal dol za strugo, daljni, trepetajoči glas zvona je zamrl, soseska se je dvignila.

«Zdaj pa nastopimo to pot v božjem imenu!»

Prekoračiti se je morala bistra Jazbina, ki jih je ločila

od Požganice. Prej je bil tu most, a zdaj je bilo treba potok prebroditi. Na čelu črede so šli Nicnar, Naraglav in Smerdoh, vsak z eno živaljo na otvezi, za njimi pa ostala čreda, najprej goved, konji in naposled ovce. Tik za čredo sta stopala pastir Tonač s Tirasom in Karpuhov Šantač, za njima pa Jazbina. Voda je bila ob tem času majhna.

Slehernega je spreletelo posebno čustvo, ko je prebrodil potok in začutil pod nogami zemljo svete Požganice. To čustvo se je soseski strnilo v eno samo veliko, nadzemsko silo združene Jazbine, ki je zedinjena korakala za svojim ciljem.

In glej, kot da se je zgodil čudež, kot bi bila čreda, ta nemumna žival, obsedena od tega duha, ki je zdaj navdajal Jazbino — vse živali so strnjeno, mirno in pametno korakale po zaraslem sledu stare poti, kakor bi jim bila ta že od nekdanj znana . . .

Molče, skoraj drug za drugim, so korakali ljudje po opuščeni poti do spodnje prelihe z grofovskim stojiščem. Ko se je začela preliha svetlikati, jo je vsa živina v diru pobrala do jase, kot bi zavohala bahato in sočno pašo; na jasi sami se je hlastno zagrizla v travo.

Jazbina se je v polkrogu razvrstila ob robu gozda in z zadoščenjem opazovala živali. Tu gori je bilo prijetno, kljub temu, da je sonce stalo ravno nad preliho in so zalivali njegovi žarki to okroglinasto odprtino sredi gozdov do vrha. Vročina ni bila soparna, kajti vdihavali so jo naokoli stoječi gozdovi v svoje široke, stare prsi . . .

Soseska se je poslovila od črede in od Tonača, s katerim sta iz previdnosti ostala še Šantač in Smerdohov sin, in odšla dalje po slemenu Požganice, preiskat vso pašo.

Marsikateri tu še sploh ni hodil, a drugi že leta ne. Sami lesovi — in kakšno bogastvo, kakšno bogastvo — ta Požganica . . .

Po obhodu je soseska ugotovila, da je paše ravno dovolj za zagnano čredo. Nato se je vrnila k čredi in šele, ko so se začele večerne sence stegovati čez preliho, se je Jazbina, kakor je bila zbrana, vrnila k svojim ognjiščem.

Lenkica se boji

Na verandi tovarniškega ravnateljstva je bilo prijetno; bila je v prvem nadstropju kot podaljšek šestsobnega, z vsem podeželskim udobjem opremljenega stanovanja. Prej je bilo tu bivališče obratovodje. Ta je ob prevratu najprej sam zapustil stanovanje, ker je pobegnil v Avstrijo, po zasedbi slovenske Koroške po jugoslovanskih četah pa so za njim poslali še paludje. Zdaj je že dva meseca stanoval tu državni tovarniški nadzornik in sekvester inženir Goremaš.

Na verandi državnega nadzornika je bilo prijetno; na dolino je po lepem sončnem dnevu legal lep septembrski večer s prijetnim hladom, ki ga je lahen vetrič rahljajal nad pokrajino. Z verande ni bilo več videti sonca, ker se je že skrilo za Peco, ali njegovi žarki so še s pojemajočo pozno poletno svetlobo ožarjali pobočja hribovja, ki se je dvigalo za Mežo. Okolico so barvali s prvo jesensko barvo kostanjevi, javorovi in jesenovi drevoredi, ki so se vili okrog tovarniškega naselja ter okrog gradu, ki je s svojim prijetnim renesančnim slogom delal okolico še lepšo. Sajasta tovarniška poslopja so bila pogreznjena za steno drevoredov in drugega drevja ter so se videli le vrhovi najvišjih stavb in pa dimniki. Tovarna tudi ni vznemirjala prazničnega večera, ker je obrat večjidel počival; parna kladiva, ki so doslej leta in leta razbijala, da se je tresel zrak daleč naokoli, so bila tiha, mirovali so žerjavi in stiskalnice. Kolikor se je delalo, se je delalo le na dnevnem šihtu.

Prijetni razgled z verande je kvečjemu motilo to, da je na gredah in na njivicah okrog ravnateljskih poslopij in okrog tovarne ob tem času še mrgolelo delavcev, žena in otrok, ki so s teh njivic in gred pridno spravljali domov pičle pridelke fižolove rante in bozavo* vseh vrst. In prijetni občutek na verandi je kvečjemu še mogel motiti smrad po gnilem krompirju, ki se je s teh gred zgrinjal proti verandi. Kajti kakor nalašč je ravno to nesrečno leto, ko je tovarna samo napol obratovala in ko je bila stiska za delavstvo neizrekljiva — je ravno to leto krompir skoraj že v zemlji zagnil.

Na verandi so sedeli državni nadzornik Goremaš, njegova soproga in pa občinski tajnik Košuta. Svetlomoder dim cigar se je vil iznad verande, zastrte z zelenjem.

Razgovor pa, ki se je vodil na verandi, ni bil podoben idiličnemu večeru. To se je poznalo posebno tajniku Košuti, ki je bil ves razvnet, medtem ko je bil državni nadzornik miren in uglajen kot po navadi.

Tajnik Košuta je začel zopet znova:

«Trdim, da ravnanje državnega nadzorstva ni v skladu z nacionalnimi interesi tukajšnjega kraja. Gerentstvo občine je nezadovoljno, skrajno nezadovoljno.»

V tistih časih je bila oblast občinskih gerentov v zasedenem, mejno spornem ozemlju izredno velika in služba občinskih tajnikov ni bila navadna pisarska služba. Tajnik Košuta se je tega še tembolj zavedal, ker je takoj po prevratu prišel na Koroško kot eden prvih sobojevnikov nadporočnika Malgaja, se udeležil ob njegovi strani vseh bojev in dobil kot zaslužen nacionalni bojevnik po končanih vojaških operacijah važno mesto trškega občinskega tajnika.

«Kako ni v skladu s tukajšnjimi nacionalnimi interesi?»

* zelenjavo, gomolje.

Ali je mogoče politika gerentstva v skladu z nacionalnimi interesi tukajšnjega kraja? ... Špekulacije, ki jih vrši z aprovizacijskim sladkorjem, z moko in tako dalje ... Kaj ne — to je pa v skladu z nacionalnimi interesi ...!»

Inženir Goremaš je govoril mirno in brez kakršnega koli naglasa, le malo česče je pri tem povlekel iz smodke.

Tajnik Košuta je razburjen udaril po mizi, soproga državnega nadzornika, ki je delala ročno delo v drugem kotu verande, je nervozno dvignila glavo.

«Kdo to govori? Takoj ga dam zapreti! Nobenih špekulacij ni na občini! ...»

Državni nadzornik se je s finim nasmehom na ustnih naslajal nad svetim razburjenjem svojega prijatelja Košute, toda ko bi bil vedel, da je tudi na njegovi mizi tik pred njim aprovizacijski sladkor, ki je na nelegalen način prišel tja, bi se gotovo ne smehljal tako samozadovoljno. Kakor je bil bister in soliden v političnih in upravnih zadevah, tako je bil naiven v zadevah lastnega gospodinjstva.

Tajnik Košuta je že zinil, da bi mu zabrusil čez mizo: «Kdo pa požre petnajst kil sladkorja na mesec?», pa si je premislil in rekel:

«Pustimo to stvar! Kdor ima kako pritožbo, naj gre k aprovizacijski komisiji, mi pa govorimo o važnejših stvareh. — Državno nadzorstvo je že spet vzelo v delo nekaj volkshrohovcev. In zdaj, ko nima tovarna skoraj kaj delati!»

Državni nadzornik je molčal.

«Pretekli teden ste zaposlili kar tri take narodne izdajalce, Stoparja, Laznika in Časa!»

«Da!»

«Kaj je to?»

Državni nadzornik je spet molčal.

«Nekega lepega bo delal tudi zagrizeni sovražnik Jugo-

slavije in hujskač delavstva, Pipan, in če bo šlo tako dalje, bomo kmalu imeli ravnatelja Göryja v tovarni . . .»

Zdaj se je državni nadzornik nalahno in premeteno nasmehnil.

Košuto je nadzornikovo vedenje tiralo skoraj v obup.

«In če se pomisli, da je državni nadzornik še član Sokola povrhu! Moram vam povedati, privatno, kot brat bratu, da gerentstvo teh stvari ne bo trpelo. Opozarjam te . . . brat . . .»

Košuta je bil tudi član Sokola, kakor Goremaš, in dva sokolska znaka sta si zdaj pomembno blestela nasproti. Potem se je državni nadzornik naslonil na pleteni naslanjač širokega stola, iztegnil nogi po verandi, potegnil iz smodke in nalahno izpustil v zrak dolg vrtinčast dim. Košuta sicer ni maral takih nadzornikovih poz, a vedel je, da bo zdaj govoril, zato je poslušal.

«Poglej, dragi Košuta!» je nadzornik polglasno začel. «Državno nadzorstvo je res sprejelo te tri volkswehrovce na delo. Toda kakšni motivi so ga pri tem vodili? Stopar in Laznik sta oba očeta številnih družin — oba sta tudi stara socialdemokrata in sta pri delavstvu zakoreninjena. Če smo njima omogočili vrnitev, vstop v delavsko družino, smo jima dali tudi možnost politične vrnitve v naročje naše domovine, katere državljana sta tudi onadva. Nikdo ne računa s tem, da se bosta takoj spreobrnila v kaka jugoslovanska nacionalista — še dolgo ne! Toda s tem, da smo se pokazali velikodušne, da smo jih vključili v naše življenje, smo jima odvzeli najhujše orožje — nezaupanje do Jugoslavije. Omogočili smo, da bi gladovale njih družine; jok njih žena in otrok zastruplja vso delavsko kolonijo in jo razburja proti novim oblastem. — Kar se pa Časa tiče, je treba vedeti, da je njegov oče petdeset let delal v tovarni — da je bil najintimnejši grofov zaupnik, da ima zasluge!»

Zdaj je bil Košuta tisti, ki je molčal in se zaničljivo režal.

«Ti se režiš — a režiš se, ker ne razumeš politike. Taki ste vsi fanatiki! Toda fanatičnost nam ne bo pomagala. Dоследnost je potrebna lastnost vsakega nacionalista, ali pri tem je treba tudi misliti. V čem sta pa Laznik in Stopar slabša od ogromne večine tukajšnjega delavstva? V tem, da sta odkrito nastopila za to, kar je ostala večina želela? Kaj hočeš... taka je tukajšnja mentaliteta delavstva, tako je bilo delavstvo vzgojeno. In čez noč tega ni mogoče odpraviti. Zato je treba časa in razumevanja. Kar se pa tiče Časa, ti lahko tole rečem: stari Čas je bil res steber nemštva v tovarni in na občini, njegov sin je res zagrizen nemčur — odtujen svojemu narodu — toda jaz se ga ne bojim. Bolj se bojim Laznika, Stoparja, vsakega delavca se bolj bojim, kot pa tega Časa. Pri delavstvu je razredna zavest zrastle z njegovim protijugoslovanskim čustvovanjem — a tega pri Času ni. Taki ljudje lahko postanejo danes ali jutri naši prijatelji — le časa je treba za to...»

Še preden je tajnik Košuta utegnil odgovoriti, se je oglašila soproga državnega nadzornika:

«Pojdimo v sobo, tukaj postaja hladno!»

Dasi je zunaj res postajalo hladno, je spravilo ženo državnega nadzornika še nekaj drugega na noge: po cesti za vrtom je vozila kolona vozičkov in gar s polja proti delavskim perzonalom in gnili krompir je tako neznosno začel smrdeti, da ni bilo na verandi več obstanka. S ceste je prihajal vrišč delavskih žena in otrok, ki so rinili mimo ročna vozila.

Ne da bi kdo to omenil, so vsi trije odšli v sobo poleg verande in zaprli vrata za seboj. V novem čistem ozračju so se globoko oddahnili.

«Torej bi sprejelo državno nadzorstvo na primer tudi hujskača Pipana nazaj na delo?» je vprašal tajnik Košuta.

Državni nadzornik Goremaš je malo pomislil, potem pa odgovoril:

«Eventualno tudi njega! Sicer pa mislim, da je Pipan bolj pomirljiv od vseh drugih. Mogoče bi bilo to koristno za pomirjenje duhov. Tedaj bi bila taka poteza na mestu.»

«Mislim, da nam ta taktika ne bi koristila. Kar nam je zdaj treba, je močna roka. Ljudje se nas morajo bati, nasprotniki morajo občutiti, da vodi nova oblast dosledno nacionalno politiko. Slepomišenje s tukajšnjimi nemčurji je brez smisla. Kdor ni z nami, je proti nam. Gerentstvo take politike ne bo podpiralo — to ti lahko rečem! Ti imaš vso oblast in lahko delaš, kar hočeš. Zdaj je treba spraviti na čisto stvar s sekvesturo. Mi smo spet pritisnili na deželno vlado.»

Nadzornih inženir Goremaš je pri teh besedah tajnika Košute nakremžil obraz.

«Iz te moke, mislim, ne bo kruha! Moja sekvestralna oblast je bila že od prvega začetka problematičnega značaja. Kako tudi? Grof — lastnik tovarne — je po vseh pravilih naš državljan, zato že za sekvesturo ni pravne podlage. Razen tega nimamo proti njemu nobenih prijemljivih političnih motivov. Grof se osebno ni nikoli izpostavljal kot sovražnik slovenskega ljudstva — niti prej — zdaj pa sploh ne! Da so bila njegova podjetja gnezdišča germanizacije, to je res, toda kaj hočeš, prej je bil tak kurz. Deželna vlada mora gledati, da se izogne nepotrebnim konfliktom s tako važnimi predstavniki našega gospodarstva — že zaradi mednarodnega položaja. To so važni činitelji — moj dragi! Bolje je, da take ljudi pridobimo zase . . .»

Vročekrvni tajnik Košuta je le težko sledil mislim državnega nadzornika — tembolj, ker so mu oči venomer uhajale

k stolu, kjer je tiho in zatopljena v svoje delo sedela mlada žena državnega nadzornika.

«Preklete, ima baba lepe noge!» si je mislil, ko je z odsotnim glasom rekel:

«Torej misliš, da s sekvesturo ne bo nič . . .»

«Čisto gotovo nič!» je rekel inženir Goremaš. «In to tudi ni tako važno, nadzorstvo nam popolnoma zadostuje za varovanje državnih interesov.»

Medtem se je bilo zunaj že popolnoma stemnilo in bil je čas večerje.

Nekaj dni pozneje so se na dvorišču starega perzonala igrali delavski otroci: mala, šestletna deklica kovača Predana, ki je bila zmeraj ena najglasnejših kričavk, je bila danes nenavadno tiha in zamišljena. Sedela je sama zase za drvarnicami in se zabavala z vrtanjem po dvoriščnem prahu. Tovarišicam, ki so jo obstopale, ni odgovarjala in celo Jugovega Lukija, ki ga je najrajši imela, danes ni marala. Po dolgem času pa je sama poklicala svojo vrstnico Babinovo Lenčko, jo potegnila k sebi in ji skrivnostno zašepetala na uho:

«Mi pojdemo iz perzonala — moj oče bo postal mojster.»

Nato jo je ubrala naravnost v perzonal, kot bi jo bilo sram ali pa bi jo zgrabil neznan strah.

Babinova Lenčka je tiho obstala in z začudenimi očmi strmela za bežečo tovarišico. Ko je ta izginila skozi vhod, se je zganila, kot bi jo bilo pri srcu nekaj zbudlo; nato je pa brez pomisleka udrla na gredo za perzonalom, kjer je mati spravljala bozavo. Tam je Lenčka na glas zajokala in se oklenila materinih kril, kot bi iskala rešitve pred preganjanjem.

«Kaj pa ti je, Lenčka?» jo je vprašala mati. Božala ji je

malo, svetlo glavico in oprezala okrog, kdo bi bil tisti, ki je storil njenemu otroku kaj žalega.

Lenčke pa ni nehal stresati krčeviti jok.

Babinka je vrgla motiko na tla, vzela deklico v naročje in jo tešila s poljubi.

«Kaj se je zgodilo, Lenkica?»

Dekletce je nekajkrat široko pogledalo mater s solznimi očmi, potem se ji je vrglo na prsi in s tresočim glasom zašepetalo:

«Mama, mama! Predanova Micej bo pa šla iz perzonala, ker bo njen oče postal mojster . . .»

Babinko je pri teh besedah mrzlo spreletelo po hrbtu. Postavila je deklico na tla in kot onemela obstala. Ko je dekletce videlo mater zatopljeno v resnost, se je streslo in vprašalo:

«Zakaj pa naš ata ne more biti mojster? . . .»

Mati se je zganila, kot bi šele zdaj prišla k sebi; pogledala je otroka, potem pa talovno* rekla:

«Ne vem, otročiček moj . . .»

To je bil prvi alarm . . .

Še tisti večer se je zvedelo, da je obratno ravnateljstvo poklicalo v pisarno kovača Predana, livarja Rožena, ključavničarja Ladinika, valjarja Apuhala in topilca Vorina ter jim sporočilo, da jih podjetje namerava povišati v mojstrski stan. Potrebna je le še potrditev državnega nadzorstva.

Po tovarni, po perzonalu, po trgu je šlo kot ogenj po slamnati strehi.

«Novi mojstri!»

Nihče ni mogel tega razumeti. Resnica je bila, da je v tovarni manjkalo vodilnega tehničnega osebja, ker so prejšnji vodilni nameščenci večinoma pobegli v Avstrijo. Toda

* žalostno.

kakšni kandidati? Vsi so bili vodilni funkcionarji socialdemokratske stranke in važni delavski zaupniki, ki niso živeli v prijateljstvu z vodstvom tovarne. Slovenski krogi so jih vse, po pravici ali po krivici, smatrali za pristaše naziranja, da se mora mežiško ozemlje priključiti avstrijski republiki.

Najmanj pa so razumeli kandidati sami. Zato so sami takoj zahtevali sejo odbora strokovne organizacije. Na sejo sta prišla tudi oba vodilna funkcionarja politične organizacije, Pipan in Abšnar, čeprav nista bila zaposlena v podjetju.

«Kaj naj storimo, sodrugi? Ali bi sprejeli ali ne? Mi smo predvsem zvesti člani naše stranke in bi neradi napravili nekaj, s čimer bi se delavstvo ne strinjalo!» so iskreno vprašali kandidati.

«Vaša zvestoba nas veseli», je dejal zaupnik Juh.

Nekdo je rekel:

«Stvar je kočljiva, ker se za tem skrivajo neki temni nameni!»

«Seveda se skrivajo za tem nameni!» sta se hkrati oglasila Abšnar in Pipan.

«Kakšni?»

«To ni težko reči! Podjetje hoče razorožiti naš zaupniški zbor, našo organizacijo. Kot mojstri lahko ostanete kvečjemu še člani politične organizacije.

«Kaj naj torej storimo?» je vprašal ključavničar Ladinik.

«Odbijte — najpametneje!» je svetoval Pipan.

Pipanova beseda, ki je brezdvomno takrat največ veljala, pa zdaj ni prepričala. Kajti vedelo se je, da je bil Pipan kot eden najsposobnejših strugarjev že predelavec v tovarni in bi bil sam kandidat za mojstra, če bi bil zaposlen. Zato so nekateri slutili v teh besedah tiho zavist. Zaupnik Juh je začel ugovarjati:

«Mislim, da ne gre zadevo odbiti kar tako. Za nas je vendar le koristno, če bodo mojstri naši somišljeniki. Mnogo nam lahko pomagajo. Priborili smo si kolektivno pogodbo in precej dober indeks, tega si nam nihče ne bo upal vzeti. Toda bolje je, če imamo naše ljudi tudi na vodilnih mestih podjetja. Če teh mest ne bodo zasedli naši, jih bodo drugi, ki bodo morda naši nasprotniki!»

«Juh ima prav!» je potrdil pudlar Rožej.

Zaupnik Babin pa je rekel:

«In sploh — zakaj pa bi delavec ne smel priti do boljšega kruha!»

Ta pripomba je vse neprijetno zadela in so jo prezrli.

«Kaj pa državno nadzorstvo?» je nenadoma vprašal kovač Verčko.

«Ravnatelj je rekel, da bo državno nadzorstvo sprejelo!» je pojasnil kandidat Rožen.

Pipán in Abšnar sta imela spet pomisleke.

«Če je tako, potem tudi za tem nekaj tiči!» je menil Pipán; «... da bi vas ne poskušali vpreči v svoj voz? ...»

«Tudi to je mogoče ...!»

«Toda tu se bodo opekli!» je izjavil Predan. «Prodajali se ne bomo nikomur! Mi ostanemo, kar smo bili. To je jasno!»

«Kaj pa, če bi prejšnji tehnični uradniki nenadoma prišli nazaj ...?» je vprašal Abšnar in pogledal po sobi.

Vsa seja je prišla v zadrego in se zamislila. Šele čez nekaj časa je kovač Verčko odločno rekel:

»To je vseeno! Zdaj jih ni, zato bodo imenovani novi!»

Zbor je soglasno sklenil, da kandidati sprejmejo ponudbo. Edini, ki je na seji molčal, je bil valjar Apohal.

Ko so bili drugi dan poklicani v pisarno, so vsi sprejeli, razen valjarja Apohala.

Ravnatelj svojim lastnim ušesom ni hotel verjeti.

«Kaj ... kako ... vi?»

«Ne, ne sprejemem gospod ravnatelj!» je še enkrat odločno ponovil Apohal.

«Zakaj vendar?»

«Ne smatram se poklicanega za to.»

«Vi! Izmed vseh kandidatov ste ravno vi najprimernejši; najmlajši ste in lahko najdlje pridete. Take prilžnosti se ne nudijo dvakrat!»

«Ne sprejemem, kratko in malo ne sprejemem! Hvala za zaupanje, gospod ravnatelj!»

Apohal je trmoglav zapustil pisarno. Njegovi tovariši v valjarni se niso mogli načuditi.

«Neumen si, Apohal», so mu rekli nekateri. «Imel bi pokojnino in stalen zaslužek, dobil bi lepo stanovanje, bil bi človek . . .»

Toda to je bila le manjšina, ki je tako govorila; večina je tolmačila njegovo odločitev z velikim spoštovanjem.

«Noče se prodati; ostati hoče, kar je! Živijo Apohal!»

Apohal sam pa je sodelavcem takole pojasnil svoj sklep:

«Ko bi bile druge razmere, bi sprejel. Toda v sedanjih ne. Nočem postati suženj, nimam srca, da bi svoje tovariše pri-ganjal za korist tretjega. Ko bi bile razmere drugačne, bi prevzel . . .»

Še istega večera je tajnik Košuta kot burja pridrvel na stanovanje državnega nadzornika Goremaša. Njegov obraz je bil rdeč od razburjenja in njegove oči so štrkale od jeze.

Pri nadzorniku so ravno večerjali, ko je vstopil.

«Prisedite, gospod tajnik!» je povabil državni nadzornik.

Toda tajnik je vabilo preslišal in namesto, da bi pri-sedel, je le pristopil k mizi in skoraj z užaljenim glasom rekel:

«Zmeraj lepše stvari, zmeraj lepše stvari, gospod nad-zornik!»

«Kaj pa je zopet?» je ta mirno vprašal.

«Podjetje nastavlja nove mojstre! In vi, državni nadzornik, vprašujete, kaj je . . .»

«Zakaj se razburjate, gospod tajnik? To je bila vendar moja ideja . . .»

«Vaša ideja . . . Tvoja ideja . . . brat Sokol . . .! Vi ste predlagali te nemčurje . . . te zagrizene sovražnike naše države . . . Ali ste še pri pravi pameti?»

«Mislim!» je odvrnil državni nadzornik.

«Tu vam bo politična oblast prekrizžala račune, bodite brez skrbi!»

Zdaj se je državni nadzornik zbral.

«Sedite vendar, gospod tajnik, da se lahko mirno pogovoriva.»

Ker je tajnik še okleval, je inženir Goremaš vstal in ga potisnil na stol pred seboj. Pustil ga je, da je takoj izpraznil čašo piva in si kar sam še eno natočil, potem pa je počasi začel:

«Vi se penite, gospod tajnik, toda prepričal vas bom, da je vaš srd neutemeljen. Ideja, katero sem dal, ni slaba niti ni protidržavna. Pravite, da so za mojstre predlagani delavci rdečkarji, nemčurji! To je res! Toda vsi so tudi sposobni, pridni delavci, ki podjetje poznajo. Nimajo sicer nobenih šol, vendar so možje prakse. In ravno to, da so bolj ali manj tudi ugledni delavski in strankini voditelji, jih še posebno usposablja za mojstrska mesta. Imajo vpliv, zaupanje . . . In če pritegnemo te ljudi . . .?»

Državni nadzornik je nalašč prekinil, da bi mogel opazovati vpliv svojih besed na tajnikovem obrazu. Ta ga je pa še vedno gledal z nejevernimi, osuplimi očmi.

«. . . Če mi pritegnemo te ljudi, pridobimo . . . Prvič zaradi podjetja samega! Prepričan sem, da zvestejših in pridnejših nameščencev ne moremo najti. Drugič pa . . . in

to je važno, to je treba razumeti . . . mi jih razorožimo kot delavske funkcionarje, razorožimo jih kot sovražnike naše nove države . . .»

«Ravno narobe! S tem jih nagradimo za njihovo dosedanje ravnanje, pomagamo jim na položaje, kjer bodo še lažje rovarili in škodovali!»

«Ravno narobe, dragi gospod tajnik!» Državni nadzornik se je smehljajl z vzvišenim nasmehom. «Te stvari je treba drugače gledati. Prekleta ste nerodni, vi navidez fanatiki! Poglejte — ti ljudje bodo postali mojstri, zaživeli bodo boljše življenje, dobili večje, stalne plače, večja, udobnejša stanovanja. Ta prevrat v njihovih razmerah mora vplivati na vso njihovo miselnost; počasi sicer, a gotovo bodo dobivali druge poglede na življenje, na svoje naloge — in drugo odgovornost. — He! Oni imajo žene, otroke, imajo želje, njihove družine imajo tudi želje — počasi bodo rasle potrebe in želje v drugo smer. — In mahoma bodo odtujeni dosedanji svoji miselnosti . . . Ali se ti to ne zdi naravno?»

«Misliš, da bodo zatajili dosedanje politično prepričanje?»

«Zatajili ali ne zatajali! Nihče jih k temu ne bo silil in to tudi važno ni! Naj ostanejo, kar so! Važno je, da bodo začeli živeti novo življenje. Človek je človek in življenje vpliva nanj. Izjeme so le posebno močni ljudje!»

«Prekleta nevarna igra!» je mrmral tajnik Košuta in spet pil. Državni nadzornik, ki ves čas ni pil, je zadovoljen opazoval svojega gosta, videč, da je pomalem vendarle začel razumevati.

«Vidiš, kakšen bo uspeh? Na eni strani pridobi podjetje, na drugi strani politična stvar. Na to računati, da bi se koj spočetka spreobrnilo, je bedasto! Mogoče bodo v duši zmeraj ostali, kar so, kar jim je bilo vsajeno v srca. Toda mi bomo ubili njih vpliv med delavstvom, postali bodo vsaj nevtralni. In to je že uspeh v današnjem tukajšnjem položaju.»

Tajnik Košuta je molčal.

«Potem pa je še nekaj», je zmagoslavno nadaljeval državni nadzornik. «Veš, da jih bomo s tem tudi najceneje pridobili za Jugoslavijo? Vsi se bodo zavedali, da jih je Jugoslavija postavila na nova mesta in da bi se v primeru, če se vrnejo avstrijske oblasti, vrnili tudi prejšnji pobegli uradniki in mojstri. In ko bodo branili svoje nove položaje, bodo branili tudi Jugoslavijo . . .»

Tajnik Košuta se je zdaj rahlo nasmejal, počasi se mu je začelo svitati in vidno je postajal bolj miren.

«No, ali zasluži ideja en kozarec?»

«Mogoče pa le. Bomo videli!» je pristal Košuta.

Nato so vsi trije trčili. Toda medtem, ko je tajnik svoj kozarec izlil v grlo in je nadzornikova žena izpila le tretjino, je nadzornik Goremaš komaj orosil ustnice.

«Kaj pa z društvenim življenjem — s Sokolom?» je vprašal državni nadzornik pomembno.

«Da, o tem smo že toliko govorili! Društveno življenje bi nam bilo potrebno in nujno bi potrebovali Sokola. Toda kdo bo v njem? Purgarija je nemčurska, delavstvo je rdeče, a kmetje in kar je domače inteligence, to je vse črno!»

Tajnik Košuta je bil pri tem odkritosrčno zagrenjen.

«To je res!» je zamišljeno pritrdil državni nadzornik.

Tajnik Košuta pa je še dalje razlival svoj notranji gnev:

«Koliko nas pa je tukaj? Ti, jaz, tisti tvoj novi tajnik, naš Kotnik in pa dve učiteljici, od katerih je bila ena prej še nemčurka. Ravno za eno mizo nas je!»

Državni nadzornik je pri teh besedah segel po kozarec pred seboj in si spet orosil ustne.

«To je res! Ali čeprav nas je le za eno mizo, nas je dovolj, da začnemo z delom! Naša vloga, vloga slovenskih naprednjakov, je ravno v teh krajih zelo važna. Začeti moramo usvtarjati nov društveni kit . . . Ravno na Koroškem je v

tem pogledu zelo slabo. Domače inteligence ni — kar je je, je višje izobraženstvo, a to je po večini klerikalno. Srednjega sloja inteligence pa ni, ker je bil ves v nemških rokah. Zdaj zija pred nami vrzel, ki jo je treba začeti mašiti. In to je naša naloga.»

«Državno nadzorstvo naj nastavi slovensko uradništvo, pa bomo imeli potrebni kit», je oponesel tajnik Goremašu.

«To se bo v mejah mogočnosti napravilo!» mu je odvrnil državni nadzornik. «Toda mi moramo začeti gnesti ta kit tudi iz testa, ki je že na razpolago. Na primer ti purgarji?»

Tajnik Košuta spet ni mogel razumeti in je zopet planil.

«Za božjo voljo, brat!»

Državni nadzornik se je velikodušno nasmehnil.

«Počasi, počasi, prijatelj! Tudi to je treba razumeti! Ti naši purgarji! Res so nemčurji, a niso Nemci. Zakaj so postali to, kar so? Bili so z Nemci, ker je bila nemška kultura močnejša od slovenske, ker je bila tu oblast, ker je bila tu tovarna, ker so bile tu službe, ker so bile tu razne, stotere ugodnosti. Ti sloji so iz golega oportunitizma postali to, kar so. Ustvarila se je posebna taka miselnost. Ne rečem, ta ali oni jo je osvojil tudi kot idejo in ta se ne bo lahko izpreobrn timer. Toda večina teh ljudi, tega sloja se kaj lahko spreobrne. Le časa — in dela je za to treba!»

Tajnik Košuta je molče strmel v kot, kjer je še vedno sedela nadzornikova žena. Oni pa je kot z neko notranjo nasladdo nadaljeval:

«Ti ljudje bodo prej ali slej šli z nami — če bomo delali. Če ne jih bodo pa dobili klerikalci. Torej moramo gnesti ta sloj v naš novi društveni kit. — Prej me na primer nisi mogel takoj razumeti, ko sem govoril o novih mojstrih. Zdaj ti pa rečem še to: tudi to je kit — in še kako važen kit za našo naciijo. Zakoni življenja so taki — kaj hočeš! — Samo delati — delati je treba...!»

Prva partija

Ko se je nekega, že zelo poznega večera nadgozdar Dudaš vrnil v Mušenik, si je moral priznati, da se je izplačalo priti nazaj. Tako domače je žuborela Meža mimo naselja, da še nobene vode ni slišal tako prijetno žuboreti; skalnati hribi in bregovi okrog globače so se mu zdeli tako ljubki, da bi jih stisnil na prsi, če bi imel zadosti dolge roke. In ta nizka graščina, ta v breg potisnjena zgradba s trdnjavskimi zidovi, ki se mu je včasih zdela hladna in vlažna, ga je sprejela tako toplo in domače, da mu je milo postalo pri srcu. Sklenil je, da svojega bivališča nikdar in za nobeno ceno več ne zapusti . . .

Doslej ga je dvakrat zapustil: prvič lanske jeseni, ko ga je narodna straža odvedla na ljubljanski grad kot talca, drugič pa skoraj pred štirimi meseci, ko je Volkswehr bežala iz mežiške doline. Potem se je kot neodrešeni Nemeč, kot emigrant potepal po Šentvidu in, ko je bil Celovec na italijanski pritisk odvzet jugoslovanskim četam, po Celovcu. V tem času se je neodrešenega nemštva najedel za vse življenje. Vračal se je za sedaj brez žene, ki je ostala v Avstriji.

Gredoč je obiskal grofa v Pliberku, da se mu zahvali za intervencijo pri slovenskih oblastih, ki mu je omogočila vrnitev. Grof mu je dal mnogo nasvetov, ki si jih je ponavljal vso pot iz Pliberka v Mušenik, da bi jih nikoli ne pozabil.

«Gospod nadgozdar! Zdaj sem vas izvlekel. Bodite pametni. — Mušenik je vendarle toplo gnezdece. Ne pozabite,

da sem jaz za vsako oblast, ki čuva red in mir. In glede Jugoslavije se ne moremo pritoževati. Ne vtikajte se v stvari, ki vas ne brigajo. Časi so se spremenili in tudi mi moramo spremeniti svoje metode. Bodite pametni, pametni, pametni! Kakor veste, imamo zdaj državno nadzorstvo. Vi ne boste imeli z njim drugega opravka, kot to, da vas bo to nadzorstvo ščitilo pred lokalnimi šovinisti. Bodite spretni! Kaj bo jutri, še ne vemo, ali danes je tako!»

Nadgozdar Dudaš se je takoj pričel ravnati po nasvetih svojega gospodarja.

Mina je bila prva, ki ga je srečala v veži.

«Oh, kako so gospod shujšali!» je zatarnala dekla in prestrašena sklenila roke na trebuhu.

Kot bi je ne slišal, jo je Dudaš mahnil v prvo nadstropje v svojo delavnico. Tu se je zaprl in pol ure razmišljal, kako bi krenil na novo pot.

Potem je pristopil k stenam in snel vse slike s podobami avstrijske cesarske hiše, sliko nemškega cesarja, sliko turškega sultana. Ko jih je zložil predse na mizo, se je tudi njemu čudno zdelo, kako so mogle tako dolgo viseti še v Jugoslaviji.

«Kam z njimi?» se je že desetič vprašal, a še zmeraj nepremično sedel poleg slik.

Bridko čustvo, ki ga je v prvem hipu prevzelo, se je zdaj spremenilo v občutek, ki ga je imel vselej, kadar je vso noč prekrokal in se mu je drugi dan želodec upiral.

«Pa pojdemo!» se je bodril in slednjič le vstal.

«Okvirov ni zavreči!» je rekel in vzal slike iz okvirov. Ko je to končal, je poklical Mino, ki je v sosednji sobi pripravljala večerjo. Vrgel je prednjo sliko turškega sultana, sliki prestolonaslednika Ferdinanda in njegove žene ter rekel:

«Vrzite to na ogenj! Ostale moram pa sam uničiti, ker so posebno nevarne!»

Mina jih je pobasala s hladnim, brezbriznim obrazom.

«Sama sem že mislila odstraniti te frise.* Danes jih nihče več ne drži.»

Nadgozdar Dudaš jo je grdo pogledal, rekel pa ni nič. Ko so so njeni koraki izgubili spodaj v kuhinji, je hitro vstal, stisnil slike, ki so ostale na mizi, pod pazduho in pohitel z njimi na podstrešje, kjer jih je stlačil globoko pod staro šaro v najbolj skritem kotu.

«Bog ve, kaj še vse lahko pride! Tu pa brez škode lahko čakajo.»

To je bilo opravljeno.

Ko se je vrnil v svojo delavnico, je preslišal, da ga Mina kliče k večerji, in se je takoj lotil predalov umetniške, stare omare, ki je bila graščinska last. Iz enega teh predalov je potegnil članski izkaznici «Südmarke», «Schulvereina» ter neke druge papirje. Vse skupaj je zaprl v pločevinasto škatljico ter jo odnesel na podstrešje, kjer jo je skrnil za opeko v zidu.

«Tu je še hudič ne iztakne!» je zamrmral.

Spet je vpila dekla Mina v jedilnici, ali nadgozdar Dudaš je bil še zmeraj gluha. Na steni je med drugimi lovskimi trofejami viselo rogovje triletnega rogača z umetniško vdelnim koroškim grbom, pod katerim so bile gravirane frankfurtarske barve. Ta rogač je bil dar koroškega lovskega društva za njegove velike zasluge. Tudi ta rogač je moral stran. Dudaš se je z majhnim dletom lotil frankfurtarskega emblema in ga po kratkem naporu odstranil. Tudi ta emblem je romal v skrivališče.

Ko je tako odstranil iz svoje sobe vsa vidna znamenja svoje prejšnje pripadnosti, se je šele odzval klicem dekleta

* spake.

Mine in šel večerjat. Jedel je z nekdanjim, domačim tekom ter povjenil pol lonca izvrstnega zajčjega raguja s cmoki. Ko je popil še tri steklenice izvrstnega pliberskega piva, je legel in mirno zaspal.

Drugi dan je obratovodja Kurej že trkal na vrata, ko je Dudaš še v spodnjih hlačah gacal* po spalnici.

«Zdaj vas pa ne izpustimo več! Zadnji čas je, da ste se vrnili!» S temi besedami ga je zvesti obratovodja pozdravil, a v očeh se mu je nabirala vlaga.

Nadgozdar ga je povabil k zajtrku. Obratovodja je nestrpno čakal, kdaj ga bo predstojnik začel izpraševati o novicah, o novih razmerah v revirju, toda Dudaš se je delal, kot bi ga vse to ne zanimalo in je šele sredi jedi vprašal:

«Kako je . . .?»

Zdaj je hotel obratovodja Kurej vse hkrati spraviti na dan, kar se je med Dudaševo odsotnostjo nabralo v njem. In tega ni bilo malo!

«Na žagi gre . . . delamo pa raboto, vsak teden se navijajo zaslužki . . . Organizacija . . . V revirjih anarhija kot prej. Najemnino je plačala komaj tretjina . . . Vožnjo smo morali vso izplačati . . . Lovci delajo, kar morejo, le Ožgan se je pobratil z najemniki in drvarji . . . Bog ve, kako je v njegovem revirju . . . Najslabše pa je v Jazbini . . . Na Požganici pasejo . . .»

Dudaš ga je mirno poslušal, kot bi poslušal najprijetnejši jutranji raport, a ne opisovanja obupnih razvalin.

«Jazbina pase in nihče ne sme blizu . . .»

Obratovodja je še enkrat ponovil to vest, da bi užgal nadgozdarjevo zanimanje.

Ta pa je brezbrizno tleskal kruh s finim presnim maslom.

«Kdo pa je komandant na žandarmeriji?» je vprašal.

* hodil.

«Neki capin iz Štajerske! Bil sem nekajkrat pri njem, ravnotako tudi Nadlar — a vse zastonj! Novi stražmojster se ne briga za drugega, kot za svoje tarokpartije, pri katerih presedi menda noč in dan . . .»

«Tarokpartije?» je z zanimanjem ponovil nadgozdar Dudaš. Šele zdaj so se mu oči vidno zabliskale. Takoj se je spomnil prejšnjega svojega prijatelja, stražmojstra Tepana, strastnega in nevarnega tarokista, s katerim je izbojeval toliko partij. «Kje se pa shajajo tarokisti?»

«Vrag vedi!» je obratovodja jezno zamahnil z roko. «Povsod jih je polno, najčešče so menda pri Gnidi!»

«Pri Gnidi?» se je začudil nadgozdar Dudaš. «Ali je gostilna spet odprta?»

«Spet!»

«Tako, tako . . .»

Dudaš je vstal.

«Kaj naj torej storimo z Jazbino?» je obratovodja nestrpno silil dalje.

«O tem se bomo še pogovorili!»

S temi besedami je odpravil nestrpnega obratovodjo.

«Prekleta nategovanje!» se je jezil Dudaš, ne vedoč, da odhaja Kurej, kot bi se bil čez mero napil.

Bilo bi napačno misliti, da je Dudaš ostal ob Kurejevem raportu ravnodušen; narobe, kuhala ga je skoraj neizrek-ljiva jeza in v srcu je že koval najbolj črne maščevalne naklepe. Toda zdaj še ni mogel začeti s tem; najprej je moral urediti svoj položaj, kakor mu je nasvetoval grof.

Takoj se je oblekel in se odpravil. Prej je še dobro pregledal odlok okrajnega glavarstva v Velikovcu, katerega je dobil pri grofu v Pliberku in s katerim mu politična oblast dovoljuje vrnitev na staro mesto. Nikdar v svojem življenju še ni imel pred očmi takega uradnega akta v slovenskem

jeziku. Kljub temu, da se ni naučil slovenski, je zdaj napeto bral vrstico za vrstico in mahoma vse razumel.

«Človek misli, da ne zna, a vendarle zna . . .» je zadovoljno mrmral, ko je odhajal z Mušenika.

Na žandarmeriji se je prostodušno predstavil z omenjenim odlokom.

«Smatral sem za svojo dolžnost, da se javim, kljub temu, da mi je okrajno glavarstvo brez pridržka dovolilo vrnitev! Upam, da se bomo razumeli! S svojo lovsko zvestobo jamčim, da ne boste imeli vzroka za pritožbe!»

«Brez pridržka tvoja vrnitev ravno ni!» si je mislil stražmojster, pri tem pa mu le ni bilo neprijetno, da je nadgozdar prišel k njemu. Ker je imel posebno naredbo, kako naj ravna z ljudmi, ki imajo važne funkcije, pa niso popolnoma zanesljivi, je takoj pričel s tem.

«Mislim, da se bomo razumeli, gospod nadgozdar!» je rekel. «Imeli boste zdaj polne roke dela, dokler se vse ne uredi!»

Stražmojster je očitvidno cikal na razmerje v revirju.

«To se bo vse uredilo v državnem interesu. Toda za to je treba časa!»

Dudaš je govoril tako pametno, da ga je stražmojster iznenaden pogledal. Ko je odhajal, je pri vratih še nekaj v zadregi hrknil, kot bi se hotel nečesa spomniti. To priliko je porabil stražmojster in dejal:

«Ravno prav sem se spomnil — pri žagi imam račun za drva. Te dni bom uredil . . .»

Dudaš se je takoj vrnil na sredo sobe:

«Oh, te stvari, gospod stražmojster! Gozdna uprava bo zmeraj znala ceniti vašo naporno službo . . . Žandarmerijski postaji smo vedno zastonj dajali kurivo na razpolago . . .»

«Gospod nadgozdar, to ni račun postaje, pač pa moj zasebni . . .»

«S tem se stvar nič ne izpremeni! Tudi to bomo uredili! Mogoče pridete kdaj pogledat v Mušenik... Ali igrate tarok?»

«Kako bi ne! Čul sem praviti, da je gospod nadgozdar izvrsten tarokist...»

«Eh, da... Kaj pa morem sicer početi v tej globači...»

«Dobro...!»

«Srečno...!»

Na cesti je nadgozdar Dudaš trenutek pomišljal, kam bi se bilo najhvaležneje obrniti. Imel je dve izberi; ali na občino ali pa v farovž. Primoran sicer ni bil iti ne sem ne tja, toda zdravi instinkt in pa grofov nasvet sta mu narekovala, naj opravi vsaj eno pot, če že ne obeh!

Dudaš je bil slabo zapisan pri župniku Repu kakor tudi pri gerentu Požegi; oba je poznal kot zagrizena slovenska nacionalista, o katerih je bil prepričan, da sta se na vse kriplje borila proti njegovi vrnitvi. Razen tega je imel do cerkve še posebno mržnjo, ki sicer ni izvirala iz kakega globokega svetovno-nazorskega stališča, temveč iz neke prirojene navade tiste družbe, h kateri se je Dudaš prišteval, iz neke mlačnosti in duševne lenobe, ki se je prirodno upirala temu, da bi ji kdor koli nadlegoval vest.

«Ne pojdem v farovž! Občina ima prav toliko besede kot farovž — če ne več! je sklenil in se napotil na občino.

Čeprav je šel tja pripravljen na vse, le ni pričakoval tako hladnega sprejema. Tajnik Košuta ga sprva sploh ni hotel pogledati, a ko se je slednjič okrenil k njemu, ga je gledal kot pravega sovražnika.

«Slovenski kruh vam torej le diši!» mu je prezirljivo oponesel.

Nadgozdar Dudaš je s težavo pogoltnil to, kar mu je zavrelo v prsih, in rekel s precejšnjim poudarkom:

«Državno nadzorstvo me je postavilo na prejšnje mesto in zato smatram za svojo sveto dolžnost, da se predstavim tudi občini . . .»

Tajnik Košuta se je moral ugrizniti v spodnjo ustnico, da se mu je izvil hladen odgovor:

«Prav ste storili . . . čeprav bi občina bila srečnejša, če bi vas nikoli ne bilo nazaj!»

Nadgozdar Dudaš je sprevidel, da tako ne more nikamor, zato je omalovažujoče obrnil tajniku hrbet in stopil k mizi gerenta Požega.

«Dober dan gospod gerent!»

«Bog ga daj!» je rekel ta in se počasi okrenil. Ko je videl, da mu oni moli roko, jo je počasi in oklevajoče stisnil. Moža sta se nekaj čas nemo gledala, vsak zase je tehtal besede, s katerimi bi bilo najpametneje priti na dan. Toda gerent je prehitel nadgozdarja.

«Gospod nadgozdar, časi so se, kakor sami vidite, spremenili — in sicer korenito spremenili. Iz starih časov imate mnogo masla na glavi, tega se morate zavedati! Pri najmanjšem dejanju vas bomo neusmiljeno zgrabili . . .»

Dudaš je moral spet goltati.

«Gospod gerent, tega se v polni meri zavedam — čeravno ni moja krivda tolika, kot se vam zdi! Saj veste — razmere, služba, okoliščine . . . Toda jaz mislim, da bo zdaj šlo . . .?»

«Šlo bo, če le vi hočete!»

Tedaj je Dudaš spretno načel stvari, ki so mu olajšale položaj.

«Gospod gerent! Prišel sem še zaradi neke druge, čisto uradne zadeve, ki zanima občino, a tudi vso javnost. Namreč glede Jazbine . . . Vi veste, kaj se tam godi! Neodgovorni ljudje so nahujskali Jazbince, da so zasegli tujo last, našo planino Požganico, in da se tam vedejo kot pravi gospo-

darji. Dobro bi bilo, da se posvetujemo o tem! Nerad bi kaj sam ukrenil, brez občine . . .»

«Sedite, gospod nadgozdar!»

Nadgozdar je sedel na ponudeni stol.

«Ta stvar je res sitna!» je začel gerent Požeg. «Jazbinci so bili letošnjo zimo pri meni in me vprašali za nasvet. Že takrat so govorili, da bodo vse storili, samo da dobe Požganico nazaj, ker je neki njihova. Odsvetoval sem jim vse nasilne korake in jih napotil na sodnijo, da vidijo, če se da res kaj napraviti. — Potem pa je prišla majska ofenziva, a takoj nato so Jazbinci zagnali živino na Požganico.»

«Stvar je zdaj toliko bolj pereča, ker državno nadzorstvo odločno zahteva, naj se zadeva razčisti. Odločeno je, podvzeti najstrožje mere . . .» je lagal Dudaš.

Gerent Požeg se je zamislil.

«Iz tega utegne nastati vražja godlja! Jazbinci so neverjetni trdobočneži!»

«To, kar delajo, je nedopustno! To je tatvina, samolastno prisvajanje tuje lastnine in kar hočete! — In pri tem so to večjidel naši najemniki! Ne samo, da najemnine nihče ne plača, še tujo last si hočejo prisvojiti!»

Dudaš je govoril z glasom užaljenega patriota.

Tedaj se je vtaknil vmes tajnik Košuta:

«Ali veste, da bo Jugoslavija izvedla agrarno reformo? S tem pa je ta stvar takoj drugačna . . .»

«Gospod tajnik, to je nekaj čisto drugega!» ga je zavrnil nadgozdar. «Kadar bo država izvedla agrarno reformo, se bo to izvršilo zakonito in organizirano. To, kar se godi v Jazbini, pa je anarhija, to je navaden boljševizem! — Gozdna uprava mora storiti vse, da napravi konec takemu stanju. Pri tem je seveda treba ravnati tako, da ne bo večjih komedij . . . Gozdna uprava se zaveda, da so bili Jazbinci nahujskani. Nedolžni ljudje torej ne smejo trpeti! Tudi

škodo, ki je doslej storjena, bo gozdna uprava spregledala. Mislim, da moramo vsi skupaj na delo in zlepa likvidirati neprijetno zadevo. Občina lahko mnogo stori . . .»

Gerent Požeg je vstal in začel hoditi po pisarni; videlo se mu je, da ga stvar resno skrbi. Nekajkrat je postrani pogledal nadgozdarja, potem je rekel:

«Veste kaj? Mislim, da bi bilo najpametneje, pustiti Jazbince, naj pasejo do konca! Paša bo trajala kvečjemu še tri tedne. Čez zimo se bodo pa stvari že kako uredile — mogoče bomo vedeli že kaj več o agrarni reformi . . . Kaj mislite, gospod nadgozdar?»

«Gozdna uprava bi pristala na to, če bo le državno nadzorstvo!» je Dudaš velikodušno odvrnil in dodal: «Občina pa naj takoj govori z Jazbino!»

«Bomo videli!»

Nadgozdar Dudaš se je odpravljaj, kot bi se nenadoma spomnil še nekega nujnega opravka. V resnici pa je hotel namenoma izzvati gerenta Požega, ker je iz njegovih čudnih pogledov posnel, da mu še nekaj leži na srcu.

In res ga je izzval, še preden je mislil.

«Da, gospod nadgozdar — ko ste že ravno tu. Že prej sem mislil vprašati . . . Kaj pa s tisto Stanečo žago . . .? Govoril sem že s Stanetom samim, pa mi je rekel, da ga pogodba veže še dve leti . . .»

Glas gerenta Požega je bil globok in vdan.

«Da, tako je!» je odgovoril Dudaš tjavendan.

«Vi pa na tej žagi skoraj nič ne režete! . . .»

«Kaj naj režemo v taki samotežnici? Gozdna uprava jo je najela prav za prav iz usmiljenja do Staneta . . .»

Nadgozdar Dudaš je z vernimi, otroško-vdanimi očmi gledal po sobi. Gerent Požeg pa je začel plesati okrog njega.

«Mislil sem svoj čas tudi jaz na to žago, gospod nadgozdar! Za lesno trgovino so zdaj itak zelo slabi časi — po-

seбно za nas, male trgovce . . . Sicer pa Jazbina . . . ko pa je skoraj vse vaše — brez vas niti smisla nima, najemati kako žago, tudi če bi bila prosta . . .»

Z rokami v žepih je Požeg stal pred Dudašem in navidez brezizrazno strmel mimo njega skozi okno. Nadgozdar je bil takih pogledov vaje in je tudi v Požegovem pogledu odkril tisto strastno obglavnost,* ki je lastna lesnim trgovcem. V odgovor je klecnil z kolena in se vidno skrajšal za pol pedi, potem pa dejal s skromnim glasom:

«Bomo videli, kako se bodo stvari razvile . . . Žaga pa ni konj . . .!»

Potem se je prav tako skromno poslovil.

Z obema obiskoma je bil nadgozdar Dudaš zelo zadovoljen — posebno pa z onim na občini. Prepričal se je, kje žuli čevelj ti dve državni instanci. Obisk pri župniku je bil zdaj res popolnoma nepotreben. Jezilo ga je le, da tajniku Košuti ni mogel bliže.

Že včeraj je nekje izvohal, da je baje ta tajnik pri oblasteh vplivna oseba, mnogo vplivnejša kot pa njegova pisarska služba. Zvedel je tudi, da je v posebno dobrih odnosih z državnim nadzornikom tovarne, inženirjem Goremašem, ki je spet ena najvplivnejših oseb v ozadju novih oblasti. Ravno tako je že čul, da tajnik rad pije in da je posebno oster tarokist. Toda kaj koristijo vse te simpatične lastnosti, ko pa se je pokazal tako nedostopnega. Moral se je naposled pomiriti z mislijo, da bo treba stvar poskusiti ob kaki poznejši priložnosti . . .

Prihodnji dan se je resno lotil posla; najprej si je od obratovodje Kureja dal poročati o položaju na žagi, v revirjih, v pisarni, o trgovskih poslih, odjemalcih. V teku enega dneva je imel jasno sliko o vsem.

* požrešnost.

Že drugi dan se je posvetoval z vsemi lovskimi pazniki. Položaj, v katerem so bili ti nesrečniki že deset mesecev, je bil res vse prej kot zavidanja vreden: bili so pravi ujetniki svojih okolišev. Posebno velik siromak je bil lovec Nadlar. Njegov položaj se tudi potem ni spremenil, ko je bil v Mušeniku državni nadzornik Pupis. Jazbina je postala še bolj nedostopna, še bolj sovražna.

«Kaj pa lastnik Stana?» je vprašal nadgozdar Dudaš z zagonetnim glasom, ko je nesrečni Nadlar končal svoje, res obupno poročilo.

«Stana . . .?»

«Da! Ta je bil prej z nami . . .!»

«Ne vem! Na videz je tudi on z njimi! Saj celo hodi okrog v imenu drugih. Bil je na sodniji, na občini . . . Zdi se, da ga je Nicnar popolnoma dobil na svojo stran.»

«Ali ga ni mogoče dobiti?»

«Težka stvar! Obletavajo ga kot muhe govno. Tisti Šantač mu je stalno za petami!»

Dudaš se je zamislil, potem pa vprašal dalje:

«Ali je tudi on zagnal?»

«Ta še največ, ker ima največ živine . . .»

«Poslušajte Nadlar! Stvar je važna in s Stanetom je na vsak način treba čimpreje govoriti! Poskušajte ga dobiti — na vsak način na samem, da še domači ne bodo vedeli za to. Če prihodnje tedne ne počnete drugega, kakor da ga skušate dobiti nekje na samem, je že dovolj.»

«A kaj naj mu rečem? . . .»

«Recite mu, da bi na vsak način rad govoril z njim.»

Nadgozdar Dudaš je naslednji teden sestavljal izčrпно poročilo o stanju svojega revirja, katerega je gozdna uprava morala predložiti državnemu nadzorstvu. Pri zadnjem razgovoru je dobil od grofa migljaj, približno kakšno naj bo poročilo in Dudaš se je potrudil, da je bilo res tako.

Kljub temu, da je bil že štirinajst dni doma, še ni šel v revir, niti na žagi se ni preveč kazal. Ko je šel nekoč mimo skladišča, je videl Pasterka, ki je zlagal deske. Pri tem pa je opazil, kako se je delavec nalašč obrnil v stran, da bi ga ne bilo treba pozdraviti. Toda naredil se je, kakor bi tega ne videl . . . Nekega večera pa se je le napotil malo dalje od sedeža uprave in imel srečo, da je srečal tajnika Košuto, ki se je sprehajal v družbi dveh dam.

«Dober večer, gospod tajnik! Ravno prav; važna zadeva!»

«Kaj pa je, gospod nadgozdar! Toda — kakor vidite — nisem uradna oseba!»

«Nič za to — samo nasvet. Gozdna uprava potrebuje novo delavno moč. Za zdaj nujno sposobno pisarniško moč! Ako je le mogoče, strokovno izobraženo! Razume se, da iščem Slovence! Dela je ogromno, a jaz na žalost ne znam slovenski. Razen za pisarno pa bi potreboval čimprej tudi sposobnega asistenta. Vi imate zveze, svetujte mi, gospod tajnik!»

Še tisti večer je bil tajnik Košuta pri državnem nadzorniku Goremašu.

«Pisarniško moč in gospodarskega asistenta takoj! Toda glej, da bosta oba Sokola!» — — —

Vsakdanje skrbi so nadgozdarja Dudaša tako zaposlile, da bi bil že skoraj pozabil na silno važno stvar. Skoraj vroče mu je postalo, ko se je spomnil nanjo.

Moral je malo pobrkljati po svojem spominu, preden se je odločil, da jo izvrši. Preteklo zimo je na ljubljanskem gradu sedel kot talec s socialdemokratom Pipanom in še z drugimi njegovimi somišljeniki iz doline. Poprej teh ljudi ni mogel trpeti, toda skupna usoda in pa skupni nameni so ga zbližali z njimi. In nekega dne je zaupal Pipanu:

«Jaz sem tudi socialdemokrat! Kaj pa sem drugega kot navaden nameščenc . . .»

Že takrat je sklenil, da tudi on pristopi k stranki . . .

Po majski ofenzivi in po pobegu v emigracijo sta se s Pipanom spet našla na Koroškem. V Avstriji se je pri vsakem koraku mogel prepričati, kako močna in vplivna je socialdemokratska stranka. In zopet so se mu obudile tajne skomine, da bi se vpisal v stranko. Ko je v Celovcu iz dneva v dan nestrpno čakal na obljubljeni mu vrnitev v Mušenik in se skoraj vsak dan sestajal s Pipanom, ki je z njim vred čakal na dovoljenje za vrnitev, mu je vsak dan obljubljal, da bo takoj vstopil v organizacijo, čim se vrne domov. Vrnila sta se koj drug za drugim.

Tukaj se je mogel prepričati, kako velik vpliv ima socialdemokratska stranka tudi v Jugoslaviji. Posredovala je z uspehom in vsi odločilni krogi so jo resno upoštevali. Spoznal je, da bi ga stranka mogla ščititi, če bi bil njen član. Nekam se je bilo treba nasloniti. Pristopiti k slovenski stranki, se mu je zdelo zoprno — h kakim drugim slovenskim organizacijam prav tako — in potem, bog vedi, če bi ga sploh sprejeli...? Toda zaščita — politična zaščita je potrebna — tembolj ker se je zavedal, da ne sedi na svojem mestu bog ve kako trdno...

In nekega večera se je usedel ter napisal na majhen listič besede: «Dragi prijatelj, pošiljam ti članarino za leto dni. Vpiši me, kakor sva se zmenila!» Ta listič je dal v kuverto, priložil bankovec, ki je zadostoval za predpisano članarino, ter vse skupaj poslal Pipanu po dekli Mini. Nanjo se je tudi v tem pogledu smel zanesti.

Predsednik Pipan je položil Dudaševo pristopno izjavo k onim, ki jih je pred tričetrtr leta prinesel Nicnar iz Jazbine.

«Ta stvar je urejena! Spet nov član!» je dejal.

«Ta stvar je urejena!» je rekel v Mušeniku nadgozdar Dudaš in skrbno zaklenil člansko izkaznico v omaro.

Drugi dan je socialdemokrat Dudaš s čudnimi občutki srečal predsednika strokovne organizacije lesnih delavcev in

člana socialdemokratske stranke Pasterka na skladišču. Ni vedel, ali bi se jokal ali smejal — storil je oboje hkrati. Tolažila ga je zavest, da bo Pipan molčal, kakor mu je obljubil . . .

Nekaj tednov pozneje je spravil velik sokolski izlet vso dolino na noge in med drugimi tudi nadgozdarja Dudaša. Zlet je bil krstni kamen za ustanovitev prvega sokolskega društva v mežiški dolini in se je končal z veliko ljudsko veselico.

Nadgozdar Dudaš se je slepo vrgel v vrtinec veselice; prvič se je pokazal v javnosti in prvič je bil z vsemi slovenskimi nacionalnimi veljaki v družbi, s katero je vso noč popival. Ob tej priliki je povabil žandarmerijskega stražmojstra ter tajnika Košuto k sebi na tarok partijo.

Prišla sta, stražmojster je prignal s seboj še četrtega partnerja. Tajnik Košuta je povlekel nadgozdarja na stran:

«Gospod nadgozdar, urediti morava še neko drugo stvar. Blagajnik sem prireditvenega odbora in imam tukaj račun gozdne uprave za dobavljeno gradivo. V imenu odbora moram izjaviti, da je račun zelo dostojen — takorekoč minimalen.»

Izvlekel je iz žepa račun in ga položil pred nadgozdarja, da bi ga plačal.

Nadgozdar Dudaš je račun smehljaje se vzel, stopil k drugi mizi v kotu, kjer je napravil čez papir z modrim svinčnikom velik križ, nato je vzel iz denarnice stotak, vse skupaj položil v kuverto ter jo izročil tajniku Košuti z besedami:

«Gospod tajnik, hvaležno saldirano!»

«Ha, ha, ha! Tako je prav, gospod nadgozdar!» sta se odobravajoče zasmejala žandarja.

«Toda gospod nadgozdar!»

Tajnik Košuta je neodločen obstal, ne vedoč, ali naj to sprejme ali ne. Za hip se mu je oglasila nacionalna vest ter mu očitala, da ni spodobno sprejemati darove od narodnih in državnih nasprotnikov.

«Kaj bi, gospod tajnik! Društvo je komaj rojeno in še revno!» je prostodušno izjavil nadgozdar in že vrgel karte na mizo. «Začnimo torej s prvo partijo! . . .»

«To je naša prva partija! Na srečo!» Nadgozdar je dvignil kozarec: «Na dobro srečo!»

«Na zdravje in srečo! Ha, ha, ha . . .!»

Nadgozdar Dudaš je dobil prvo partijo . . .

Šantač najde ključ

Karpuhov Šantač je spet nosil sveti ogenj od praga do praga Jazbin:

«Dudaš je tu! . . .»

Jazbina je zadržala sapo in čakala. Čakala je, da pride nekega dne sam Dudaš v Jazbino in ji oblastno zapove, odgnati živino s Požganice. Čakala je še hujšega, da pride z njim žandarmerijska patrolja in jo prisili, zapustiti Požganico. Čakala je, da pride lovec Nadlar in ji prinese povelje, naj pride v Mušenik; čakala je vsaj hlapca Vestra s pošto iz Mušenika, naj si Jazbina izposodi pamet in zapusti Požganico.

Toda na spregled ni bilo niti Dudaša niti lovca Nadlarja. Minil je teden, minila sta dva, trije — vse je ostalo pri starem.

Nekega jutra je čez hribe sem iz sosedne globače pridrl h Kopišarju Repežev Rok:

«Ne dajte se! Če bi vam kaj hoteli, smo vsi z vami; vsi se bomo vzdignili!»

Kopišar in Karpuhov Šantač, ki je z Rokom vred padel v hišo, sta ga gledala s čudnimi očmi. Ta Rok! Kot vihar se pojavlja! Takrat pred župno cerkvijo — potem izgine, nato pri razorožitvi žandarmerije v Mežici — potem izgine, nato pri narodni straži — in potem zopet izgine ter ga ni, dokler se ne pojavi v Jazbini . . . kot oznanjevalec novega viharja.

«Ali si kaj čul?» sta Jazbinca srepo vprašala.

«Čul sem, da nameravajo poslati nad vas žandarmerijo, ki bo s silo izpraznila Požganico!»

«A-a-a! To smo si mislili!»

«In kaj boste storili?»

«Ne bomo se dali!»

«Ne dajte se, mi smo z vami . . .»

In spet je Roka vzel vihar.

Takoj po njegovem odhodu je Karpuhov Šantač raznesel glas po Jazbini:

«Repežev Rok je bil tu!»

Za vso Jazbino je bil to znak novega, velikega dogodka. Repežev Rok! Kar po hrbtu zagomazi človeku že ob samem imenu . . . Samo ena hiša in ena oseba je bila v Jazbini, ki je Karpuhova vest ni iznenadila. To je bilo Močivje in pa močivska Mojcej. Tega pa tudi Šantač ni vedel . . .

Jazbina je čakala, mrzlično čakala. Že je bilo čas gnati živino s planine domov, toda Jazbina iz upornosti tega ni storila, temveč je izzivalno čakala tistega, ki jih pride preganjat.

Toda zaman! . . .

Nekega dne je Karpuhov Šantač počasi in brez tistega svojega ognja, ki ga je kljub pohabljenosti gnal po jazbinskih brežnih poteh kot podlasico, prikrevsal mimo lastnika Staneta, kot bi ga pot slučajno nanesla tod.

«Hej, oče Stane, letos je lepa jesen!» je rekel in se usedel na prag drvarnice, pred katero je Stane popravljaj staro goveje korito.

«Da, jesen, ki skoraj ni jesen!»

Šantač je izvlekel mehur in si natlačil čedro, potem je dal mehur Stanetu, ki je medtem že pristopil s pripravljeno čedro.

«Toda vreme se zna predelati, sinoči me je začelo trgati po nogi», je rekel Šantač in napravil trpeč obraz.

«Da, novi vetrovi! Tudi jaz čutim v desni rami!» je potrdiril Stane.

Šantač je izpustil nekaj krepkih dimov iz čedre, pogledal proti jasnemu jesenskem nebu, potem pa rekel:

«Smerdohova bajtlerca je dobila dvojčke.»

«Bogu bodi potoženo, toda takega žegna bi bilo za nas enega kmalu preveč. Smerdohov bajtler pa dela pri rudniku in bo rudnik plačal.»

Šantač se ni ozrl, temveč je nadaljeval z očmi v tla:

«Letošnjo zimo ne bo zaslužka, ker se skoraj ni sekalo.»

«Da, spet slabo za kmeta! Kje naj pa vzamemo za vsakdanje potrebe?»

«To je res!»

Šantač je spet vrtal po možganih, da bi iznašel še kako vprašanje.

«Na šenkriževo nedeljo sem mislil k Belim vodam . . .» si je potem izmislil.

Zdaj je Stana preslišal, kajti potegnil je s tako silo iz čedre, da je rolič zacvilil.

«Prekleta čedra! Ali bi ti ne imel kake nove pri rokah, Šantač?»

Šantač je razumel, da je Stanetu dovolj tega preskakovanja in da hoče imeti sedaj on prvo besedo. Zato je rekel tiho in pohlevno:

«Čedra bi se dobila.»

«Prinesi jo, kakor hitro moreš. Veš, navajen sem tega zlodeja in kar hudo mi je, če ga nimam. S to pa ni nič več! — Že jutri — če moreš!»

Stana je vzel pipo iz ust in jo iztresal na robu jasli.

Karpuhov ni nič več odgovoril, temveč je počasi vstal in se začel odpravljati.

«Moram iti!» je rekel izmučeno.

«Kam pa? . . .» je vprašal Stana.

«Prav za prav bi moral še nocoj na Verhe . . .»

Stana je malo pomislil, potem pa hitro dejal:

«Počakaj malo! Bi pil malo tovkovca?»*

In že je požvižgal proti hiši, okoli katere je hodila njegova petnajstletna hči. «Prinesi grčo tovkovca za Karpuha!»

Ko je bila grča tu, je najprej pil Šantač, nato pa kmet.

«Koliko ga bo letos?»

«Dva, kvečjemu tri», je lagal Stana. Karpuh je vedel, da ga bo še enkrat toliko; medtem ko je v moštovnih krajih mežiške doline navada, da kmetje pridelek sadjevca pretiravajo, ga kraji, kakor Jazbina tajijo.

Ko sta oba že trikrat pila, je Stana zakašljal.

«Veš kaj, Šantač . . . mislil sem, ko bi ti stopil k Nicnarju, da bi se pogovorili zaradi živine . . .»

«Malo od rok mi je nocoj!» je odvrniš Šantač z brezbržnim glasom, skrivaj pa je izpod svoje klafute** hitro zabodel oči v Staneta.

«Mislim namreč, da je že čas, spraviti živino s Požganice. Jesen je sicer letos lepa in dolga, a noči so vseeno že precej hladne in začel sem se bati za živino . . . Posebno ena mojih krav je breja . . . Morali bi se zmeniti . . . Bi povedal Nicnarju? . . .»

«Mogel bi!» je zamrmral Šantač in gledal na obzorje, kjer se je v sončnem svitu blestel greben Požganice.

«Pojdi torej, čimprej mogoče, že danes, in mu povej, da se zmenimo. Vreme se lahko čez noč spremeni in koj bo na Požganici sneg . . .»

Šantač je še izpraznil grčo, potem se je odpravil po poti, ki je vodila proti Verhunu.

* sadjevec.

** pokvečeno pokrivalo.

«Če bom mogel, bom še danes zvečer stopil k Nicnarju, če pa danes ne, pa jutri zjutraj!»

Komaj pa je Šantač prišel v les in se je Staneče skrilo za rob, se je takoj ves spremenil; obraz mu je vzplamtel, oči so se mu vnele in noga, ki mu je prej mahedrala daleč stran, se ga je mahoma krepkeje oprijela. V ostrem ovinku je spremenil smer in jo ucvril po bregu naravnost v globačo s tisto naglico, katere je bil zmožen samo Karpuhov Šantač. Čez pol ure je bil že pri Nicnarju.

«Bil je pri Dudašu . . . bil je!» je ves zasopel planil v hlev, kjer je Nicnar odkidaval jasli.

Nicnar se je naslonil na gnojne vile in ga nejeverno pogledal.

«Kako veš?» je vprašal skoraj s trepetajočim glasom.

«Nisi mi verjel, ko sem ti pravil, da je bil . . . A je bil, gotovo je bil, za tristo zlodejev je bil . . .»

Potem je povedal, kako se je pogovarjal s Stanetom.

«Če je tako, potem je duša zlodejeva res bila pri nadgozdarju!» je spregovoril Nicnar po kratkem premišljevanju.

Zasadil je vile v gnoj in odšel iz hleva, kot bi bil potreben svežega zraka.

«To je slabo! . . .»

«Zelo slabo! . . . Kaj naj storimo . . .?»

Moža sta se šepetaje posvetovala.

«Ali naj obvestimo gmajno?» je vprašal Šantač.

«Gmajno še ne — pač pa Kopišarja» je menil Nicnar. Potem je še pristavil: «Ali misliš, da bi obvestili tudi Smerdoha?»

«Smerdoha lahko!» je pritrdil Šantač. «On je druge koranine, kot pa Stana!»

«Kaj pa z živino? . . .»

«Da z živino . . .»

«Zdaj nalašč ne smemo gnati domov. Mislil sem, da bi gnali že prihodnjo nedeljo, toda zdaj moramo odložiti do druge nedelje, da vidimo, kaj bo storil Stana!»

«Nič ne bo storil! Ne verjamem, da bi sam šel po svojo živino, ker ga bo sram! Pa ga bo nosil v hlačah . . .»

«Naj ga nosi! Privoščim mu!»

Moža sta se razšla s prvimi težkimi občutki.

Komaj nekaj dni pozneje so dobili vsi trije lastniki in vsi najemniki v Jazbini poziv, naj pridejo določenega dne na občino.

Medtem ko je Šantač obletaval pragove jazbinskih ognjišč in raznašal navodila za vse, razen za Staneta, je Nicnar zdirjal k predsedniku organizacije, Pipanu.

«Na občino nas kličejo! Zdaj se bo začelo . . .»

Pipan ga je poslušal, a videlo se mu je, da ga stvar ne zanima kaj prida.

«Sodrug, že davno sem ti rekel, da je to sila zamotana stvar!» je naposled zinil, da je sploh kaj rekel.

«Branili se bomo, od naših pravic ne bomo odstopili! Toda vi nam morate pomagati! — Kmetje iz drugih krajev nam hočejo na pomoč — pred kratkim je bil Repežev Rok pri nas . . .»

«Tisti, ki je razsajal pri narodni straži? . . .»

«Tisti, ki je bil pri narodni straži, dokler ni prišel Malgaj . . .»

Ker mu Pipan ni nič odgovoril, je Nicnar nadaljeval:

«Ali ste vi sploh kaj storili za nas, ali je stranka kaj ukrenila — kakor smo nekoč govorili . . .?»

«Mi, stranka . . .? Kaj naj bi storili — sodrug! Ali si že pozabil, kakšne homatije so se godile? Nekaj mesecev sem že sedel, potem sem zbežal . . . in zdaj sem se komaj šele vrnil. Vse zadelj teh Srbov!»

«Toda drugi — centrala . . .?»

«Kako centrala!» je pikro dejal Pipan. «Menda bodo Kranjci kaj ukrenili . . .»

Nicnar je malo pomislil, potem pa rekel:

«Če ni še nič storjeno — potem je treba zdaj kaj ukreniti! Jaz mislim, da je najbolje, če greš z nami na občino . . .»

Pipan je iztegnil vrat.

«Na občino — jaz? Ko me pa živega ne morejo videti!»

«Kaj zato! Z nami pojdeš v imenu organizacije, kateri pripadamo skoraj vsi Jazbinci. Naš zastopnik si, v imenu stranke boš govoril . . .»

Nicnar je govoril vroče, prepričevalno in se pri tem nagnil k Pipanovemu obrazu. Ta je nepremično sedel na stolu in topo strmel na mizo, kjer je ležala poslednja številka «Arbeiterwille».

«Ali si kaj čital zadnje čase?» ga je vprašal z odsotnim, a važnim glasom.

«Kaj bom hudiča bral!» se je razjezil Nicnar; iz jeze si je začel tlačiti čedro.

«Pojdeš torej z nami na občino?» je spet vprašal.

«Na občino? Ne, ne pojdem!» je odločno izjavil Pipan.

«Zakaj? . . .»

«Zato . . . Predvsem, sodrug Nicnar, je tole: Jaz sem tako slabo zapisan pri tej gospodi, da bi vam vso stvar le pokvaril.»

«Morda imaš prav!» se je zamislil Nicnar. «Pa naj gre kdo drugi! Na primer Štor? Ta ni tako slabo zapisan . . .»

Pri teh besedah je Pipana vidno popadla jeza. Dvignil se se je, se naslonil na stol in z rdečim obrazom spregovoril:

«Veš kaj, Nicnar! Meni se zdi, da vi preveč gonite tisto Jazbino, tisto Požganico! Tisto vašo Požganico . . . Vedeti morate, da so sedaj kritični časi, da gre zdaj za to, kam bo Koroška pripadla, ali bo pri nas republika ali pa balkanska

Jugoslavija! Za to gre zdaj in ne za Požganico in za take malenkosti . . . Treba je počakati, da bo to, kar je najglavnejše in najvažnejše, urejeno. Če bo naša dolina pripadla Avstriji, kar smo skoraj gotovi — potem se bodo vse take stvari in tudi zadeva s Požganico rešile mimogrede . . .»

Nicnarjeva čedra je zacvilila, potem jo je pa kadilec mirno potegnil iz ust, jo položil na «Arbeiterwille» in počasi, naglašujoč besedo za besedo, rekel:

«E — počasi, počasi Pipan! Tako se nismo zmenili! — Praviš, da gonimo našo Požganico. Tako nekako so nam rekli že na občini, v farovžu, na sodnji. Toda mi ti pravimo: Za nas, za Požganico ni važno, ali je tu Jugoslavija ali Avstrija! Mi gonimo Požganico, ko je Jugoslavija, in gonili bi jo, če bi bila tu Avstrija . . . Zato, ker naša pravica tako dolgo živi, dokler živi krivica!»

«Poslušaj me vendar do kraja, sodrug!» je zdaj popustljiveje začel Pipan. «Nihče ne trdi, da nimate prav! Stranka vam bo tudi pomagala! Toda kot ti pravim, še ni odločeno, kam bodo ti kraji pripadli. Vsaka predčasna rešitev je lahko samo provizorna. — Nam socialistom je zdaj mnogo važnejše, ali bomo imeli kraljevino ali pa republiko. Zdaj moramo delati, da pripademo republiko. Tudi vi, kmetje, imate interes, da pridete k republiko. Ali me razumeš . . .?»

Ker je Nicnar napravil obraz, iz katerega je Pipan sklepal, da ga ni razumel, se je sklonil čisto k njemu in mu zašepetal:

«Veš, pri nas bo plebiscit . . .»

«Kakšen plebiscit?» je vprašal Nicnar.

«Plebiscit — glasovanje ljudstva, kam naj pripade Koroška . . . V Parizu je mirovna konferenca že sprejela predlog avstrijske delegacije . . .»

Nicnar, ki je zadnje besede poslušal še z nekim zanimanjem, se je hitro ohladil.

«Plebiscit — dobro! Toda nas kličejo jutri na občino . . .»

«Počakati, sem ti rekel, počakati!»

«Če mi čakamo, pa ne čakajo oni . . . To ne gre . . .!»

Nicnar je odmajal z glavo.

Oba sta sedela v očitvidni zadregi drug poleg drugega. Pipana je trdoglavost tega Jazbinca začela jeziti; niti vest o plebiscitu ga ni ganila. Zato je začel z novo stvarjo, katera ga bo gotovo užgala.

«Sicer pa, sodrug, vaša stvar ni tako strašna. Povedal bi ti nekaj, kar ti bo takoj odprlo oči, samo obljubiti mi moraš, da tega ne boš nikomur povedal.»

«Kaj pa je?» je vprašal Nicnar z glasom, ki je Pipanu pomenil toliko kot obljuba.

«Napačno ravnate, ako to reč tako ženete! Vi ne veste, kje imate svoje zaveznike, svoje somišljenike, svoje tihe pomagače . . . — Nadgozdar Dudaš je tudi naš — on je tudi — socialdemokrat . . .! Treba je govoriti z njim . . .»

Nicnar je na stežaj odprl oči in usta.

«Kaj praviš . . .?»

Pipan si je Nicnarjevo iznenadenje tolmačil le kot izraz nejevere, zato je molče odklenil miznico, vzel iz nje zveženj papirjev, izvlekel iz njih listič, ki je ležal čisto na vrhu, in ga zmagoslavno vrgel pred Nicnarja:

«Tukaj je njegova pristopna izjava . . .!»

To je užgalo . . .

Nicnar se je sklonil nad papir, kjer je res videl Dudašev lastnoročni podpis.

«A tako!» je rekel s pridržano sapo; takoj nato pa je vstal, vzel palico in mirno a odločno dejal:

«Če je pa ta v stranki, potem Jazbina nima kaj iskati v njej!»

In že so se hrupno zaprla vrata za njim . . .

Ura še ni bila devet, ko je že vsa Jazbina bila zbrana pred občinsko pisarno. Bile so zastopane vse hiše, vsi lastniki so prišli in vsi najemniki. Črni robec matere Močivke je frfotal iz vse skupine, ko majhna zastava . . .

Ves trg je bil pokonci.

«Jazbina je tu!»

Iz vseh vhodov so stopali ljudje na cesto, da vidijo to čudno, puntarsko gmajno. Mnogi so jim molče in vzpodbudno kimali, a nekateri delavci so jim na glas vzklikali:

«Jazbina, ne daj se, le ne daj se! . . .»

«Jazbina, drži se! . . .»

Od nekod se je k čakajoči skupini priluščila bežna postava.

«Pasterk pošilja pošto, da se ne smete vdati. Žaga bo štrajkala, če bo treba . . .»

In bežna postava je izginila kot senca.

Na cesti so se pojavili žandarji, pa so se le pokazali in so takoj izginili nekam za hiše . . .

Jazbina se je spogledala. Takoj nato se je iz skupine odločila postava krivega Šantača in se prav tako izgubila med hišami. Hkrati se je na drugem koncu pokazala visoka postava Repeževega Roka . . .

Ura je udarila devet in Jazbina se je stlačila v občinsko hišo. Bila jih je polna pisarna in prvi so se pritisnili prav k tajnikovi pisalni mizi.

«He, mizo mi le pustite!» se je šegavo zadril tajnik Košuta. Po njegovem glasu je Jazbina uganila, da jim ni ravno nasproten. Toda čisto drugačen je bil glas gerenta Požega.

«Ne pritiskajte tako! Saj je zadaj dovolj prostora!» se je branil.

Požeg je pogledal visoko, tesno steno suhih a močnih prsi, krivih nog in mirnih ter hladnih obrazov, ki se je dvigala pred njim, kot da bi stal pred skalo pri vhodu v jazbinsko

sotesko. Tik pred njim so stali Nicnar, Smerдох in Kopišar. Požeg je opazil, da stoji Stana šele v tretji vrsti.

«Poklicali smo vas, da se na lepem pogovorimo o važni zadevi . . .» je začel gerent z uradnim glasom.

«Ali bo Dudaš tudi prišel?» ga je prekinil glas najemnika Paludnika.

«Kje pa je Dudaš?» je vprašal zbor glasov.

Gerent Požeg je vidno zardel, potem je rekel prisiljeno prijazno:

«Nadgozdarja Dudaša nam ni treba; se bomo že sami brez njega pogovorili.»

«Mi bi pa rajši videli, če bi bil tudi Dudaš tu!»

Gerent Požeg je medklic preslišal in koj nadaljeval:

«Dragi sosesčani! Pogovorili se bomo, kakor treba! Npravili ste neumnost, ko ste to spomlad zagnali živino na Požganico. Prenaglili ste se! Ko ste me prišli vprašat, sem vam odsvetoval, ker sem vedel, da tako ne gre . . . S svojim samolastnim dejanjem ste se pa urezali. Gozdna uprava vas ima zdaj v rokah in če bi hotela, bi vam huda predla!»

«Kako pa naj bi storili?»

«Rekel sem vam: Počakajte, počakajte, dokler se stvari ne uredi. Vi ste pa hoteli z glavo skozi zid! Zdaj vas ima uprava v rokah, po zakonu vas lahko pritisne! Povrhu pa je vas še devet grofovskih najemnikov zraven. To je še slabše, Veste, kaj se iz tega lahko izcimi . . .?»

«Kaj pa?»

«Da zapadete pravico do najemnine . . .»

«Kakega strelaka! Saj je vendar Jugoslavija . . .» se je zadrhl Verhun.

«Moj sin je življenje dal za Jugoslavijo!» se je oglasila Močivka.

Gerent se je znašel v zagati, iz katere se je skušal izkopati najprej s čohanjem za tilnikom, potem pa z besedami:

«Jugoslavija . . . to je res! Toda tudi mi moramo ravnati po zakonu. Kadar bodo stvari urejene, bo agrarna reforma in takrat boste tudi vi prišli na svoj račun. — Danes sem vas poklical, da vam povem, kako mislim, kako občina misli: Potegnite živino s Požganice — pa je vsa stvar rešena! Gozdna uprava odstopa od vsake odškodnine — če zlepa storite. Napravite to in vse bo v redu. Poslušajte me!» — —

Gerent je dvignil oči, da vidi, kako so delovale njegove besede; videl pa je skoraj same hladne, da, celo sovražne obraze, izvzemši enega samega para oči tam v tretji vrsti . . . Že je hotel zgrabiti za to bilko, ko mu je Nicnar prestrigel besedo.

«Mi nismo prišli na občino zato, da nas obtožujete, temveč, da nas branite. Občina je zdaj slovenska in nas mora braniti . . .»

«Saj vas tudi branimo! Ali mislite, da bi bila stvar tako preprosta, če bi se občina ne bila postavila za vas?»

Gerent Požeg je spet pogumno gledal po skupini.

«Kaj pa ti praviš Stana?» je rekel naglo, ko je zagledal tisti par oči . . . «Ti si največji lastnik v Jazbini in si najbolj prizadet!»

V sobi je nastal mučen, a silno napet mir; tisti par tujih oči se je povetil, potem pa je iz skupine zahrkal suh glas:

«Pravim — če hujšega ni, potem je dobro. Zdaj je že itak zima pred durmi in pozimi ne moremo pasti živine po Požganici . . .»

«Tako je prav, Stana!» mu je pritrdil gerent. «Škode nimate nobene in potem imate čas, da se na kak drug način potegnete za svoje pravice. Medtem bo pa mogoče tudi že agrarna reforma . . .»

«Potem bomo pa glasovali . . .!» je nenadoma z zlobnim glasom vsekal vmes Naraglav, ko je gerent že mislil, da je zmagal.

«Kaj? . . .» je zazijal gerent, tajnik Košuta pa se je hrupno obrnil na svojem stolu.

«Saj bo plebiscit . . .?»

Gerenta je do oči zalila rdečica. Vsi so videli, kako mu igrajo gube na zalitem tilniku, in vsa Jazbina se je ob tem prizoru škodoželjno nasmihala.

Trajalo je precej časa, preden se je gerent Požeg zavedel in začel kopati iz zadrege.

«Kakšne neumnosti in čenče pa pljuvate tukaj? Na Korškem ne bo nikoli plebiscita. Kar je naše, je naše in kar smo zasedli, ne bomo nikdar več izpustili!» Nato je skušal hitro in kratko končati.

«Mislim, da je zdaj najbolj pametno storiti, kar je tudi Stana svetoval: Odženite živino s Požganice. Za zlodeja, menda vendar ne mislite držati živino na planini tudi pozimi? Potem bomo pa videli. Mi bomo z vami, samo poslušati nas morate . . .»

Zmotila so ga vrata, ki so se nanagloma odprla; v sobo je z mogočnim ropotom vstopil Repežev Rok . . .

«Kaj pa je?» je jezno planil gerent Požeg, ki tega fanta, pojavljajočega se kot divja jaga povsod tam, kjer ga ne bi bilo treba, ni mogel trpeti.

«Nič!» je dejal Rok s samozavestnim, skoraj prezirajočim glasom; «le prepričati sem se hotel, kaj delate z Jazbino . . .»

Gerent Požeg ga je že hotel nagnati, pa si je zaradi vpliva in zaslug njegovega očeta premislil ter s pikrim glasom rekel:

«To bomo že sami opravili — vse je v redu!»

Jazbina je stavljala še celo kopo vprašanj, toda gerent Požeg je izgubil poslednjo trohico potrpežljivosti in začel siliti k odhodu. Počasi so se Jazbinci le izmotali iz pisarne in se vsuli na cesto.

Bolj kakor z uspehom so bili zadovoljni s potekom razgovora. Med podboji hišnih vrat jih je že prestrigel Šantač.

«Kako je?»

«Nič in vse! Boj se bo še dalje vodil!» mu je rekel Nicnar.

Zunaj jih je obstopilo ljudstvo, ki ga je bilo kmalu petkrat toliko kot Jazbincev. Vsa gruča se je pomikala proti Matevževi gostilni, kamor so Jazbinci navadno zahajali. Visoko nad drugimi glavami se je majala glava Repeževega Roka, poleg njega pa je frfotala haderca Močivke . . .

Zunaj je stopil Stana k Smerdohu in Nicnarju in rekel: «Mislim, da je tako prav! Kdaj bomo pa gonili?»

Bil je očitno zbežan.

Oba sta ga pogledala po strani, potem pa rekla:

«Ti bi menda rad pod cesto zavozil . . .?»

Stana se je vgriznil v ustnice, njihov glas, njihov pogled ga je zapekel:

«Prekleti Šantač — — — ali me je res videl — takrat?»

Jazbina je pila vse popoldne, najprej pri Matevžu, potem pa je v spremstvu drugih hodila od krčme do krčme in vse ceste polnila z vpitjem in hruščem. Dan je bil lep in sonce je vlivalo v kotlino svoje rumene in mlačne žarke, ki so vso naravo ovijali v prijetno prazničnost.

Pri Matevžu se je Šantač na vsem lepem izvil iz družbe in ga ni bilo pol ure. Ko se je vrnil, mu je sledil tik za petami mlad golobrk človek kakih dvajsetih let, z velikimi lasmi, katere si je stalno popravljal z roko. Mladi mož je skoraj preplašen obstal pri vratih gostilniške sobe, ki je pokala od hrupa in vpitja. Šantač je stopil k mizi, pri kateri je sedel Nicnar s Kopišarjem, Naraglavom in še nekaterimi drugimi, in prvemu nekaj zašepetal. Nicnar je dvignil glavo, se ozrl na človeka pri vratih, ga premeril od nog do glave, potem mu pa s prstom pomignil k mizi. Človek je pristopil.

«Vi bi nam hoteli pomagati, kaj...?» je rekel Nicnar z visokim glasom.

«Jaz sem učitelj Buzaron! Imam zveze in agrarna vprašanja me zelo zanimajo!» se je predstavil gost.

«Buzaron... torej Buzaron! To mi je všeč! Ha-ha!» se je smejal že pijani Naraglav.

Potem je natočil pol kozarca vina, ga potisnil pred učitelja in zavpil:

«Na, pij, Buzaron buzaronski...!»

Učitelj Buzaron je bil v vidni zadregi. Kopišar in Nicnar, ki sta bila še pri sebi, sta to opazila in Kopišar je z laktjo odrinil pijanega Naraglavca v stran.

«Počakaj, najprej se bomo z gospodom zmenili — potem bomo pa pili.»

«Veste, za kaj gre?» je vprašal Nicnar.

«Ta gospod mi je pravil!» Buzaron je pokazal na Šantača.

«Ali bi nam mogli pomagati?»

«To bi šele videli. Treba bi se bilo najprej pogovoriti. Zadeva je predvsem politične narave — kakor se mi vidi!»

«Tako je!» se je vmešal vmes Repežev Rok in udaril s pestjo po mizi.

Nicnar je malo pomislil, potem pa dejal:

«Ali bi ne prišli kar k nam v Jazbino? Še to nedeljo? Kar k meni, prvemu in edinemu kmetu na desno za potomkom...»

«Dobro, pridem!» je privolil Buzaron.

«Dobro, Buzaron!» je zdaj zavpil Naraglav in znova potisnil čašo pred učitelja. «V nedeljo te bo vsa Jazbina čakala! Zdaj pa pij!»

Učitelj Buzaron se je motil, ako je mislil, da jo bo odnesel le z Naraglavčevim kozarcem; ponujali so mu kozarce in vrčke od vseh strani in šele, ko jih je celo vrsto izpraznil, se mu je posrečilo, izmazati se iz gostilne.

«Danes Jazbina pije!» je vpil za njim Smerdoh.

«Živijo Jazbina!» — — —

Čim je učitelj Buzaron prišel v svojo sobo, se je takoj usedel in napisal pismo naslednje vsebine:

*«Tajništvu Samostojne Kmetijske Stranke
v Mariboru.*

*Komaj prišel in že kontakt. V nedeljo imam že shod
v Jazbini. Silno zanimiva servitutna zadeva. Velike
politične važnosti! Poročilo sledi.*

Buzaron.»

Strojna manifestira za nedeljivo Koroško.

Zaupniki Heimatschutza so dobili iz Celovca tajno sporočilo, da se bo mednarodna razmejitevna komisija za Koroško tega in tega dne najbrže vozila skozi mežiško dolino in da se mora pod vsakim pogojem pred njenimi očmi organizirati velika demonstracija v prilog nedeljivi Koroški. Isto navodilo je poslalo v mežiško dolino tudi deželno vodstvo socialno-demokratske stranke.

Predsednik in tajnik guštanjske socialdemokratske organizacije, ki sta bila med glavnimi oporniki nemško-koroške propagande, sta z nekaterimi drugimi zaupniki in odborniki ravnokar reševala načrt za izvedbo te akcije, ko je dospelo pismo vodstva socialdemokratske stranke iz Ljubljane.

Tajnik Abšnar je z vidno nevoljo ogledoval pismo, potem pa je neodprto vrgel na mizo pred Pipana, ki ga sploh še pogledal ni.

«Torej dalje, sodrugi . . .» je dejal Pipan.

«Kaj pa pravijo Kranjci?» je vprašal zaupnik Verčko.

«Kaj bi Kranjci!» je rekel Abšnar z zaničljivim glasom.

«Nekaj pa vendar pišejo!» je vztrajal Verčko in pogledal po omizju. Dva druga zaupnika sta takoj pritegnila:

«Treba pogledati!»

Predsednik Pipan je nato odprl pismo in ga sam zase preletel z očmi.

«Kaj pa pišejo? Preberi!»

«Pišejo, naj se socialdemokratske organizacije ne vtikajo v akcijo ob prihodu mednarodne komisije in naj se sploh ne

udeležujejo propagande za plebiscit ali za priključitev slovenskega dela Koroške k Avstriji. — He — to so modrijani!» Nekaj zaupnikov se je omalovaževalno spogledalo. Verčko pa se je stresel, potem pa rekel:

«Tako, torej imamo dve direktivi . . .»

«Lepa reč!» se je zasmel zaupnik Gradišnik.

Predsednik Pipan se je sklonil nad mizo in rekel odločno:

«Kaj nas briga to pismo! Dobili smo navodilo iz Celovca in tega se moramo držati. Na vsak način moramo izkoristiti prihod komisije — mogoče je to zadnja priložnost, ki se nam nudi, da pridemo k republiki . . . Sodrug Šperdin iz Celovca nam je pisal tako . . .»

«Tako je!» so pritrdili Abšnar in še nekateri drugi.

Večina je rešetala dalje.

Pipan je predlagal:

«Spraviti moramo na noge predvsem delavstvo. Pri nas bo šlo to samo od sebe, na Prevaljah in na Lešah bo malo trše . . . Čop se je že popolnoma izneveril — pa bo že kako, ljudstvo je za Avstrijo. Na mežiško in na črnško organizacijo je treba pritisniti, da pošljejo čim več ljudstva!»

«Toda Pipan, ali si pozabil, da so Črnjani in Mežičani čisto pod vplivom Kranjcev?» je oporekel Gradišnik z zlobnim glasom.

«Da, oficialno! Toda mnogo jih je med njimi, ki so z nami — za Avstrijo!»

«Razen delavstva moramo skušati spraviti na noge čim več kmečkega ljudstva!» je nadaljeval tajnik Abšnar brez ozira na zlobne pripombe male skupine nezadovoljnežev. Abšnar je kot čevljar imel veliko zvez s kmeti. «Na primer Zelovčani . . . Strojanci . . . Jazbinci . . . Zelovčane in Strojance bom jaz spravil na noge, a Jazbino . . . to bi mogel vzeti v roke ti, Rožej . . .?»

Svobodoljubna planinska Strojna je bila znana poleg Jazbine kot najbolj razborit, radikalen kraj v dolini.

Vsi so pogledali pudlarja Rožeja, ki je s trudnim, izmučenim obrazom sedel za mizo in doslej še ni bil spregovoril. Bil je ves dan na ših tu in se je zverinsko mučil s šarži iz neke nove rude, ki je prvokrat prišla v delo. Zdaj se je počasi spravil pokonci.

«Da — Jazbina! To bi se moglo . . . Toda — počakajte, da pomislim . . . Kako pa to, da imamo tukaj dve različni direktivi . . .? Saj smo vendar ena internacionala . . .?»

«Ha, ha, ha . . .!» se jih je nekaj škodoželjno zarežalo.

Pipan se je razhudil.

«Zdaj pa še ti začni, Rožej! Internacionala sem, internacionala tja — mi vemo, kaj moramo storiti! Ali si že pozabil, da so ti Jugoslovani na Grobarjevem vrhu zaklali sina — Kranjci so v službi Srbov in na njihova navodila se mi pokidamo! Ali si že pozabil, kako je zadnjič govoril tisti govornik iz Ljubljane? — Torej ti vzameš Jazbino! Naj pride vse, kar leze in gre! Napraviti moramo vtis . . .»

Rožej ni več ugovarjal, temveč se je zopet ves utrujen spustil na stol.

Pipan in Abšnar sta nato skoraj izključno sama govorila. Agitacija od hiše do hiše, od praga do praga, vse mora na cesto, možje, žene, otroci . . . z rdečimi in koroškimi zastavicami . . .

Ko sta končala in so njuni predlogi bili molče odobreni, je zaupnik Gradišnik rekel:

«Meni se zdi, da bi vidva agitirala za Avstrijo tudi tedaj, če bi na Dunaju še cesar sedel na tronu . . .?»

Agitatorja sta ga grdo pogledala, a zaupnik Marker mu je zabrusil:

«Škoda, da smo te sploh poklicali na sestanek!»

Pudlar Rožej se je hotel čimprej iznebiti poverjene mu dolžnosti in je že prihodnjo nedeljo vzel v roke težko, okovano palico ter se napotil v Jazbino na agitacijo.

Resnici na ljubo povedano, ni čutil nobenega pravega navdušenja in bi čisto gotovo ne bil šel, če bi ga ne bili spravili na noge otroci, predvsem hčerka Hanika in sin Maks. V njegovi glavi se je mešalo toliko vtisov, čustev in nasprotij, da prav za prav sam ni vedel, kaj je prav in kaj ni! Poleg vsega tega pa ga je še tlačila grozna smrt njegovega sina Klemena . . . Sam pri sebi bi bil zelo rad zvalil krivdo te smrti na Jugoslovane, da bi vsaj lažje preložil notranje občutke na eno samo stran; toda to se mu ni posrečilo kljub temu, da se je že mesece trudil. Vedno znova se ga je pri tem polasčal nek dvom, ki mu je sproti podkopaval ravnotežje.

Z nečim si je bil pudlar Rožej na čistem, a to je bilo, da se je zavedal svojega delavskega stanu, da se je zavedal, da je izkoriščan, da drugi iz njegovega znoja kujejo sebi zlatnike, si zidajo graščine, si postiljajo udobno življenje. Kadar pa je to svojo zavest poskušal spraviti v sklad s tem, kar se je godilo okrog njega zdaj, z vso to agitacijo, z vsem tem političnim napenjanjem, za katerim se je njegova organizacija gnala, pa spet ni šlo — novi dvomi so se sproti porajali . . .

Neodločno in skoraj z bojaznijo si je priznaval, da stvari ne gredo, kakor bi morale . . . Pred tem ga ni obvarovalo niti veliko zaupanje in veliko spoštovanje do sodrugov kakor sta bila Pipan in Abšnar, ki ju je poznal, odkar je delal na fužinah, s katerima so skupaj ustanavljali delavske organizacije in ki sta se dolga leta neustrašeno borila za delavske pravice pred njegovimi očmi. To zaupanje mu je tudi bilo v oporo, ko se je odpravil v Jazbino. Njegova okolica je trdno verovala, da bo pod republiko za delavstvo bolje kakor

pa v Jugoslaviji in tudi on je mislil tako. Na druge stvari ni mislil in je bil sam daleč od tega, da bi ga vodila kakšna nacionalna čustva — ker se je sam smatral za Slovenca, čeprav te zavesti ni cenil . . .

Mati Rožejka mu je ob odhodu rekla:

«V Močivje pa le pojdi — kljub temu . . .»

Beseda Močivje ga je skelela od tistih dob, ko je zvedel za Petruhovo smrt, in ga ni nehala skeleti tudi potem, ko je ta bolečina dobila ravnotežje s smrtjo njegovega lastnega otroka. Imel je občutek, neki daljni, nedoločeni, mrzli občutek, kot da je tudi on . . . on sam sokriv smrti obeh . . .

Bilo je že proti poldnevu, ko jo je primahal v Jazbino. Ko je stopal po ozki soteski, so mu prihajala v spomin mlada leta, ko je kot mlad hlapec prišel služiti k Stanetu, kjer je spoznal Močivsko Meto in odkoder je potem odšel v tovarno. Pri «prekleti brvi» se je zaustavil in pomislil.

«K Nicnarju moraš najprej! In izbij mu njegove trmaste muhe iz glave! Dopovej mu, da bo naša stranka lažje podpirala vse težnje Jazbine, če bomo imeli republiko! — Šele če bi pri Nicnarju nič ne opravil, stopi k Stanetu. On je tudi naš . . . Ima sicer mnogo manj vpliva kot Nicnar, a je naš!» mu je zabičeval Pipan na pot.

«Bom pa šel!» si je rekel Rožej in stopil na brv.

Pri Nicnarju so ravno južinali. Razen domačinov je bil pri mizi še Karpuhov Šantač. Pudlar Rožej je po stari navadi moral takoj prisesti.

Po južini je Nicnar prinesel smolovca na mizo.

«Ta je s Požganice», je rekel. «Letos smo ga precej našgali, ker smo brez skrbi obirali!»

Nato so pili.

«Ali greš v Močivje?» ga je pobaral Šantač, ki z Nicnarjem vred ni slutil, po kaj je Rožej prišel.

«Le pojdi gor k njim, da jih boš potolažil. Stara ne more pozabiti. Je pa res tudi velika nesreča zanjo. Tak fant! — In ti si tudi najbolj primeren tolažnik, ker imaš sam tako reč na glavi . . .»

Nicnar ga je sočutno pogledal.

Rožeju sta se dve solzi zasvetili v očeh.

«Da . . . to je hudo . . . In ko bi človek vsaj vedel, zakaj so vsi ti ljudje smrt storili . . .?»

Nicnarju se je Rožej smilil; ker pa ni poznal tolažilnih besed, mu je v zadregi nalil nov kozarček smolovca in rekel:

«Le poteši se, le! Je pač hudič, kadar zlodej svojo ovset obhaja. Prav imaš, ko praviš, da se ne ve, čemu so ti fantje svoje življenje dali. Ko bi se vedelo, zakaj . . .»

Rožej se je vidno zdrznil, dvignil glavo in s širokimi, svetlimi očmi pogledal Nicnarja in Šantača. Potem je zvrnil ves ostanek smolovca v grlo in skoraj vzkliknil:

«Veš, star sem, ves izgaran, a to vama rečem, da bi mi ne bilo žal življenja, če bi vedel, da gre za našo stvar! Takoj bi šel tudi jaz . . .!»

«Tako je!» sta mu pritrdila oba.

Minila je že cela ura, a Rožej še vedno ni prišel na dan s stvarjo, zadelj katere je prav za prav prišel v Jazbino. Že večkrat je hotel začeti ter se je po ovinkih skušal približati predmetu, a vsakikrat ga je prijelo v grlu in namesto, da bi zinil besedo, si je prej poskušal oplakniti zadrego iz grtanca. Slednjič se je le opogumil.

«Vesta kaj!» je dejal skrivnostno; «ali sta mogoče že čula . . .? Tega dne bo prišla k nam mednarodna razmejitevna komisija iz Celovca. Posvetovali smo se in sklenili smo, da se bomo zbrali v kar največjem številu ter jo bomo počakali kar ob cesti — tam pri tistem grtancu pod gradom . . . Tam jo bomo . . .»

«. . . tam jo boste napadli in ji dali vetra, ha, ha, ha!»
sta se Nicnar in Šantač zarezala na vse grlo. «Ha, ha . . .!»

Rožej ju je zbegano pogledal, a Nicnar je še naprej dajal duška svojemu veselju:

«Tako je prav, saj ti zlodeji itak ne zaslužijo drugega! Po kaj pa hodijo k nam? Oni so nam vso župo skuhal, ki nas zdaj peče! In to jim je čisto prav! Če hočete, vam pridemo tudi mi pomagat! — Le dajte jim, da bodo pomnili, kdaj so hodili k nam!»

Pudlarju Rožeju je zdaj popolnoma upadel pogum; kakor premagan oven je obsedel na mestu in samo gledal.

«No, ali morda ni prav tako?» ga je Nicnar skoraj iznenada vprašal, videč njegovo osuplost.

«Seveda je skoraj prav . . . in čisto prav je!» je odvrnil Rožej z vidnim olajšanjem. Nenadoma se mu je ta možnost, na katero prej še mislil ni, zazdela čisto pametna. Po kratkem pomisleku se ji je že sam začel smehljati.

In smehljaj se ji je zmeraj bolj . . .

Po kaj je prav za prav prišel, se ni več izdal, niti pri žlahti v Močivju, kamor je dospel na večer v Šantačevem spremstvu.

V Močivju so ga sprejeli s tako prisrčno žalostjo, s tako iskrenim sočutjem, da mu je takoj izginil tisti strah, ki ga je mučil doslej. Vsi skupaj pa niso mnogo govorili o tem, kar jih je tiščalo.

Rožej, ki je že od Nicnarja prišel malo nalit, je v Močivju pil dalje. Tu je bil na mizi mošt. Rožej je bil sicer vaje pijače in se zlepa ni sesedel, toda smolovec, zmešan z lesnačevcem, ga je vrgel. Bilo je že davno čez polnoč, ko sta s Šantačem, ki se ves čas ni ganil od njega, vsa trda obležala na snopju, ki so ga domači zavlekli v izbo. Šele ko sta skoraj v popolni kvami* ležala drug ob drugem pod eno in isto

* pijanska nezavest.

odejo, je zašepetal Rožej svojemu tovarišu: «Ti, zakaj mi je pa Pipan rekel, naj grem k Stanetu, če pri Nicnarju ne bom nič opravil . . .?»

«Tega pa ne vem!» je odvrnil Šantač s preprostim, navadnim glasom. «Po kaj te je pa Pipan prav za prav poslal?»

«Tega ti ne povem! . . .» se je Rožej zadovoljno zakrehtal, a takoj nato zahrлил.

Šantaču se je zdaj začelo svitati; ni hotel zaspati, preden ni razvozlal vozla.

Rožej bi moral drugi dan že opoldne na šiht, a se je šele proti poldnevu prebudil v močivski izbi. Imel je torej plavega — po dolgem času spet enkrat . . .

Toda zastonj se je oziral na ono stran, kjer je sinoči ležal Šantač — ležal je sam.

«Kje pa je Šantač?» je ves začuden vprašal družino. «Saj je bil vendar pijan kot jaz — —»

«Tega nihče ne ve . . . vstal je zgodaj in se izgubil.»

Že ob prvem svitu je Šantač potrkal na okence Nicnarjeve kamre in ko je Nicnar pritisnil zaspano lice na šipo, mu je Šantač zaklical:

«Ti, zdaj pa vem, zakaj je bil Stana drugič pri Dudašu.»

Priprave za sprejem mednarodne komisije niso šle tako gladko od rok, kakor so si bili predstavljali Pipan in tovariši.

Najprej je zanje izvedela domača oblast in je znane pripravljalce poklicala na občino. Občina in žandarmerija sta od okrajnega glavarstva v Velikovcu dobili navodilo, naj se ob prihodu komisije skuša preprečiti vsako ljudsko zbiranje, vse manifestacije za nedeljivo Koroško. Toda to naj se doseže zlepa, s povečano protikoroško propagando. Če bi se pa take manifestacije le ne dale preprečiti, potem se ne sme javno, z oboroženo močjo nastopati proti njim.

Gerent, tajnik Košuta in drugi nacionalisti sicer niso te odredbe razumeli in so jo preklinjali vsi od kraja, a ravnati so se morali po njej.

Zato so takoj poklicali znane organizatorje na občino in jim grozili z najbolj črnimi posledicami. Ti so pa mirno poslušali grožnje in zmerjanje, saj so iz Celovca imeli zagotovilo, da se jim zadelj tega še las ne bo skrivil.

Mnogo huje kot z domačimi oblastmi je bilo z ljudstvom samim.

Najprej so seveda odpovedale organizacije na Lešah, v Mežici in v Črni. Potem so se proti vsakemu pričakovanju začeli kujati purgarji. Ljudje, ki so bili znani kot zagrizeni Nemci ali pa nemčurji, ki so ob vsaki najmanjši priložnosti izobešali frankfurtarice, katerih ni manjkalo na nobenem spisu nemškonacionalnih raznarodovalnih organizacij, so se izvijali z besedami:

«Da, izborna ideja — taka demonstracija! Na mirovni konferenci bodo vsaj videli, da hočemo ostati pod Avstrijo! — Toda . . . stvar je prekleto kočljiva . . . Oblasti . . . Razen tega mi je malo težko . . . pri meni pijejo vsi Sokoli . . . pri meni vsi učitelji in uradniki . . . Jaz sem posestnik in kdo ve, kaj se vse lahko izcimi . . .? Najlažje izpeljete to stvar vi . . . delavci — vam nihče nič ne more vzeti . . .»

Strojanci in Zelovčani so sicer obljubili, da bodo prišli, a tudi tam so bile nasprotne sile z vso vnemo na poslu. Jazbina se bo izfičila vsa, kakor se vidi . . .

Zdaj so torej z malimi izjemami ostali le še perzonalni. Pa tudi tukaj se je motalo. Pipan, Abšnar in drugi so pritiskali na najvplivnejše delavce, ki naj napno vse sile in spravijo delavstvo na noge. Vendar je marsikateri ta ali oni vplivni član organizacije skomignil z rameni in se izgovarjal:

«Preteгла reč . . . Kdo ve, kaj se bo iz tega izkuhalo . . .»

Ali pa celo:

«Da, za republiko sem že in vrag naj nosi Srbe nazaj na Balkan . . . Toda kdo ve, če je to prav, kar se dela? Meni se zdi, da se vozimo za celovško gospodo . . .»

Delavec Tresk pa je takole odgovoril:

«Čakat tisto komisijo? Mene bi bilo kot delavca, kot socialista sram, da bi se hočili klanjat tej kapitalistični gospodi! — Jaz sem komunist.»

Najhujše je bilo to, kar je Pipan doživel pri svojem starem sobojevniku, sedaj novem mojstru Predanu.

«Na mene ne računajte!» mu je rekel odločno in kratko. «Zdaj sem mojster — saj veš, imam obveze in ozire. Podjetje me je nastavilo s pristankom državnega nadzorstva!»

«Ali si zatajil, kar si bil?» mu je Pipan zabrusil s pikrim glasom.

O tem ni govora, dragi sodrug! Jaz sam ostanem, kar sem bil — saj sem še član naših organizacij in bom tudi ostal. Toda ne zdi se mi pametno, da bi se vtikal v take stvari. Komaj sem dobil pošteno stanovanje in komaj sem utegnil družino pošteno obleči . . .»

«Izdajalec!» si je mislil Pipan, ko ga je zapuščal.

Približno tako je bilo z vsemi mojstri in starimi uradniki.

Posledica je bila, da se je določenega dne zbrala na licu mesta sicer precejšnja, toda veliko premajhna skupina ljudi, ki so že dve uri pred prihodom čakali na razmejitveno komisijo. Več kot dve tretjini je bilo žensk in otrok; perzonali so bili razmeroma še dovolj dobro zastopani, a purgarji slabo, kmetov pa skoraj sploh ni bilo. Nekaj ljudi je bilo iz Zelovca; iz Strojne štirje kmetje, ki so slučajno že nekaj dni popivali v trgu in so jih agitatorji privlekli zastopat Strojno, čemur so se pijano razporeženi Strojanci z navdušenjem odzvali . . . Iz Jazbine sta bila le dva — lastnik Stana in pa Karpuhov Šantač, ki sta se pa videla šele na demonstraciji. Strojanci so se zavalili v breg in zbijali pijane šale.

«Kadar pridejo, boste morali utihniti!» jih je poučeval tajnik Abšnar.

«Bomo, bomo . . . ! Moj muš!»

Koroške in rdeče zastavice so se mešale s pušelci rož in zelenja — tudi Strojanci so dobili vsak po eno koroško zastavico.

Slednjič so se na ovinku ceste prikazali trije avtomobili, ki so se počasi bližali množici. Ta je takoj od vseh strani pritisnila na cesto in jo popolnoma zaprla.

«Hoch ungeteiltes Kärnten!» «Mi hočemo plebiscit!» je vpila množica, povečini iskreno misleč, da je to v interesu delavskega razreda in da nastopa za pravično stvar.

Od vseh strani so mahale zastavice in pušeljci.

Avtomobili, velike prostorene limuzine, so se morali ustaviti. V prvem avtomobilu so sedeli vojaški predstavniki komisije, med katerimi sta bila tudi zastopnika jugoslovanske in avstrijske vojne sile. V drugem so sedeli trije člani razmejitvene komisije, a v zadnjem avtomobilu je sedel en sam par: debel staruhast civilist in mlada nališpana ženska.

Komisija je bila v vidni zadregi; mogoče jo je demonstracija iznenadila v tem delu koroške dežele, ki je bil že skoraj izven razmejitvenih kombinacij, mogoče jo je iznenadila zaradi tega, ker ji je ta del bil opisan kot čisto slovenski kraj, ki se je že odločil za Jugoslavijo. Zato so iz vseh avtomobilov zrle samo začudene, skoraj nejevoljne oči.

«Hoch! Heil ungeteiltes Kärnten! Mi hočemo plebiscit!» so vpili glasovi.

Vsa množica je obrnila oči v par, ki je sedel v zadnjem avtomobilu. Organizatorjem je bilo tajno sporočeno, da bo najvažnejša oseba pri komisiji zastopnik Italije, nek debel gospod, na katerega je predvsem treba pritisniti. In ta gospod je bil res izredno debel; trije hlebi podbradne masti so mu silili na prsi. Zato je množica takoj obstopila ta voz.

Pipan in Abšnar sta na čelu najbolj vnetih sodelavcev pristopila k avtomobilu, da izročita gospodu spomenico. Ko je Pipan ravnokar hotel to s kratkim nagovorom storiti, je rekel Strojanc Zabernikov Tevže na glas:

«Mojmuš! Ta ima pa hujše žvarce* kot Javornikov bik.»

Pijanci in radovedneži so se spustili v nesramen in izzivajoč krohot, ki je za trenutek zaglušil vse ostalo. Mnogim udeležnikom demonstracije je bilo tako smešno, da so se kljub svečanemu trenutku komaj vzdržali glasnega krohota, ali pa so očitno kihali. Le tisti, ki so stali tik pri vozu, so bili resni.

Ko so zastopniki množice izročali spomenico brezbriznemu debelemu gospodu, ki morda še Italijan ni bil, so na drugi strani ženske izročale nališpani ženski ogromen pušlec iz cvetlic v koroških deželnih barvah. Izročala ga je v koroško obleko oblečena Rožejeva Hanika.

Niti Hanika niti vsa ostala množica ni slutila, da je ta lepa, vsa z dragulji ovešena ženska priležnica nekega priležnika mednarodne razmejitvene komisije, ki je prišla v Celovec iz Nice in si je na vozu le dolgčas preganjala . . .

Medtem se je prvi avtomobil pomaknil dalje, takoj za njim tudi drugi in še preden so zastopniki spregovorili, je pognal tudi šofer zadnjega voza in brezobzirno rinil skozi množico. Najbližji so odskočili, Pipan je spustil spomenico debeluharju na noge — in že so se vsi trije avtomobili spustili v dir. Množica je iznenadena strmela za kolono, iz katere je mahal ogromen Hanikin pušlec v metresinem krilu . . .

Nekaterim je šlo na jok in so otrpli obstali na mestu, drugi so vpili za vozovi:

«Hoch ungeteiltes Kärnten! Mi hočemo plebiscit!»

Vse pa so prevpili pijani Strojanci, ki so se medtem zvalili z brega na cesto:

* podbradek.

«Živijo Koroška! Živijo Javornikov bik!»

«Svinje pijane, vse ste pokvarili!» so kleli Pipan in drugi aranžerji, nekatere ženske pa so užaljene pljuvale po tleh.

«Takšna sramota! . . . Kdo jih je privlekel sem . . .?»

Strojanci se za vse te izbruhe niso zmenili, temveč so z objestnimi očmi gledali za kolono; eden pa se je zadrl:

«Arduš, bi leteli . . .!»

Nato so se kričoč: «Živijo Jugoslavija! Živijo nedeljiva Koroška!» odmajali nazaj proti trgu.

Vse je bilo mnenja, da so Strojanci zakrivili ta neuspeh, o čigar posledicah se je kmalu izvedelo povsod v obliki vesti, da mežiška dolina ne bo vključena v plebiscitno ozemlje Koroške, temveč da je že končnoveljavno jugoslovanska. Vendar ga niso zakrivili Strojanci, pač pa angleški magnati, lastniki svetovnega svinčenega trusta, ki je odločil, da mora mežiška dolina brez plebiscita pripasti Jugoslaviji, da mu bodo njeni bogati in razviti svinčeni rudniki izhodišče za organiziranje, prilaščanje in monopoliziranje vse svinčene industrije s to rudo neizmerno bogate Jugoslavije . . .

Velika kresnica.

Prihodnja zima je za Jazbino potekala v brezdelju in v skrbi polnem čakanju. Zimskega zaslužka ni bilo, ker je lansko leto sekira po revirjih skoraj počivala. Zategadelj je tudi žaga v Mušeniku skoraj vso zimo stala. Obratovodstvo je polovico delavstva poslalo na začasen dopust, med njimi sta bila prvi gaterist Kotalo in zaupnik Pasterk.

Stari Kotalo je nahujskal svojega sina Franceta, ki je služil pri orožnikih v plebiscitnem ozemlju, da je prišel domov in šel razgrajat na občino.

«Ali smo to zaslužili?» je vpil nad gerentom Požegom. «Ali smo to zaslužili, ko smo pristopili k narodni straži, ko smo se borili na Koroškem? Zato naj zdaj naši starši doma od gladu skapavajo! To je Dudaš nalašč napravil — nalašč je odpustil mojega očeta in Pasterka, ki je na žagi spravil organizacijo na noge! — Če se tu kaj ne stori, bom šel sam na gozdno upravo . . . Potem vam ne jamčim za to, kaj se bo zgodilo — — —»

To energično posredovanje je povzročilo, da je občina poklicala nadgozdarja Dudaša na razgovor.

Gerent Požeg mu je rekel v obraz:

«Gospod nadgozdar! Stvar z delavci se mora urediti! Ljudje se pritožujejo. Trdi se celo, da ste Kotala poslali zato na dopust, ker je sin šel k Malgajevcem, a Pasterka zato, ker je ustanovil organizacijo.»

Nadgozdar Dudaš je bil popolnoma iznenaden.

«To je opravljanje, gospod gerent! — Kaj naj pa storim,

prosim vas? Saj sami veste, da žaga nima kaj delati; še tisti, ki jih imam, nimajo kaj početi. Vse to so posledice lanskega leta. In kakšne posledice! Ravno letos smo brez lesa, ko se je spet pokazala prva konjunktura. Kot lesni trgovec to sami najbolj veste . . .»

Požeg je sprevidel, da nadgozdarju ni bilo lahko oporekati.

«Ravno ta dva primera sta sitna . . .»

«Kogar zadene, tega boli! Kaj naj rečejo drugi? Mislili smo: ta dva bosta najlaže pretrpela. Enega bo sin podprl, drugega pa organizacija . . .»

Gerent Požeg ga je sumljivo gledal, potem pa rekel:

«Nekaj se mora ukreniti glede teh dveh. Tako veliko podjetje . . .»

«Ali vi, gospod gerent, tudi vzdržujete delavce, kadar ni dela?» ga je zafrknil nadgozdar.

Gerent je ta odgovor namenoma preslišal.

«Moral bi vas opomniti, da ne pozabite, da ste inozemec.»

Dudaša je pri teh besedah popadel krč, a se le ni izdal, temveč je dejal:

«Mislim, da se nihče ne more pritožiti!»

Gerent Požeg bi mu bil najrajši zabrusil v obraz tajne zveze z raznimi protidržavnimi in avstrijskimi elementi, za katere je približno vedel, a se je premislil.

«Dobro! Mislim pa, da bi se glede delavstva dalo vendar kaj ukreniti . . . Kakšna poseka . . .?»

«Tudi jaz sem mislil na to!» je pripravljen odgovoril Dudaš. «Kakor hitro bo sneg dovolil, mislimo začeti s podiranjem. V takem snegu, v največji zimi pa vendar ne moremo pošiljati ljudi v les.»

«Storite kaj — kljub temu! Ljudje bodo delali in bodo tiho.»

«Bom!» je obljubil nadgozdar.

«Kako pa z Jazbino?» je nato vprašal gerent Požeg in poškilil na Dudaša.

«Z Jazbino? — Z Jazbino je težko! Toliko potepežljivosti, kakor s to zadevo, ni gozdna uprava še nikjer pokazala. In to je v glavnem moja zasluga. Vi ne veste, da imam zaradi tega velike sitnosti z državnim nadzorstvom! Nekateri bi se bili že skoraj spametovali, pa se je vmešal novi učitelj . . .»

«Buzaron!»

«Da, gospod učitelj Buzaron! — Posehmal je spet vse zastoj. Občina bi morala energično poseči vmes, gospod gerent!»

«Prekleti učitelj!» je iz vsega srca zaklel gerent. «Vsak pritepenec se že misli ukvarjati s politiko!»

Gerent Požeg se je iskreno jezil na učitelja Buzarona. Požeg je bil star pristaš Slovenske ljudske stranke in je delovanje tega učitelja za novo stranko sovražil iz čisto strankarskih razlogov.

«Buzaron je v Jazbini menda ustanovil neko novo, posebno organizacijo za najemnike. Zdaj lovijo pristaše tudi po ostalih revirjih.»

Moža je tako prevzel odkritosrčen srd, da nista opazila, kako se je tajnik Košuta za njunim hrbtom na tihem škodljivo hehetal.

Gerentova intervencija pa je le toliko zalegla, da je gozdna uprava začela podirati les v bližini Mušenika, kjer so dobili delo Pasterk, Kotalo in drugi.

Nadgozdar Dudaš se je zdaj odločno lotil reševanja jazbinskega problema. Po posredovanjih na občini, na žandarmeriji in pri okrajnem glavarstvu je približno zvedel, kaj je potrebno in kaj se more storiti. Požganica ga ni toliko brigala, kot pa najemi. Zato se je lotil predvsem tega vprašanja.

Nekega dne so vsi najemniki dobili poziv, da do tega in tega dne poravnajo zaostalo najemnino, ker jim sicer ne bo mogoče obnoviti novih najemnih pogodb o šentjurjevem . . .

Prvo nedeljo potem, ko je lovec Nadlar raznosil ta poziv po hišah, je Jazbina zopet zborovala pri Nicnarju, vsa, kakršna je bila, vsi najemniki, vsi lastniki ter vsi bajtarji; prišlo je tudi nekaj gospodinj. Težak molk je vladal v sobi, možje so gulili čedre, da so cvilile.

Počasi so se okorne postave zganile.

«Zdaj so začeli, kaj . . .?»

«Zdaj mislijo, da smejo delati, kar hočejo . . .»

«Kam smo prišli . . .?»

«Le Pasterk in njegovi so z nami!»

Glasovi so bili izmučeni in namesto ognja, ki je doslej gorel v očeh in na licih zbrane Jazbine, se je zrcalila neka čudna otopelost . . . Kot bi bila Jazbino zmrcvarila dolga zima in negotovo čakanje.

Oglasil se je Nicnar:

«Mislim, da le malo prečrno gledamo!»

«Ko je pa vse proti nam — ne le gozdna uprava, temveč tudi občina, žandarmerija, sodnija . . .»

«Če bomo složni, bomo vse premagali . . .»

«Ti lahko govoriš, Nicnar, ker si lastnik!» je rekel Stana z glasom, ki je razoroževal. «Nam, lastnikom je lahka, z ubogimi najemniki pa je drugače!»

Kljub tem priliznjenim besedam ga je vsa zbrana najemniška gmajna srdito pogledala.

«Zato nam pa tako lepo pomagaš!»

Bil je najemnik Kopišar, ki mu je vrgel to v obraz.

«Kaj pa delam?» je skočil užaljen. «Ali nisem napravil vsega, kar je napravila Jazbina? Če pa se z nekaterimi stvarmi ne strinjam, imam vendar pravico za to!»

«Ali si zato šel sprejemati tisto mednarodno komisijo, da bi nam pomagal?»

«Ti pa tiho bodi, Kopišar! Ti lahko govoriš, ker delaš pri rudniku; če ti v Jazbini spodleti, imaš še zmeraj rudnik!»

Tedaj se je oglasil Naraglav:

«Zdaj pa tiho! Nismo prišli sem, da bi se prepirali, temveč da se posvetujemo, kaj bomo storili. Ti Stana, če misliš, da ne spadaš zraven, lahko greš!»

«Tako je!» je pritrdila vsa soba. Stana se je stisnil na klop in molčal.

Vsa Jazbina se je zdaj obrnila proti mizi v kotu, kjer je sedel učitelj Buzaron. Pred njim je ležal kup papirjev, po katerih je že ves čas listal.

«Kaj menite vi, gospod učitelj?» so ga pobarali najbližji.

Učitelj Buzaron je vstal, pogledal po sobi s svojimi črnimi in skrivnostnimi očmi, si potegnil z roko po košatih laseh, potem pa začel z važnim, globokim, bombastičnim glasom:

«Prijetelji! Zbrali smo se, da se posvetujemo o važni zadevi, o zadevi, ki ni samo zadeva Jazbine, temveč zadeva velikega dela našega kmetiškega ljudstva. Fevdalni ostanki staroveškega graščinskega gospodstva, ki je tlačilo naše prednike sto in tisočletja, spet oživljajo, da bi naše ljudstvo tlačili še naprej. Tajne sile se zbirajo tudi že v naši novi državi, da si z raznimi zvezami zavarujejo svoje koristi. Nemški grofje, veleposestniki, po večini inozemci, ki so živeli od žuljev našega ljudstva, so spet na delu. Na žalost jim pomagajo domači špekulanti in podrepaniki, da nam skočijo za vrat . . .»

Trije, štirje suhi kašlji so se zaslišali po sobi.

«. . . toda stari časi so minuli, naše ljudstvo je sito fevdalnega izkoriščanja. Pošteni idealni možje vstajajo, da povedejo izdano ljudstvo v boj za njegove . . .»

«Mislili smo, gospod učitelj, da bi nam povedali, ali naj plačamo najemnino ali ne!» je nenadoma prekinil govornika Naraglav.

Govornik ga je zabodeno pogledal, potem sta se oba ozrla po sobi, kjer sta se srečala z nad dvajsetimi pari strmečih oči.

«Da — povejte nam, kaj naj napravimo z gozdno upravo?» je reklo deset glasov v en mah.

Buzaron si je spet popravil lase.

«Da, dragi poslušalci! . . . Toda to je politično vprašanje, važno politično vprašanje, ki se mora razjasniti od vseh strani . . .»

«Seveda je važno vprašanje in ravno zato bi radi vedeli, kaj mislite vi!» je rekel najemnik Paludnik; potem se je obrnil k soseski: «Kaj mislite vi?»

«Mislimo, da ne bomo plačali najemnine!» je odgovorila polovica soseske.

Učitelj Buzaron je sprevidel, da ne more tako naprej, kakor si je bil zamislil; njegov načrt je bil, pripraviti sosesko do prepričanja, da je njena edina rešitev, ako se nasloni na Samostojno kmetijsko stranko in da ne pojde danes domov brez nove krajevne organizacije te stranke v žepu. To se mu je zdelo tem lažje, ker je že pred tedni ustanovil pripravljalni odbor, o katerem so Jazbinci mislili, da je odbor prizadetih najemnikov ter interesentov Požganice, o katerem pa je Buzaron poročal centrali v Maribor, da je pripravljalni odbor stranke . . .

Rad ali nerad, odločnost soseske ga je prisilila ugrizniti v kislno jabolko. Zato je začel:

«Vprašanje sem temeljito preštudiral. Kar se tiče Požganice, sem vam že zadnjič pojasnil, da pravno ne bomo nikamor prišli, ker je proti vam sam še vedno obstoječi zakon. Kar se pa tiče najemnin, je stvar prav tako zaple-

tena. Kakor sem vam že tolikokrat rekel — vse je politično vprašanje in stvari se bodo reševale tako, kakor se bodo razvijale politične razmere v državi . . .»

«Vse to je res, toda kako naj ravnamo glede najemnine?» so zdaj od vseh strani pritisnili nanj.

«Glede najemnine . . . Najrajši bi vam svetoval: ne plačajte! Toda stvar vendarle ni tako preprosta! V najkrajšem času se bo pri nas pristopilo k reševanju agrarne reforme. Upravčenci agrarne reforme bodo tisti, ki bodo imeli pravno pravico za to, to se pravi tisti, ki bodo imeli urejene razmere z najemodajalci, ki bodo imeli z njimi veljavne najemne pogodbe. Tako je po vseh človeških zakonih. In če ne plačate najemnine, se lahko zgodi, da vas ne bodo priznali za agrarne upravičence . . .»

«To tudi jaz trdim!» je dejal Stana z zmagoslavnim glasom.

Po sobi pa je zavladala globoka tišina. Zdelo se je, da neznana skrb prhuta pod nizkim stropom in se z ostrimi kremplji zajeda v možgane sklonjenih glav . . .

Buzaron je mislil, da zdaj lahko izkoristi splošno zadrego in pove, česar prej ni mogel. Zato je hitro rekel:

«Zaradi tega pa je posebno važno, da se naslonite na nekoga, ki vas bo podpiral, da se naslonite na Samostojno kmetijsko stranko . . .»

A že ga je zmotil trpek glas najemnika Kvocarja:

«Kje bom vzel pa denar? Na dolgu sem od samega šentjurja . . .!»

Potem je šlo po sobi:

«In jaz od šentjurja . . .!»

«Jaz tudi . . .!»

«Jaz pa še polovico za leto devetnajst . . .»

«Jaz tudi . . .!»

Ta splošni izbruh je Buzarona popolnoma zmedel. Soseska se mu je res začela smiliti in mahoma se je tudi on — proti svoji volji, znašel na realnih tleh dejanskega stanja.

«O, ti prekleta strela . . .!» je vzdihnil nekdo, ki je sedel zadaj pri peči.

Buzaron je začel posredovati:

«Kar se tega tiče, mislim, da se bo dalo kaj storiti. Z gozdno upravo se bomo pogajali . . . Takoj bom pisal tajništvu stranke, da se zavzame za vas. Nihče vas ne more prisiliti, da plačate kar vse. Gozdna uprava si bo dala dopovedati — če pa ne, jo bomo k temu prisilili!»

Njegov glas je postal zopet bojevit in to je vzpodbudno vplivalo na gmajno; obrazi so se drug za drugim začeli dvigati in oči so iskale po sobi nove rešitve

«Glavna stvar je, da se pokažete pripravljene plačati! S tem boste svoj pravni odnos do najemniških pogodb zopet uveljavili in nihče vam nič ne more . . .!»

Soseska je spet prihajala k sebi, moške in žene so se začeli spogledavati.

Nenadoma pa je bleknil Kozamir, ki je bil najrevnejši najemnik v Jazbini in o katerem se je tudi vedelo, da mu včasih malo manjka:

«Gospod Buzaron! Ali bi nam tista stranka ne mogla dati denarja za najemnino? . . .»

Soba se je zganila, Buzaron pa je pobesil rame, kot bi se hotel zmotati skozi tesno luknjo.

«To pa ni mogoče!» je rekel čisto tiho.

Molk, ki je zavladal zdaj, je bil globok. Vse je sedelo nepremično in je topo strmelo pred se; niti slamica ni zahrstala v postelji, na kateri je sedela mati Močivka z dvema sosedoma.

Prvi, ki je ta molk prekinil, je bil sam Nicnar; sedel je poleg Buzarona za mizo in si je z rokami podpiral glavo.

Ko jo je dvignil, so njegove oči pogledale skozi majhno zamazano okence dimnice in zagledal je na oni strani «preklete brvi» strmi breg, ki ga je obsevalo blede zimsko sonce; žar ga je prešinil in bliskoma ga je prevzelo njemu lastno pogumno hrepenenje. Stresel se je po vsem životu, stegnil pesti daleč po mizi, da so Buzaronovi papirji na drugi strani popadali na tla, visoko dvignil glavo in s pogumnimi, upa polnimi očmi preletel zbrano gmajno, nato pa z vročim, prijemljivim glasom rekel:

«Kaj bi se vdajali malodušnosti . . . še nikoli ni bilo tako, da bi nikakor ne bilo . . . Tudi zdaj bo tako! Videli bomo, kaj se da storiti . . . in storili bomo, ako bomo drug za drugega!»

Vse oči so ga hvaležno pogledale, razen Stanetovih, ki se ni premaknil. Karpuhov Šantač, ki je ves čas skrivljen sedel pri peči in se delal, kot bi ga stvar ne brigala, ga je edini skrivaj ošinil s sovražnimi očmi.

«Da, bomo videli, nekako bo že!» je zdaj vedro spregovorila skoraj vsa soba.

«Pisal bom tajništvu!» je čez čas dejal Buzaron.

«Pišite jim, če nam morejo in hočejo pomagati!»

«Pisal jim bom v imenu krajevne organizacije. To bo več zaleglo . . .»

«Pišite jim . . .!»

Buzaronov obraz je zagorel od zadovoljstva; najrajši bi bil zaklical:

«Živijo krajevna organizacija Jazbina!»

Vendar se je premagal in dejal:

«Stranka vam bo nesebično pomagala!»

«Dobro, dobro!» so rekali Jazbinci z vseh strani; njihova stara žilavost se jim je spet povračala.

Čez nekaj časa pa je vprašal Smerdoh skozi splošni trušč:

«Ali bomo letos spet zagnali . . .?»

Njegov glas je sosesko takoj zavrl; iz hipnega presenečenja so se začuli rahli vzkliki:

«Seveda bomo — kako pa!» so rekli nekateri.

«Pa brez mene! Z ognjem se ne bom igral!»

To je rekel Stana, ki je takoj nato vstal in s samovoljnimi, tujim nasmehom odšel iz sobe.

Naraglavški Tonač, ki je spal v hlevu pri živini, je imel težke sanje; najprej je začul neki oddaljen ropot, pred katerim ga je zgrabil čuden strah. Zato je hotel pobegniti. Bil je na najvišjem vrhu Požganice, koder se je v preteklem poletju tolikokrat sončil, sprehajal in gledal, kako se njegova čreda muli okrog vrha. Ker ni mogel nikamor drugam pobegniti pred čudno, daljno zalezo, jo je ucvrl proti orjaškemu mecesnu, ki je stal v jami pod robom, čeprav je bil ta mecesen do dve tretjini gol in čeprav je bilo smrtnonevarno, zatekati se k njemu, kajti bil je živ strelovod in je bil od strele ves razoran. In prav takrat, ko se je Tonač v strahu zatekel k njemu, je bilo nebo nabito s temno rumenkastimi oblaki, iz katerih so kar sršele strele. Toda Tonač se je zagнал na mecesnovo deblo in plezal, plezal proti vrhu pred pošastjo, ki se je od vseh strani širila in se zmeraj više stegala za njim. Ko je priplezal že čisto pod vrh, se mu je odlomila krhka veja in začel je padati... Padal je dolgo, neprestano... padal in padal... a ko je že vse okrog izginjalo — se je prebudil...

Globoko se je oddahnil, ves moker je bil in pri srcu ga je držal še krč. Ob istem času je zaslišal zunaj pri odrini* ropot, kot bi kdo ropotal s starimi klanicami, ki so pokrivalo vodni prekop, ki je vodil skozi odrino.

* stelnjak, lopa, kjer je spravljena stelja.

Tonač se je ob tem ropotu zdrznil. Strahoma je pokukal izpod odeje proti oknu, kjer pa še ni mogel opaziti pravega sveta. Koj nato je spet sladko zaspal . . .

Čez dobre četrte ure pa ga je prebudil pravi in resnični ropot; nekdo ga je stresel za noge in ko se je sklonil na postelji, je videl, da so hlevska vrata široko odprta. V svitu zore je videl številne žandarje, ki so stali od praga do njegove postelje. Sredi žandarjev je stal njegov oče, oblečen. razoglav . . .

Fant je bil takoj buden.

Že je hotel skočiti s postelje, ko ga je zgrabil za rame najbližje stoječi žandar, ga kruto stresel in zakričal:

«Kje imaš strojnico?»

Fant je kot ukopan obstal pri postelji; toda ni še utegnil odpreti ust, ko se je iz ozadja, iz sredine žandarjev kot strela zagnal njegov oče proti njemu, popadel žandarja, ki ga je še držal za roko, in zavpil:

«Ne stresajte mi fanta!»

Skok tega belega, koščene starca sta plačala dva mlada žandarja, ki sta kot vešči omahnila v stran in se zdaj pobirala iz stelje. Tudi žandar, ki je držal Tonača, je bil že meter stran od fanta.

Oče in sin sta stala pri postelji kot dva samorastnika s Požganice, sin debelo strmeč v prizor in bos, a starec kot medved, s širokimi, naprej upognjenimi prsmi.

Zdaj je pristopil sam stražmojster:

«Oče, ne delajte sitnosti!» je rekel pomirjevalno. «Nihče nič noče fantu, samo povedati mora, kje ima shranjeno strojnico — če vi tega ne veste! Če pride strojnica sama na dan, se vama nobenemu ne bo nič zgodilo.»

«Kakšno strojnico?» je vprašal sin z začudenim glasom, ki se mu je pa poznala zadržanost.

«Pri nas ni nobene strojnice!» se je dušil stari Naraglav.

«Ne bodite otročji, oče Naraglav!» je začel spet prigovarjati stražmojster. «Sami dobro veste za razglas, ki smo vam ga sporočili že pred več meseci, da mora prebivalstvo takoj oddati vse vojaško orožje, vso vojaško opravo, ki je v njegovi lasti ali v njegovi shrambi. Ves svet ve, da ima Jazbina vojaško orožje, ne samo vojaške puške, temveč tudi strojnice in strelivo. Toda iz Jazbine se ni nihče odzval, razen Šantača, ki je prinesel staro skrhamo puško. To vendar ne gre! Oblast je oblast in treba se je pokoriti!»

«Pri nas ni nobene strojnice!»

«Ne govorite neumnosti! Ne tajite! Dobro vemo, da imate skrito strojnico in zaboj patronov, razen tega pa še . . .»

«Nič ni res! Same laži! — Sicer pa, iščite in če kaj najdete, odnesite!»

Stari Naraglav je ostal trmoglav.

«Kesali se boste, oče Naraglav! Če sami izročite orožje, se vam nič ne zgodi, če ga pa mi najdemo, boste šli z nami!»

«Pa iščite!» je dejal starec skoraj izzivajoče.

«Dobro!» je siknil stražmojster.

Žandarji so oba Naraglava izrinili iz hleva, v odrini pa so obstali vsi in stražmojster je ukazal Naraglavu s trdim glasom:

«Privzdignite klanice na prekopu!»

«Jaz jih ne bom!» se je uprl Naraglav skoraj malo bled.

«Privzdigni jih ti!» se je obrnil stražmojster k Tonaču.

«Jaz jih tudi ne bom!» je odvrnil ta in še bolj prebledel kakor oče.

«To mi bosta plačala!» se je zadrl orožnik, ki ga je minila potrpežljivost. Bil je prepričan, da se v prekopu res skriva strojnica.

Sklonil se je sam in s pomočjo še dveh orožnikov vzdignil napol zmrzle klanice s tal; pred njimi je zazeval prazen prekop.

Naraglavca, ki sta s srepimi očmi prisostvovala odkrivanju prekopa, sta za hip osupla, potem sta se spustila v zaničljiv smeh.

«Vidite, da ni nič! Ha, ha, ha!»

Žandarji so prepadeni strmeli v prazen prekop; bilo je sporočeno, da je v naraglavški odrini v prekopu strojnica in pa velik zaboj streliva.

«Kje je strojnica?» je vzkipeł stražmojtser.

«Kaj jaz vem?»

Naraglav je bil sam vidno iznenaden.

«Tu je ležala, natančno se še pozna!»

«Jaz ne vem!»

«Z nami!» se je zadržal stražmojtser.

«Zakaj?»

«Bosta videla, imeti nas za norca! Če zlepa ne gresta, vaju uklenemo!»

«Mene uklepati? . . .» je z nejevernim glasom odskočil Naraglav. «Mene, ki sem bil zmeraj Slovenec in prvi za Jugoslavijo . . .?»

«To je vseeno! Uprli ste se oblasti!»

Ne Naraglavove kletve, ne jok in ne prošnje Naraglavke in vse družine niso pomagale, Naraglav in Tonač sta morala z orožniki.

Patrulja osmih mož z nasajenimi bajoneti in nabitimi puškami je očitvidno odšla najprej k Naraglavu, ker se je potem od Naraglava napotila v Kvoce, iz Kvoc v Paludje, iz Paludij na Verhe, gredoč pa obiskala tudi vse vmes ležeče bajte. Povsod je obrnila vse narobe. V Kvocah ni našla nič, v Paludju je našla skrito vojaško puško z bajonetom in zaboj patronov. Paludnik je zato moral s patroljo kakor Naraglava. Na Verheh niso našli orožja, pač pa vojaško sedlo in še nekaj druge ropotije — tudi Verhun je moral z njimi.

Razen tega sta morala s patroljo tudi še dva bajtarja, ker sta skrivala vojaške puške.

Bilo je že čez poldne, ko je štirinajst oseb prišlo k Nicnarju. Tu pa je prignane Jazbince čakalo veliko iznenadenje -- čakalo jih je dvanajst žandarjev, med njimi pa Kopišar, pri katerem so našli vojaško puško, Karpuh, kjer so našli revolver, Močivka, kjer so na materino začudenje tudi našli puško, ter bajtarji Čemerjev, Karpuhov, Kopišarjev in Staneči. Manjkala sta le lastnika Stana in Smerdoh ter najemnik Kozamir.

Nihče ni vedel, da so tisto jutro vdrle tri močne žandarmerijske patrolje hkrati v Jazbino, da jo razorožijo.

Na zbirališču pri Nicnarju je bilo zbranih dvajset žandarjev, trinajst aretirancev in razen tega še toliko žen in otrok, ki niso hoteli zapustiti mož ter so jim sledili.

Ko je Jazbina videla, kolika je, so postali še tisti veseli in razposajeni, ki so le bili od kraja v skrbeh.

«Zdaj nas pa bodo!» se je prešerno režal Kopišar.

«Močivka, ti boš najbolj plačala, ker si dala sina za Jugoslavijo!» se je na ves glas rogal Karpuhov bajtler.

«Naj bo, sem že vajena!» se je odrezala pogumna mati, ki ni pozabila zavezati črne haderce na glavo.

«Tiho!» se je zadril komandant neke patrolje.

«Čprav smo tiho, je pa le res . . .!» je zaklical nekdo.

«Torej gremo!» je ukazal komandant.

Toda žandarji so debelo pogledali, ko so videli, da hočejo z aretiranci vsi, ki so se pridružili in prostovoljno prišli z njimi.

Žandarjem je postalo neprijetno.

«Kam pa?»

«Z našimi, da vidimo, kaj se bo zgodilo z njimi!»

«Proč! Ni dovoljeno!»

Žandarji so začeli odganjati vsiljivce, toda ti so se držali kot ceki.

Ko pa je hotel z njimi še Nicnar, pri katerem niso našli niti konca kake vojaške cape, jih je minila potrpežljivost.

«Kam pa vi, Nicnar?»

«Z njimi!»

«Zakaj?»

«Ker sem Jazbinec, kot oni!»

«Hudič, kakšno gnezdo!» je klel komandant.

Ni preostalo drugega, kakor odriniti z vso kolono.

Od žandarjev obkoljena Jazbina se je odpravila na pot.

«Kam pa gremo?» je grede vprašal Kopišar.

«Boste že videli!» mu je odgovoril najbližji žandar z mrkim nezadovoljnim glasom.

Nicnar je hodil nekaj časa vstric Naraglava.

«Ali so našli?» je šepnil oprezno.

«Niso!» mu je odšepnil Naraglav.

Napravila sta pet korakov, nato je šepnil Naraglav:

«Izginilo je . . .!»

«Potem je dobro!» je odšepnil Nicnar in se tajinstveno nasmehnil.

Nato se je Nicnar neopaženo pridružil Verhunu in mu prav tako neopaženo pošepnil:

«So našli?»

«Niso, kar so iskali!»

«Potem je dobro!»

Na ta način je obhodil vse aretirance . . .

V soseski je prišel koloni naproti lovec Nadlar; začuden se je umaknil daleč gor s ceste.

Vsa Jazbina je sovražno zalajala nanj:

«Hej, vidiš, ženejo nas? Ali si vesel?»

«Zdaj boš pa lahko sam gospodaril!»

Zbegani lovec se je potuhnil in se hitro pobral.

Pri skali, ki čuva vhod v Jazbino je kolono čakalo novo iznenadenje. Za njo so v diru pridrveli Repežev Rok, Smerdoh, Čemer, Kozamir in še dva bajtlerja.

«He, počakajte!» se je že od daleč oglasil Repežev Rok, ki je tekel daleč pred drugimi.

«Repežev Rok! Repežev Rok!» je zadonelo med Jazbinci.

Stražmojster, ki je z delom orožnikov čuval rep kolone, se je razsrdil.

«Ho, ti Rok! Ti se pa pazi — ti motovilo. Drugače se ti lahko zgodi, da boš moral zraven!»

«Saj to tudi hočem!» se je zadril Rok, ko je dosegel kolono in se neustrašeno postavil pred orožnika.

Pred Mušenikom je komandant še enkrat poskusil zlepa spraviti spremljevalce domov. Bilo mu je neprijetno, da bi skoraj z vso Jazbino vkorakal v trg. Stvar bi lahko povzročila nove zapletljaje.

«Pojdite lepo domov! Vašim se gotovo ne bo nič zgodilo, verujte mi. Moramo jih le odvesti na občino zaradi zaslišanja in protokola, potem se bodo pa vrnili!»

Toda žandarji so govorili gluhim ušesom.

«Zakaj? Mi gremo z našimi! Če smo že tako daleč prišli, zakaj bi ne šli še dalje . . .!»

Ko je kolona dospela do žag, so delavci vrelj z vseh strani na cesto.

«Jazbino ženejo! Jazbino ženejo!» so se drli otroci.

«Marš k vragu!»

Razburjeni žandarji so zaman skušali odganjati kričače; vedno več jih je bilo, zmeraj več se jih je pridružilo jazbinski koloni. Preden so prišli skozi žagarsko selišče, se je sprevod podvojil; Jazbina je videla, da gredo z njo Pasterk, Kotalo in drugi delavci.

Nekateri žandarji že ves čas niso kazali posebne vnetosti za vso stvar. Eden mlajših je celo zagodrnjal:

«Kaj je bilo še tega treba! Zakaj jih sploh ženemo!»

Skozi Mušenik je Jazbina korakala uporno in samozavestno in zaman iskala nadgozdarja Dudaša.

Ko je sprevod dospel pred občino, je na trgu že mrgolelo ljudstva. Okolica je že zjutraj izvedela, da je v Jazbino odšla preiskovalna ekspedicija in z neverjetno naglico se je popoldne razširila vest, da ženejo vso Jazbino na občino.

«Živijo Jazbina!» se je drl trg.

Nekateri so mahali z rokami, drugi s klobuki.

«Izpustite jih! . . .»

«Kaj jim hočete? . . .»

Iz množice se je ločila kriva postava Karpuhovega Šantača in se prihulila k aretirancem.

Domači stražmojster ga je opazil.

«Le sem, seme capinsko! Ves dan te ni bilo nikjer, pa smo te najbolj potrebovali!»

Šantač pa se ni zmenil za žandarjevo vpitje, temveč se je pritisnil k Nicnarju.

«Kar so iskali, niso našli!» mu je pošepetal Nicnar z razgretim obrazom.

«Vem . . . sem že davi vedel . . .!» se je glasil šepetajoč odgovor. Nato se je Šantač stisnil še globlje v gručo . . .

«Koliko ljudi!» so navdušeno vzklikali Jazbinci.

«Vse je prišlo, vse drži z nami! . . .»

Oni, ki so stali okrog Nicnarja, so z njim vred stegovali vratove proti množici, ki jih je obkoljevala.

«Njega pa menda ni . . .?»

«Koga?»

«Njega — Buzarona . . .?»

«Da, njega ni . . .»

«O, ti hudič ti!» se je izvilo zdaj iz deseterih prsi, bolj žalostno, bolj obupano, kot pa jezno . . .

Čez pol ure so izpustili vse aretirance in Jazbina se je še tisti večer vrnila v svojo črno Jazbino; njeno zmagoslavje pa je bilo polno novega, grenkega občutka . . .

Pet dni pozneje je komandant okrajne žandarmerijske čete v Velikovcu ves iznenaden strmel na mladega moža, ki je z ropotom stopil v pisarno. V eni roki je imel puško, v drugi pas s bajonetom, na hrbtu pa velik nabit nahrbtnik.

Vse to je nosil civilist.

Puško je prislonil k mizi, pas z bajonetom je položil na mizo, nato si je snel nahrbtnik, ga hitro razvezal in začel vlačiti iz njega vojaško obleko ter jo razlagati po mizi pred osuplega komandanta.

«Gospod komandant! Jaz sem Naraglav Ivan, iz Jazbine doma — orožniški pripravnik v Pustrici. Prinašam vam puško, tu obleko in vse, kar pripada erarju.»

Mladi mož je govoril mirno, a z neko čudno zvenečo odločnostjo.

Komandant je bil tako osupel, da ni takoj mogel do prave besede; še preden pa je utegnil spregovoriti, ga je Naraglavski Anzuh prehitel:

«Pred petimi dnevi je žandarmerija mojega očeta in mojega brata Tonača aretirala, ju suvala in jima grozila, potem pa ju je z vso Jazbino vred vlačila okrog po cestah kot razbojnika. Zato se zahvaljujem za službo . . .»

Komandant je prišel zdaj k sapi.

«Naraglav, tako pa vendar ne gre; vi ste dober vojak! Počakajte!»

Naraglavski Anzuh ga je prekinil:

«Mi, Naraglavi, smo bili že od nekdaj Slovenci. — V Jazbini smo bili prvi in najbolj vdani ter smo zaradi tega imeli stalno zamero pri gozdni upravi. Slovenci smo bili, čeprav smo bili ubogi hudiči. Ko še ni bilo Jugoslavije, sem

z drugimi vred že razbijal staro avstrijsko oblast. Prvi sem bil pri narodni straži! Potem sem se kral v koroških bojih... Zato pa tega, kar se je zgodilo, ne prenesem! Jaz ostanem, kar sem bil, a služiti vam nočem več! — Naj pa stopi nadgozdar Dudaš na moje mesto . . .!»

Takoj nato so se vrata zaloputnila za njim. — — —

Jazbina se je kopala v vigredi 1920. leta. Njeni sončni bregovi so goreli od rdeče cvetočega vresja; ta rdeči, ležeči plamen je najprej pokrtil kopnače, potem se je plazil in širil na desno in levo, z vrhov doli v nižine in ko se je približeval mesec majnik, je bila pregrnjena z enim samim škrlatnim plaščem. Bele skale so gledale iz tega rdečega plašča kot osamljene, bele rože.

Jazbina je zadihala . . .

Na drugi strani njenega zelenega potoka se je pred njenimi očmi jela prebujati iz dolgega zimskega spanja Požganica — široka in temna. Njeno prebujanje se je začelo z grmenjem in bobnenjem njenih lesov, skozi katere je cele tedne oral jug. Ko je ta jug dobro pretresel njene nicinske stene, ko se je Požganica izdihala in iztulila, so se njena pobočja jela napenjati in bohotiti, njeni bukovi in mecesnovi lesovi so zazeleneli, se zraščali s smrekovimi in hojevimi in kmalu je bila tudi ona vsa temnozelenena.

Rdeča Jazbina in črnozelenena Požganica sta si zopet stali nasproti in strmeli čez globačo s čudnimi, prerojenimi očmi druga v drugo . . .

V starih časih so dobre žalik žene klicale jazbinskim naselnikom čez globačo:

«Kaj boš pa letos sejal, Naraglav? Ne sej boba na strmi njivi, Smerdoh!»

In kakor takrat, se je zdelo tudi sedaj, da sprašujejo temnozelenene požganiške oči rdečo sosedo:

«Jazbina, kaj boš pa letos storila? . . . Ali boš tudi letos prišla k meni? . . .»

Goreče oči Jazbine so strmele v sosedo, gorele in strmele. Jazbina je gorela in gledala, samo gledala . . . njen svit je bil votel, kakor svit umirajočih oči . . .

Po vsem tem, kar je preživela minulo zimo, ji je postalo jasno, da ne more po dosedanji poti naprej. Dogodki ji niso pogasili ognja, a zvezali so ji roke. Potem ko je oblast poslala oboroženo ekspedicijo, da jo razoroži, se je dogovorila, da pojde v Mušenik glede najemnin. Toda nadgozdar Dudaš se ni hotel na ta način razgovarjati z Jazbinci in jih je sprejemal le posamič. H komur koli se je Jazbina zatekla po nasvet, vsak ji je rekel:

«Ne delajte neumnosti, uredite najemninske razmere, če hočete sebi dobro!»

Pritisk gozdne uprave je bil vse hujši, strup, ki ga je zmeraj bolj smelo razširjal lastnik Stana, je začel pomalem trovati; Nicnar, Kopišar, Naraglav ter Šantač, ki so bili jedro odporne Jazbine, so se zmeraj težje borili proti rastoči inmalodušnosti.

Ko je prišla vigred, že ni bilo več misliti na to, da bi tudi letos samolastno zagnali na Požganico, kajti le malokdo bi še sodeloval.

Jazbina se je skrčila. Potuhnila se je, ne da bi prenehalo njeno sovraštvo proti gozdni upravi.

«Počakajmo, bo že prišel naš čas!» je govorila ob večerih za zaprtimi okni, na samotnih stezah in na razpotjih.

Bližal se je prvi maj. Po dolinah se je delavstvo pripravljalo na proslavo svojega velikega praznika. Lansko leto so proslavo prepovedali zaradi vojnega stanja.

Jazbino je prijelo:

«Tudi mi gremo zraven!» Zavest neke nove, velike, nepremagljive sile je vstajala, rastla v njih. Karpuhov Šantač

je nosil od praga do praga nove iskre, ki so začele užigati nov pogum.

Toda Jazbini ni bilo dovolj, da se udeleži proslave prvega majnika v dolini. Želela ga je praznovati tudi še posebej, na svoj način.

Naraglavški Anzuh, ki je bil že nekaj tednov doma in se ni hotel vrniti v službo niti po posredovanju občine niti potem, ko je sam stražmojster prišel posredovat in mirit starega Naraglava, je predlagal:

«Napravimo strel!»

Jazbina je predlog navdušeno osvojila.

«Da, napravimo strel, da bo svet slišal in vedel, kako je Jazbina še živa!»

Takoj so začeli pobirati za smodnik od hiše do hiše in v enem tednu je Jazbina zbrala za trideset kil smodnika — ta uboga izcejena Jazbina, ki je vso zimo stradala, ki se je vso zimo grela pri večnem ognju, ker ni bilo denarja za vžigalice. Po vsej Jazbini so nabrali čez trideset možnarjev, katere so znosili v Kvoce. Kvoce so stale na skalnatem kolenu, ki je strmo štrlelo iz Jazbine in odkoder se je slišalo streljanje zmeraj najbolj daleč.

Najemnik in rudar Kopišar se je obvezal, da bo preskrbel smodnik, a lastnik Smerdoh je šel na občino po dovoljenje.

«Ne dam!» je odbil gerent Požeg.

«Samo Jazbini ali nikomur?» je vprašal Smerdoh.

«Nikomur, prepovedano je!»

Smerdoh je malo pomislil, potem pa trdovratno dejal:

«Če ne daš, bomo streljali brez dovoljenja. Tega si ne damo vzeti! Jaz odgovarjam za streljanje; če hočete, me pa zaprite!»

Dva dni pred prvim majnikom je prišel Karpuhov Šantač k Naraglavu in rekel:

«Kdo mi bo pomagal napraviti kres na Požganici...?»

«Na Požganici . . .?»

«Že tri noči ga pripravljam, sam, skrivaj, vendar ne bom gotov do pojutrišnjem. Kres mora bit velik in mogočen, da se bo videl daleč naokrog . . . da bo svet videl, kako Požganica še živi.»

Jazbina se je začudila; potem se je polovica moških zakadila v vrhove Požganice in delala vso predzadnjo noč. Kup hoste, drv, stelje, smolnice, ki ga je Šantač skrivaj znosil na vrh nad starim mecesnom, je zrastel v silno, ogromno grmado.

«Šantač, ali se ne bojiš, da se vname gozd? Trava je še suha in vresje gori kot pekel!» je vprašal Naraglav Šantača, ko so stali ob zvrhani grmadi.

«Ne bojte se, jutri zvečer bo veter tih», je mirno odvrnil Šantač.

«In če Nadlar jutri odkrije grmado . . .?»

«Ne bo je — zdaj je nad Perovjem . . .»

Večer pred prvim majnikom se je razprostrl nad Jazbino, na nebu so se utrnile prve zvezde, nato je zasijala rimska cesta. Iz okolice so vstale sence sosednih hribov in gora, šum potoka Jazbine se je dvignil iz soteske v višavo, kot bi hotel splavati pod zvezdnato nebo.

Koleno Kvoc je mrgolelo strelcev; Jazbina se je za to slovesnost pripravila kot za veliko noč. Strelci so opasali bele predpasnike, za klobuki so jim viseli težki pušeljci. Vsaka hiša je poslala na Kvoce še posebnega zastopnika. Prisostvovala pa ni le Jazbina, temveč tudi delavska odposlanstva iz Mušenika in iz bližnjih rudarskih naselij, katera je prignal Kopišar. V mašem ognju se je grel kuščar, a po robu je čepelo nad trideset nabitih možnarjev.

«Je vse pripravljeno?» je vprašal zažigalec Naraglavški Anzuh.

«Vse!»

Dogovorili so se, da se strel na Kvocah začne, ko bo švignil iz kresa na Požganici prvi plamen.

Šantač je pred dobro uro odšel s Kvoc, da zažge kres. Nikogar ni vzel s seboj.

«Sam ga bom zažgal, ker bom tudi sam odgovarjal.»

Kvoce so nestrpno čakale na rdeči signal, razen Kvoc pa vsi planinski dvori in vse bajte po Jazbini, razen Nicine, ki edina ni mogla videti vrha Požganice.

Zdaj je na Požganici švignila težko pričakovana iskra, velika kot okrogla slamnica.

«Kres gori!»

Zažigalec Anzuh je izdrl kuščarja in v velikem loku skočil k možnarjem.

Mogočno je odmeval glas po Jazbini, se odbijal v sosednem rebrovju Paludja — padal nazaj na Kvoce, se tu še enkrat odbil, odtod se je razlil proti Požganici in po njenih globokih pobočjih s širokim bobnečim odmevom.

Bum — bum — bum, bum — bum, bum, bum — — —

Potem so zagrmeli topolarji: zaporedoma je petnajstkrat zagrmelo in glušeča salva je napolnila vso dolgo Jazbino, se zagnala skozi grtanec v sotesko Meže, odmevala in pokala še minute v njenih koritih.

«Kako to grmi!» je s pridržano sapo dihala Jazbina.

«Zdaj nas čuje tudi Mušenik . . .»

Strelci so začeli nabijati prazne možnarje. Bilo je zmejneno, da se polovica smodnika porabi na predvečer, druga polovica pa se izstrelí drugi dan ob jutrnici.

Medtem je kres na Požganici že gorel z visokim plamenom; skozi noč se je čulo hrstanje in pokanje hoste, ki jo je plamen požiral. Zmeraj višji in širši je bil plamen. V njegovem odsevu se je videlo drevje, ki je bilo okrog vrha le redko posejano, posebno lepo pa se je videl ogromni stari

mecesen, ki je stal pod kresom in se ves srebrno blestel v nočnem žaru.

Pogled na mogočni kres je navdušil gledalce, da so začeli vriskati.

«Hoj, ho-o-o-j . . . ! Ju hu-hu!»

«Šantač, le neti, le neti . . . ! H-hoj! . . .»

Naraglavški Anzuh je zažgal že drugo salvo, njen poslednji odmev je zamrl v pobočjih za Mežico, ko je Smerдох kriknil:

«Na Požganici je veter!»

Vse oči so se uprle proti kresu.

Plamen, ki je še malo prej lizal navpično v zrak, se je zdaj poševno nagnil proti mecesnu, se razcepil in kot kačji jezik švigal proti drevju.

«Krivec je tu!»

Nekaj krikov je planilo v noč.

Vsa Jazbina je otrpnila.

V prihodnjem hipu je goreči jezik že užgal s suhim plainskim mahom porasli mecesen in v njegovem vejevju se je razkošatil rdeči petelin. Ni še utegnil ugasniti, ko so že zagoreli vrhovi sosednih dreves in se s kresom vred razmahnili v en sam velik in širok plamen. Sikanje ognja je bilo tako silno, da je odmevalo prav do Kvoc. Hkrati so na desni in levi vzdolž požganiškega slemena začeli sikati izza roba novi majhni, zmeraj večji in širši ognji, kot bi bil kdo na oni strani na več mestih podnetil.

«Požganica gori!»

«Šantač je zažgal Požganico!» je vzkliknil nekdo.

Zbrana gmajna se je osupla zastrmela v požar — v njeni duši se je zakresalo, kot bi se tudi v njej užgal nabrani srd — potem pa je planil v noč en sam, divji, maščevalni krik:

«Požganica gori — naj gori . . .!»

Tretjič, kar Jazbina stoji, je na Požganici gorel ogenj ljudskega maščevanja. Požar je hlatal vedno niže, se ovijal, srebal, požiral in pokal z groznim daljnim tuljenjem.

Jazbina se ni ganila. Kot ukopana je nepremično strmela v požar, z žejnim zadoščenjem je vsrkavala glasove razdejanja, ki jih je ta požar pošiljal sem čez globačo, kot bi poslušala tarnanje in stokanje svojih lastnih preganjalcev . . .

«Požganica gori!»

«Krivica gori!»

«Naj gori!»

To noč je pogorel del planine na oni strani slemena; ta del je bil suh, sresnat, porasel s slabim, suhljatim lesovjem. Največje bogatstvo Požganice na jazbinski strani je ostalo nedotaknjeno.

Mogočno do neba se je kadilo obširno pogorišče še drugi dan, ko so se po cestah doline zbirale množice k proslavi prvega majnika.

Jazbine ni bilo tam. Osupla nad velikim požarom, ki ga je smatrala za pravo kazen nebes, je ostala doma.

Le en človek iz Jazbine je ta dan premešal prah dolinskih cest, koder je prej hodilo ljudstvo — to je bil Karpuhov Šantač, ki so ga gnali v zapor, češ da je zažgal Požganico . . .

Konec

Po cesti iz Trušenj proti Velikovcu je na predvečer plebiscita, 9. oktobra 1920 marširala skupina desetih jugoslovanskih propagandistov. Spredaj je korakal vodja oddelka, bivši pobočnik nadporočnika Malgaja, privatni uradnik Kotnik. V skupini so bili sami fantje iz mežiške doline, ki so se prostovoljno priglasili za propagandiste pri plebiscitu, med njimi tudi dva bivša Malgajevca, Kotalov Franc in Lužnikov.

Dan se je nagibal že proti večeru in hladne sence so legale po trušenjskem polju. Iznad majhnih vasic so vili večerni dimi proti mrkemu obnebu. Jesenska narava z rjavimi polji, z rumenim listjem, s slamnatimi strehami nizkih hiš in bajt je bila skoraj otožna.

Propagandni oddelek, te oddelke so imenovali avstrijski pristaši: «prigelbanda», je tistega dne zgodaj zjutraj odšel na svojo zadnjo turnejo tja proti Krki, kjer je obšel par vasi. Prebivalstvo ob Krki je večinoma bilo na strani Avstrije; zadnje dni se je to pokazalo tako očitno, da ni bilo o tem nobenega dvoma niti za tiste, ki koroških razmer niso poznali. In med temi je bil tudi sam agitator Kotnik. Vse vasi so bile dan na dan preplavljene z avstrijskim in nemškim propagandnim gradivom. Zaman so ga pobirale in uničevale jugoslovanske propagandne kolone.

Tudi danes je bil ta posel ena glavnih nalog Kotnikovega oddelka. Na Kotnikovem suhem in trdem licu se je zrcalila močna nezadovoljnost; s stisnjenimi ustnicami je stopal na

čelu oddelka in se ni igral niti s pasjim bičem, ki je proti njegovi navadi tičal za golenicami njegovih gamaš.

Na cesti med trušenjskimi gradovi je prišla oddelku na-proti stara, skrivljena ženica. Čim je zagledala pred seboj bližajoči se oddelek, je za hip obstala, pogledala okrog sebe, kot bi iskala zavetja; ker pa je bil svet odprt, se je odločila in krenila dalje.

«Dober večer, mati!» jo je hkrati pozdravilo več glasov.
«Kam pa, kam?»

«Proti domu!» je odvrnila stara ženica.

«Kaj pa jutri, ali bomo glasovali za Jugoslavijo?» je vprašal eden propagandistov.

«Dro, dro, gospodje!» je rekla ženica z voljnim glasom.

«Potem je dobro, mati! Le glasujte za Jugoslavijo, v Jugoslaviji bo dobro!»

«Dro, dro . . .»

Starki je bilo očitno nerodno in najrajši bi bila že spet sama.

Propagandist Lužnikov je medtem neopaženo pristopil k starki, prav tako neopaženo posegel v njen pleteni cekar in izvlekel iz njega šop letakov za Avstrijo.

«Kaj pa je to, mati?» je rekel in ji pomolil letake pod nos.

Starka ga je le zbegano pogledala. Tisti, ki so jo natančnejše opazovali, so zapazili, da se je v teh brezizraznih očeh zakresal skriven ogenj — eden tistih, ki so pred plebiscitom goreli v vedno številnejših očeh.

«Če je pa tako, pa le dajte cekarček sem!»

Štiri roke so iztrgale starki cekarček iz rok. Medtem ko ga je del propagandistov preiskoval, jo je eden sunil od sebe, da se je opotekla in zavreščala.

«To ni lepo, gospodje.»

«Zakaj pa lažete? To tudi ni lepo!»

Iz cekarja so drugi izvlekli še nekaj šopov zelenih letakov, za njimi pa zavoj sladkorja in zavoj kave.

«To je naš sladkor in naša kava!» so razburjeno vzkliknili propagandisti.

Starka je vidno prebledela.

«Kje ste to dobili?»

«V Velikovcu so mi dali!» je počasi odgovorila.

«Vam bom že pokazal, v Velikovcu so mi dali! V Narodnem domu ste dobili . . .?» ji je grozil Lužnikov.

Starka je molčala.

«Mati, to res ni lepo, kar delate!» je pristopil k njej Kotalov Franci. «Z eno roko jemljete darove Slovencev, z drugo pa raznašate nemške letake!»

«Saj so slovenji!» se je branila starka.

«Seveda slovenji!» se je zadril Lužnikov. «Po koroško so pisani, a so za Avstrijo!»

Propagandisti so imeli v rokah letake, katere je zadnji čas pred plebiscitom začela tiskati nemška propaganda v koroškem slovenskem dialektu z namenom, da pridobi za Avstrijo tisto slovensko ljudstvo, ki se v šolah ni učilo slovenščine, a je doma govorilo slovenski, čeprav se je že odtujilo slovenstvu. Nemška propaganda je hotela s tem hkrati braniti teorijo, da Slovenci na Koroškem niso Slovenci, temveč posebna veja slovenskega naroda s posebnim kulturnim in jezikovnim značajem, sorodnim toliko nemškemu kot slovenskemu.

Letaki so imeli napise: «Korošci, pavri, kajžlerji, delavci!» «Poslidna ura bije!» «Slovenjem folku!»

«Zažgi ta strup!» je rekel eden propagandistov Lužnikovemu. Ta je vrgel letake na tla ter jih zažgal. Ko so bili že pepel, je stopil nanj in ga poteptal v cestno blato.

«Kaj pa z babo?» je vprašal nekdo Kotnika. Navadno je tak koroški propagandist odnesel nekaj bunk, ako jih ni do-

bil še s pasjim bičem. Toda Kotnik je bil danes neke posebne volje. Ves čas je brezbrizno stal ob strani in na vprašanje je najprej skomignil z rameni, potem pa nekako tvegano dejal:

«Kaj hočete? Pustite jo! . . .»

«Sladkorja ji pa ne damo!» so rekli propagandisti.

Ženica jo je ubrala proti Krki, ne da bi se ozrla, propagandisti pa so odšli dalje proti Velikovcu. Niso bili še daleč, ko jih je srečala druga taka ženica, toda brez cekarja.

«Kam pa, mati?»

«Domov!»

«Ali bomo za Jugoslavijo ali za Avstrijo?»

Ženica jih je bistro pogledala, potem pa rekla:

«Menda bomo za Jugoslavijo!»

«Tako je prav, mati! Tu imate nekaj za vas!»

Propagandisti so ji dali zaplenjeni sveženj.

Ko se je oddelek bližal mestu, je mogel sproti ugotavljati, kako raste koroška propaganda iz tal: cesta je bila vsa polna koroškega propagandnega gradiva, po drevju in plotovih so viseli številni plakati in pozivali ljudstvo, naj se jutri izreče za svobodno avstrijsko republiko, domovino svobode in pravice za ljudi obeh jezikov — ter proti Jugoslaviji, nazadnjaški, militaristični državi pod srbsko oblastjo. Poznalo se je, da so bili slovenski propagandistični oddelki ves čas zelo pridno na delu, kajti večina teh plakatov je bila sproti potrjana, V samem mestu pa je bilo opaziti neko doslej nepoznano vrvenje; čudna napetost je vladala povsod in že zrak se je zdel tako nabit, da je tlačil možgane k tlom.

Čim je oddelek prišel v mesto, se je Kotnik takoj odpravil na stanovanje generala Majstra. Prijavil se je z geslom:

«Zelo važna in nujna stvar!»

«Kaj je takega, gospod Kotnik?» ga je prijazno vprašal general in mu ponudil stol.

«Sedite!»

Velike generalove oči so ga mirno gledale, njegovo čelo, nadkrito z močnimi, belkastimi lasmi in podčrtano s košatimi obrvmi je izražalo prej nekaj vdanega, zvestega, kot pa nekaj trdega, vojaškega. Tudi njegovi košati brki niso mogli izbrisati tega vtisa.

Kotnik mu je pogledal naravnost v obraz in rekel:

«Gospod general, razbijmo plebiscit! . . .»

General Majster, ki je zaradi svojega revmatizma sedel v širokem naslanjaču, je osupnil; sprva je mislil, da se narednik šali, potem pa je preskočili na misel, da je mogoče znorel . . . Pogledal ga je skoraj sočutno in razmišljal, kaj naj reče.

«Gospod general, prosim vas, razbijmo plebiscit!»

Kotnikov glas je bil zdaj skoraj proseč.

General Majster je sprevidel, da misli mož vendarle resno.

«Gospod Kotnik! Kaj pa govorite? . . .»

«Še enkrat ponavljam, gospod general, razbijmo plebiscit — dokler je še čas . . .»

Generalov sobojevnik je gledal svojega bivšega zapovednika skoraj z obupanimi očmi.

«Kaj govorite! To ni mogoče . . . in kakor vse kaže, tudi potrebno ni.»

General Majster je bil poveljnik vseh oboroženih sil v plebiscitnem ozemlju in kot tak odločilna oseba Narodnega sveta v Velikovcu.

«Pravim, da je potrebno in če je potrebno — je tudi mogoče!» je odločno in trdo nadaljeval bivši narednik.

«Kako to? Kakšni novi razlogi? Zakaj obupavate? Saj smo vendar izvršili štetje naših glasov in našteli skoraj 70 odstotkov za Jugoslavijo. Če se ta cenitev skrči za deset,

recimo, v najslabšem primeru, za petnajst odstotkov, imamo še zmeraj večino!»

«Počakajte, gospod general!» je dejal Kotnik in se primaknil bliže. «Stvar ni tako rožnata! Če so te številke veljale pred mesecem, danes ne veljajo več. Razpoloženje prebivalstva se je zasukalo, nemška propaganda dela z velikimi uspehi, posebno odkar so odprte meje. Mi bomo plebiscit izgubili.»

«Vaša bojazen je neutemeljena! Za levi breg Drave utegneta imeti prav, toda na desnem, kjer živi večina glasovalcev, je položaj ugoden za nas.» Pesnik-general je bil skoz in skoz optimist.

«Ali ne vidite, kaj se vrši na samem desnem bregu Drave? V Borovljah, v Reberci in drugod je delavstvo stopilo v politični štrajk v prilog Avstrije. Socialdemokratska stranka obvlada delavstvo in kajžlerje. Če bo ta množica proti nam, smo izgubljeni. In to je gotovo!»

«Kljub temu so vaši pomisleki neutemeljeni! Rož je naš! Podjuna je naša!»

Kotnik je napravil izmučen obraz, se malo oddahnil, potem pa še z večjim poudarkom dejal:

«Razbijmo plebiscit — boste videli, da bo prav!»

Zdaj je general Majtser kljub bolečinam v nogah planil kvišku.

«Kako morete kaj takega zahtevati? Kako si sploh to zamišljate! Saj ne bi bilo mogoče, čeprav bi glede rezultata imeli prav!»

Narednik Kotnik se je glasno zakrohotal:

«Dajte mi povelje — in jutri popoldne so razbite vse glasovalne škatle tukaj v Velikovcu, v Grebinju, v Grabštanju, v Borovljah, na Žihpoljah, v Pokrčah, v Pliberku...»

Narednik Kotnik je nalašč imenoval vsa velika volišča, o katerih je bilo jasno, da bodo v veliki večini glasovala za

Avstrijo, volišča, ki so drugi dan tudi resnično odločila usodo glasovanja.

General Majster je gledal Kotnika bolj prestrašeno, kot pa začudeno.

Ta je trenutek vprašujoče strmel v generala, potem pa nadaljeval:

«In če se vam ti kraji zdijo preveč enostranski, potem bodo razbite tudi žare v Beli, v Dobrlivasi, v Škocijanu, v Rožeku, na Blatu . . .» Zdaj je naštel kraje z domnevno slovensko večino.

General Majster je onemel.

«Znoreli ste! Ali ne veste, da sem odgovoren za red v plebiscitnem ozemlju, da sem odgovoren za nemoten potek glasovanja? Ali ne veste, da je Jugoslavija pred samo mirovno konferenco odgovorna za to?»

«Odgovorna sem, odgovorna tja, — glavna stvar je, da preprečimo izgubo plebiscita, da zmešamo niti tisti plebiscitni komisiji, ki je očitno proti nam. S tem bomo pokazali mirovni konferenci, da ljudstvo ne trpi njenega enostranskega vmešavanja.»

«To ne gre, to je izključeno!» je razburjeno odbijal general. Potem se je obrnil k naredniku in skoraj pomilovalno rekel:

«Kako pa, da vam je to prišlo v glavo? Kdo vam je zmešal pamet?»

Kotnik mu je odgovoril z glasom, ki je izražal tiho upanje:

«Kakor jaz mislim, misli veliko ljudi. Tega mnenja je večina propagandistov, ki gotovo najbolje poznajo razpoloženje glasovalcev. Tega mnenja so tudi mnogi člani Narodnega sveta. — Danes sem bil v Šentlipšu pri župniku in pri učitelju za Krko . . .»

«Ha, ha!» se je košato zasmel general Majster. «Zdaj že razumem. Oba sta sicer dobra Slovenca, ali prvi je čisto navaden trdoglavec, drugi pa je socialist, utopist in, ako hočete, tudi defetist.»

«Oba sta domačina in boljše poznata stvari kot marsikdo drugi. Oba delata za Slovence, kar se da!»

«Toda oba gledata na položaj skozi očali hudih izkušenj, ki sta jih tu imela. To je tisto!»

General Majster se je pri teh besedah zadovoljno nasmehnil.

Narednik Kotnik pa je še vztrajal pri svojem:

«Oba sta trdila, da je plebiscit že izgubljen. Do tega sta prišla vsak po svoje: Župnik trdi, da je kriva napačna politika Narodnega sveta in upravnih oblasti sploh. Domačini niso imeli kaj govoriti, temveč tujci, nepoznavalci razmer, — učitelj pa trdi, da je temu kriva politika, ki se vodi v Sloveniji sploh; da bi se morala na Koroškem odločno in jasno voditi propaganda s socialnih vidikov, ne pa s puhlim, frazerskim nacionalizmom. Koroška je napredna dežela z močnim vplivom socialne demokracije. Proti temu se ni mogoče boriti s politiko domoljubnih fraz . . .»

«To vemo, to vemo, gospod Kotnik. Ta učitelj je v Narodnem svetu predlagal, naj bi se šovinistično delovanje koroške socialne demokracije pobijalo na ta način, da se razlastijo vsa tukajšnja veleposestva in da se zemlja da kajžlerjem. Vendar bomo brez tega zmagali. — Škoda, da je tak človek socialist!»

Kotnik je bil v zadregi.

«Teh veleposestev bi res ne bilo škoda razlastiti; zdaj so najhujša gnezdišča avstrijske in nemške propagande», je rekel.

«To je res, ali kajžlerji so po večini tudi nemčurji. Kako izbirati? . . .»

Kotnik se je malo zamislil, potem pa odgovoril: «To je tudi res! Tudi jaz nisem pristaš učiteljevih zmešanih idej. Toda v nečem ima prav. Dejal mi je: ‚Vi, nacionalisti, boste slovensko Koroško izgubili! Toda če ste že nacionalisti, potem bodite pa vsaj dosledni in razbijte plebiscit! Vse adute imate v rokah, oblast, upravo, denar, propagando.‘ V tem ima prav!»

«To je nemogoče, dragi prijatelj, to je norost. Iz tega bi utegnile nastati nedogledne posledice.»

General si je začel navijati konce dolgih brkov okrog prstov, pri tem pa so njegove oči živo gledale še zmeraj sedečega Kotnika.

Ta še ni hotel odnehati:

«Dobro! Pravite, da ste odgovorni za red! Nič ne dé . . . dejanje izvršimo mi . . . ljudstvo. Nihče ne bo za to odgovoren! Mednarodna komisija — mirovna konferenca, obe bosta postavljeni pred izvršena dejstva. — Storimo to! Ne zahtevamo dovoljenja, samo tihega pristanka . . .»

General Majster je tedaj pristopil h Kotniku, mu položil roko na ramo in rekel:

«Dragi prijatelj! Iz te moke ne bo kruha!»

Repežev Rok in Naraglavški Anzuh sta se na predvečer plebiscita pripeljala v Sinčoves. V istem vlaku so bili tudi žagar Pasterk, kopača Maklin in Dren. Že nekaj dni prej je bilo v obmejnih slovenskih krajih plebiscitnega ozemlja izdano geslo: vse na Koroško! Težki in dolgi vlaki so dovažali množice narodnih navdušencev, radovednežev, agitatorjev in propagatorjev, ki so se razlivali po ozemlju. Ta množica naj bi s svojo prisotnostjo vplivala na prebivalstvo, na nestalne in na nezanesljive glasovalce, razširila naj bi vtis o veliki, nepremagljivi udarni sili Jugoslavije.

Istočasno so se začele razlivati tudi avstrijske množice po glasovalni coni. V prvi vrsti je prišlo v ozemlje štiritisoč glasovalcev iz Celovca, iz Beljaka, iz gornještajerskih revirjev, z Dunaja, ki so bili doma v glasovalnem ozemlju, pa so se naselili v središčih, ki so že desetletja in desetletja vsrkavala odvisno kmetsko prebivalstvo tega ozemlja. Plebiscitna komisija je na pritisk Italije dovolila glasovalno pravico tudi tem izseljencem, ki so bili v ogromni večini že Nemci. Prišlo je štiritisoč najboljših agitatorjev, v veliki večini socialdemokratov, prezetih z misijo, da pomagajo rešiti južno Koroško tujega imperializma. Ta štiritisočglava vojska je odločila plebiscit . . .

Ko sta se Repežev Rok in Naraglavški Anzuh izkrcala iz vagona, sta se znašla v morju tisočglave množice, ki je polnila okolico postaje.

«Živijo Jugoslavija!» je orilo proti nočnemu nebu.

Propagandni odsek na kolodvoru je imel nalogo, da je prihajajočo množico razpošiljal v razne kraje. Toda stvar je slabo funkcionirala; vladala je splošna brezglavost. Množica je nestrpno čakala, se prerivala, vzklikala in se začela naposled razburjati:

«Kaj čakamo, kam naj gremo?»

«Kakšen red je to?»

Po dolgem prerivanju so se Rok, Anzuh in ostali izmotali iz množice.

«Kam bi šli?» je vprašal Repežev Rok.

«Pojdimo v Velikovec!» je svetoval Anzuh. «Tam poznam ljudi in tam bomo največ videli.»

Napotili so se iz Sinčevsi proti Velikovcu. Prišli so na Koroško kot opazovalci. Napačno bi bilo trditi, da jih je gnala tja samo radovednost; gnala jih je neka čudna notranja povezanost z usodo te zemlje. Nobeden se ni hotel prijaviti takrat, ko so po mežiški dolini nabirali agitatorje in

propagandiste za plebiscitno ozemlje — v zadnjem trenutku pa so se dvignili in se kar na lastno roko odpeljali.

«Da vidimo, kaj bo!»

Cesta med Sinčovesjo in Velikovcem je bila polna pešcev in vozov. Ko so prišli na mestni trg, se jim je nudil izreden prizor. Sredi trga je gorel visok kres, obdan od tisočglave množice, ki je odkritih glav pela nemško pesem. Na pločnikih in v odprtinah ozkih ulic pa so stale posamezne gruče ljudi in molče opazovale prizor. Pobarali so gručo, do kateri so prišli:

«Kaj je to?»

«Nemci žgejo plebiscitni kres!» se je glasil odgovor.

Mežičani so se skušali približati nočnim zborovalcem. Ko so šli mimo gruče opazovalcev, so začuli glasno kletev:

«Hudič, zakaj so to dovolili!»

Naraglavški Anzuh se je ozrl. Ni se motil: bil je Malgajevец Lužnikov, poleg njega pa je stal Kotalov Franci, Hed in še več znancev iz Malgajeve čete.

Kotalov je takoj priskočil.

«Živijo! Ste tudi vi prišli?»

Lužnikov se je takoj vtaknil v Naraglava:

«Zakaj pa nisi hotel k propagandistom?»

«Nisem!» je odgovoril Anzuh.

«Zakaj?» je hotel vedeti Lužnikov.

Ker mu Naraglavški Anzuh ni odgovoril, je Lužnikov prikro pripomnil:

«Menda nisi k onim pristopil?»

Za odgovor se je vsa gruča Mežičanov glasno zasmejala. Potem je dejal Repežev Rok:

«Povejte rajši, kako bo jutri . . .»

«Zmagali bomo!» jih je odgovorilo nekaj.

«Kaj pa ti praviš, Kotalo?»

«Ni gotovo . . .»

Drugi propagandisti mu tega niso dali veljati:

«Kaj boš dvomil! Zmaga je naša. Če bi pa ne bila, bomo vse razbili!»

Pomaknili so se bliže h kresovalcem. Ogenj je enakomerno plapolal in obrazi zborovalcev so skoraj zamaknjeno žareli v svitu plamenov. Vse se je zdelo kakor vzvišen, simboličen nočni obred.

«Ali vidiš Požgajnarja in njegovo zelenobo?» je vprašal Hed tovariša.

Iztegnili so vratove. Požgajnar je res stal s svojo hčerko v prvih vrstah kresovalcev; njegov dolgi, trdi obraz je gledal naravnost v ogenj, a roke je imel sklenjene na prsih.

Kresovalci so odpeli še eno pesem, nato je trgovec Kandut stopil k pojemajočemu kresu ter spregovoril:

«Domovini zvesti rojaki in rojakinje! Danes je poslednji večer negotovosti, jutri nam bo zasijala svoboda. Zdaj se mirno razidite in pokažite našim nasprotnikom, da smo disciplinirana vojska. Heil, nedeljiva Koroška!»

Kresovalci so se začeli razhajati. Tik mimo Mežičanov in Malgajevcev je šel Požgajnar. «Ali ga vidiš?» je znil Lužnikov.

Herrenbauer ga je slišal; s poševnim pogledom je ošinil družbo, a se ni ozrl.

«Kako so ponosni! Jutri jim bodo pa pristigli greben!»

«Poglejte, pogledjte, Pipan!» je vzkliknil žagar Pasterk.

«In Blek!»

«In Šinkovec!»

«In Tepan v civilu!»

«In Šravf?» . . .»

«In — Šoga? . . .»

«In — Šantač? . . .»

Vsak hip se je prikazal kak znan obraz.

«Kaj pa delajo vsi ti ljudje tukaj?»

Delavca Pipan in Blek sta se ozrla v skupino na pločniku. Oba sta imela koroško zastavico v gumbnici.

Zdaj se je bližal rekvizitor Šravf v družbi nekaj moških in žensk.

«Šravf! Šravf!» je šlo med Mežičani.

Njegova pojava je bila nekaj nepričakovanega. Rekvizitor je še pred izbruhom nemirov v Mežici izginil iz doline ter si na ta način rešil življenje. Od tistih dob ga ni nihče več videl ne slišal o njem. Njegova hišica je dolgo ostala zaprta. Lansko leto pa so pobrali njegovo pohištvo in ga odpeljali na kolodvor. S tem je za Šravfom, — razen praznih hlevov — izginila iz doline zadnja sled.

Šravf, ki je bil takrat pobegnil v Avstrijo, je bil doma iz plebiscitnega ozemlja. Kakor tisoči drugih, kakor Pipan in Tepan, je tudi on prišel v glasovalno cono, glasovat v eni izmed velikovških občin.

Ko je bil rekvizitor že pri mežiški gruči, je Repežev Rok nenadoma stopil k njemu in stegnil dolge roke po njem.

Ali je bil prijem tako silen ali pa je bil pogled Repeževih oči tako strašen — Šravf je bolešno zakričal.

«Dober večer, Šravf!» je mirno rekel Repežev Rok, ne da bi umaknil roke. «Po dolgem času se pa le spet vidimo!»

Potem so se Repeževe roke napele in Šravf je kar sam od sebe omahnil iz vrste ter se opotekel proti Repežu. To se je zgodilo tako hitro, da je njegovo ožje spremstvo komaj še utegnilo razumeti, kaj se godi.

Šravf je obupno zatulil:

«Na pomoč, na pomoč!»

«Tiho bodi! Stari znanci smo!» mu je zaklical Naraglavški Anzuh, ki je pristopil k Šravfu od druge strani.

«Na pomoč, na pomoč!» se je drl Šravf in se zaman skušal otepati.

Kresovalci so se že zgrinjali proti Šravfu. Iz ozadja so se bližale patrolje žandarjev. Grozila je nevarnost večjega spopada.

V tem hipu je Repežev Rok s pestjo zamašil Šravfu kričava usta. Silen udarec mu je priletel naravnost na obraz, da so zobje zahreščali in je iz ust bruhnila kri. Nato je skoraj onesveščenega rekvizitorja z močnim sunkom zagnal nazaj v gručo njegovih spremljevalcev, ki ga je morala prestreči, da se ni zvalil po tleh.

«Tu ga imate, vašega Šravfa!» se je Rok mirno obrnil h grozeči množici. «To je čisto navadna svinja, ki ga je osemnajstega leta iskala vsa mežiška dolina, da bi ga ubila! Zdaj smo mu dali majhen spomin.»

Nemški kresovalci so osupnili. Skoraj vsi velikovski in okoliški slovenski propagandisti so jim bili znani, tega golimprata s kito rdečega jesenskega vresja za klobukom pa še niso opazili med njimi. Iznenadilo jih je tudi to, kar jim je ta človek tako mirno povedal. Najbrž bi se bila vsa zadeva s tem končala, če bi v tem hipu ne bil priskočil bivši mežiški stražmojster Tepan. Navdušenje in številna množica pristašev sta ga zapeljala, da je posegel vmes. Ko je zagledal na pločniku svoje stare sovražnike iz Mežice, ga je premagal srd in ves besen se je pognal iz vrste v ospredje:

«Banditi! Jutri bomo tudi z vami obračunali!»

Repežev Rok, Naraglavški Anzuh, Pasterk, Maklin in Dren so se osupli spogledali, ko da bi ne mogli verjeti lastnim očem. Kljub temu, da niso prišli v Velikovec vsi štirje z enakimi čustvi, so se zdaj takoj razumeli.

«A tako!» je dejal Naraglavški Anzuh in že se je zagnal v Tepana, še preden je Repežev Rok utegnil stegniti svoje dolge roke. Takoj nato se je iz Tepanovih ust izvil bolesten vzdih, potem je bledega obraza in zaprtih oči zakrilil z rokami in začel padati vznak v roke najbližjih kresovalcev.

Težak sunek Anzuhovega okovanega kvedra v trebuh ga je onesvestil.

To je bil povod za spopad med obema nasprotnima skupinama. Okoli nezavestnega Tepana se je zavozljal srdit tepež, v katerega so posegli številni kresovalci na eni strani, na drugi strani pa Mežičani ter za njimi stoječi Malgajevci in propagandisti. Urnebesni hrušč je napolnil tisti kot trga.

Iz vozla, ki je postajal vedno večji, se je iznenada začul Šantačev zagrizeni glas:

«Jazbine ne bodo!»

Pesti so phale na vse strani, nekaj ljudi je že popadalo po tleh. Ko se je že mislilo, da se bo tepež razširil v splošen napad, so se na nemški strani pojavili najprej reditelji, vozal pa so obkolili žandarji, ki so se zagnali v Mežičane in njihove številne pristaše.

«Kaj pa delate! Ali ne veste, da je prepovedano vsako izzivanje? Mi smo odgovorni za red!»

Naposled so orožniki razdružili nasprotnike in pomirili besne Mežičane.

«Pustite babo!» Hed in Lužnikov sta dušila na tleh Požgajnarja in njegovo hčer. Fanatična Herrenbauerova hči se je takoj zakadila v gručo, čim je zaslišala Šravfovo napomaganje, ter s tem tudi Požgajnarja pritegnila v pretep. Orožniki so morali oba Malgajevca s silo odstraniti.

«Kakšno zgago ste napravili!»

Vojaški komandant mesta, ki je medtem sam prihitel na lice mesta, se je drl nad slovenskimi pretepači.

«Nič ne stori! Šravf je pa le ni odnesel!» je dejal Repežev Rok in pobiral s tal svojo kito pohojenega vresja.

«Nič ne de! Tepan je le dobil svoje!» je rekel Naraglavški Anzuh.

«Dobro je bilo!» sta se pohvalila Lužnikov in Hed.

«Kam pa zdaj?» je vprašal nekdo, ko so bili že vsi zbrani.

«V Narodni dom!» je predlagal nekdo drugi.

Ko so odhajali, je nemška delegacija pravkar pristopila k mestnemu komandantu.

«Pritožujemo se! To je teror — dva naša sta težko ranjena! Zahtevamo zadoščenje!»

Komandant jih je zaman prepričeval in miril, odšli so v urad lokalne plebiscitne komisije. Njihovi lastni bolničarji so pred njimi vlekli na nosilnicah Šravfa in Tepana. Na ta način sta prišli imeni Šravf in Tepan v akte mednarodne plebiscitne komisije na Koroškem.

Na potu proti Narodnemu domu je Naraglavški Anzuh opazil, da gre z njimi tudi Karpuhov Šantač.

«Odkod si se pa ti vzel? Saj nimaš glasovalne pravice, saj si Jazbinec!»

Šantač je skrčil ramena in nevarno zašantal. Vselej, kadar se je tako vedel, je imel svoje posebne namene.

Spomladi je sedel nekaj tednov v preiskavi zaradi suma požiga tuje lastnine; ker pa ni bilo zadostnih dokazov, so ga izpustili. Pred dvema dnevoma je nenadoma izginil iz Jazbine in jo peš mahnil v plebiscitno ozemlje.

«Koga pa iščeš?» ga je vprašal Pasterk.

«Mislil sem, da bom videl Dudaša.»

«Tega? Tako neumen pa ni!» se je zarežal Pasterk.

Ko so dospeli do Narodnega doma, je ta kar pokal od ljudstva, ki je polnilo vse prostore od vrha do tal. Le z velikim naporom so se zrinili v notranjost in prišli do stopnic, ki so vodile v prvo nadstropje. Od tam pa niso mogli nikamor več.

«Ostanimo tukaj!» je predlagal Repežev Rok.

Težko bi jim bilo za pijačo, kajti priti do točilnice je bilo skoraj nemogoče, če bi jim ne prišla nepričakovana pomoč. Nekateri gostje so spoznali Mežičane, ki so se malo prej stopili z nemškimi kresovalci.

«Živijo! Dali ste jim! Prav ste imeli! Pijte!»

Od vseh strani je prihajala k njim pijača.

Mežičani so sedeli na stopnicah, hladnokrvno pili in kadili. S tobakom in cigaretami je bil danes posebno radodaren Šantač. Opazili so, da ima vse žepe natlačene s tobakom.

«Kje si pa to dobil?» ga je vprašal Dren.

Šantač se je lokavo nasmehnil, potem pa pripovedoval, da se v neki trafiki delili tobak med tiste, ki bodo glasovali za Jugoslavijo.

«In ti si šel tja?»

«Vsak je dobil, kdor je prišel.»

«Škoda, da smo bili prepozni!» so vzdihovali Mežičani. Šantač jih je potolažil:

«Molčite, vzel sem za vse!»

Tedaj so zagledali rudarja Kordeža, ki je prišel v vežo. Kordež je bil zadnji čas kot Korošec pri slovenskih propagandistih.

Krepko je pil z njimi, toda vsi so opazili, da je zelo zamišljen.

«Kaj ti je?» ga je vprašal Anzuh.

«Nič!»

«Kaj misliš, kako bo jutri?»

Kordež se je zganil, njegov mladi, zagoreli obraz se je potemnil.

«Tam kjer sem bil jaz, ni dobro. Bil sem nekaj tednov v Grebinju, na Rudi in po puistriških gorah; velika večina je za Avstrijo.»

«Kako to?» so vprašali trije, štirje glasovi.

«Vrag vedi! Vsi ti kraji so podobni našim; mnogo sveta pripada baronu Helldorfu, vovberški graščini. Vsi lovci in gozdna uprava so najhujši agitatorji za Avstrijo, čeprav ni skoraj nobeden Korošec. Večinoma so iz rajha doma, ker je

baron Helldorf Nemeč iz rajha. Toda vsi graščinski hlapci, vsi dninarji in velika večina kajžlerjev so z njimi.»

«Zakaj je tako?» je vprašal žagar Pasterk.

«Zakaj? . . . Zdaj je težko govoriti o tem . . . Mi smo zamudili važno, najvažnejšo stvar. Morali bi nagnati te gosposke priseljence, nagnati jih z baronom Helldorfom vred, zemljo pa dati tem hlapcem, dninarjem in kajžlerjem. Na ta način bi jih pridobili zase, vsaj na ta način, kajti po duši niso bili za nas in niso mogli biti . . .»

Vsi so se zamislili. Njegove besede so težko legle na vse, vsak jih je občutil z neko posebno bolečino.

Po poslopju okrog njih, v kletiščih, zunaj na cesti je vrvelo življenje velikovškega slovenskega središča. Prihajali in odhajali so agitatorji, propagandisti, radovedneži, špijoni vseh spolov. Tu si mogel srečati človeka, ki si se ga najmanj nadejal. Po prostorih so odmevali navdušeni, razgreti vzkliki, kletve, grožnje.

Čez nekaj časa je zamišljeno rekel rudar Dren:

«Ali se vam ne zdi, da je vse podobno noči pri Gnidi?»

«Ko smo sedeli v tisti sobi . . .» je dodal Pasterk.

«Da, skoraj je tako!»

«Manjka le Močivski Petruh . . .»

«Da, manjka Petruh!»

«In pa — Šoga!» je zaklical Pasterk z glasnim, porednim glasom.

Vsi so se pomenljivo zasmejali. Ta smeh se še ni utegnil izgubiti v splošnem trušču, ko se je sem od vhoda začul hreščeč ženski glas.

«Šoga je tu!»

Oči vseh so se obrnile tja. Na pragu se je zamajala visoka postava rudniške pralke Šoge.

«Nadelana je!» Z občutkom nekega sramu so se skrčili na stopnicah, kot bi sami sebe hoteli zatajiti pred njo.

Toda Šoga jih je že zagledala. Z negotovimi, pijanimi koraki se jim je bližala. Uprla je roke v boke, jih preletela s svojimi globokimi očmi, potem pa rekla:

«Saj ste vsi tukaj!»

Nihče ji ni odgovoril; molče so strmeli v njeno gugajočo se postavo.

«Me gledate, kaj?» je dejala z izzivajočim, zadirčnim glasom.

«Gledamo te, ker si nadelana!» ji je očital rudar Dren.

«Pila sem pri Čebulu ves večer! Kaj hočete . . .»

«Boš glasovala?» jo je pobaral Pasterk.

Šoga je imela glasovalno pravico v neki okoliški občini.

«Bom!» je kratko odvrnila.

«Za koga pa?»

«Tega še ne vem! Toda to je vseeno! — Vseeno je, kadar vse propada . . .»

Gugaje se na svojih krepkih nogah jih je gledala, kakor da bi nekaj posebnega iskala med njimi.

Tedaj se je s karajočim glasom oglasil kopač Maklin, ki je sedel na najvišji stopnici.

«Šoga, grdo si se nadelala. Zakaj to? Ali se nisi zaklela, da ne boš več pila . . .?»

«A ti si, Maklin!» Šoga je odprla usta in oči, kot bi ga šele sedaj zapazila. Nato ji je šinila temna senca čez obraz, njena postava se je zamajala proti ograji stopnic, ki se je je krčevito oprijela.

«Maklin, z menoj ni nič!» je vzkliknila. — «Moram ti povedati, da ne bo sramote! Takrat, ko sem prišla k tebi, me je prijelo, prijelo me je, kar je prijelo ves svet, tudi tebe, rudnik, žago, Jazbino . . . A to je prešlo . . . Počasi je izginilo, počasi me je začelo izpuščati iz železnih rok . . . Danes me vidiš tako, kakršna sem! Zato, ker ni izpustilo samo mene, temveč ves svet, tebe, rudnik, žago, Jazbino, vso

dolino . . . Ali ni tako, Maklin? Zato mi je vseeno in zato ti moram povedati, Maklin, da z menoj ni nič . . . »

Vsi so molčali. Šogina izpoved jih je prevzela in jim težko legla na duše.

Najprej se je zavedel Naraglavški Anzuh.

«Pojdi, Šoga! Hudo si pijana!» je dejal.

«Saj tudi grem! Takoj grem, toda morala sem vam povedati, da zadelj mene ne bo sramote!» je odgovorila Šoga s čudno vdanim glasom.

Potem se je obrnila in se opotekla skozi vežo v noč . . .

Prihodnji dan, na dan plebiscita, so se Mežičani že pozno prebudili na skednju, kamor jih je Kotalo zavlekel spat. V prostor je silil rumenkast jesenski dan.

«Kaj bomo pa danes?» se je vprašal Naraglavški Anzuh in gledal naokoli.

«Veste kaj,» je rekel Repežev Rok, «najrajši bi šel na grob Močivskega Petruha. Ali je daleč do tja, kjer počiva?»

«Dobro poldrugo uro!» je dejal Kordež.

«Ta je dobra! Obiščimo Petruhov grob — saj nič ne zamudimo», so pritrdili drugi.

Jazbina, Mušenik in Mežica so se takoj odpravili na pot.

Po mestu je vladala praznična svečanost, polna vihrajčega ozračja, ki se je zdelo polno utrinkov stoterih in tisočerih, upapolnih, gorečih, boječih, trepetajočih src in oči . . .

Tuji za vse to so šli iz mesta ven in dalje po cesti proti Želinjam. Cesta se je tresla od prometa, od avtomobilov, kmečkih vozov, odetih s koroškimi in slovenskimi zastavami ter z bogatim jesenskim cvetjem in zelenjem. Padlo jim je v oči, da prevladujejo koroške nemške barve.

Pod prvim trušenjskim gradom je švignil mimo njih avto z majhno koroško zastavico.

Spogledali so se.

«Kdo je bil v vozu?»

«Vraga, ali nisi videl? Gnidovka in naš prejšnji nadučitelj» je odvrnil Repež.

«Od vseh strani se vozijo!»

«Naj se le, saj jih bo kljub temu vrag vzal; če ne zdaj, pa nekoč pozneje», je dejal Naraglavški Anzuh.

Na malem želinjskem pokopališču so kmalu našli Petruhov grob. Čeprav so ga bili pokopali v kotu za samomorilce, je bil grob zelo lepo oplet in poln zelenja in rož. Na lesenem, zasilnem križu brez napisa je visel velik, že posušen venec, prepleten z obledelo slovensko trobojnico.

Ob pogledu na ta samotni grob je vse prevzela globoka tegobnost; drug za drugim so sneli klobuke in pokleknili. S stisnjenimi ustnicami so molili sveto, neslišno molitev.

Ko so končali, je Kordež vzkliknil:

«Ubogi Petruh . . .»

«Zdaj ima svoj mir. — Za tiste, ki so krivi njegove smrti, pa bo prišel nekoč dan plačila . . .»

Glas Naraglavškega Anzuha je bil trd, prepričevalen.

«Prišel bo!» je dejal žagar Pasterk.

«Prekleta zvijača!» je poln srda in odpora zaklel rudar Maklin.

Edina, ki nista nič rekla, sta bila Repežev Rok in pa Karpuhov Šantač.

Prvi je dolgo časa nemo stal ob grobu, potem pa je snel s klobuka rdečo kitico vresja z jazbinskih planin in jo položil na grob; drugi se je koj nato sklonil, odtrgal vejico posušenega zelenja na grobu in si jo zataknil za klobuk. Za njim so isto storili tudi drugi — — —

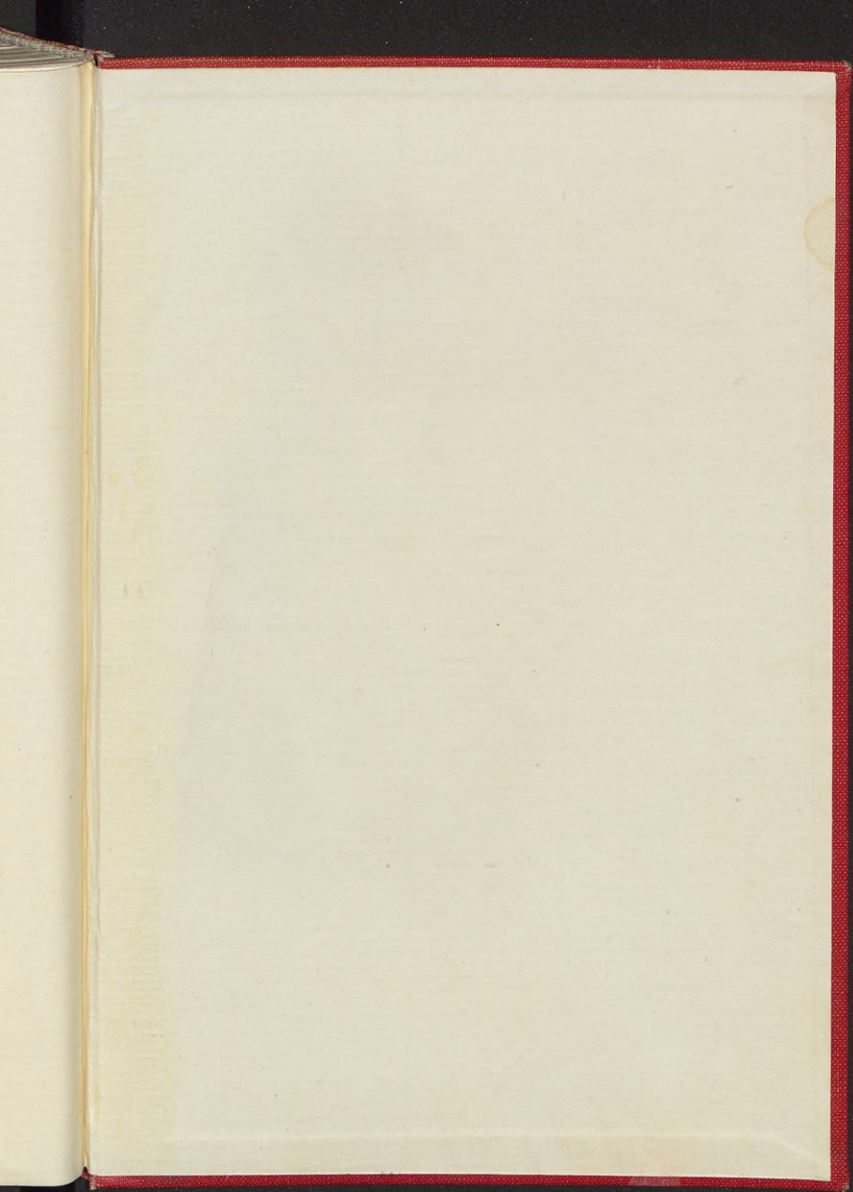
Tisti večer so zagrmle slavnostne salve tisočerih možnarjev po vsem izgubljenem plebiscitnem ozemlju.

COBISS :042:00

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000428331

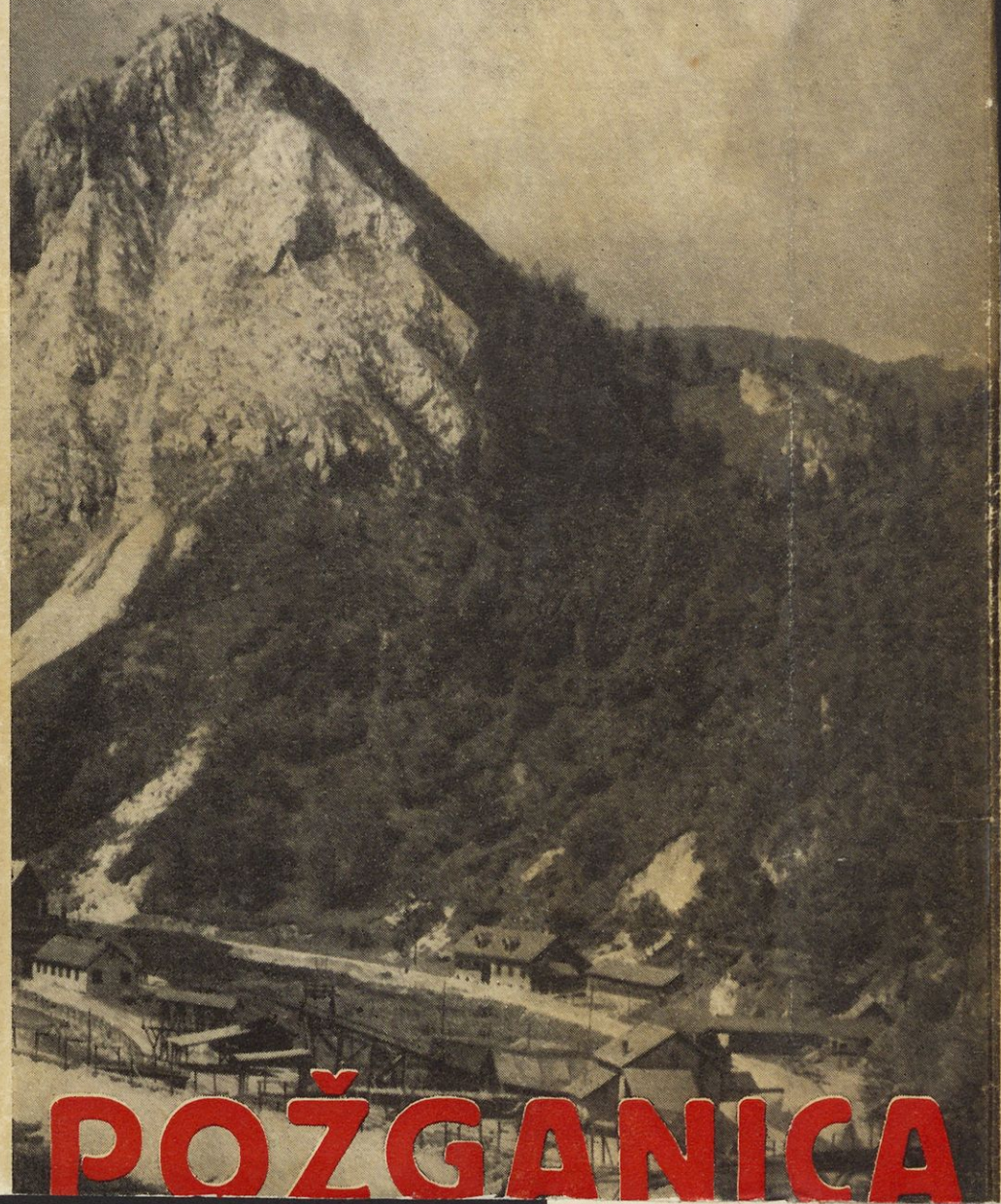

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

491926

P
P

PREŽIHOV VORANC

PREŽIHOV
VORANC
POŽGANICA

POŽGANICA